

Erdélyi Toll

• IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT •

• Megjelenik negyedévente Székelyudvarhelyen •

• I. évfolyam • 2009 • 1. szám •

TARTALOM

BEKÖSZÖNTŐ SOROK

Erdélyi Toll	3
Arany János: Vojtina ars poétikája	4

ÍRÓK A SZÜLŐFÖLDRŐL

Nagy Pál: Valóság és költészet harmóniája	11
Beke Sándor: Megkésett feltámadás	14

ANYANYELVÜNK ÉPSÉGÉÉRT

Brauch Magda: A magyar nyelvet nem kell féltetni?	16
P. Buzogány Árpád: Az út, amit megjárunk	20

PETŐFI SÁNDOR EMLÉKEZETE

Petőfi Sándor: Dalaim	21
Ráduly János: Petőfi Sándor utolsó hét napja. I.	23

100 ÉVE SZÜLETETT RADNÓTI MIKLÓS

Radnóti Miklós: Levél a hitveshez	34
Himnusz a békéről	35
Brauch Magda: „Ó, költő, tisztán élj te most”	37
Beke Sándor: Radnóti Miklós megíratlan verse a noteszből	43

SORS ÉS PÁLYA

„Nem szeretnék olyan világban élni, amely nem ismeri az olvasás örömét” (Beke Sándor beszélgetése Csire Gabriellával)	45
--	----

MÚZSA ÉS LANT

Csire Gabriella: A kolozsvári követek	57
Beke Sándor versei	62
P. Buzogány Árpád: Hetvenen felül	73
Nagyálmos Ildikó versei	80
Nagy Irén: Az öregasszony imakönyve	86
P. Buzogány Árpád versei	89

HÍRES MAGYAR MÚZSÁK

Brauch Magda: Petőfi Sándor: „Szeretlek, kedvesem...”	98
Radnóti Miklós hűséges Fannija	103

HIT ÉS ÜZENET

Sebestyén Péter: Az erdélyi magyar kereszténység ezer éve105

ÉLŐ NÉPHAGYOMÁNYOK

Ráduly János: Kibédi népi imák, archaikus szövegek112

ÍROÍ HAGYATÉK

Nagy Olga: Pályám göröngyös útja133

KÖNYVEINK VILÁGA

P. Buzogány Árpád: A Székely Útkeresőtől a fényes napig141

Brauch Magda: Egy költő öt évnvi verstermése152

Brauch Magda: Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó
gyermekirodalmi kiadványai 1991–2006 között. I. Lára169

ERDÉLYI TOLL — GYERMEKEKNEK

Csire Gabriella: A párjanincs János Vitéz187

Jancsik Pál, Jánky Béla, Beke Sándor, P. Buzogány Árpád gyermekversei196

Ráduly János: „Csipesszkezdjünk fel mi is a Göncölszekérre”. I.206

Erdélyi Toll®

• Alapította: Beke Sándor • Alapítási év: 2009 •

- ◆ Kiadja a Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ◆
 - ◆ Főszerkesztő: **BEKE SÁNDOR** ◆
- ◆ Szerkesztők: **BRAUCH MAGDA, CSIRE GABRIELLA** ◆
 - ◆ Olvasószerkesztő: **P. BUZOGÁNY ÁRPÁD** ◆
- ◆ Grafikai kivitelezés: **Beke Sándor-Olivér** ◆ Gazdasági vezető: **Beke Klára** ◆
- ◆ Szerkesztőség: Székelyudvarhely, Tamási Áron utca 87. Tel./fax: 0266-212703 ◆
 - ◆ Postacím: 535600 Odorheiu Secuiesc, c. p. 40, jud. Harghita, RO. ◆
- ◆ Honlap: www.erdelyigondolat.ro ◆ E-mail: egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu ◆
- ◆ Fényszedés: Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ◆ Nyomda: Erdélyi Gondolat ◆
 - ◆ A folyóirat megrendelhető a szerkesztőség telefonszámán vagy e-mailen:
egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu ◆
- ◆ Előfizetési díj: belföldieknek egy évre 80 lej, külföldieknek egy évre: 20 EUR ◆
 - ◆ Folyóiratunk megvásárolható az alábbi könyvesboltokban:
Tulipán (Arad), Karton Pack (Bánffybanyard), Corvina Könyvesház,
Pallas Akadémia (Csíkszereda), Littera (Gyergyószentmiklós), Gyopár (Kézdivásárhely),
Bagoly, Gaudeamus (Kolozsvár), Aranka György — Mentor, Bibliofil (Marosvásárhely),
Decor Ex Libris (Nagyenyed), Litera (Nagyvároly), Corvina Könyvesház (Sepsiszentgyörgy),
Zalanta-Pallas (Szalonta), Csipike (Székelykeresztúr), Ábel, Árnika, Bagolyvár,
Corvina Könyvesház (Székelyudvarhely), Libris (Temesvár), Tulipán (Zilah) ◆
- ◆ A címlap illusztrációját Péter Katalin készítette ◆
- ◆ Borítóterv: Beke Sándor-Olivér ◆
- ◆ Revistă editată de Editura Erdélyi Gondolat din Odorheiu Secuiesc ◆
- ◆ ISSN 2066 - 8929 ◆

Erdélyi Toll

Új sajtótermékkel jelentkezik a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó, az *Erdélyi Toll* című irodalmi és művelődési folyóirattal.

Szokatlan bár, de korántsem véletlen, hogy Arany János intelmeit, a *Vojtina ars poeticáját* helyeztük a folyóirat élére. Azt jelzi az idejét nem múló költői hitvallás, hogy folyóiratunk klasszikus értékeinket tekinti mércének, irányadónak. Ezért idézi fel már az első számban Arany János, Petőfi Sándor, Radnóti Miklós és Tamási Áron szellemi hagyatékát. De mert a „jelennek írunk... és tán a jövőnek”, élő néphagyományunk ápolására éppúgy gondot fordítunk, mint anyanyelvünk művelésére, a megtartó keresztény hit világára és a mai irodalom-művészet új hajtásaira. Külön rovatot szentelünk az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és más erdélyi kiadók kiadványainak a bemutatására. Gyermekeirodalmi rovatunk pedig prózát és lírát kínál kicsiknek-nagyoknak, gyermekolvasóknak és pedagógusoknak.

Az *Erdélyi Toll* első számában az Erdélyi Gondolat szerzői szerepelnek elsősorban: jónevű prózaírók, költők, az irodalom- és nem utolsósorban a néprajztudomány jeles képviselői.

Fogadják bizalommal és pártatlan olvasói kedvvel a Székelyudvarhelyen szerkesztett és kiadott új sajtóterméket, hogy hosszú életű legyen és új árnyalattal gazdagítsa az Erdélyben megjelenő irodalmi és művelődési folyóiratok színes palettáját.

A szerkesztőség

Arany János

Vojtina ars poétikája

Tele vagyok, dallal vagyok tele,
Nem, mint virággal a rét kebele,
Nem mint sugárral, csillaggal az ég:
De tartalmával a „poshadt fazék,”*
Vagy mint csatorna, földalatti árok,
Amelybe nem csupán harmat szivárog. —
Tele vagyok. Nincs túrni mód tovább:
Feszít a kóranyag, a zagyva táp.

Olvastam egypár száz kötetre ment
Regény-, beszély-, poéma-speciment:
Kit meg ne rontson aztán ennyi zöld! s
Ne rágjon ennyi éretlen gyümölcs! —
Melyből világok lettek, a kaosz —
Bennem hasonló zűr támadt ahhoz,
Hemzsegetve tarkán „mint a beteg álma”:
Lássuk, ha e zűrből valami válna.

Költő leánnyal, borral nagyralát:
Tőlem ne várja senki már dalát.
Bort... legfőlebb ha néha megiszom:
S a szerelem... rég volt az! rég bizon.
Én is szerettem: (oh, ez édes emlék
Szivemre most is oly enyhítve ömlék!)
De halkan, zaj ne'kül... mint a virág
Egymásra hajlik és hangot nem ad
Midőn felpattan illatos pora
S előnti a kék boldog mámore.
Egy mukkomat se hallád, vaksi hold!...
(Látta-e, nem tudom, vagy ott se volt);
Nem kiabáltam a természetet,
Csak érzém, mit szivembe ültetett;
S midőn szerelmet a leánynak esdék:
Nem oly szagú volt mint a nyomdafesték.

*Olla potrida. — A. J.

De a hazáról... Úgy van, a haza!
Zengjen felőle hát a dal, nosza!...
Késő ez is: mi haszna lelkesül
Az ember, ha középben belesül!
De meg, mit érne gyöngéd szó nekik,
Midőn a hont ordítva szeretik? —
Midőn legszebb virág a mályva-rúzs:
Köténybe rejti kis bokrát a múzsza.

Volt a hazának egy-két énekem.
Bágyadt, igaz, s „örömtől idegen”:
De honfi keble érzé a panaszt,
A csendben, éjben jól kivette azt;
S a fájdalomban, mely elfojtva sírt,
Ön-fájdalmát lelé, s hozzá az írt.
Sebet tör a dal, de balzsamteli
Ujjával ismét megengeszteli.

Most helyzetünk valóban istenáldás:
Ének se kell, csupán hangos kiáltás.
Ki a hazáról mond nagyot, sokat:
Csak rajta! nemhiába kurjogat.
De bár a hont szeretjük egyaránt:
Van a modorban néha, ami bánt;
Mert jóllehet az érzés egyre megy:
A költő, s a... cipész-inas, nem egy.

Én már ezentul illetén gyalog
Versen... csak így pálcán lovagolok;
Zúg, sistereg, szédül szegény fejem:
Nincs odafent, szárnyas lovon, helyem.
S azóta, hogy nem mondtam éneket,
„Mély hallgatásban torkom elrekedt”;
S mint hangjavesztett opera-dalár,
Lettem éneklőből... énektanár.

Mendacem oportet esse memorem:
Költőnek ezt ajánlani merem.
Nem épen tisztos, de derék szabály,
Versembe jól fér, s a mellett — talál.
Azaz — magyarra téve a szavak:
„Költő hazudj, de rajt' ne fogjanak”;

Mert van egy példa, hogy: a sánta eb...
A sánta költő még keservesebb.

Hazudni rút. Ez ellen a morál,
A társas illem egykint perorál;
De költőnek, bár lénye isteni,
Nemcsak szabad: — szükség fillenteni.
Avagy felettünk nem hazud az ég,
Boltta simulva, melynek színe kék?
A támadó nap burka nem hazud?
S fejünk felett, min jár, nem ál az út?
A csillagok hullása nem csaló?
Távol hegy, erdő kék színe való?
Szivárvány hídja nem csak tettetés?
A látkör széle nem csúf rászedés?
A délibáb, midőn vizet csinál,
Melyben torony, fa kettészelve áll,
Lebegve orma, tótágast az alja:
Hát nem szemed, szomjad ingerli, csalja?...
Minden hazugság, földön ami szép:
Csontváz, ijesztő a valódi kép;
Azt vérrel, hússal ékesíteni
Jer, jer költő!... hazudva isteni!

Győzz meg, hogy ami látszik, az való;
Akkor neved költő lesz, nem csaló, —
Amint nem az volt rég az átheni,
Malacvisítást tudva színleni;
Ellenben a pór, aki szűr alatt
Ríkatta disznát, és kuhin maradt,
Bár a visítót gúnyosan emelte,
A hallgatók fütytyét megérdemelte.
Mert a közönség érzé, hogy amaz
Úgy rí, miként legtöbbször a malac,
Míg a valódi — csont és vér noha —
Tán úgy sikoltott, mint másszor soha.

Itt a különbség: hogy e látszatot
Igaz nélkül meg nem csinálhatod.
Csakhogy nem ami rész szerint igaz, —
Olyan kell, mi egészben s mindig az.
Talán nem való, hogy ez s ez úgy esett,

Tán ráfogás a felhozott eset:
Mátyás király nem mondta s tette azt;
Szegény Tiborc nem volt élő paraszt;
Bánk a nejével megvénült falun,
Sosem dühöngte többé a szarun,
Evett, ivott, míg végre elalún:
De mit nekem valód, ha ez esetben
Bánk törpe lesz, Mátyás következetlen?
Ha semmi évszám, krónikás adat
Engem le nem győz, hogy nem tett vadat?
Nekem egész ember kell és király,
Vagy férj, nejéért aki bosszút áll,
S ember-, király-, meg férjben az egyén:
Csip-csup igazzal nem törődöm én.

De bár egész, s örök — úgy pusztá-nyersen
Feladva, nem segít valód a versen.
Itt kell már a szabály: „költő, hazudj!”
Nem olyan ám mind, hogy belőle tudj:
Mert van sok eszme, igaz fogalom,
Mitől előre borsózik dalom.
Az egyszeregy, bár meg nem dönthető,
Képzelmi szósszal bé nem önthető;
Sem oly igazság, min függ a peres;
Sem a rideg tan, elvont, rendszeres;
Vond bár kívül reá költői mázad:
A pőre tartalom fejedre lázad;
Vagy, mint midőn az óriás boa
Nagy martalékkal hömpölyög tova,
Gímet rabolván, vagy bölénytinót,
Féltesttel amely még száján kilóg,
Hétszámra hordja az ágbogas fejet,
Vélné az ember, egy erdőt evett,
Hétszámra látni, hogy szerv- és idomra
Különböző táppal vesződik gyomra:
Úgy jár az istenadta költemény
A nyers igazzal, mely dacos, kemény;
Csakhogy sokára sem emészti meg:
Marad nehéz, feloldatlan tömeg.

Akarsz repülni? hát csak rajta! höss!...
Hanem szárnyadra ólomsúlyt ne köss.

Bár fontos a földszint némely való:
Ott fenn, a hígban, nem neked való;
Kivéve hogyha tán bölcsen rakod
Mint léghajóba, megmért súlyagod:
Már táncol a gömb, mint betyár lova,
Kit nem bocsát a csárda oszlopa,
Már fel s alá kapkodja üstökét
Hogy elszakítsa tartó köldökét,
Recseg az oszlop, enged a kötél,
A tenger néző szívszorongva fél
Hogy felnyilallik a könnyű golyó,
S egy perc alatt eltűn a léghajó,
El, végtelen világokon keresztül,
A semmibe, örökre, mindenestül!...
De te nyugodtan ülsz még a kosárba',
Előtted óra, és a percre várva
Midőn kiálthatsz: „a kötélre! vágd!”
S többé a földdel semmi cimborád.
Ám érzi súlyát a szélházi gömb,
Megemelinti és azt mondja: öhm!
Lassan, nehézkesen úgy szárnyra kel,
Mint bérci sas ha nagy zsákmányt cipel.
És ím! előtted ég és föld kitárul,
Nézhetsz föl és le a közös határrul:
De, hogy ne szálljon vakmerőn veled,
A léghajót csinján mérsékeled,
S midőn egekbe így zarándokol:
Azt sem felejtet: „hátha lebukol!”

Ily célra megjár a bölcselmi eszme,
Különben annyi, mintha kárbaveszne.
S amit tapasztalsz, a konkrét igaz,
Neked valóság, egyszersmind nem az.
Vásár az élet: a földnek lakossa
Lót-fut, könyökli egymást, és tapossa,
Ad-vesz, civódik, káromol, kacag;
Por, sár megöl, megfojt a hagyma-szag;
S ha kételkednél, hogy mindez való,
Lépen bök egy rúd, feltaszít a ló: —
Mit gondolsz? ha énekbe öntenéd
Úgy, mint van, e sok mozgó pecsenyét;
Ha e vásárból egy karéjt levágva

Beléillesztnéd a dalvilágba:
Mit gondolsz, nyerne a költő vele,
Hogy ily igazzal zsúfolá tele?
Hogy macskástúl-ebestül átvevé
Azt, aminek árnyéka az övé?...
Állok Dunánk szélén, a pesti parton:
Előttem a kép, színdús üde karton:
Felleg s hegy által a menny kékje csorba,
A nap most száll le a város-majorba;
Büszkén a Gellért hordja bársonyát,
S fején, mint gondot, az új koronát;
Lenn a Tabánban egy toronytető
Gombjának fénye majdnem égető;*
Míg fönt a Mátyás ódon temploma
Szürkén sötétlik, múlt idők roma;
És hosszú rendje apró sűrű háznak
Fehérlik sorba', mint gyepen a vásznak;
Alant a zölden tiszta nagy folyam,
Mint egy smaragd tó bércek közt, olyan,
Meg nem legyinti szellő' s fecske szárnya,
Csak mélyén lüktet forradalmas árja;
Felszíne tűkőr, és abban, mikép
Tündéri álom, az előbbi kép
Tisztára mosdva, felfordítva ring,
Mint lenge kárpit, a merő fal ing...
Ábrándos lelkem a hullámba mélyed, —
Vágyban elúszva búvárlom a mélyet:
Itt, itt a nimfák! itt a cháriszok!...
Az utcán por, bűz, német szó, piszok.

Nem a való hát: annak égi mássa
Lesz, amitől függ az ének varázsa:
E hűtlen hívség, mely szebbít, nagyít —
Sulykot, bizony, nem egyszer elhajít:
Ez alkonysúgár, mely az árnyakat,
E köd, mely nőteti a tárgyakat;
E fénytörődés átlátszó habon,
E zöld, esős lég egy május-napon;
Ez önmagánál szebb, dicsőbb természet:
Egyszóval... a költészet.

* Ez 1849-ben volt így. — A. J.

Azonban azt se véld, hogy a való
Kirúgva jobb egészen láb alól,
Hogy némi kósza föllengésben áll
A híres eszmény, vulgo: ideál;
Hogy csak néhány szó, egy kis lexikon
Kell: és tiéd a Parnassz, Helikon:
„Csermely, virág, lomb, szellő, hattyudal,
Ábránd, minőt a sejtelem sugall,
Kék távol, esti csillag, félhomály”
(Tanuld meg: félig semmit se csinálj!)
A „Hóra, Flóra, Grácia, Pszüché”
S a többi, — hogy keverd mind együvé
S detur, signetur: „ideál”. Hahó!
Csinján, barátom: több is kell ahó!

Idea: eszme. Nem szó, nem modor.
Azt hát fejezzek ki vers, kép, szobor:
S eszményi lesz Béranger, mint Horác,
Vagy a görög, melyet ő magyaráz;
Nem is kell a bajuszos Berzsenyi
Vállára ó palástot metszeni:
Jobb, hogy találva ő van és kora,
Mint régi Hellász... fűzött bocskora!
Jelennek írunk... és tán a jövőnek,
(Legtöbbje pénzért a betűszedőnek,
De az sosem hallgatja Vojtinát,
Gyártván divathoz a vásárfiát;)
Jelennek ír, ki a jelenben él,
— Mondom — közöttünk hisz, szeret, remél,
Küzd, vágy, remeg, örvend, szomorkodik:
Mért élne visszább, vagy húsz századig?
Kinek szokott ruhája lenge burnus,
Csak nyűg, teher lábán az ó kothurnus;
S kiről tudom jól: ki apja-fia,
Röstellem azt, ha élve múmia.

(1861)

Nagy Pál

Valóság és költészet harmóniája

Immáron messzi földeken is jól ismert és elismert író volt Tamási Áron, a *Szűzmáriás királyfi*, az *Ábel*-regények, az *Énekes madár*, a *Jégtörő Mátyás*, a remek novellák szerzője, amikor annak idején — hetven esztendővel ezelőtt — Kolozsvárról ismételten hazalátogatott szülőfalujába, családjához, s élményeiről megírta a *Szülőföldem* című könyvét. Ezt a kivételes értékű alkotást okkal nevezhetjük Tamási legszemélyesebb emberi-művészi vallomásának. A székely falu bensőséges világáról, az otthoni mikrokozmoszról, a sok évszázados hagyományokban gyökerező kis közösség megtartó erejéről, lelkiületéről ezeken a tájakon őelőtte senki sem írt le tisztábban csengő, messzebbre hangzó szavakat, mint Farkaslaka hű fia, aki innen, a gyakorta baj látott szülőföldről indult el hajdan kalandos vándorútjaira, hogy végülis ide, a két öreg cserefa árnyékába térjen vissza végső pihenésre.

Útleírás, társadalomrajz, családtörténeti vázlat, életregény, lírai töprengések csokra? Úgy hiszem: a *Szülőföldem* mindez — együttvéve. Tamási Áron talán ennek a könyvének a lapjain árult el legtöbbet egykori önmagáról, sok változatban megörökített alakjainak mintáiról, az életmű egészének forrásvidékéről, arról a faluról, melyet — miként Németh László oly találóan megjegyezte volt — „tornyostól, hegyestől réges-rég a magyar írás legszebb dombjára ültetett”. „Soha még íróember úgy hozzá nem tartozott tehetségében is családjához, falujához, mint ő” — olvashatjuk a *Magyarok Romániában* című kötet ama fejezetében, ahol a nagy pályatárs Farkaslaka látogatása során szerzett személyes élményeiről adott számot. Pedig akkor, 1935-ben még meg sem született a *Szülőföldem*; Németh László csak az előzményt, a *Baj látott földön* címmel közreadott riportsorozatot ismerhette esetleg a *Brassói Lapok* 1934-es évfolyamából.

Németh László azonban jóval előbb, már a húszas években szépen elismerő szavakkal méltatta a novellákkal jelentkező fiatal Tamási Áron írásművészetét. Az erdélyi magyar irodalom jeleiről szóló, 1926-os tanulmányában „páratlan elbeszélő talentumnak” nevezte a *Lélekindulás* szerzőjét. Másutt, más alkalommal „a magyar természet új megnyilatkozását” fedezte fel benne.

Akár volt valami közvetlen szerepe a Németh László-i ösztönzésnek abban, hogy Tamási pályája delelőjén megírta a „szűkebb haza” lelkiületét utolérhetetlen tökéletességgel kifejező vallomást, a *Szülőföldemet*, akár nem: irodalomtörténeti tény, hogy ez a könyv Illyés Gyula *Puszták népe* című alkotása mellett, vele egy sorban a huszadik századi magyar népi irodalom legmaradandóbb teljesítménye, — s mindkettő olyan későbbi remekléshez nyújtott szellemi indítást, mint Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér* című napló-regénye.

Az életmű értelmezői, az író monográfusai egybehangzóan hangsúlyozzák Tamási Áron otthon-centrikus szemléletének meghatározó jelenlétét a *Szülőföldem* oldalain. Féja Géza írta 1967-ben: „Tamási Áronnak sikerült megörökítenie valamit: a családi élet kívülről alig látható, megtartó melegségét, a fészket, ahol felragyog az eredeti ember és a paradicsom legendás öröme.” Taxner-Tóth Ernő 1973-ban a szülőföldhöz fűződő érzelmek kivetülésének intenzitását emelte előtérbe; Czine Mihály pedig — az életmű egészére vonatkozó érvénnyel — így összegezte meglátását: „A valóság és a költészet aránya és harmóniája itt mindenben tökéletes: a stílus éppen olyan fényeket és árnyakat rezdít, mint a megidézett táj és nép.” Izsák József kismonográfiájában többek között ezt írta: „Két szólama van a szülőföld szimfóniának: egyik lírai, családias, meghitt, a lélek hangja; hol ellágyuló, hol meg csupa kedv és játékoság, amelyet hirtelen kizöldülő folyondárként özönöl el az emlékezet. A másik fanyarul fontolgtató és szemlélődő, számba vevő és számonkérő, az értelem és józanság hangja. (...) Voltaképp az első a fő szólam.” Mindezek az észrevételek a *Szülőföldem* múlhatatlan, el nem halványuló jegyeire figyelmeztetik a mai olvasót is.

Már a hazafelé vezető út elején, a segesvári vasútállomáson, mikor felszáll a Székelyudvarhelyre menő vonat harmadik osztályú kocsijára, valósággal magával ragadja az írot az otthoniasság lenyűgöző ereje. „Az egész kocsit megtölti a füst és az ember — írja Tamási — s vidáman és színesen csobog mindenütt a székely beszéd, mint egy óriási forrásban. Elevenség és jókedv honol itt, mintha nem a bajlátott Székelyföld kapujában volnánk, hanem a vadvirágos Paradicsom kezdődne. Először csak szimatolva és távolról figyelem az embereket, mint valami idevetődött idegen; valósággal nyalintom a beszéd ízét és zamatát.”

De megtapasztalhatta — hamarosan — az „állami csendélet” elszomorító jelenlétét is, hogy aztán az otthoni, farkaslaki világ hangulatában, Gáspárék, Ágnesek, Ferenc sógorék, és nem utolsósorban édesanyja ölelő társaságában tapasztalhatta: „Mindenütt emlék-bokrokkal van teli a hely.” S ezekben az illatos emlékbokrokban az édesanyai szó, a játékos évődés úgy juttatja eszébe a tovatűnt gyermekkort, ahogyan egy falevélről egész erdő jelenik meg az ember képzeletében. A családi együttlét meghitt légkörében szüntelenül ott lebegnek azonban a közösségi gondok sötét foszlányai is. Így vall Tamási egy helyütt: „Milyen egyszerű volna vidáman továbbmenni és nem törődni a virágos fű titkaival és a pók fonalaival, de különösen az utolsó esztendőkből, lassan és egyre jobban kényes és érzékeny lettem. Túlságosan kutatóvá tett ez a kisebbségi sors; csupa felelős-

séggel terhelte meg minden kimondott szavamat; nemzeti érdekek képében jelenik meg az egyéni fájdalom és öröm; s főképpen sűrű és igényes lett rajta a rosta, amelyen áthullanak a gondolatok. Szenvedélyesen kutatom az összefüggéseket, mindent meg akarok magyarázni magamnak, hogy tévedés nélkül egységbe fűzhessem ennek a társtalan népnek életét, s úgy keressem számára az utat, ami előrevet.

Nem tévedett Tamási akkor sem, amikor a *Szülföldem* egyik fejezetében írta: mi, magyarok és székelyek Erdély földjén nem vagyunk holmi jövevények, akik kalmárkodni jöttünk volna ide egykoron. „A nép — mondotta félreérthetetlenül —, melyből származol, már itt volt ezer esztendővel ezelőtt. S ha igazuk van a tudósoknak, hogy az avarok maradványai a székelyek, akkor itt voltak azelőtt is (...) S most ingerülten néznek mindenütt reád, ha nyelveden szólasz ezen a földön (...)” Elkésérítő személyes tapasztalatok birtokában mondotta ezt Tamási Áron a múlt évszázad harmincas éveiben. (Hadd tegyem hozzá: mondhatjuk, írhatjuk olykor — nem ritkán — mi is, manapság is...)

Amikor pedig azt is megemlíti a *Szülföldem*-ben, hogy annak idején a színmagyar Farkaslakán a község népének munkájával négy esztendeig épített állami iskolában csak románul tanulhattak a helybeli gyermekek, minek következtében a nevüket sem tudták jól leírni, reményeit sem rejti véka alá, ilyenképpen: „bennem erős a hit, hogy rövidesen a közös békével magyarra fordul itt is a szó”.

Erdélyi magyar író volt Tamási Áron: a szellem és a remény embere, aki bízott a közös békével megteremthető jövő igazságtevő erejében.

Bajlításban ma sem szűkölködő mindennapjaink csendesebb óráiban „lelkünk hajlékába” térhetünk be üdítő pihenésre, ha kezünkbe vesszük Tamási Áron könyvét, a *Szülföldemet*. Jó alkalom erre gondolni itt és most*, az emlékezés ünnepi pillanataiban.

(2008)

*Elhangzott Tamási Áron születésének 111. éves évfordulóján Farkaslakán.

Beke Sándor

Megkésett feltámadás

Tamási Áronra emlékezve

Fenyősrényű rengeteg,
görnyedt hátadon
keresztet hordozó
ország,
maroknyi néped
szerteszét —
Hallgatlak Ábel,
hallgatom a havasokban
székely legénykék
szomorú pásztorénekét...

Fejed fölött
hamis szólamok,
szégyenteljes
krizantémkoszorú-
glóriák —

A világmindenség
hazug szigetén
egyedül állsz
az ünneplő Európa
utcaszögletén —
Versházában
édes-keserű vagy,
bölcsőd felett
— titokban —
bagoly őrködik,
de valahol,
nagyon messze,
a kigyulladt égből
feléd néz
és kezét
homlokodra teszi Valaki...

Idegeidet őrlik
az ünneprontók,
dolgozik az idő-köszörű,
szívedben
székely temetők,
dűledező kopjafák,
és várod,
mint a legszebb árva,
mint a legárvább szenvedő,
mint a legkoldusabb koldus
csudanagy türelemben
a megkéssett jövőt...

Péter Katalin: Ábel a Hargitán

Brauch Magda

A magyar nyelvet nem kell féltetni?

Épség és szépség egymásra rímelő, összefüggő fogalmak, akár élőlényekről vagy tárgyakról, akár — mint esetünkben — egy európai kultúrnyelvről legyen szó. Napjainkban egyre sürgetőbb követelmény szót emelni anyanyelvünk, a magyar nyelv épségéért — szépségéért.

„A magyar nyelv igézetes hangszer, melyen csak kevesen tudnak játszani” — vallja Örkény István, a XX. század második felének egyik legnagyobb próza- és drámaírója. E ritka szép (és igaz) metaforához a magam szegényesebb kifejezőeszközeivel hozzátenném: sajnós, az utóbbi években egyre kevesebb azoknak a magyar anyanyelvűeknek a száma, akik élni tudnak — és akarnak — anyanyelvünk árnyalatokban bővelkedő szókincsével, kifejezőkészségével. Napjainkban a beszélt nyelv — de néha az írott is — szegényedik, elsekélyesedik, eluralkodik benne az idegen hatás, a pontatlanság, az igénytelenség.

Ez a nyelvi közöny, beszédbeli gondatlanság veszélyezteti anyanyelvünk épségét az egész magyar nyelvterületen, de figyelembe kell venni azt a körülményt is, hogy a különféle régiók között a nyelv alkalmazásában, sőt, a tipikus hibákban is vannak eltérések. Ezek azonban könnyűszerrel átszivárognak egyik magyarlakta területről a másikra. Az anyaországnak ebből a szempontból a legnagyobb volna a felelőssége, ennek ellenére a tömegkommunikációs eszközökön át gyakran terjesztik a hanyag, nyegle, közhelyekkel teli beszédet. Elsősorban a kereskedelmi televíziók szinkronizált filmjeire, sorozataira (de néha az eredetiekre is) gondolok, amelyeket magyar anyanyelvű nézők milliói követnek figyelemmel mind az anyaországban, mind annak határain túl. De ártanak az anyanyelv épségének és szépségének a rádiós és televíziós riportműsorok is (ezúttal a közszolgálati rádióra gondolok), amelyekben a riportalanyok — a falusi bácsikáktól, nénikéktől kezdve az ismert közéleti személyiségekig (beleértve a politikai, tudományos, kulturális élet képviselőit, de néha magukat a riportereket is) — szinte percenként fűznek beszédükbe valamilyen fölösleges (de divatos) idegen, jobbára angol eredetű szót, elcsépelt, pongyola kifejezést vagy éppenséggel helytelenül használt nyelvtani alakot.

Ha a hírközeget (közismertebb, de nem túl szerencsés idegen szóval: a médiumokat) hallgatjuk, ott majdnem minden riportban, beszélgetésben elhangzik

az „aki” vonatkozó névmás hibás alkalmazása „ami”, de főleg „amely” helyett. Mindhárom névmás főnevekre vonatkozik, az „aki” személyekre, az „ami” és az „amely” határozatlan, illetve határozott tárgyakra, intézményekre, szervezetekre, több tagból álló gyűjtőnevekre. Ennek ellenére gyakoriak az ilyen példák: a csoport, az osztály, aki kirándult, az a csapat, aki játszott, a vállalat, akiről szó van, a népes tábor, aki ide eljött, a nemzedék, aki felnőtt, az a réteg, aki meggazdagodott, az egyház, akihez tartozunk, az utazási iroda, aki nem teljesítette a feltételeket, az önkormányzatok, akik kiadták az engedélyt stb. Még a család, házaspár, testvérpár is gyűjtőnevek, tehát azokra vonatkoztatva sem helyes az „aki” vagy (mivel többen vannak) „akik” névmás, de ez utóbbi hiba már-már „polgárjogot nyert” (használatának elterjedtségét tekintve), hiszen ezt nemcsak riportalanyoktól, hanem riporterektől is lehet néha hallani.

Gazdag, változatos szókészletű anyanyelvünket szegényítik egyes „élősködő” szavak, kifejezések, amelyek terjednek a rokon értelműek elnyomása, kiszorítása árán. Ez a folyamat nemcsak stílusbeli szegényedéshez vezet, hanem a mondani való pontosságát, egyértelműségét is károsítja. A nyelvművelés kezdetei óta kifogásolták ebből a szempontból a „csinál” igét. Persze, ez nem minden esetben helytelen, néha megvan a létjogosultsága: nem csinál titkot belőle, megcsinálta a szerencséjét stb. De miért kell hibát, lármát, tréfát, tervet is „csinálni”, mikor így tömörebb: hibázik, lármázik, tréfál, tervez. Máskor odaillőbb igékkel helyettesíthető: tüzet rak vagy gyújt (a „tüzet csinál” szándékos gyújtogatásra érthető), ágyat vet, ebédet, vacsorát főz, reggelit készít, üzletet köt, házat épít, jól vagy rosszul tesz valamit stb.

Éppen az utóbbi 10-20 évben a hírközlésben terjed a „csinál” újabb használati köre, elsősorban a művészvilág berkeiben. Ma már filmet, színdarabot, szövegeköt, lapot, folyóiratot, szerepet csinálnak, sőt, könyvet is (írják, szerkesztik, lektorálják, válogatják, nyomtatják, fűzik — mindenik cselekvésre vonatkozhat). Ez a szóhasználat mára már az újságírói zsargonhoz tartozik, de igazán nem minősíthető szerencsésnek, éppen a szóban forgó ige túlterheltsége miatt.

A „csinál” főnévi megfelelője újabban — gyakoriság szempontjából — a „dolog” főnév. Szinte percenként hallható (a hírközlésben is): „Az egy dolog”, például: „Az egy dolog, hogy pénzt adtál, de ennyi nem elég”. Ráadásul ilyenkor az „egy” nem számnév, hanem határozatlan nevelő, mivel hangsúlytalan. Nincs tehát egy dolog, és azzal szemben egy másik dolog, pedig annak volna valami értelme is. (Az egy dolog, hogy akarunk valamit, de más dolog, hogy sikerül-e.) A másik dolog rendszerint elmarad, az „egy dolog” (főnév hangsúlyozva) talán a „tény” szót helyettesíti, talán egy igét (elismerem, belátom), de legtöbbször csak közönséges töltelékszó. Néha a „probléma” helyettesíti, amely már befogadott idegen szó, de ennek gyakorisága is szegényíti a nyelvet. A „probléma” az értelmező szótárak szerint „megoldásra váró feladat”. Jogosan használt tehát ebben a példában: A vállalat anyagbeszerzési problémákkal küzd. De a köznapi életben

ha a gyerekekkel az iskolában probléma van, az bizonyára baj, gond, az autó vezetőjének nem problémát okoz a csúszós út, hanem akadályt, nehézséget.

Végül, de nem utolsósorban veszélyeztetni anyanyelvünk épségét, de — szerintem — a szépségét is az utóbbi időben egyre jobban terjedő kicsinyítés, gügyögés is. Ez sem teljesen új keletű, a beszélt nyelv mindig élt a játszi szóalkotással, a kicsinyítésekkel, hiszen így keletkezett a mozi vagy a foci szavunk is. A gyermeknyelv is létező fogalom, a kisgyermek első gügyögő szavai is kicsinyítések: mami, papi, bibi, majd ezekhez jött a csoki, fagy, sul, diri, randi, nagy, dédi meg egyéb gyermek- és diáknyelvi szavak, amelyek családonként és iskolánként változtak. Eddig rendben is volna, hiszen a fiatalság mindig is használt valamilyen sajátos zsargont, amely az idősebb korosztályoktól való elkülönülést szolgálta, de hol vagyunk már ettől! Napjainkban ez a kicsinyítő tendencia valóságos nyelvi divattá nőtte ki magát, és olyan mértékben terjed, hogy elképzelhető: ma holnap a szavak többsége ilyen alakban fog élni anyanyelvünkben. A fiatalok „kicsinyített” nyelvhasználatát ma már átment a felnőttekbe is, hallható az utcán, a rádióban, a televízióban, olvasható a budapesti piacokon, vásárcsarnokokban, a vendéglők étlapján. A gyümölcs- és zöldségfélék „új” elnevezése: cseri, öszi, ubi, pari, nari, mandi, mogyi, geszti, kápi, dati, foki. Az áruházakban kapható a zsebi vagy zsepi, illetve papírzsepi, hát, füli, valamennyi vadiúj zacsi csomagolva. Lehet enni hamit, mazsicsokit, moszicsokit. A vendéglőben van sült buri kovi ubival. Az usziban nagy a nyüzs, a koripályán a zsufi. Aki nem vigyáz magára, torokgyuszit vagy tüdőgyuszit kaphat. Ha valaki nincs szoliban, az szabin van. Remélem, mindenki érti ezeket a szavakat (bár jómagamról ez nem mindig mondható el), de ez a „nyelv” állandóan tovább fejlődik. Nem utolsó sorban a rádió és a televízió terjeszti. „Kellene egy csini ruci szilvire” — hallottam nemrég a tévében (azaz egy csinos ruha szilveszterre). „Ez meglepi lesz” — mondja egy népszerű vetélkedő játékvezetője. Egy zongorázni tanuló gyerektől (aki következetesen a zongora, zongorázik alakokat használta), a műsorvezető megkérdezte: „Szeretsz zon-gizni?” A rádióban (az előbbi példa is onnan való) szó volt egy gombából készített kolbászról. A mintegy 3 perces beszélgetés végén a riporter már elnevezte „vegikolbi”-nak. Megjelent a „sztracsatella” nevű fagyalt, azonnal „sztracsi-fagy” lett belőle. Talán a legjobb szerzemények a „légyszi” (légy szíves helyett) vagy a „kicsinyítések kicsinyítései” a „bocsika”, „köszike”, „nyugika”.

A naponta hallható példák csak egy részét említettem. Tény, hogy ez a „nyelvújítás”, úgy tűnik, megállíthatatlan, hiszen a gyakorlatban minden értelmes szót lehet kicsinyíteni. Minden épkézláb, értelmes magyar szót!

A jelenség okát nehéz tetten érni. Talán divat, hóbort, nyelvi közöny, nyeglegesség, de mindenképpen szerepet játszik benne az egyénieskedés, a játszi szóalkotás eltúlzása, a „jópofáskodásra” való törekvés. Tény, hogy elsősorban a fiatalok körében terjed, de az idősebbek is élnek vele. Ennek okára már könnyebb a magyarázat. Nem akarnak „lemaradni” a fiatalok mögött, utánozzák őket a beszédben is, hogy ezzel is fiatalosabbnak tűnjenek, hogy igazolják „beleválóságukat”. Pedig inkább neveltséges, ha egy nagymama vagy nagypapa

kat”. Pedig inkább nevetséges, ha egy nagymama vagy nagypapa unokáját kézen fogva, így beszél a boltban: „Kérek egy sütit az uncsimnak uzsira, mert megyünk az oviba”. (Magam hallottam ilyesféle mondatot nemrég Budapesten egy idős asszony szájából). Talán az említett rádióriportokban is ezért „tisztelték meg” ilyen beszéddel a fiatal riportalanyokat.

Ha a szülő (nagyszülő, felnőtt, rokon) így beszél a gyerekkel, természetes, hogy annak szókincse is így fog alakulni, ráadásul a felnőttek már egymás között is így beszélnek. Deme László nyelvész professzor szavait idézve: „A gyermeket nem fölemeljük, hanem négykézlábra ereszkedünk melléje.”

Az anyanyelvünk épségét — és szépségét, gazdagságát — veszélyeztető nyelvi jelenségeket szinte a végtelenségig lehetne sorolni, bírálni, de ezúttal csak néhány igen elterjedt hibára, kórosnak is mondható nyelvi divatra hívtam föl a figyelmet.

Péter Katalin: Havasi gyopár

P. Buzogány Árpád

Az út, amit megjárunk

A gagyfi falutalálkozóra

Ha már elfogy az út előlünk,
ha nem tudjuk, merre van előre,
ha már a májusi szikrázó fénytől
se kapunk jártányi erőre,

ha már botokká válnak
körülöttünk a zsenge ágak,
vadak lesnek ránk s minden
tüske csak visszafelé rángat,

ha a csillagokat is ellopják tőlünk
s a kenyeret kezünkből kiragadják —
csak a gondolat maradjon friss,
mint bolyban a szorgalmas hangyák.

Mert ha szólni tudunk még,
nem maradtunk szegények;
itt az is kincs, ha felhangzik
anyánk nyelvén egy ének ...

Majd csak a remény marad meg
s mellette mindennapi jármunk,
de ünnep az, ha kimondhatjuk
valamelyik gyönyörű álmunk

szabadságról és szeretetről
s aztán nagyot hallgatunk, mint a vének;
de az is ajándék, ha ezzel
legalább holnapig élek —

s ha a remény is már elhagy,
— nem simogatnak, nem vesznek ölbe —
a legszebb vágyakkal együtt zuhanunk
az anyanyelvből — az anyaföldbe.

Petőfi Sándor
(1823—1849)

Dalaim

Elmerengek gondolkodva gyakran,
S nem tudom, hogy mi gondolatom van,
Átröpülök hosszában hazámon,
Át a földön, az egész világon.
Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
Holdsugári ábrándos lelkemnek.

Ahelyett, hogy ábrándoknak élek,
Tán jobb volna élnem a jövőnek,
S gondoskodnom... eh, mért gondoskodnám?
Jó az isten, majd gondot visel rám.
Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
Pillangói könnyelmű lelkemnek.

Ha szép lyánnyal van találkozásom,
Gondomat még mélyebb sírba ásom,
S mélyen nézek a szép lány szemébe,
Mint a csillag csendes tó vizébe.
Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
Vadrózsái szerelmes lelkemnek.

Szeret a lány? iszom örömömben,
Nem szeret? kell inni keservemben.
S hol pohár és a pohárban bor van,
Tarka jókedv születik meg ottan.
Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
Szivárványi mámoros lelkemnek.

Oh de míg a pohár van kezemben,
Nemzeteknek keze van bilincsben,
S amilyen víg a pohár csengése,
Olyan bús a rabbilincs csörgése.
Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
Fellegei bánatos lelkiemnek.

De mit tűr a szolgaságnak népe?
Mért nem kél föl, hogy láncát letépje?
Arra vár, hogy isten kegyelméből
Azt a rozsdá rágja le kezéről?
Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
Villámlási haragos lelkiemnek!

Pest, 1846. április 24-30.

Ráduly János

Petőfi Sándor
utolsó hét napja

(I.)

2009. március 6-án a Maros megyei Kibédén olyan mondává nemesült visszaemlékezést vettünk hangszalagra, amely az 1849. július 31-i segesvári-fehéregyházi csatáról szól. Az adatközlő a 77 éves Orbán Zoltán. A szövegben szó esik Petőfi Sándorról, utolsó útjáról, elestéről, valamint a csata „lefolyásáról”. Léven Petőfi halálának 160. évfordulója, eldöntöttük, hogy a szöveget mindenképpen közkinccsé tesszük. Ez késztetett arra, hogy ezúttal szélesebb ívben, azaz részletesebben taglaljuk nemzeti költőnk életének utolsó hét napját, említve — nyilván — Bem apó forradalmi „ténykedéseit” a fegyverletételig. Mindezekhez a szakirodalom alaposabb megismerésére volt szükségünk. Az *Irodalom* című zárófejezetünkben utalunk a felhasznált szakirodalomra.

A legalapvetőbb forrásanyagunk Dávid Gyula — Mikó Imre: *Petőfi Erdélyben* (Bukarest, 1972) című monumentális munkája volt/maradt. Ebből idéztünk néhány olyan szövegrészt is, amelyeket annak idején Barabás Endre, Egressy Gábor, idős Gyalokay Lajos,

Kővári László, dr. Lengyel József hozott nyilvánosságra. A szerzőpáros által nyelvileg is egységesített, a mai helyesírási normákhoz igazított szövegváltozatokat „adjuk”.

Arra törekedtünk, hogy válogatásunk során lehetőleg a „leghűbb” valomásrészleteket népszerűsítsük. Egyik legfőbb „ismervünk” tehát a bizonyosságok taglalása. Mellőztünk — a lehetőségekhez mérten — minden kétesnek nyilvánítható véleményt: vannak, jelentek meg mesékké szelídült „elbeszélések” is, amelyek minden tudományos alapot nélkülöznek.

Miért épp Petőfi utolsó hét napjának eseményeit beszéljük el? Azért, mert a költő 1849. július 25-én csatlakozott ismét Bem apó hadseregéhez, s a tábori vezérkar közvetlen közelségében töltötte napjait, haláláig. A fejezet-címek kialakításában — több ízben is — a „színhelyeket”, a településneveket vettük alapul.

Hinni merem, hogy írásom megnyeri az olvasó tetszését, s maradandó élményt fog jelenteni mindenki számára. Petőfi szelleme erre kötelez.

Orbán Lajos tüzérparancsnok 1848–1849-ben

A dédapámat Orbán Lajosnak hívták, a kibédi Nagy Orbánok közül való volt. Azért hívták Nagy Orbánnak, mert a felesége Nagy Sára névre hallgatott. Úgy tudom, hogy 1819-ben született, mert amikor 1901-ben meghalt, akkor 82 éves volt. Kibéden járt iskolába, aztán katona lett, végezte a tüzériskolát Bécsben. Tiszti rangot kapott, tüzértiszt lett. Ugyi, csak azok mehetek tüzériskolába, akik arra valók voltak. Jól kellett tanuljon, tisztet nem akárkiből csináltak.

Bécsből hazakerült a falujába, s gazdálkodott. Sok földje volt, de nem volt földbirtokos. Volt négy gyereke, Lajos, Lidi, Balázs és Sándor. Ezek közül Lajos maradt a háznál, együtt gazdálkodtak, ott laktak az Orbán Lajos-portán, ahol most a ház üresen áll. A Falu patakán alul van. Megy kifelé az utca, a Simonfiszoros, s ott van most is az a nagy ház, utoljára Orbán Mihályék laktak benne. Ezt már édesapám építette még legénykorában, aztán örökölte édesapám kisebbik testvére.

1848-ban jött a szabadságharc kitörése, s akkor a tartalékos tiszteket behívták katonának. Betették önkéntesnek, mert már harminc esztendő volt. De mivel sok volt a földje, köteles volt tartson magának tíz honvédot. Tartott is, olyan volt akkor a törvény. Hogy ezek közül hány volt a huszár s hány volt a gyalogos, azt már nem tudom. A forradalomkor bevonult katonának, mint százados. Végig százados volt.

Petőfivel Marosvásárhelyen találkozott, mikor Bem jött megint Erdélybe. Kezet fogtak, beszélgettek. Vásárhelyről mentek aztán Segesvárra. Segesváron már ott voltak az orosz csapatok.

Dédapám öt taracknak volt a parancsnoka. Öt ágyúnak. Az ágyút akkor taracknak hívták. Parancsnok volt, de tűzmester is. Az ágyúk, amit Vásárhelyről vittek, a császári hadsereg ágyúi voltak, azoké, akik kiléptek a hadseregből, s átálltak a forradalomhoz. Lehet, hogy Segesváron volt Gábor Áron-féle ágyú is, de nagyapám ezt nem említette.

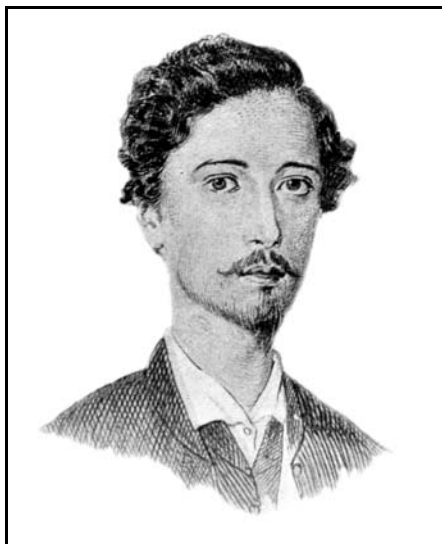
Mikor felállították az ágyúkat, Bem apó, mert Bemet apónak nevezték, azt mondta dédapámnak:

— Lajos fiam, ott túl vannak a nagy fényes orosz tisztek — azt mondja —, fel vannak sorakozva, s azokra lőj.

Bem nem tudott magyarul, esetleg nagyon keveset, úgy mondták, hogy inkább lengyelül és franciául beszélt. A dédapámmal németül értekeztek, ugyi, dédapám beszélt a németet, Bécsben tanult.

Akkor tüzet vetettek, s megindultak a magyarok, támadtak. De a muszkák, vagyis az oroszok túlerőben voltak. Bem apó látta, rosszul alakult a helyzet, s kiadta parancsba:

— Fiaim, kitől merre lehet, meneküljetek, jönnek az oroszok és az osztrákok. A csata el van dőlve.

Székely Bertalan: Petőfi arcképe (1849)

Dédapám is megsebesült, de csak könnyebben. Láta Petőfit, dobta el magától a sok iratot és a kitüntetések. Ezeket még Vásárhelyen (vagy Székelykeresztúron) Bem apó bízta rá, hogy ha megnyerik a csatát, akkor osszák szét a magyar harcosok között. Petőfi látta a nagy kavarodást, s elszaladt a Küküllő felé. Fekete lánjbí volt rajta, fehér gyolcsing. Hajadonfőtt futott, lobogott a haja. Többet nem látta senki. Egyik azt mondja, hogy el van temetve a csatatéren, másik azt mondja, hogy fogságba esett.

Én nem olvastam, csak hallottam a húgomtól, hogy van egy Petőfi-vers, egy töredék, amelyikben azt írta:

Mogorva Orbán ott áll a hídnál...

Mihelyt a csata elveszett Fehéregyháznál, ugyi, az élve maradt magyarok menekültek. Bem is menekült a vezérkarral. A dédapám is velük ment, így maradt életben.

Na, de közben, ahogy lejárt a csata, rengeteg magyar holttest feküdt a földön. Ugyi, azokat másnap, harmadnap el kellett temessék. Gödröket ástak, s azokba hányták belé a tetemeket. Voltak köztük olyanok, akik még éltek, súlyos sebet kaptak, nem menekülhettek. Kiáltották:

— Ne temessetek el, mert még élünk!

De kegyelem nem volt. Mindenkit behánytak a gödörbe, s felhalmozták földdel. Kik csinálták? Egész biztos, hogy a forradalom ellenségei.

Bem apó nem tette le a fegyvert. Még csatákat vívott. Összetoborozta az új sereget, s Szeben ellen vonult, el is foglalta. De másnap fel kellett adja. Mikor látta, hogy minden elveszett, akkor indult el Törökország felé. A dédapám nem tartott vele, valahol meghúzta magát, lemaradt. Hazakerült Kibédre.

Arról, hogy a dédapámnak lett volna valami bántódása a forradalom miatt, apám nem mondott semmit. Csak annyit mondott, hogy mikor volt a kiegyezés, 1867-ben, hát a dédapám kapott az államtól száz hold birtokot ajándékba. Mert hogy harcolt az 1848-1849-es forradalomban. Ugyanakkor a faluban voltak még 1848-as katonák, kapott mindenki két hold földet, a száz hold birtokkal méltatták dédapámat, hogy tüzerítiszt volt, tüzerparancsnok a forradalomban, és tartott tíz honvédot is, akik vele voltak.

A kapott birtokot dédapám zsellérekkel, cselédekkel dolgozta meg. Rengeteg marhát kellett tartsanak, s egy másik dolog, amit apám mondott örökkéig: két pálinkafőző üst éjjel-nappal főzte a pálinkát. Mikor anyám odakerült, nyugodjék, még a pálinkafőzők működtek.

Aztán volt 1896-ban a jubileumi kiállítás, a millenium. Az én dédapámnak a fia elment Pestre feleségéstől, Gergelyfi Jucival. Akkor még élt a dédapám is. Két hétig voltak Pesten. Felkínálták, hogy a sok birtok után vehetnek fel pénzt a bankból. Akkor, kérem szépen, mintegy húszezer arany koronát, pengőkoronát vett fel nagyapám, hogy itt Kibéden állítson be gyümölcsöst. Be is állította Deckásvölgyben, a másikat pedig Kevereg bükkiben. Ma a helyet úgy hívják, hogy Orbán pallaga. Tíz hold gyümölcsöse lett a családnak.

A dédapám, a 48-as öreg, 1901-ben halt meg, itt van eltemetve a kibédi temetőben. Úgy hívják a helyet, hogy az Orbánok temetője. Majdnem a tetőn van. Ahogy közléptájon az út menyen ki, attól lefelé van a temetőnek ez a része. Kívül fenyőfák vannak. Na, azok a fenyőfák pont behajolnak a sírokra. Van egy nagy, faragott kőből csinált sír, a Mátyus Balázsé, s rajta belül van a dédapámé. Oda van még Orbán Béla is eltemetve.

Fiatalabb koromban pontosan tudtam a sírkő feliratát. A sírkőre ez van felírva: Itt nyugszik az Úrnak egy jó öreg szolgája, Orbán Lajos, aki élt 82 évet, meghalt 1901 (itt nem tudom, melyik hónap hányadikán). Alája oda van írva: Hű neje, Nagy Sára, aki élt 80 esztendő.

Édesapámat 1956. március 20-án temették el a dédapám mellé. Akkor Cifra János (Jancsi) volt a temetőpásztor. Leásott egészen a dédapám koporsójáig, Berecki Béla s Orbán Ernő volt vele. Látták, hogy a dédapám mellé oda van téve a 48-as csákója s a 48-as kardja. Megőrizte az öreg, egész a haláláig ügyelt rájuk.

(Orbán Zoltán 77 éves, Kibéd)

A szép szöveg adatközlőjével — bármi furcsa — az egyik kibédi pálinkafőződében találkoztam. Magam segitettem Lakatos István sóváradi tanárkollégámnak a főzésben. Amikor megérkezett Orbán Zoltán bátyánk, arról kezdett beszélni, hogy az ő kibédi dédapja 1848-1849-ben tüzerparancsnok volt. Mindjárt „felvázolt” két-három mozzanatot az életéből, s megegyeztünk, hogy a teljes történetet hangszalagra veszem. Erre 2009. március 6-án került sor a lakásán, a felesége je-

lenlétében. Megszakítás nélkül, folyamatosan beszélt, helyen-helyen elérzékenyedt, örült, hogy én „ilyen régi-régi dolgokkal is” foglalkozom.

Megállapításaihoz, történetének epizódjaihoz itt most nem fűzök megjegyzéseket, de a további fejezetekben utalni fogok — mint forrásanyagra — az adatközlő „elszólásaira”. Egyetlen pontosításra mégis sort kell kerítenem. A temetőben megtaláltam az egykori tüzérparancsnok síremlékét (magassága 1 m 25 cm), s leírtam a teljes sírfeliratot. A ferde vonalak azt jelzik, miként helyezte el egymás alá a szövegrészeket a kőfaragó mester. Íme:

Itt / nyugszik / az Úrnak / egy jó öreg / szolgája / Orbán / Lajos aki / meghalt / 82 éves / korába 1901 / november 6.

Alatta a felesége sírfelirata, ugyanazon a kövön:

Itt nyugszik / Nagy Sára / meghalt 79 / éves korába / 1900. szept. 12 / áldás béke / legyen porán.

Mindkét szöveg nagybetűs, más szavakkal: nyomtatott betűs. A betűvonalak végét a legtöbb helyen meg is „talpalta” a mester, mondhatni: művészi értékű munkát végzett. A kőről rajzvázlatot készítettem.

Bereckről Marosvásárhelyig

Petőfi „Bemmel Berecken találkozott össze, július 25-én. Amikor az öreg kocsijából megpillantja a költőt, elkiáltja magát, s karját feléje nyújtja.

— Mon fils, mon fils, mon fils (fiam!) — ismételteti sírva, amiközben egymás nyakába borulnak és összecsókolódnak.

— Fia ez a generálisnak? — kérdi valaki a körülállóktól. A gyász és veszély pillanataiban meglelt férfiak is elsírják magukat, ha kedves ismerősökkel találkoznak. A helyzet komoly. Az oroszok ellepték Erdélyt is. Bem épp itt Berecken kapja a hírt, hogy Szászrégennél megverték egy magyar csapatot, vágat hát oda az Erdővidéken át; viszi magával a költőt, akit ismét őrnaggyá nevez ki, állandóan maga mellett tart és — útközben Udvarhelyen főbe lövet egy idegen nyelvű honvédőrmestert, mert az nem hitte el, hogy a polgári ruhás fiatalemberben őrnagyot kell tisztelnie s kezét emelt rá. (...) 29-én értek Marosvásárhelyre” (Illyés, 442-443).

Most magát Petőfit szólaltatjuk meg, aki feleségéhez írt legutolsó levelében vázolta a berecki találkozást. Nyilván, Illyés megfogalmazása is erre a levélre vezethető vissza:

Maros-Vásárhely, júl. 29. 1849.

Kedves édes Juliskám, e szempillantásban értem ide hat napi szakadatlan utazás után. Fáradt vagyok, kezem úgy reszket, alig bírom a tollat. (...) El-

mondom röviden utamat. Itt hallották (Kézdivásárhelyen), hogy Bem egy csapattal Moldvába ment. Utána rugaszkodtunk Udvarhely, Csíkszereda, Kézdi-Vásárhely, Bereck felé: ott találkoztam vele, már visszajött Moldvából, hova lázító proklamációkat vitt be s ráadásul kegyetlenül megdöngetett négyezer orosz egy zászlóaljjal. Berecken jön hozzá a tudósítás, hogy Szász-Régennél megverték a mieinket, s ezek borzasztóan szétfutottak, vágatott ide (Marosvásárhelyre) a bajt helyrehozni Kézdi-Vásárhelyen, Sepsi-Szentgyörgyön, az Erdő-vidéken, Udvarhelyen keresztül én vele. Rohantunk szinte megállás nélkül. Iszonyú út volt. Most vagy két napig itt leszünk, míg a sereget egy kissé rendbe szedi, aztán mit teszünk? Ő tudja. (...) Bemmél Berecken találkoztam: megálltam hintaja mellett, s köszöntem neki, ő odapillant, megismer, elkiáltja magát s kinyújtja felém karjait, én fölugrom, nyakába borultam, összeöleltük és csókoltuk egymást: „mon fils, mon fils, mon fils” — szólt az öreg sírva. A körülálló népség azt kérdezte Egressy Gábortól, hogy „fia ez a generálisnak?” Most még sokkal nyájasabb, szívesebb, atyább irántam, mint eddig, pedig eddig is az volt. Ma azt mondta a másik segéd-tisztnek; (német szövegrész következik, magyar fordítása:) Jelentse a hadügyminisztériumnak, de vigyázzon, hogy szó szerint: Szárnysegédem, Petőfi őrnagy, aki Klapka tábornok szégyenteljes bánásmódja miatt lemondott, ismét szolgálatba lépett (Eddig az idegen nyelvű szöveg). (...) Szopik-e még a fiam? Válasszátok el minél előbb, s tanítsd beszélni, hogy megleljen. Csókolom a lelketeket és szíveteket miljómszor számtalanszor imádó férjed Sándor” (Petőfi, III. 632-633).

A marosvásárhelyi ház, ahol Petőfi Sándor
utolsó napjaiban volt megszállva

Marosvásárhelytől Székelykeresztúrig

„Bemnek az volt a terve, hogy az osztrákokat viaszorítja Besztercére, aztán Lüdersz tábornok háta mögött elfoglalja Nagy-Szebent. Marosvásárhelyen azonban megtudta, hogy Lüdersz időközben felfelé indult a Küküllő völgyén, és bevonult Segesvárra. A segesvári térparancsnok, gróf Haller Ferenc őrnagy (...) nem fejtett ki ellenállást, csak visszahúzódott Székelykeresztúrra. Bem tehát megváltoztatta eredeti elhatározását, és úgy döntött, hogy a Vácmányon, Balavásáron, Kelementelkén, Erdőszentgyörgyön, Bözödön, a gagyi tetőn át sürgősen Székelykeresztúrra vonul. (...) Bem megtiltotta Petőfinek, hogy vele menjen. Nem volt egyenruhája, amit Vásárhelyen rendelt, az még nem készült el. Nem volt sem fegyvere, sem lova. Lovát — láttuk — Debrecenben adta el, amikor lemondása után nem volt miből élnie. Egressy nehéz szívvel vált el tőle. Együtt laktak (Marosvásárhelyen) a piactéren Görög Károly kereskedő és fiatal felesége, Ziegler Vilma vendégszerető házában. Nem messze volt tőlük Bem szállása a Teleki Domokos-féle házban, ott is többször látták őket” (Dávid — Mikó, 254).

Bem megelőzőleg csakugyan több alkalommal is járt Marosvásárhelyen. Jakab Elek: *Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848–1849-ra* (Budapest, 1880) című könyvébe később belefoglalta a már özvegyé vált Görög Károlyné Ziegler Vilma levelét is: (...). Midőn Bem M.-Vásárhelyen átment, mindig egy-két gyógyhatású fürdőt készítettek számára, számos sebeire pedig tépést: Szebentől első visszajöttkor karján két új seb volt: mikor Piskiből jött fel, kis ujjja volt elzúzva. Esténként késő éjfélig egy kerek asztal körül járkált, melyen Erdély térképe volt kiterítve, s melyet ő egészen beírt vonásokkal s jegyeivel. Mikor 1849. febr. végén Besztercéről megtérve másodszor ment Szeben alá, hosszasan jegyzetett a térképen, s magában e szókat mondogatá: „És mégis bevesszük! Be kell vennünk! Be akarom venni!...” (564. old.).

Valóságalapja lehet annak is, hogy Bem „megtiltotta Petőfinek, hogy vele menjen”. A tábornok rendszerint távol tartotta a költőt a csaták tüzétől, gyakran futári feladatokkal látta el, óvni, védelmezni próbálta, mintha édes gyermeke lett volna. Most vásárhelyi lakótársát, Egressy Gábort idézzük:

„Bem őt (Petőfit) a maga törzskarába osztotta be, engem pedig Damaszkín ezredes mellé adott (...) Kértem őt (Petőfit), hogy kérje meg az öreget, vinne el engem is. „Hiába kérem, barátom — felelé — hisz engem sem akar vinni egyáltalában, hanem én nem bánom, én tőle többé el nem maradhatok egy pillanatra sem”.

Gyalokay Lajos „hűen írja le”, hogy 1849. július 30-án reggel miként „csatlakozott” a költő a négy kóberes szekérrel útnak induló vezérkarhoz:

„Ezen nap kora reggeli óráiban parancsolat szerint a vezér (Bem) szállásánál megjelenván, ott már mindent becsomagolva, indulásra készen találtunk (...) ekkor mindnyájan elindultunk, hogy az utcán sorba állított kocsikra felüljünk. Mi-

dőn saját alkalmatosságomra éppen elhelyezkedni akartam, észrevettem Petőfit, ki szemeit keresőleg végigjártatva és kezével intve egyenesen felém tartott.

Hozzám érkezve, így szólított meg: „Pajtás, nekem azt mondták, hogy neked magadnak van kocsid, adhatnál-e nekem egy kis helyet?”

„Egész örömmel — felelém én, és ő be sem várva, hogy neki jobb oldalról helyet csináljak, bal felől a kocsi felé pattant (...) (Bem) sokszor a legellenkezőbb tájról húzza össze csapatait, annyit azonban tudok, hogy Marosvásárhelyről most nem sokat, legföljebb a Damaszkín hátráló dandárának egy részét viheti magával. A csapatparancsnokok létszámkimutatásai, mióta Brassó és Beszterce felől erősebben szorongatnak minket, csak gyéren és nagyon hiányosan érkeznek be”.

Petőfi tehát Gyalokay szekerén indult útnak Székelykeresztúr felé. Kővári László viszont azt írta, hogy a költőt Anton Kurz szekerén látta. Ki volt Kurz?

Bem szárnysegédje, német értelmiségi, aki 1848-ban a magyar forradalmi sereghez csatlakozott.

Orbán Lajos is megemlítette, hogy „... az ágyúk, amiket Vásárhelyről vittek, a császári hadsereg ágyúi voltak, azoké, akik kiléptek a hadseregből, s átálltak a forradalomhoz”.

Gyalokayt idézzük tovább:

„Délben — úgymond — Kelementelkén özvegy Siménné úrnőnek ízléssel berendezett kastélyában állapotunk meg, hol a vezért és tábornokait a művelt, kedves háziasszony és úgy szépség, mint kellemekben egymással versenyző négy lánya igazán lelkes magyar vendégszeretettel és elbűvölő szívességgel fogadták. (...) Ebéd után azon rendben, mellyel jöttünk, elindultunk Kelementelkéről, és alkonyatkor minden nevezetesebb incidens nélkül Sztás — (most Székely) Keresztúrra érkeztünk, s ott az altábor nagy vezérkarával együtt a Matskásiak ódon kastélyába szállásoltatott el”.

Az utolsó „éjszaka” Székelykeresztúron

Ebbe az akkor harmadfél ezer lakosú városkába, Keresztúr fészék központjába (...) érkezett Csekefalva felől július 30-án délután (Gyalokay szerint „alkonyatkor”) hangos éljenzések között Bem és vezérkara, aztán a serege. Ott volt már az ide rendelt szebeni és sepsiszentgyörgyi csapatok egy része. Lehetséges, hogy az éljenzésből Petőfinek is jutott egy-egy, de csak mint Bem kísérlőjének, mert ezek a csapatok a költőt nem ismerték. Székelykeresztúr térparancsnoka báró Gammerra Gusztáv százados volt, a Matskási-féle udvarházban lakott, s itt rendezte be a vezér főhadiszállását, (...) a százados báró meleg ebéddel várta a neves vendégeket” (Dávid — Mikó, 260).

Az akkor történeteket az 1904-ben „kihallgatott” Sipos Sándor így öröklítette meg (közölte Barabás Endre):

„A nagy honvédsereg érkezése napján, július 30-án, hetedmagammal ki voltam rendelve a Matskási udvarban elhelyezett térparancsnoksági iroda ajtaja elé. Körülbelül délután 2-3 óra között az akkori térparancsnok, báró Gamerra Gusztáv úr szóbeli rendelettel felküldött a piactérre, hogy Petőfi Sándor urat — aki bár katona, de mégsem visel csákót vagy sapkát, hanem közönséges kalapot és benne három szál nemzetiszínű tollút, göndör haja van, és kihajtott inggallért hord — instáljam meg szépen, hogy szíveskedjék hozzá ma délebedre lejönni, mert szívesen látja”.

„Mindez így történhetett — mondja Dávid Gyula — Mikó Imre — azzal a különbséggel, (...) hogy Zeyk Domokost küldte Petőfi után. (...) Tény az, hogy ebéd után Petőfi pár órára eltűnt barátai szeme elől (...) s Zeyk Domokos kísérté el a Gyárfás házba. A család távol volt, csak a bérlő, Varga Zsigmond fogadhatta a vendégeket” (Dávid — Mikó, 261 és 263).

Muszáj ifj. Varga Zsigmond kései vallomásából is idéznünk:

„Nyolc órákor már javában folyt a vacsora, melyen többen vettek részt. (...) Vacsora után (...) kimentek a kertbe, s ott letelepedtek a padokra igen vidám társalgás közt csakhamar énekre gyűjtöttek (Bolyai Gergelyné rokonom és testvérem, Róza igen kellemes, szép hanggal rendelkezett), *A virágnak megtiltani nem lehet...* című dallal nyitva meg. Ilyen hangulatban maradt a társaság 12 óráig. 12 órákor mindenki távozott szállására” (Dávid — Mikó, 264).

Dávid Gyula — Mikó Imre joggal teszi fel a kérdést:

„Hol töltötte Petőfi utolsó éjszakáját?

Lengyel József doktor (...) úgy tudja, hogy a költő Varga Zsigmondnál hált a Gyárfás házban. Amikor a székelykeresztúri tanárok (...) kezdeményezésére 1928-ban a ház falába emléktáblát helyeztek el, arra csak annyit véstek: Ebben a házban töltötte utolsó estéjét Petőfi Sándor 1849. július 30-án. Így igaz ez. (...) Valóban az történt, hogy csak Zeyk Domokos pihent le, hiszen nyeregben tette meg Vásárhelytől az utat. Petőfi azonban — ígéretéhez híven — még éjfél előtt elindult a muzsika irányába a Csekefalvi utca és a piactér sarkán levő Szakál János-féle vendéglőbe — ez volt akkor a legelőkelőbb a helységben — ahol a tisztek nótáztak. (...) Vas József (jelen levő honvéd hadnagy, gyalogos tiszt) (...) Katonaköpenyben látta Petőfit, alatta civil ruha volt, a muzsikát hallgatta társaival. Keveset ittak, és beszélgettek.”

Út a csatáig

„Nagy korán, még sötétben kezdték verni a dobokat, s a kürtök is megszólaltak. Bem ugyanis segédcsapatokat várt, éjfél után egy órákor meg is érkezett a 27-es zászlóalj négy százada Sepsiszentgyörgyről, s bizonyára azután határozta el, hogy megindul, mielőtt Lüdersz eléje jönné. Megmozdult az egész kisváros.

Többen bizonyítják, hogy Petőfi szállására, a Gyárfás (házba futott); ahol csomagjai voltak, ott megreggelizett, elbúcsúzott, s aztán a Keresztúr nyugati végén kijelölt gyülekezőhelyre igyekezett, ahol Bem még egyszer megszemléli csapatait” (Dávid — Mikó, 267).

Az idézett szövegből világosan kiderül, hogy Petőfi azért (is) igyekezett reggel a Gyárfás kúriába, hogy a „csomagjait” magához vegye. Joggal feltételezzük, hogy ekkor már nála voltak a Bem apó által rábízott oklevelek és kitüntetések, valamint más jellegű levelek. Látni fogjuk, a későbbiekben egy sárga táskáról is szó esik: ebben — főleg — írószereit és jegyzetfüzeteit tartotta.

A segesvári völgy keletről nézve (Korabeli rajz)

Idézzünk tovább Dávid Gyula — Mikó Imre könyvéből:

„Hajnali fél hatkor indult el a honvédsereg a segesvári úton Újszékely felé. (...) De Székelykeresztúr és Héjjasfalva között még két község van; Alsóboldogfalva és Újszékely (267 és 269).

Nos, Újszékelyről 1924-ben még jelentkezett egy tanú, a 90 év körüli P. Buzogány János, aki szép, kerek történetet mesélt el Máthé Sándor unitárius lelkésznek. A szöveget Dávid Gyula — Mikó Imre megfogalmazásában közöljük, mint olyan értéket, amelyről „...a Petőfi-irodalom eddig nem tudott”:

„Ama bizonyos július 31-én reggel egy szekér állt meg a házunk előtt (Újszékelynek Héjjasfalva felőli végén laktak). A szekérből leszállt három tiszt, s vizet kért. A fiatalabb, talán a kocsis, akit szintén tisztnek nézett, a két idősebbet százados és őrnagy úrnak szólította, a tisztok megvárták, amíg a csapatok mögött a por elszáll, s aztán utánuk indultak. Buzogány, aki akkor tizenhárom, tizennégy éves fiú volt, csak később, egy kép után tudta azonosítani a kecskeszakállas őrnagyot Petőfivel. (...) P. Buzogány János nyilatkozatával összhangban áll Dienes Andrásnak az a megállapítása, hogy Petőfi és Gyalokay az utolsó szekerek egyikevel érkezett Héjjasfalvára, illetve Fehéregyházára” (Dávid — Mikó, 269-270).

Gyalokay így emlékezett vissza a költő öltözetére:

„Én nem tudom, hogy Petőfinek általában volt-e őrnagyi ruhája, mert én őt ilyenben sohasem láttam: hanem azt határozottan tudom, és bizonyítom, hogy

egész felső öltözetét azon szerencsétlen napon egy vitorlavászonból készült blúz, mellény és nadrág, továbbá egy szürke köpeny képezte, fején egyszerű katonatiszti sapka volt, válláról pedig egy szíjon függő sárga bőrtáska lógott. Ebbéli állításom igazságáról, valamint arról, hogy Petőfi velem, az én kocsimban jött az ütközet színhelyére, tanúságot tehet Mütter Ferenc (...) ki „... századosi rangot vívott ki magának a 27-ik zászlóaljnál”.

Mütter teljes mértékben megerősítette a Gyalokay-mondottakat, csupán ennyivel toldotta meg állítását: „... úgy rémlik előttem, hogy oldalfegyverként kard volt nála”.

Dávid Gyula — Mikó Imre meg is jegyzi az általuk írt könyvben: „Petőfi öltözte egyébként az időjárásnak is megfelelt. Egész nap rekkenő hőség volt”.

Ide kívánczik Orbán Lajos megfogalmazása is, aki a menekülő Petőfi ruházatáról ezt mesélte családtagjainak: „Petőfi látta a nagy kavarodást, s elszaladt a Küküllő felé. Fekete lajbi volt rajta, fehér gyolcsing. Hajadonfőtt futott, lobogott a haja. Többet nem látta senki.”

Hol állapotodott meg Bem serege, illetőleg Petőfi?

„Bem Fehéregyháza romjai körül, a dombokon foglal állást. (...) Ahogy a csata, a csatatér is könnyen elképzelhető. Van egy széles, hosszú, buja-növényzetű folyóvölgy. Húzzunk bele hosszába egy folyót s egy országutat. Tegyük ezekre három lakott helyet, egymástól, szemmel is látható távolságra, ebben a sorrendben: Segesvár, Fejéregyháza, Héjjasfalva, a soktornyú Segesvár a hegyre rakott középkori várával igen szép látvány messziről is. Az előtt áll fel Lüdersz. A magyarok Fejéregyháza előtt foglalnak állást, baloldalt egy hegyvonulatra, jobboldalt a folyóra, a Nagy-küküllőre támaszkodva. Délután öt óráig ez a színtér. Azután helyeződik a falu mögé, majd Fejéregyháza és Héjjasfalva közé. Az országút Segesvár és Fejéregyháza közt csaknem nyílegyenes és egyszintű. Fejéregyháza után az út a hegyvonulat felé tart és némi magasságba jutva megkanyarodik, nyilván azért, hogy az ott csörgedező forrást — az ősi ivó- és itatóhelyet — érintse. Rögzítsük meg elménkben ezt az út-emelkedést, ezt a kaptatót és ezt a forrást. A falutól körülbelül két kilométerre esik.

Az ütközet elején a költőt a falunak Segesvár felé nyíló végén az országút mellett látták. A leégett falu szélén egy sütőkemencén ült, zsebkönyvébe jegyeztetett. Félóraig egy árokhíd karfáján könyökölt. Később a tűzerekhez ment...” (Illyés, 445-446).

Radnóti Miklós
(1909—2009)

Levél a hitveshez

A mélyben néma, hallgató világok,
üvölt a csönd fülemben s felkiáltok,
de nem felelhet senki rá a távol,
a háborúba ájult Szerbiából
s te messze vagy. Hangod befonja álmom,
s szivemben nappal újra megtalálom,
hát hallgatok, míg zsong körém felállván
sok hűvös érintésü büszke páfrány.

Mikor láthatlak újra, nem tudom már,
ki biztos voltál, súlyos, mint a zsoltár,
s szép mint a fény és oly szép mint az árnyék,
s kihez vakon, némán is eltalálnék,
most bujdokolsz a tájban és szememre
belülről lebbensz, így vetít az elme;
valóság voltál, álom lettél újra,
kamaszkorom kútjába visszahullva

féltékenyen vallatlak, hogy szeretsz-e?
s hogy ifjuságom csúcsán, majdan, egyszer,
a hitvesem leszel, — remélem újra
s éber lét útjára visszahullva
tudom, hogy az vagy. Hitvesem s barátom, —
csak messze vagy! Túl három vad határon.
S már őszül is. Az ősz is ittfelejt még?
A csójainkról élesebb az emlék;

csodákban hittem s napjuk elfeledtem,
bombázórajok húznak el felettem;
szemed kékjét csodáltam épp az égen,
de elborult s a bombák fönt a gépben
zuhanni vágytak. Ellenükre élek, —
s fogoly vagyok. Mindent, amit remélek
fölmértem s mégis eltalálok hozzád;
megjártam érted én a lélek hosszát,

s országok útjait; bíbor parázson,
ha kell, zuhanó lángok közt varázslom
majd át magam, de mégis visszatérek;
ha kell, szívós leszek, mint fán a kéreg,
s a folytonos veszélyben, bajban élő
vad férfiak fegyvert s hatalmat érő
nyugalma nyugtat s mint egy hűvös hullám:
a 2x2 józansága hull rám.

*Lager Heidenau, Žagubica fölött a hegyekben,
1944. augusztus-szeptember*

Himnusz a békéről

Te tünde fény! futó reménység vagy te,
forgó századoknak ritka éke:
zengő szavakkal s egyre lelkesebben
szóltam hozzád könnyüléptű béke!

Szólnék most újra, merre vagy? hová
tüntél e télből, mely rólad papol
s acélt fen szívek ellen, — ellened!
A szőlőszemben alszik így a bor

ahogy te most mibennünk rejtezel.
Pattanj ki hát! egy régesrégi kép
kisért a dalló száju boldogokról;
de jaj, tudunk-e énekelni még?

Ó, jöjj el már te szellős március!
most még kemény fagyokkal jó a reggel,
didergő erdők anyja téli nap:
leheld be zúzos fáidat meleggel,

s állj meg fölöttünk is, mert megfagyunk
e háboruk perzselte télben itt,
ahol az ellenállni gyöngé lélek
tanulja már az öklök érveit.

Nyarakra gondolunk s hogy erdeink
majd lombosodnak s bennük járni jó,
és kertjeinknek sűrű illatában
fáján akad a hullni kész dió!

s arany napoknak alján pattanó
labdák körül gomolygó gombolyag,
gyereksereg visong; a réteken
zászlós sörényü, csillogó lovak

száguldanak a hulló nap felé!
s fejünk felett surrog és csivog
a fecskefészkektől sötét ereszt!
Így lesz-e? Így! Mert egyszer béke lesz.

Ó, tarts ki addig lélek, védekezz!

1938

Brauch Magda

„Ó, költő, tisztán élj te most”

Radnóti Miklós antifasiszta költészete

*„Őrizz és védj, fehérlő fájdalom,
s te bőszen öntudat, maradj velem,
tisztá szavam sose kormosza be
a barna füsttel égő félelem!”*

(Radnóti: Őrizz és védj)

Radnóti Miklós születésének 100. és halálának 65. évfordulójára emlékezünk ebben az évben. 1909. május 5-én született Budapesten és 1944. november második hetében találta el a fasiszták gyilkos golyója a Győr melletti Abda község határában.

„Tarkólövés. — Így végzed hát te is, —
súgtam magamnak, — csak feküdj nyugodtan.
Halált virágzik most a türelem. —”

írta halála előtt mintegy 8-10 nappal a mellette lelőtt bajtársáról a *Razglednicák* 4. darabjában. Nem volt szüksége — sajnos — különösebb jóstehetségre ahhoz, hogy ezt ilyen pontosan előre lássa.

Radnóti közismerten és elismerten a legnagyobb magyar antifasiszta költő: életének és lírájának fő tartalma a barbársággal való szembefordulás.

Az 1933-as év, Hitler hatalomra jutásának ideje, a fasiszmus előretörését, a háborús veszély közeledtét jelzi Magyarországon is. A veszélyt — József Attila mellett — a magyar lírikusok közül Radnóti ismeri föl a legvilágosabban. 1935-ben megjelent *Újbold* című kötetében jelentkezik először ez a témakör a (verseket nyilván 1-2 évvel korábban kezdte írni), majd következő három kötetében — *Járkálj csak, halálraítélt!* (1936), *Meredek út* (1938) és a posztumusz *Tajtékos ég* — (1946) teljesedik ki. Antifasizmusa nem pusztán a humanizmus szintjén való tiltakozás, nem passzív ellenállás. József Attila tragikus halála után ott folytatja az embertelenség, a diszkrimináció elleni harcot, ahol általa is nagyrabecsült költőtársa abbahagyta, de — természetesen — egyéni hangon, sajátos költői eszközökkel.

Járkálj csak, halálraitélt! — ezt a döbbenetes címet adta kötetének, nem véletlenül, mivel antifasiszta lírájának egyik leggyakoribb motívuma halálraitéltsége tudata (természetesen minden ember már születésének pillanata után halálra van ítélve, de ő — származásának okán is — a fasizmus majdani áldozataként látja előre közeli sorsát). Első ilyen tárgyú verse az 1933-ban keletkezett *Mint a bika* című:

„S úgy élek mostan is, mint a bika, de mint
bika, aki megtorpan a tücskös rét közepén
és fölszagol a levegőbe. Érzi, hogy hegyi erdőkön
az őzbak megáll: fülel és elpattan a széllel,
mely farkascorda szagát hozza sziszegve, —
fölszagol s nem menekül, mint menekülnek
az őzek: elgondolja, ha megjön az óra, küzd
és elesik s csontjait széthordja a tájon a horda —
és lassan, szomorún bög a kövér levegőben.

Így küzdök én is és így esem el majd,
s okulásul késő koroknak, csontjaim őrizi a táj.”

Az idézett homéroszi hasonlatból két további gondolat is kiderül: a költő, ha kell, önként is vállalja a „farkasokkal” való szembefordulást — bár e harcban teljesen esélytelen — és tudja, hogy áldozata nem lesz hiábavaló. Ezt a gondolatot fejti ki az *Első eclogában* is két költőtársáról, a spanyol polgárháborúban megölt Federico Garcia Lorcáról és József Attiláról szólva:

„Nem menekült. Meghalt. Igaz is, hova futhat a költő?
Nem menekült el a drága Atilla se, csak nemet intett
folyton e rendre”

Ez a haláltudat mint téma és motívum egyre gyakoribbá válik Radnóti verseiben (*Istenhegyi kert*, *Alkonyi elégia*, *Decemberi reggel*, *Negyedik ecloga*, *Sem emlék, sem várás* stb.) és életének utolsó szakaszában már teljes bizonyossággá válva jelentkezik a *Gyökér* és a *Razglednicák* című verseiben (amelyek már csak az abdai tömegsírból kerültek elő 1946-ban).

Rövid életének ez utolsó szakaszában a tehetetlenségből fakadó érzés néha elkeseredésbe, máskor dühös lázadásba torkollik.

„A valóság, mint megrepedt cserép,
nem tart már formát és csak arra vár,
hogy szétdobhassa rossz szilánkjait.
Mi lesz most azzal, aki még csak él,

amíg csak élhet, formában beszél
s arról, mi van, — ítélni így tanít.
S tanítna még. De minden szétesett.
Hát ül és néz. Mert semmit sem tehet.”

(*Ó régi börtönök*)

A vers keletkezésének ideje: 1944. március 27. A német csapatok már megszállták Magyarországot. Radnóti sorsa is eldőlt. A munkatáborba való bevonulása előtti napon — 1944. május 19-én — *Töredék* című versében így jellemzi saját korát és a helyzetét:

„Oly korban éltem én e földön,
mikor az ember úgy elaljasult,
hogyan önként, kéjjel ölt, nemcsak parancsra,
—————

Oly korban éltem én e földön,
mikor besúgni érdem volt s a gyilkos,
az áruló, a rabló volt a hős, —”

A hasonlóság e két antifasiszta szerző költészetében más szempontból is kimutatható: a tárgyi valóság, a megszemélyesített természet is szenved a barbárságtól, Radnótinál is:

„Görbén nőnek a fák, sóbányák szája beomlik,
falban a téglák sikolt.”

(*Harmadik ecloga*)

„a sötét fák sora eldőlt
előttem: a rémülettől
fehér és púpos lett az út.”

(*Járkálj csak, halálraültél!*)

Kilátástalan helyzetében Radnóti nincs egyedül. Az aljas, barbár kor embertelenségét együtt sínyli meg más becsületes, jobb sorsra érdemes társaival, s tudatában van annak, hogy harcolni is együtt kell ellene. Mindig a nemzetközi antifasiszta, antirasszista mozgalom szemszögéből ítéli meg az eseményeket. Korán felfigyel a négerrek elnyomására (*Ének a négerre, aki a városba ment*), az „ázott-arcú párizsi szegényekkel” együtt tüntet a spanyolországi polgárháború mellett (*Hiszpania, Hiszpania*), testvérének érzi a szögesdrótok mögött raboskodó nemzetek fiait:

„Rémhírek és férgek közt él itt francia, lengyel,
 Hangos olasz, szakadár szerb, méla zsidó a hegyekben,
 szétdarabolt, lázas test, s mégis egy életet él itt, —”

(*Hetedik ecloga*)

A fasizmus és a világháború elítélése szorosan összefügg Radnóti költészetében a művészet, a líra létjogosultságának kérdésével. Nem egyszer veti fel a gondolatot: van-e még helye a költészetnek, a művészi szépnek abban a tébolyult világban, ahol az erőszak mondja ki az utolsó szót? Van-e még, aki érti a költői szépet? „Mondd, van-e ott haza még, ahol értik e hexametert is?” — kérdezi a *Hetedik ecloga*-ban és más, korábbi verseiben is:

„Mit ér a szó két háború között,
 S mit érek én, a ritka és nehéz
 szavak tudósa, hogyha ostobán
 bombát szorongat minden kerge kéz!”

(*Őriző és védj*)

Nincs szó igazi dilemmáról, a „ritka és nehéz szavak tudósa” szinte halála napjáig nem hallgat el. Ismeri saját értékeit, tisztában van tehetségével:

„mert annyit érek én, amennyit ér a szó
 versemben s mert ez addig izgat engem,
 míg csont marad belőlem s néhány hajcsomó.”

— írja egyik legszebb szerelmes versében (*Tétova óda*). (Hátborzongató tény, hogy utolsó versei a tömegsírból kerültek elő több mint egy évvel a kivégzése után). Számára a költés, az írás azonban olyan életszükséglet, mint a levegő:

„Írok, mit is tehetnék? A költő ír, a macska
 miákol és az eb vonít s a kis halacska
 ikrát ürít kacéran”

— vallja *Második eclogájában*. Ezt a belülről fakadó késztetést a biztos halál tudata sem tudja elnyomni:

„Írok azért, s úgy élek e kerge világ közepén, mint
 ott az a tölgy él: tudja kivágják, s rajta fehérlik
 bár a kereszt, mely jelzi, hogy arra fog irtani holnap
 már a favágó — várja, de addig is új levelet hajt.”

(*Első ecloga*)

Életének utolsó szakaszában szomorú alkalma nyílik a bizonyításra is. A fogolytáborban „ékezetek nélkül, csak sort sor alá tapogatva”, majd az „erőltetett menetben” is folytatja az írást, egyre tökéletesebb formai megoldásokra és filológiai pontosságra törekedve, hiszen a költészet Radnóti számára az egyetlen tiltakozási formát és lehetőséget is jelentette az erőszak, a barbarizmus ellen. Tudatában van, hogy bátor kiállásával még nagyobb veszélybe sodorja önmagát, de vállalja ezt: „megszoktam rég a harcot itt és gyáván sosem futottam” — mondja *Írás közben* című versében. Ars poeticáiban a költői tisztaságot és bátorságot hangsúlyozza:

„Őrizz és védj, fehérlő fájdalom,
s te hősín öntudat, maradj velem:
tisztá szavam sose kormozza be
a barna füsttel égő félelem!”

(*Őrizz és védj*)

Járkálj csak, halálraítélt! című versében is ezt a kettős feladatot jelöli meg a költő számára:

„Ó, költő, tisztán élj te most,
mint a széljárta havasok
lakói és oly büntelen,
mint jámbor, régi képeken
pöttömnyi gyermek Jézusok.
S oly keményen is, mint a sok
sebből vérző nagy farkasok.”

Ezzel a keménységgel rokon a költő haragjának, a megtorlás vágyának gyakran felbukkanó motívuma is: „Feledni kellene, de én / soha még semmit sem feledtem — ” (*Tajtékos ég*), „Vigyázz magadra — hallom, / hogy minden megtorolj! (*Péntek*), „Ételem / italom / keserű. / Kormozz be / talpig te / fekete düh!” (*Lapszéli jegyzet Habakuk prófétához*). A *Negyedik eclogában* arra biztatja a költőt — azaz önmagát —, hogy ha az írótaáblák elrepednek: „Haragod füstje még szálljon az égig / s az égre író, ha minden összetört.” A jogos bosszúállás reménye élte életének utolsó szakaszában is. A *Nyolcadik ecloga* képzelte párbeszédében a költő a prófétával ezt üzeni:

„Ismerem újabb verseid. Éltet a méreg
Próféták s költők dühe oly rokon, étek a népnek
s innivaló!”

Utolsó verseiben „a kétszerkettő józanságával” látja előre sorsát, verssoraiban mégis ott bujkál a remény. Logikus elme, tudja, hogy csodák nincsenek, olykor mégis a hazatérésben reménykedik:

„Ó, hogyha hinni tudnám: Nemcsak szívemben hordom
mindazt, mit érdemes még, s van visszatérni otthon:
ha volna még!

de hisz lehet talán még? a hold ma oly kerek!”

(*Erőltetett menet*)

A gondolat megfogalmazódik két nagy versében, a *Hetedik eclogában* és a *Levél a hitveshez*-ben is.

Valóban hitt a megmenekülésben, a csodás hazatérésben?

„bíbor parázson,
ha kell zuhanó lángok közt varázslom
majd át magam, de mégis visszatérek:
ha kell szívós leszek, mint fán a kéreg,”

írja a *Levél a hitveshez* néhány sorában, de ezek után a remény fölváltja a „2x2 józansága”. Önmaga megmenekülése több mint kétséges, de azt teljes bizonyossággal állítja, a proféta-költő tudatával vallja, hogy örök értékeket hordozó költésze te fennmarad az utókor számára, és hiteles képet fest a vad korszakról, amelyben élni és meghalni kényszerült:

„szétszór a szél és — mégis a sziklaszál
ha nem ma, — holnap visszadalolja majd,
mit néki mondok és megértik
nagyranövő fiak és leányok.”

(*Nyugtalan órán*)

Beke Sándor

Radnóti Miklós megíratlan verse a noteszből

Radnóti Miklós 100. születésnapján

Sárosan fekszem,
testeken,
hátamra zuhog az ólmos eső,
csodálkozom,
a víz még csak nem is találkozik
a bőrömmel,
lefolyik gyorsan
fenekem árkán,
s kalciumszegény végtagjaimon
siet tovább,
le,
ismeretlen barátom
bomló testére —

Szeretnék imádkozni,
de nem tudok,
szívemben pásztortűzet gyújtott
a fájdalom,
lelkemben kialudtak
a sárga csillagok;
megírtam én ezt egyik versemben
Szentkirályszabadján,
s most nem félek,
ugye, te sem félsz,
porhüvely-sorstársam?
A tömegsír,
mint őszi gaz, füstölög;
talán attól,
hogy lelkek szállnak fel belőle
Isten csillagos kertjébe.

Talán attól,
mert olyan nagy itt
az összefogó szeretet,
amilyent leírni nem lehet:
holt testek olvadnak egybe;
mondjátok meg,
létezik-e a földön
ennél végzetesebb szeretet?

Már nem fáj a vállam,
a karom, a bokám, a lábam,
ízületeimet melegíti
hűségese kitartó
hosszú viharkabátom.

Az ég kupoláján
— ahol békét becézgetnek
az öröknyugdijas csillagok —
hegedűszonáta szárnyal;
ott vár rám
síró hangszerével
egy másik Miklós,
agyonlőtt barátom.

Hideg van.
November...
Sötéten susognak
a Rába parti füzek,
csupán egy-egy csókaraj
rebben itt szerteszét,
s néhány nyikorgó szekér
hallat magáról sírunk fölött.

Szél fúj most,
csípős szél.
A folyóparti fákról
holt leveleket szór melegítőnek
az abdai hantra,
az örök álmodók fölé.

„Nem szeretnék olyan világban élni,
amely nem ismeri az olvasás örömét”

*Beke Sándor
beszélgetése
Csire Gabriellával*

Csire Gabriella a hatvanas évektől van jelen irodalmi életünkben. A gyermek- és ifjúsági irodalom terén jeleskedő író Marosújváron született 1938. április 21-én. Kétéves korától Kolozsváron él, Erdély szívében. A Király utcai Leánylíceumban érettségizik, a Bolyai Tudományegyetem magyar nyelv és irodalom szakán szerez diplomát. Még ebben az évben, 1959-ben megy férjhez Csire József zeneszerzőhöz, s nyer alkalmazást a bukaresti Állami Irodalmi és Művészeti Könyvkiadó — a későbbiekben Irodalmi Könyvkiadó — szerkesztőjeként. A lektorságot 1968-ban a sajtóval cseréli föl. Munkahelyei: *Tanügyi Újság*, *Előre* (művelődési rovat), *Jóbarát* (irodalmi rovat), az 1989-es fordulat után pedig a *Cimbora* főszerkesztője. Intenzív újságírói tevékenysége mellett — az említett lapokon kívül könyv- és filmrecenziót, portrét, riportot, interjút stb. publikál a *Könyvtári Szemle*, a *Művelődés*, a *Munkásélet*, az *Ifjúság*, az *Új Élet* stb. hasábjain — novellái, karcolatai és gyermekekhez szóló meséi, karcolatai, folytatásos regényei jelennek meg lapokban, antológiákban és évkönyvekben. Férje számára dalszövegeket, balett- és operalibrettókat ír. Önálló kötetei 1969 óta látnak napvilágot. Közel harminc kötet — melyek közül nem egy második kiadást is megért — fémjelzi írói munkásságát.

— Mivel előszeretettel ír gyermekeknek és diákoknak, jogos a kérdés: milyen volt saját gyerekkora és fiatalsága, hiszen élményvilága bizonyára írásaiba is átszűrődött.

Az apai nagyszülők, a Steuer család (1912)

Szüleivel (Steuer Sándor és Bihari Vilma)
1961-ben

— Hadd kezdjem születési helyemmel, Marosújvárral. Családom felvinci: édesanyám felmenői itt gazdálkodtak, a szép Maros menti községben, édesapám szülei pedig Kolozsvárról telepedtek ide. Nagyapám működtette több mint három évtizeden át a szállodának, vendéglőnek, mozinak, olvasókörnek, sport- és klubteremnek, akárcsak a nevezetes szüreti bálloknak otthont adó Vigadót. Innen jártak fiai, közöttük édesapám is a nagyenyedi kollégiumba, kisebbik leánya pedig a kolozsvári református leánygimnáziumba. Marosújváron kevés időt töltöttek szüleim. Édesapámat a belga érdekltségű Solvay-szódagyár alkalmazta, miután elvégezte az Elektrotechnikai Főiskolát. Két éves voltam 1940-ben, amikor szüleim Kolozsvárra jöttek.

— Így nagyonis érthető, ha gyerekkori emlékei Felvinchez kötődnek — a Székely Útkeresőben közölt Felvinci nyár című karcolatára gondolok —, na meg Kolozsvárhoz.

— Igen. Felvincre vakációzni jártam a nagyszülőkhöz, egyébként ízig-vérig kolozsvári vagyok — ma is. Úgy rémlik fel előttem a kisgyerek, aki voltam, mint akiből szüntelenül sugárzik az energia. Nem apadó lendülettel vettem bele magamat az olvasásba és verstanulásba, a festegetésbe, később a zongoratanulásba és a sportba — tornász, úszó és műugró voltam. Harmadik és negyedik elemiben írt színpadi jeleneteimet iskolai évzáró ünnepélyen mutattuk be osztálytársaimmal, tanítónőnk rendezésében. A konzervatórium házi hangversenyein mindig

„felléptettek”, a sportklub rendezte tornaversenyekről pedig érmekkel, kitüntetésekkel tértem haza. Minden érdekelt és rengeteget játszottam. Öten voltunk elválaszthatatlanok: három kisfiú, a szomszéd kislány és jómagam. Tágas udvarunk, ahol minden évszakban virágba borultak a bokrok meg a fák, késő estig hangos volt nyári estén a gyerekzsivajtól. Ez a paradicsomi életérzés akkor ért véget, amikor az elemi befejezése után átkerültem a Budai Nagy Antal utcai elemi iskolából a Király utcai leánylíceumba.

A kolozsvári Református Leánygimnázium, a volt 3-as számú Leánylíceum, a mai Apáczai Csere János Elméleti Líceum udvara

— *Úgy tudom, több kitűnő színésznő, énekesnő és sportoló tanult a jeles iskolában, és itt végzett a színi és az írói pályán párhuzamosan futó Ignác Rózsa is.*

— Ignác Rózsa épp abban az időben járt ide, amikor az új református leányiskola még a Református Kollégium helyiségeiben működött, majd 1926-ban felépült a mostani iskola. Az akkori kolozsvári diákéletről írt kötetét, természetesen, csak felnőtt korban ismertem meg, s éppígy késve szereztem tudomást arról is, hogy a gazdag természetrajzi szertár és a jól felszerelt fizikum oroszlánrésze a felszámolt szászvárosi Református Kuun Kollégiumból került ide. Az akkori 3-as számú Leánylíceumnak — amely jelenleg az Apáczai Csere János nevét viseli — nem volt emlékezete, csak „ötvenes évekként” emlegetett jelene. Bár tartós, máig tartó diákbártságok szövődtek a középiskolai évek folyamán, és több kitűnő tanárnőnk volt — a férfi tanárok csak vendégszereplőkként mint helyettesítők tanítottak bennünket több-kevesebb ideig —, mégis korlátok közé szorítottak és egyhangúnak éreztem az érettségig vánszorgó időt, akárcsak az iskolaépület szürke falait. Mégis szerencsésnek tudhatom magamat, mert ötvenes létszámú osztályunk igen jó mezőny volt. Osztálytársaim túlnyomó többsége értelmiségi pályát futott be: tanár lett, orvos, mérnök vagy jogász. Osztályunkból került ki a kolozsvári magyar opera jeles szólistája, Belani (Balló) Margit és az erdélyi folklórkutatás számottevő képviselője is, Vöő (Zattler) Gabriella, aki évfolyamtársam volt a magyar szakon.

— *Kérem, szóljon egyetemi éveiről is.*

— Az egyetem, bár nagyon nehéz időket éltünk át, óriási nyitást jelentett számomra. Kapukat tártak a könyvtárak — a kari könyvtártól az Egyetemi és az Akadémiai Könyvtárig. Kolozsvár is ekkor ragyogott fel igazán előttem: a színház, a magyar és a román opera meg a filharmónia. Valahogy miénk volt, bolyais-

táké az egész város Mátyás szülőházától a Fellegvárig, a Sétatértől a Házsongárdi temetőig, rajongott költőink és nagyjaink pantheonjáig, a „szőke Szamostól” a Bethlen-bástyáig, Fadrusz János Mátyás szobrától Dónát pásztor kopott kőszobráig. Ha lehetne, felsorolnám a jeles irodalomtörténészeket és nyelvészeket, professzorainkat éppúgy, mint kitűnő kollégáimat. Rangsorolás nélkül említem csak Márton Gyulát és Gálffy Mózeszt a nyelvészeti katedráról, Szigeti Józsefet, Jancsó Elemért, Antal Árpádot és Pataki Bálintot az irodalmi katedráról.

A Bolyai Egyetem udvarán, évfolyamtársaival (1956). Az első sorban balról jobbra:

1. Horváth Brigitta (Török Lajosné), 2. Barla Júlia (dr. Kisgyörgy Zoltánné),
3. Kovács Júlia (Bálint Tiborné), 4. Molnár Judit (Pálffy Árpádné), 5. Csire Gabriella,
6. Szentgyörgyi Ibolya (dr. Györfi Jenőné), 7. Kántor Lajos, 8. Papp Ildikó.

Az egyetemes irodalomba Székely Erzsébet vezetett be és Szabó György, a legkitűnőbb erdélyi klasszika-filológus. Csehi Gyula amolyan „rousseau-i séták” közben szoktatott rá a szabad beszélgetésekre-értelmezésekre esztétika szemináriumain. Évfolyamtársam volt Lászlóffy Aladár, Kántor Lajos, Jancsik Pál, Lendvay Éva, Ritoók János, Szépréti Lilla, Baróti Pál és — letartóztatásáig — Páskándi Géza. De szólhatnék a mi időnkben alakult Egressy Gábor színjátszó köréről is, amelynek kezdettől fogva tagja voltam. Molière darabjával, a *Tudós nőkkel* nemcsak Kolozsváron léptünk fel, az egyetem Arany János utcai aulájában, hanem vidéken is. Turnéink csúcspontja a sepsiszentgyörgyi és a marosvásárhelyi színházban tartott előadás volt. Szavalóestjeinket is élénk érdeklődés követte: mindig zsúfolásig telt az előadóterem. Nem csak a helyi sajtó követte figyelemmel estjeinket. De élmény volt az erdélyi szavalóművészet „klasszikusának”, Tessitori Nórának a jelenléte és szakmai tanácsadása is. Első honoráriumomat a kolozsvári rádiótól kaptam, amely szavalataimat közvetítette. A színjátszó kör lelke Banner Zoltán volt — akkoriban egyetemi tanársegéd. A főbb szerepekben partnerem volt Koczka György, Kovács

Fiatalkor szerzők estje Kolozsváron, 1958. január 14-én.

Az álló sorban balról jobbra: Sinkó Zoltán (1), Jancsik Pál (2), Ritoók János (4),
Lászlóffy Csaba (5), Bölöni Sándor (6). *Az ülő sorban:* Szépréti Lilla (1),
Lászlóffy Aladár (2), Sárosi Éva (3), Jecza Tibor (4), Csire Gabriella (5), Kántor Lajos (6).

László és Jecza Tibor. A műkedvelő és hivatásos színjátszás határmezsgyéjén álló Egressy Gábor színjátszó csoportot a magyar színház támogatta rendezővel, díszlettervezővel és jelmezekkel. Csak azért említem mindezt, hogy az akkori Kolozsvár és egyetem rám tett hatását érzékeltessem valamelyest. Mert az érem másik oldala az ötvenhatos forradalmat követő gyászos események sorozata volt. Örökre emlékezetes marad az a késő őszi délután, amikor a Házsongárdi temetőben sorra látogattuk nagyjaink sírjait, s már ránk sötétedett, amikor a lobogó gyertyafényben körülálltuk Reményik Sándor nyughelyét. Míg elhangzottak a szívbe markoló költemények, hátunk mögött felsorakoztak a rend gumibotos őrei... Több kollégánk és egyetemi oktatónk elítélése, Szabédi László költő-professzorunk öngyilkossága vont ifjúságunk derült egére komor felleget.

Az Egressy Gábor Színjátszókör tagjaival (1956 szeptemberében).
Balról jobbra: Kővári Anna (1), Borsos Samu (2), Rozor Anna (3),
Máthé Csaba (4), Koczka György (5), Csire Gabriella (7), Nédá Árpád (8).

— *Mennyire érzi meghatározó jelentőségűnek írói munkásságára nézve a kolozsvári diákéletet?*

— Városom életre szóló lelki és szellemi élményekkel tarisznyált fel. Nyugodtam elmondhatom, hogy lélekben ma is kolozsvári vagyok, bár Bukarestben életem le életem javát.

— *Gondolom, hogy saját gyermek- és diákkori élményei is átszűrődtek írásaiba.*

— Bizonyára. De azt a gyerekkort, amelyben én nőttem fel, teljesen kimerített témának éreztem. Sokkal inkább érdekelt kisfiam életérzése. Először az óvodáskorú Turpi világa varázsolt el, majd rendre a kisiskolás és a gimnazista gyereké. Úgyhogy lassacskán abbahagytam a novella- és regényírást. Csak férjem számára írtam még librettókat. Teljesen a gyermekirodalomnak éltem.

— *Mint mondotta, saját kisfia ihlette leginkább írásra. Az óvodáskorúakhoz szóló Turpi meséi, akárcsak a kilenc-tizenkét évesek érdeklődésére számot tartó két meseregény, a Turpi és Világjáró Kópé, valamint a Turpi Lak is az ő világa. De akkor is tovább írt a gyermekeknek, amikor Turpi rég kinőtt az iskolapadból.*

Fiával, Gáborral, a kétéves „Turpival”
(1966)

Gábor,
a nyolcéves „Turpi”

— Szerencsére állandó kapcsolatban maradtam a gyermekekkel, s ezt annak köszönhetem, hogy a *Jóbarát* szerkesztőségében — ahol az irodalmi rovatot veztettem —, az 1989-es fordulat után pedig a lap jogutódjának, a *Cimborá*nak lettem a főszerkesztője, élő kapcsolatot teremthettem a gimnazistákkal, akik szívesen beszálltak írásaikkal vagy rajzaikkal az általam kiötölt versenyekbe. Rengeteg válaszlevelet és pályamunkát küldtek a kisdíjak szerkesztőségünkbe, s én azon

vettem észre magamat, hogy ismét velük együtt lélegzem, izgulok, kesergek és örvelezem. Sokszor elég volt egy fél mondat, az iskolásan induló kis levélből előmosolygó szófordulat, s már fel is villant a téma. Ez a kölcsönös, állandó, eleven kapcsolat csiholta elő a *Kingától ballottam* elnevezésű rovatban megjelent s végül a *Kaktuszövös* címmel kötetbe alakult karcolatfüzért, akárcsak az *Áprilisi tréfa* karcolatait és novelláit.

— *Úttörő jellegű antológiája, az Elek Apó Cimborája két kiadást ért meg eddig. Hogyan született meg ez a feltáratlan gyermekirodalmi anyagot tartalmazó gyűjtemény?*

— Külön rovatot indítottam a *Cimborában* a régi Cimboráról, hogy ízelítőt nyújtsunk Benedek Elek példaképnek tekintett gyermeklapjából. Így kezdődött. Végül kikristályosodott az antológia ötlete. Hiszen senki se ismerte már, csak közhelyként emlegette nagy mesemondónk 1922–1929 között megjelent, Kisbácsonban szerkesztett lapját. Amint kiderült, Benedek Elek *Cimborájának* teljes kollekcióját egyedül a bukaresti Akadémiai Könyvtár őrizte meg. Antológiám az egykori gyermeklap irodalmi anyagából nyújt válogatást. A kötetet az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó jelentette meg 1994-ben, másodszor pedig 2000-ben.

Írás közben (1986)

— *A karcolat és a novella mellett milyen műfajokat kedvel igazán?*

— A meseregényt. *A Kása-barlang titka*, az *Álomfestő Biborka*, a *Turpi lak*, a *Turpi* és *Világjáró Kópé*, de a *Mókus Pali vándorúton* is ide sorolható. A mesejáték műfajában is jól érzem magamat. A színpad iránti vonzalmamból született két, férjemmel együtt alkotott zenés mesejátékom, *A varázsló kosara* és a *Szavak Háza*, amely az elmúlt években jelent meg kottával ellátott önálló kötetben. E kisgyermek számára írt darabokat iskolai színpadokon mutatták be. De arról is hírt kaptam — előbb csak újságból —, hogy a *Turpi* és *Világjáró Kópé* című meseregényemet színpadra alkalmazta és előadta az egyik kovásznai iskola.

Férjével, Csire József zeneszerzővel (2002)

— *Szokott előszóval is mesélni?*

— Természetesen. Sokat meséltem kisfiamnak, de a nálunk összegyűlt vagy kirándulásokon hozzánk csapódott gyermekeknek is. Első mesém így született. Csak azokat tartottam meg közülük, amelyeket „Turpi” újra meg újra akart hallani. Többször előfordul, hogy közeli ismerősök, barátok körében mesélésen kapom magamat. S bevallom: a *Turpi lak* megírására is az készítetett, hogy a Bálványosfürdőn megforduló kirándulók érdeklődő tanakodására elmeséltem a várromokhoz és a forrásokhoz fűződő mondákat. Egyszer csak észrevettem, hogy halkán ejtett szavaimra az egész strand feszülten figyel.

Újságíróként egy csehszlovákiai iskolában
(Pozsony, 1975)

Arcképe *Álombajó* (1980) című
kötetének a hátsó borítóján

— *Hogyan élte meg sikereit? De úgy is fogalmazhatok: elégedett-e könyvei fogadtatásával vagy sem? Hiszen csak az elmúlt évben rangos magyarországi folyóirat, a Napút közölte Önnel készített interjút, de a bukaresti rádió magyar adásában is méltatták írói munkásságát és bemutatták — művészi tolmácsolásban — gyermekeknek szánt egyik karcolatát. Jópár éve pedig nemcsak az írott sajtóban találkozhattunk könyvei méltatásával, hanem a bukaresti televízió Magyar Adása filmmonográfiával köszöntötte, a rádió pedig sorozatot szentelt egyik karcolatfűzérének.*

— Nem tudom, mit is nevezhetünk sikernek. Sose tartoztam a felkapott, ajánrózott szerzők közé. Annyi bizonyos, hogy 1989-ig nem volt könnyű közölni. De a megjelent kötetek terjesztéséről, könyvtárakban való elhelyezéséről, sőt szerkesztőségekbe juttatásáról jól szervezett könyvterjesztő hálózat gondoskodott. Minden kötetemnek volt sajtóvisszhangja. Hozzáértő, dicsérő is meg kötekedő is. De ami igazán szívmengető: terepjáró újságíróként — de író-olvasó találkozókra is — szemtanúja voltam néhány spontán megnyilvánulásnak. Gyermekek vagy pedagógusok őszinte, „hátam mögötti” elismerésének. S ez erőt adott akkor is, amikor már minden közlési tér beszűkült, s azt hittem, nincs tovább. Csak a fordulat után vettek föl a Romániai Írószövetségbe. A „megbízhatatlanságom” miatti, hosszú éveken át tartó elnapolást váratlanul érkező jóvátétel követte. Az új időekkel együtt kialakult cenzúrátlan, tág teret nyitó kiadvány pedig valóban szárnyakat adott. Az sem véletlen, hogy több kiadónál közlök ugyan, de épp az Erdélyi Gondolathoz fűz a legszorosabb szál: kiadójuk jelentette meg az utóbbi húsz évben a legtöbb munkámat. Azt is sikernek könyvelem el, amikor az újabb nemzedékekből kikerülő fiatal kritikusok, recenzensek méltatják itt-ott munkáimat, s leginkább azt, hogy sok jeles erdélyi iskola igényli gyermekeknek és ifjúságnak szánt kötetemet.

Csire Gábor, Gabriella és József (1987)

— Úgy tűnik, hogy írói munkássága az utóbbi években az irodalmat és tudományt ötvöző, sajátos műfajt teremtő művek, valamint a világ nagy eposzait meseregényekké varázsoló átdolgozások irányába mutat, amelyek éppúgy számíthatnak a líceumi diákok, mint a nagyközönség érdeklődésére.

— Az első ilyen jellegű „ötvözetet”, a *Bűvös dalnokot* férjemmel, Csire Józseffel együtt írtam, amely mesék és világos, szakszerű magyarázatok tükrében mutatja be a szimfonikus zenekar hangszereit. A „mesélő hangszerek” először a *Jóbarát* hasábjain, majd önálló kötetben jelentek meg 1978-ban. Második, szépen illusztrált kiadására 2003-ban került sor. Fiammal, Csire Gáborral két csillagászati és egy biológiai profilú kötetet adtunk ki. A két kiadást és egy román nyelvű fordítást megért *Csillagregék* az állatövi csillagképekről szól. Naprendszerünket mutatja be a *9 bolygó meg 1 Nap*, a *Bambuszka* pedig a szárazföldi ragadozók rejtélyes világába nyújt betekintést. De hadd említsek meg néhányat eposzátdolgozásaim közül is: a görög ókort idézi föl az *Odüsszeusz, a vándor* és a trójai mondakört felölelő *Trója*. A szanszkrit eposzirodalom gyöngyszeme, a Rámajana ihlette *Ráma és Szíta csodálatos története*, a finn nemzeti eposz pedig a *Kalevala messze földjént*. A *Gilgames álmai* a legrégebbi eposszal, a sumér-akkád irodalom remekével ismerteti meg az ifjúságot. Bár nem eposz, hanem elbeszélő költemény és nem is olyan régi, mint az ókor nagy eposzai, Gvadányi János *Rontó Pálja* mégis megérett arra, hogy visszahozzuk a mába. Ez késztetett arra, hogy *Egy magyar kalandor ifjúsága* címmel újrameséljem Rontó Pál egykor közkedvelt, ám rég feledésbe merült — eredetiben már-már olvashatatlan — történetét.

Együtt a család:
Csire József, Gabriella, Gábor,
Aporka, a kis unoka és menyé, Éva (2007)

— *Vajon nem távolítják el az eredeti alkotástól ezek a minden bizonnyal nagy szellemi befektetést és munkát igénylő művek?*

— Valahol a „mindenséghez mérd magad” vágya kerekedett felül bennem, amikor elmélyedtem a nagy ókori kultúrákban és kiérleltem a meseregényeknek is nevezhető átdolgozásokat. Beismerem: erősen befolyásol a fiatalok tudományos igazságokra irányuló érdeklődése. S ez nemcsak a történelmi múltba és írói fantáziába gyökerező regevilágra érvényes, hanem a mai valóságból merített „eredeti” történetekre is, amelyeket a gyermek önmaga felfedezése és jobb megismerése miatt kedvel. Részben nyomtatásra váró, részben befejezés előtt álló munkáim az említett két irányba mutatnak.

— *Épp írói terveiről akartam kérdezni, de hát megelőzött. Ezért inkább utóbb megjelent kötetről, Az Ótestamentum igazgyöngyeiről faggatnám kicsit.*

— Rég dédelgetett, évtizedekig érlelt munkáról van szó. Az Ótestamentumba foglalt legszebb elbeszélő költeményeket ültettem át mesenovellákba. A pátriárkák, a királyok és a próféták korát átfogó kötetet kislexikon egészíti ki, amely a biblikus történetekben előforduló történelmi és földrajzi fogalmakat ismerteti. A szép kivezetésű kötetet — melyet kerek évfordulómra jelentetett meg az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó — korhű illusztrációkkal Keller Emese grafikusművész látta el.

Rendezvény 2008. április 21-én az író 70. születésnapja alkalmából a bukaresti Petőfi Sándor Művelődési Házban. Felolvas Kováts László előadóművész

A születésnap rendezvényen az írónőt a színpadon köszönti unokája, Aporka

— *Mi a véleménye a gyermek- és ifjúsági irodalom, általában a könyv jövőjéről?*

— Én se látom kedvezőnek a könyv jelenét a káprázatos virtuális világgal kecsgetető gépek-képek-filmek korszakában. De az apadó olvasói kedv ellenére azt tapasztalom: ha akad még olvasó, az épp a gyermek, s egy kicsi túlzással, a líceumi diákság. A könyv jövőjét azonban csak találgatni lehet. Ám annyi bizonyos, hogy nem szeretnék olyan világban élni, amely nem ismeri az olvasás örömét.

— *Végezetül arra kérem, szívesen nébány szót szerkesztőségünkbe küldött kéziratáról, amellyel folyóiratunk hasábjain találkozhat első ízben az olvasó.*

— Linczegh János történelmi jelentőségű helytállását eleveníti föl írásom, a 17. századi Kolozsvár sorsdöntő pillanatát. A Monostori utat és a Sétateret összekötő kis belvárosi utca neve őrizte sokáig a hajdani főbíró emlékezetét. De a köztudatban csak a Mátyás-mondából ismert népnőző bíró alakja él ma is. Linczegh János a középkori céh város jeles polgára volt. A művelt, vagyonos szűcs mestert tizenhatszor választották céhmesterré. A városi tanács tagjaként a közszolgálatnak élt. Az egymást váltó fejedelmekkel és a városba érkező külföldi követekkel tárgyalt, országos gyűléseken és katonai táborokban képviselte a várost. Kétszer mentette meg Kolozsvárt: az 1658-as török-tatár büntetőhadjárat idején a Feleki-tetőn táborozó török basával és tatár kánnal egyezett ki. A II. Rákóczi György ellen fegyverbe szólított szultáni sereg 1660-ban Kolozsvár mellett vert sátrat. Linczegh szembeszegülése — aki a halálos fenyegetés ellenére se volt hajlandó átadni a város kulcsát — történelmi jelentőségű tettnek bizonyult. Másnap, május 22-én a roppant török had szétzúzta Szászfenesnél a fejedelem seregét, augusztusban pedig, egyesülve Ali basa seregével, bevette és hódoltatta Váradot. Kolozsvár viszont — bár súlyos sarcot kellett fizetnie — túlvészelte a legádázabb török veszedelem korát. Írásom Linczegh János emlékiratára támaszkodik.

— *Köszönöm a beszélgetést, és kívánom, hogy tegnapi és holnapi alkotásai egyaránt helyet találjanak a gyermek- és ifjú olvasók szívében.*

Csire Gabriella *Ex librise*.
Karancsi Sándor kisgrafikája

Csire Gabriella

A kolozsvári követek

A török szultán parancsából Szejdi basa hatalmas sereget zúdított Erdélyre, hogy leváltassa II. Rákóczi Györgyöt. A vakmerő fejedelem a Porta tudta nélkül támadt Lengyelországra, hogy elfoglalja a megüresedett királyi trónt. S mintha nem lett volna elég a szörnyű vereség, a svéd szövetségesek elillanása s az erdélyi sereg foglyul ejtése, Rákóczi továbbra is ragaszkodott fejedelmi süvegéhez. Nem hiába kelt szárnyra a szólás akkoriban: „Aki aranyat keres, elveszíti a páncélt!”

Szejdi basa a törökökből és tatárokból álló roppant had élén minden útjába eső várost és falut kifosztott, majd a tűz martalékává tett. Ágyúkat és lőport szállító tevéivel s a rabul ejtett néppel Kolozsvár felé tartott. Hiszen jól tudta, hogy a megütközni kész Rákóczi a kincses városhoz közel eső Gyaluból készül kitörni.

A Krisztus utáni 1660. esztendőben érkezett a bástyás falakkal övezett Szamos-parti város alá a rémületes nagy sereg. Május huszadikán, a pünkösöd utáni első csütörtökön a török vezér levélben szólította fel a városnagyokat, hogy küldjenek hozzá három tiszteletben álló polgárt, ha nem akarnak ujjat húzni a szultánnal. Allahra, a császár jó egészségére és saját szakállára fogadta, hogy haja szála se görbül a küldöttségnek. De ha nem jelenik meg nála még aznap a három kijelölt polgár, akkor felkoncol minden férfit, az asszonyokat és gyermekeket rabláncra fűzi, Kolozsvárt pedig úgy elfújja a föld színéről, hogy egy porszem se marad utána.

Rémületbe esett a város, és gyors döntést hozott. A háromtagú követség élére Linczegh János királybíró jelölte ki, s melléje adta Benedek deákot meg Brassai Györgyöt. Lovasszekérbe ültek mindhárman, hogy a török táborba menjenek.

Nagy hegy tetején állt a török vezér sátra. Szejdi Ahmed a díszes, nagy sátor előtt fogadta Kolozsvár küldötteit. Rögtön félbeszakította a királybíró szokásos köszöntőjét. Szeme vérben forgott a dühtől.

— Áruló kutyák! — ripakodott a követekre. — Azt hittétek, nem tudom tán, hogy kiszolgáltattatok üzenetemet hordozó embereimet? Rákóczi megölette őket, holott magyarok voltak. Ti is a szultánnal huzakodó fejedelem szekerét toljátok! Vigyétek őket a szemem elől! — parancsolta megvetően.

A hóhérok azonnal megragadták a kolozsvári követeket, s vitték őket lefejezni. De mielőtt lesújtott volna a bárd, az egyik basa, majd a másik meg a harmadik is arccal a földre borult a hirtelen haragú vezér előtt, s bizonygatni kezdte, hogy a feddhetetlen Linczegh János tisztességes szándékkal jött a táborba. A Szejdi basa üzenetét vivő főemberek pedig a maguk jószántából hagyták el Kolozsvárt, s mentek ki Rákóczihoz, aki törökpártiaknak nevezte, s kivégeztette őket.

Más gondolat fordult meg ekkor a Szejdi basa fejében, és kegyelmet osztott. Intésére továbbtaszigálták a követeket: lábukra vasat vertek s a nyakukra erősített vaskarikán áthúzott súlyos láncsal együvé fűzték őket több rabtársukkal. Amint rájuk esteledett, a sok szomorú szívű rab térdre ereszkedett, hogy imát mondjon. Ezt látva, karót ragadtak őreik, s indulatos ütlegetésbe kezdtek. Éjjelre sűrű tömegbe szorítottak minden keresztényt, s azt, aki mozdulni vagy pisszenni mert, agyba-főbe verték.

Másnap fölkerekedett a tábor. Linczegh Jánost, akárcsak a többi láncra fűzött rabot, darabos szántásokon, majd a Szamos és a Nádas folyó övig érő vizén hajtották keresztül. Amint ismét megszállt a tábor, a nyílt mezőn hagyták a rabokat, a tűző napon, hogy majd elepedtek a szomjúságtól.

Linczegh Jánost váratlanul szabadították meg kötelékeitől, és a vezér titkárához vitték.

— A nagykegyelmű Szejdi basa jóindulatot mutat irántad — fogadta nyájasan a titkár. — Köszönd ezt a basáknak, akik csupa jót mondtak rólad meg városodról. Most már rajtad áll, hogy megfelelj a bizalomnak. Szejdi basa azt óhajtja, hogy nyittasd meg Kolozsvár kapuját. Ülj hát lóra! Ötven janicsár kísér hazáig, hogy kaputokat őrizze, és óvja e zavaros időkben a várost.

Lóra kapott a királybíró, de nem ült fel a nyájas szavaknak. Amint ötven janicsárral körbefogva közeledett a városhoz, észrevette, hogy a dombok s a Szamos-híd környékén gyalogos katonák lapulnak, fahasábbal a kezükben. Most látta át igazán a török álnokságát. Hiszen a janicsárok csak arra vártak, hogy megnyitassa a kiskaput. Akkor majd megrohamozzák a kaput, s fahasábokkal kifeszítik. Ha egyszer a várfal mögé kerülhetnek, seregük könnyűszerrel beveszi a várost.

Amint a kapuhoz értek, Linczegh János a toronyból kikémlelő öröknek felkiáltott hangos szóval:

— Senkit se szabad beengedni! Nyakunkon a veszedelem!

Így hát hiába várakoztak a cselvetésre készülő törökök. Zárva maradt a kiskapu.

— Nyittasd ki rögtön, kutya! — förmedtek foglyukra a janicsárok.

— Magatok is láthatjátok, félnek tőletek, mert túl sokan vagytok — mondta a királybíró. — Ha magamra hagynátok, én belülről mindent elrendeznék.

— Hamis eb vagy! — üvöltöttek a janicsárok. — Meglátod mindjárt, kivel merészeltél packázni! — ragadták meg Linczegh Jánost, s vitték nagy sebesen a hóhér házához.

Elővette bárdját a hóhér, s feltúrte áldozata nyakán a gallért. Elsápadt a királybíró, de szeme se rebbent.

— Várjunk még — ragadták újra magukkal Linczegh Jánost a török katonák —, tegyünk még egy próbát! Menj egyedül a felvonóhídhöz, de úgy vigyázz, ha most se nyittatod ki a kaput, halálnak halálával halsz.

A királybíró fölment a felvonóhídhöz, s a kötélkieresztő lyukon át beszólt az őrszemnek:

— Jól figyelj rám: erősítsétek meg a védelmet! Örködjetek éjjel-nappal. Semmiképp, és senkinek se nyissatok kaput, különben elvész a város.

De már vissza is jöttek érte a janicsárok, látva, hogy semmi mozgás nincs a kapu körül.

— Gyere velünk, hitvány ebadta! — taszigálták durván maguk előtt a királybírót. — Jobban jártál volna, ha ránk hallgatsz, mert a vezér csak azt akarja, hogy megóvja Kolozsvárt az erőszaktól. De ha te ellenállsz a parancsának, megtudod most, hogy rosszabb is van a halálnál.

Linczegh János megremegett. Épp eleget hallott a török meg a tatár fogságból szabadult emberek iszonyú szenvedéseiről. Így hát azt kérte, engedjék inkább az őrtoronyhoz, mert most már megnyittatja a monostori kaput.

Örvendezve vitték vissza Linczegh Jánost a város alá. A Szamos-parton megvetette lábát a királybíró, s felkiáltott a toronyba:

— Nekem most meg kell halnom. De ti ne adjátok fel Kolozsvárt akkor se, ha én követelném vagy kérném ezt tőletek. Isten veletek, barátaim! Isten veled, becsületes város!

Nagy haraggal ragadta vállon Linczegh Jánost egy óriás termetű török.

— Még ma meg kell halnod, hitvány eb! — ordított rá. — Vagy azt hitted tán, senki nem ért itt latinul meg magyarul? Szejdi basa most minden hamisságodról tudomást szerez!

Az ötven janicsár nagy hirtelenséggel visszavitte a királybírót a táborba. Megint vasat vertek rá, s szó nélkül magára hagyták. Most már csak arra várt Linczegh János, hogy életének véget vessenek vagy rabként hurcolják el. Eszébe jutott jó felesége és két szép gyermeke. Szorongó szívvel gondolt árva családjára s „hazájára”, a kulcsos városra, míg arcán forró könnyek gördültek alá. De amint esteledni kezdett, levették róla a vasat, s a vezér titkárához vitték. Két társát, Benedek deákot és Brassai Györgyöt is odahozták.

A titkár nyájasan fogadta és fekete kávéval kínálta őket. Azt mondta, közbejárt az érdekükben, s továbbra is számíthatnak rá, ha nem lesznek hálátlanok. De már üzent is értük Szejdi basa, aki nagy tárgyalásban volt a basákkal. A hirtelen haragú vezér is a jobbik arcát mutatta most, s így szólt a kolozsvári polgárokhoz:

— Sorsotok jobbra fordulását a basáknak köszönjétek! Én lenyakaztattalak volna benneteket, de ők bebizonyították, hogy Kolozsvár mindig tisztességesen fogadta a magas porta követeit. Mivel a békés megegyezést jobban szeretem, mint a háborúzást, szakállamra fogadom, hogy bántódás nélkül elmehettek.

Az oltalomlevéllel és az aranyhímezésű kaftánokkal megajándékozott követeket szabadon bocsátotta a török vezér.

Alkonyodott, amikor a lovas szekér a Monostori-kapuhoz ért velük. Linczegh János felkiáltott az őrtoronyba:

— Szabadok vagyunk mind a hárman! De azért a bebiztosított nagykapukat és kiskapukat hagyjátok zárva. Inkább dobjátok le a köteleket!

Köteleket dobtak le, s úgy vontatták fel Linczegh Jánost, Benedek deákot és Brassai Györgyöt a magas kőfalra.

Így mentette meg Kolozsvárt a bátor királybíró 1660 májusában a pusztulástól.

Másnap kora reggel Szejdi basa parancsára fölkerelkedtek a kopjás hadak és megtámadták a Szászfenesnél táborozó fejedelem seregét. A vészes csata nem tartott sokáig. Rákóczi fejérről leesett a sisak, s a vadul hadakozó fejedelem több fejsebet kapott. Amikor testőrei szekérbe fektették, és kilopták a harcmezőről vezérüket, már nem a győzelemért, csak életükért viaskodtak tovább az erdélyiek. Szejdi basa Gyaluig üldözte a fejedelem eltiport seregét. II. Rákóczi Györgyöt, a súlyos sebesültet Váradon érte utol a halál.

A vesztett csata után Kolozsvár riadtan várt a legrosszabbra. Lakói gyászt viseltek az elesettekért, s azokért is, akiket a krími tatárok ejtettek rabul, amikor Rákóczi Lengyelországra tört. A diadalittas Szejdi basától való félelmükben egész nap imádkoztak és böjtöltek. Csak az Istenbe vetett hit élte a kolozsváriakat s azt a sok száz embert, özvegyasszonyt s gyermeket, akik feldúlt otthonaikból menekültek a kulcsos város falai közé.

A diadalmas Szejdi Ahmed odahagyta a hullák ezreitől fulladozó harcmezőt, és a Szamos partján, Bonchida közelében ütött tábor. Nem csillapuló harci kedve ismét Kolozsvár ellen fordult. Csellel nem tudta bevenni a kincses várost. Az ostromról pedig letett, mivel Ali basa, a fővezér meghagyta, hogy siessen Várad alá hadaival. De maradt még annyi ideje, hogy megsarcolja a várost.

Már az ütközet utáni napon beüzent Kolozsvárra, hogy azonnal küldjön ki a városi tanács a rabok számára hatvan, karikával ellátott negyven öl hosszú láncot és sok más egyebet. Végül hadisarcot követelt, hatvanezer arany tallért, s csak nagy nehezen engedte meg, hogy ekkora összeget áruval fedezhessen a kézművesek és kiskereskedők lakta város.

És megindultak Bonchida felé a szekerek, megrakva kenyérrel, vajjal, sajttal, mézespogácsával. Szállítottak a török táborba lisztet is meg zabot, árpát, ecetet, százféle élelmet, amit csak el lehet képzelni és méhsört hordószámra. De mindez kevés volt ahhoz, hogy kiteljen a sarcpénz. Így hát drága posztót és selymet is küldött a város Szejdi basának végszámra, és odaadta a szőlősgazdák, ötvösök, szűcsök, vargák, takácsok, szabók, tímárok, asztalosok, szappanosok, szíjgyártók, csiszárok, kovácsok, kötélverők, hentesek, ácsok és fazekasok, kereskedők, tanítók, tanárok, papok, orvosok megtakarított pénzét, aranyát, ezüstjét, családi ék-

szerét. Végül a Kolozsvárra menekült gazdagok, szegények, papok, özvegyek is átadták aranyaikat, ezüstneműjüket, holott nem volt már többé otthonuk se, csak féltlenivalójukat ragadták fel, amikor elfutottak a török elől.

De hiábavaló volt a nagy erőfeszítés. A basa emberei addig alkudoztak-fenyegetőztek, míg be nem bizonyították, hogy hiányzik még néhány ezer aranytallér a kivetett sarcból.

— Rendben van, várok még — válaszolta foghegyről Szejdi basa a türelemért esedező kolozsváriaknak. — De állítsatok kezeseket! Négy becsületes polgárt. Ha megadjátok a tartozást, társaitok elmehetnek. Ám ha nem fizettek idejében, karóba húzatom mind a négyet!

Kolozsvár előljárói összetanakodtak. A kifosztott városnak nem volt már semmije.

— Eladunk mindent, amit csak lehet — szólalt meg Linczegh János, a királybíró. — Feláldozzuk a város birtokait.

— Egyetértek — bólintott Benedek deák. — De még ma elő kell állítanunk a túszoikat.

A főbíró szavára mély hallgatásba merültek a tanácstagok.

— Csak azt mondjátok meg, ki fogja aláírni a basával kötött szerződést — törte meg a csendet Mátyás deák.

Amint megtudta, hogy Linczegh János és Benedek deák, a két bíró kezeskedik a hiányzó összeg megadásáról, így szólt:

— Akkor elmegyek, atyámfia, elmegyek túsznak a basához.

Még aznap megjelent Szejdi basa színe előtt Mátyás deák, Ózdi Tamás, Seres István és Kádár Máté, a négy önként jelentkező becsületes polgár.

Kolozsvár pedig lázas sietséggel adta el a feleki határt, öt kisebb falujával, jobbágyostul, azután az alparéti malmot, két halastavát, a tarcsaházi határt a Király-réttel, berkestül, tavastul és Királyfalut mindenestül, utoljára pedig Torda melletti falvait, a jobbágyokkal együtt.

Ám az idő gyorsan futott. Eltelt a június, majd a július is. Jól benne jártak már az augusztusban, mire kigyúlt a pénz. Most már lóhalálában siettek Szejdi basához a kolozsváriak, hogy megadják a kizsarolt összeget. Messze járt már a török vezér. Várad meghódítása után Temesváron ütött tábort. Oda hurcolkodott gyalogos és lovas hadaival, szekereivel, elefántjaival és láncra vert foglyaival együtt. Itt érték utol Szejdi basát szeptember elején a kolozsváriak, s váltották ki a kezeseket.

— Vihetitek most már a túszoikat! — mosolygott elégedetten a basa titkára. — Láthatjátok, hogy ígéretünket betartjuk, ha ti is szavatoknak álltok. Kincses Kolozsvár négy tisztos polgára hazamehet.

De hol van már kincses Kolozsvár? Hiszen minden vagyonát odaadta az önkéntes kezesekért. Annyi baj legyen! — siettek haza a kiváltott túszoikkal a követek. Hiszen Erdély fellegvára, jódogú polgáraival együtt, megmaradt.

Így vészelte át 1660-ban a legádázabb törökdúlást a becsületes város.

Beke Sándor

Ima a Hargitán

Az ős ablakából nézem
a lelkemben
égve muzsikáló Hargitát,
a diadalmas hegytetőt,
a délceg óriást.
Fáradt hit-szárnyak vergődnek
a hegy s a völgy között,
mint ősi szent álom
a kék fenyők fölött.
Itt az aljban elhagyja a fákat
a napsárga lomb,
s miközben érted imádkozom,
hegyem,
hullnak, egyre hullnak a levelek,
egymásra avarulnak,
s pördülnek-vonaglanak a szélben:
árva kiáltások a kétségbeesésben.
Vad neszek járnak zugaidat
a sötét éjszakában,
falánk farkasok barangolják testedet,
érdes kezével cibálja üstöködet
az ős-kapitány,
a letaroló elmúlás katonája.
De ne félj, hegyem,
nem vagy egyedül
a pusztulás és újjáéledés
örök mítoszában.
Az álmodó bérceken
megsimogatom arany koronádat,
Hargita,
Te, az erdélyi havasok királya —
ünneplő vén őzbak a Kárpátok felett.

Ember a havason

Ilyés Márton emlékére

A havason élt.
A hegyet őrizte,
a fenyvest, s az üres házakat.
Amikor pihenni mentem
hétvégi nyaralónkba,
félénken közeledett a kerítéshez.
Koccintani hívtam,
de ő inkább kíséremül szegődött
s a csapásokban megmutatta
a vadnyulak, az őzek
s a medvék nyomát.
A halk zörrenésekre figyelmeztetett,
s a madárdalokra,
a havas lélegzetvételére.
Amikor hallgatott,
szíve azt dobogta,
hogy a Hargita szent,
magasztos épület:
falai a hű székelyek,
ablakai a meggyötört lelkek,
cserepei a szakállas fenyvesek.
Halk szóval vallotta,
hogy ez a hegy lelkiismeret:
havasi virágcsokor a lélek asztalán.

Este, amikor kiültem a teraszra,
észrevettem, hogy a kerten túl,
az öreg házában petróleumlámpa ég —
de most sötét az ablak.
Mióta elment,
éji neszek táncolják körül kis tanyáját,
s kertjében teli tüdővel lélegzik a havas.
Kezében petróleumlámpát lóbál,
s azzal világítja nekünk
holdtalan éjeken az ösvényt,
a másik kezében havasi virágcsokrot tart,
s ő az, aki a Szent Hegy fölött, az égen,
hargitai nótát dúdol a csillagoknak.

Márton bácsi forrása

A havas könnye szivárog le a dombon,
fenyő-gyökerek között
kanyarog az útja,
s az avar fedte földi alagútban
a kövek sokasága tisztára mossa.
Az út mellett, ahol felszínre tör,
erdei madarak énekelnek,
s az ezüst vizű hűs forráshoz
leszáll a játékos mókus a fáról,
s ha idetévedt,
a havas lelkét issza belőle a vándor.
Az éji sötétben sudár fák
strázsálják nyugalját,
fenyők őrzik békés csobogását.
S ha csöndes éjeken
az öreg gazda hazalátogat az égből,
leül a forrás mellé —
a havast ünnepli szívében.
Szeméből zenélő vízcseppek születnek
a havasi emlékekben.

A csikókályha

Fekete csikó, meleg a háta,
testében lobog tüzelő lángja,
kürtő csöve prüszköl,
s helyben galoppol négy kicsi lába.
A nyári konyhából
indulni szeretne,
ki, a gyerekek közé,
a fehér, havas utcára.

Este, telente öregek gubbasztanak
a szobában, s míg fáradtan
duruzsolnak az ágyon,
hallgatják a csikókályhát:

ő lábával egyre csak kapál,
s öntvénytetején,
a gőzölgő lábos fedele
— akár a réztányér —
szaggatottan muzsikál.

El-elszunyókál,
prüszköl egyet-kettőt,
jelzi, hogy megjött az étvágy,
jól tudja: nagytata,
ha alszik is, éber,
leszáll a recsegő pamlagról,
s a faládából bükkfát vesz elő,
kínálgatja az éhes paripát.

Kezét a kürtő felé tartja,
s míg eltűnődik,
gyöngéden meglapogatja
a kicsiny paripát,
de mindhiába kíván
szép álmokat,
a csikókályha nem akar elaludni
a zimankós téli éjszakán.

Ilyen éjjeleken még jobban
lángra lobban a lelke:
az öntvénytető repedésein
kiszökken a fénye,
s hullámsani kezd
a tapaszos falon, de reggelre
az öregek álmával együtt
eltűnik örökre.

Az utolsó fénykép

Éreztem,
ez lesz az utolsó találkozásunk,
ezért nagyanyámmal együtt
a csűr elé állítottam,
hogy lefényképezsem, nagyapámat.

Kezébe nyomtam egy üveget,
hogy vérbeli székelként
szalutáljon az utókornak borosüveggel.
Későn vettem észre:
a borosüveg helyett
borvizet adtam a kezébe.
„Perla Harghitei” — hirdette a címke —,
magyarán „Hargita gyöngye”.

Király és királynő az ősi házban

Nagymamának és nagytatának
tornácos parasztháza volt,
a bejáratnál
virágos kapuzábéval,
az udvar végén
ereszes csűr köszöntötte azt,
aki a portára jött,
a sarjútartó alól a fehér istállón
cifra járom nézett le a falról
a virágzó portára.

Nagymamának
parasztbútorai voltak,
s a magasra vetett ágyon
hímzett rózsák nyíltak
kendervászon takaróján.
Télen, a szoba közepén,
fonókerék kattogott este,
a nyári konyhában nagymama
zománcozott pléhtányérba
tálalta a vacsorát.

Esténként,
ha fáradtan leültek,
a ládás fapadon
egymás vállára hajtották a fejüket,
s míg dorombolt a tűz
a mosakodni való víznek

az érckályhán,
sohasem álmodtak beszéd közben
se szebbet, se többet
a természetes megvalósításnál.

Nagymamának
nem volt velencei tükre,
ő maga ritkán nézett tükörbe,
de olyan szép volt az ősi házban,
mint egy királynő
a kastély udvarában.

Nagy tata
soha nem ült rokokó karosszékekben,
és nem füstölt
török cseréppipából sem,
de király volt a szőlőlugasban is,
vagy ha a mezőt szemlélte
a ház tornácán.

Ha nagytata látná

Ha nagytata élne még
és mellettem ülne a páholyban,
a cirkuszi előadáson,
látná a fülbevalós-nyakkendő
igazgató urat
— fehér ing, fényes mandzsettagomb —,
kezében a mikrofonnal, amint
bemutatja az afrikai kétpúpú tevét,
a mongóliai fehér lámát,
a nagy sörényű tarka pónilovat,
a csinos légtornászlányt
a magas mennyezet alatt,
a futballozó pincsikutyákat
s a bolondsipkás bohócot,
aki megnevelteti a gyermekeket —

Ha mellettem ülne nagytata,
eddig mobiltelefonján már rég

felhívta volna őt nagymama,
hogy ideje volna hazamenni,
a szénát ledobni a csűrből
az éhes marháknak,
megitatni az állatokat
és legyen már elég a szórakozásból,
mert szórakozott ő eleget
az orosz fogságban,
a ciherben, miközben vágta a fát,
a mélabús, lassú ökrök húzta
szénásszekéren,
meg a piros arcú brigádossal a kapu előtt,
aki a legrosszabb kaszálókat mérte ki
neki a nagy hegy alatt
a kollektivizálás idején, jöjjön haza,
ne legeltesse annyit a szemét
a szexis oroszslánszelídítőnőn!
Ha nagytata itt ülne,
összemosolyogna velem —
az első igazi cirkuszt látná életében...

Azóta

Miután meghaltak,
elkerült a lajtorjás szekér is a háztól...
Azóta megromlott a világ,
ezt most
hiába mondom magának,
nagymama...
A szeretet ott csüng,
mint az ottfelejtett szalmakalap
az ajtó háta mögötti
festett fogason,
melyet nagytata faragott,
mielőtt fogságba vitték volna
Kijevbe.
Leakasztanám a fogasról
és odaadnám valakinek,
nagymama...
De kinek?

A tiszta szoba illata

A „tiszta szobában” takarítottam,
felmostam
sárga tojásfestékkal a padlót,
gondosan megpucoltam
az apró szemű ablakokat,
az ablakok közé rekedt
legyeket személtlapátra separtem,
letörültem a port a képkeretekről,
kimostam a színesre szőtt
keskeny parasztszőnyeget,
egyedül a nagytata
és nagymama szekrényét
nem bolygattam.
Mindent úgy hagytam,
ahogy ők hagyták,
s szerették.
Az ünnepi bőrcsizmákat legalul,
a vállfákon
a fekete posztókabátokat,
a kabátok fölött a polcon
nagytata fehér ingét és a kalapját,
báránybőr sapkáját és kesztyűjét,
nagymama virágmintás fejkendőjét,
csipkés kombinéjét,
minden alsóneműjét,
úgy, ahogy ő hagyta,
szépen kivasalva.

Nagyon vigyáztam,
hogy fölöslegesen
ne nyitogassam a szekrényajtót,
végül csukva hagytam,
hogy a régi illat
maradjon a szekrényben,
s a ruhák
mindig élém idézzék őket,
ha a tornácról
a „tiszta szobába” belépek.

A tornácról

A fatornácon ülök
egy régi asztalnál.
Hátam mögött nyitva van
a hűvös tisztaszoba ajtaja,
ahová nagytata
néha-néha feljárt
kancsó borért,
nagy mama meg kivágott
egy nagy szalonnacsíkot
a gerendára felakasztott
tábla szalonnából.
A falon függ
fekete díszláncon az a járom,
mellyel az ökrök
szénával megrakott szekérrel
indultak a mezőről
az ég felé
a júliusi láthatárról.
Mintha élő múzeum
lenne itt minden:
a favillák a petróleumlámpa
mellett pihennek,
a krémszínű falhoz
szegzetten állnak.
A szellő arcomba fújja
a szőlőfa recés leveleit.
A ház sarkánál megrepedezett,
füstös kemence.
A fehérre meszelt pajtáról
hull a vakolat:
mészsrétegek alól
üzennek az évek,
mintha történelemkönyvet
lapozna itt a szél,
álmukat alusszák
az idő fejpárnáján
a tovatűnt századok.

Az egymásra csúszott
mohás kövek fölött
a kerek kút is megdőlt,
s a szín
lyukas deszkái között
nagy tata utolsó felvágott
tüzelőfái lélegeznek.
Tücskök ciripelnek
a magas fűszálak között
az udvaron.
A kertben nem bégetnek
a korai bárányok,
de ismét
virágoznak a szilvafák,
s édes illatot árasztanak
a csűr mögött
a cseresznyevirágok.

Nagymamát keresem.
Mintha most jönne
az udvar felé,
képzeletben megnyitom
előtte a kertkaput.
Surcában frissen tépett
zöld fűvet hoz a kiscsibéknek,
és ráncos kezében
szorongat egy kis csokor
múlt századi kerti virágot.

Szép pihenés

November elsején
kint jártam a temetőben,
a sír mögött
a vetkőző bokron
csipkebogyó ragyogott még
az őszi napfényben.

...Szeretném,
ha most is élnének...
Mit nem adnék azért,
ha akkor,
amikor megérkezem,
nagytata és nagymama
a kapuban vagy az ősi házban
köszöntene!

...A temető szélén
— mintha aranyból lett volna —
egy-két gyümölcs
ragyogott még az almafán.
Messze a fenyők
— mint óriáskatonák —
egyenesen és némán őrködtek
a hideg havason.

A temető mindig megnyugtat,
mert arra gondolok,
ilyen szép pihenése
nem lehet másnak,
csak annak,
aki szeretettel szerette a népét,
a földet, a fát és a házat.

Péter Katalin: Petróleumlámpa

P. Buzogány Árpád

Hetvenen felül

Mózsi már a hátsó udvart seperte, mire Anikó és a gyermekek megreggeliztek. Az új nyírágseprűvel széles pászmákat kanyarított, aztán amikor végzett, egy vesszőkosárba rakta a szemetet és bevitte a csűrbe. A seprűt a kiskapu mellé állította, rágyújtott. Odaszólt a nagyobbik gyermeknek, aki az ajtófélfát támasztotta:

— Gyere, fiam, szedjük fel a vackort.

A gyerek szemét dörzsölte keze fejével. Nem kellett volna még felkölteni, aludhattak volna — gondolta Mózsi, de nem szólt. Már egy hete folyt a készülődés, amióta megérkezett a távirat, hogy tényleg jönnek az amerikai vendégek. Az anyja azóta lázban van. István bátyja a hetvenes évek közepén járt haza utoljára, azóta évente két-három levél jelentette a kapcsolatot, karácsonykor, húsvétkor a szokásos jókívánságokkal. Az utóbbi években minden nyáron hívták, aztán mindig közbejött valami. Tegnapelőtt megérkeztek Pestre, onnan telefonáltak, hogy mára ideérkeznek. Azonnal levágatták a nagyobbik süldőt, hogy legyen friss hús a háznál, bár ilyenkor, a júliusi melegekben a disznókoltséget sem lehet felfüstölni.

— Állj csak meg, kössük meg a fűződet.

Úgy állt a gyerek, mintha mindjárt sírva fakadna. Cipőfűzője hosszan lógott utána. Mózsi lehajolt, hogy megkösse. A szája sarkában tartott cigaretta szemébe füstölt, hunyorgatott. Kézen fogta a fiát és a kapu felé tartottak. Elöl, a szomszéd ház sarkánál állt a magas vackorfa, az érett, kásásodó vackor bőségesen hullt még a szélrezdülésre is. Attila a zsebeibe dugdosta, Mózsi meg szalmakalapjába szedte a javát. Néhány szippantás után eltaposta a cigarettát és felkönyökölt a léckerítésre.

A szomszéd a kapu előtt sepregetett, ő már rég túl volt ezen. Váltak néhány szót, mert a fél falu tudta, hogy vendéget várnak.

Téblábolással telt a délelőtt. Az ünnepi ebéd hajnalban elkészült: zöldségleves és töltött káposzta. Az asszonyoknak jóformán semmi dolguk nem volt, nagytakarítást, mosást, mindent lejárattak az elmúlt napokban.

— Béla, fiam, még meg se borotválkoztál — hallotta az anyja hangját bentről. Béla, vagyis a Mózsi apja kigombolt ingben állt az ajtó előtt.

— Olyan az udvar, mintha háztűznézőbe jönnének — mondta.

— Jól van, jól, neked van időd ilyesmiket beszélni — dohogott a felesége.

— Nem neked mondom, Mózsival beszélgetek! Az öreg leült a küszöb elé, a lépcsőre.

— Hozd ki, fiam, a szereléket — szólt a gyerekeknek. Az tüstént mozdult is. A szerelék a borotváltató felszerelést rejtő faragott dobozt, a talpas tükröt és a kis műanyag tálat jelentette.

Mózsai is leült, nézte az apja lassú, kimért mozdulatait. Mintha vasárnap lenne. Olyankor szokott borotváltózni, templomba indulás előtt. Amióta fáj a lába, keveset jár el otthonról, pedig úgy kívánczik, mint a kisgyerek.

Ültek az ereszt árnyékában, nagyokat hallgattak. A kisebbik gyerek a nagypapa mellé kuporodott.

— Jó idő van — bökte ki Mózsai. — Jól száradna a széna.

— Igen — hagyta rá az apja. — De tudod, ez most fontosabb.

Déli harangszóra az asszonyok is ünnepelőbe öltöztek, a két fiú fehér ingben és új nadrágban pompázott. Mózsai az ajtó és a kapu között ingázott, leste a vendégeket.

— Két óra elmúlt — szólt be az öreg a konyhába. — Ehetnénk immár.

— Várjunk még egy csöppet, hátha megjönnek — intette le a felesége. Az asztal rég terítve, Anikó hozománya, a gyönyörű porcelánkészlet került fel, az asztal közepén bor és pálinka.

Az öreg intett a fiának: — Gyere errébb.

Töltött egy-egy pohár pálinkát: — Egészségünkre, fiam!

— Ti nem isztok? — szólt be a kamrába a feleségének.

— Már nem tudsz várni egy kicsit még... — jött a csípős válasz. Koccintottak és egy hajtásra kiitták a pálinkát.

— Olyan vagy, mint egy leány — simította végig Mózsai a felesége hátát. Anikó rövid, tarka ruhája rásimult formás testére.

— Jó a tanítóknak, mert ilyenkor vakáción vannak — intett szemével a öreg. Felesége erre kibújt a kamrából:

— Megint mondasz, egyfolytában mondasz. Mi bajod van a tanítókkal?!

— Nekem semmi. Csak már dél óta korog a gyomrom.

— Ebédeljünk, anyám — szólalt meg Anikó.

— Együnk, fiam, szegény gyermekek is eddig úgy megéheztek...

Csendben, szótlánul ettek a nagyobbik szobában, Anikó elmosogatott és visszarakta a terítékeket. A két férfi egyre csak az órát leste.

— Eddig itt kellene legyenek — dohogott az öreg.

— Itt biza — hagyta rá Mózsai, aki nehezen viselte a szótlán tétlenséget.

Szürkülődött, amikor a hatalmas terepjáró befordult az utcába.

— Jönnek, mama! — futott be a házba a nagyobbik gyerek.

— Jaj, Istenem! — igazgatta haját a nagymama.

Mózsai kinyitotta a nagykaput, hogy az autó bejöhessen. Egy szürke hajú, szikár férfi szállt ki és két nő. Az, aki a kormánynál ült, fehér rövidnadrágot és világoskék blúzot viselt, a másik szőke földig érő, könnyű sárga ruhában volt.

— Hello — mondta, és mosolygott.

— Isten áldjon — rázott kezét a férfiakkal István bácsi. — Ej, te Béla, milyen ügyes legény vagy! — ölelte meg sógorát.

— És ez a két betyár?

— Az unokák — húzta ki magát az öreg. A fiúk belecsaptak a nagybácsi tenyerébe, és illedelmesen bemutatkoztak. Anikó következett, hiszen őt sem ismerték.

Ekkor jött ki a házból a nagymama.

— István, drága István — ölelte meg a bátyját és ráborulva elpityeredett. — Azt hittem, sohase látlak...

Mózsi megilletődve nézte az anyját, aki mindig vigyázott arra, hogy érzelmei ne uralkodjanak el rajta. Most meg egyik pillanatban sír, a másikon pedig nevet. Behívta a vendégeket.

— Ne ide, a nagszobába — irányította őket.

— Egyetek, fiam, biztosan megéheztetek, olyan messziről jöttetek — törülgette a szeme sarkát.

A vendégek szabadkoztak, hogy nemrég ebédelték egy vendéglőben.

— Minek költitek a pénzt, amikor itt a finom étel, van elég, hál' istennek — mondta az öreg.

Mózsi a két nőt nézte, az unokatestvéreit. Csupán fényképről ismerte őket, nagybátyja nem hozta magával lányait, amikor utoljára itthon járt. Itthon — így mondja most is, pedig rég elkerült a tengeren túlra. Felesége odavaló, a kisebbik lánya mukkot nem tud magyarul. A nagyobbik igen, az magyar iskolába is járt.

István bácsi angolul mondta el a lányainak, hogy mit fognak enni.

— Nem ettek ezek töltött káposztát soha életükben — kacagott hamiskásan.

— Béla, te töltsd a pálinkát — serénykedett a nagymama.

— Tisztát vagy köményeset? — kérdezte sógorát az öreg.

— Egy pohárka tisztát. Egyeneset — nevetett nagyot, mintha most jutna eszébe a szó. Megnyalintotta, megszagoltatta a lányaival is. Azok nem kértek pálinkát. De a töltött káposzta ízlett nekik, bár először csak kóstolóba vettek tányérjukra.

Anikó leszedte a tányérokat.

— A tortát, a hűtőből — súgta az anyósa.

Hatalmas tortát sütöttek, színes gyertyák voltak rajta. Amikor behozta Anikó, az anyósa felállt, maga mellé intette az unokákat. Azok a gyertyákat bámulták.

— Szent István, hát még alszol-e? — kezdte fakó hangon a régi István-napi köszöntő éneket.

A szikár öregembernek remegett a szája széle, felállt ő is. Újrakezdték az éneket, Anikó erős hangja vezette a méltóságteljes dallamot, fiai is dúdolták utána.

Szent István, hát még alszol-e?

Szent István, hát még nyugszol-e?

Serkenj fel álmodból,

kelj fel az ágyadból,

mert hozzád jöttünk.

A két nő nem tudta, mi történik, ijedten nézték síró apjukat. Felkeltek helyükről és apjuk mellé álltak. Az csak intett, hogy hagyják őt, minden rendben. Odament a testvéréhez, megölelte, csókolta, aztán sorra csókolt mindenkit, a gyerekeket a levegőbe emelte.

Közben tovább énekelték:

Mondjad, hogy beeresztesz-e?

Mondjad, hogy jó szívvel látsz-e?

Mert hanem elmegyünk,

más szállást keresünk,

ahonnan jöttünk.

Az Isten téged éltesen,

mindenben szerencséltesen,

hogy neved napjára,

fényes hajnalára

örömmel virradj.

Amikor befejezték, a két nő tapsolni kezdett. A nagymama, két unokáját magához ölelve, fejével intett nekik. Egyszerre mondták: — Zörgetik a kulcsot, pénzt akarnak adni, ha nem adnak húsz lejt, el se fogjuk venni!

A könnyes szemek kacagóra váltak azonnal.

— Igaz, hogy nem névnapod van, de születésnapod volt, ha egy héttel korábban jöttetek volna...

István bácsi odaszólt a lányainak, a szőke kiment, és egy táskát hozott be. Zsebéből pénztárcát nyújtott oda az apjának. Az még a szemét törülgette.

— Ha nem lejt, hát dollárt a legényeknek! — kacagott, és egy-egy húszdolláros nyomott a fiúk markába. A kék blúzos nő kis kamerát vett elő, és körbejárta az asztalt, mindent lefilmezett. A köszöntőt is újra el kellett énekelni, most már István bácsi is fújta. Aztán elmondta a lányainak, miről is van szó. Azok bólogtak, és újból tapsoltak.

— Tudod, te Irén... ne haragudjatok, hogy úgy meghatódtam... mióta nem hallottam ezt az éneket? Nem is tudom kiszámítani. És ilyen torta... hát nekem itthon soha nem sütöttek tortát! Ez az első, te Irén!

Újból odament, és megcsókolta a testvérét, aki hangos zokogásban tört ki.

— Ne sírj, no — törülgette a szemét a nagybácsi. — Olyan kedvesek vagytok, olyan drágák!

Anikó kést hozott be és tányérokat. A kést István bácsinak nyújtotta.

— Né még írás is van rajta. Azt írja, hogy István 72 éves! Az én vagyok! Újból angolul szólt a lányaihoz. Filmezték a gyertyák kilobbanását, a torta felvágását, a maszatos Zolit, egészen addig, amíg a szeletből az utolsó falat is elfogyott.

Mózsai közben beengedte, megitatta a teheneket, ellátta a disznókat, berekesztette a tyúkokat. Visszaérve kedélyes beszélgetésbe csöppent, István bácsi még egy pohár pálinkát kért, a nőknek sört hoztak fel a pincéből. Mózsai bort töltött

az apjának, aztán az anyjának is, hogy koccinthasson. Egymás szavába vágva beszéltek, István bácsiból ömlött a szó, a fiúkat közben lefektette Anikó.

Éjfél jóval elmúlt, mire asztalt bontottak. Mózsinak az jutott eszébe, kisebb korában úgy bámulta a fényképeken a nagy darab embert, mint egy hőst, most meg azon csodálkozott, hogy egy-egy szó nehezen jutott eszébe.

Aztán megbeszélték a következő napok programját. Másnap bejárják az egész falut, azért vették a filmezőgépet, kacagott István bácsi, aztán látni akarják a kincses várost, ahol inaskodott, az egy egész nap, Szovátára is el kellene menni, közel van, a negyedik faluban felkeresik egyik barátját, nemrég műtötték meg, gyógyszert hoztak neki. Egy hétig tudnak csak maradni, a munka nem áll meg, kedélyeskedett István bácsi. Ő ugyan nyugdíjas, de még dolgozik, a régi munkahelyén, az irodában, naponta négy órát. — Nem bírom én már, lejárt az én időm — fűzte hozzá kacagva. A nagyobbik lánya ugyanannál a cégnél dolgozik, én szereztem be, büszkélkedett az apja, több fizetést kap, mint én. A kisebbik egy üzletben eladó, jól van, szereti ott is, ha nem tetszik, van más, nem kell sokáig egy helyben ülni. Ott nálunk mindenkinek van munka, aki dolgozni akar — kacagott nagyot —, oda kell menni, ahol többet ígérnek.

A vendégek külön-külön szobát kaptak, Mózsiék a szomszédot kérték meg, hogy náluk alhassanak. Elbúcsúztak és elmentek.

A nagymama már két napja előkészítette az ágyneműket, most meg a lányoknak is külön szobát ajánlott, aludjanak kényelmesen, biztosan nagyon fáradtak.

— És ti hol alusztok, Béla? — kérdezte István bácsi.

— Ó, mi elveszünk a konyhában, ne zavartassátok magatokat — vágta rá a húga. Jó éjszakát kívántak és levonultak a konyhába. A lányok még kiszedték az autóból a csomagokat.

Ott lent minden hegyén-hátán volt, mert a szobákban szekrényeket kellett megüresíteni, asztalt levinni. Arra nem is gondoltak, hogy az összecusokott kanapénak nem marad elég hely. Végül az öreg otthagyta a feleségét, egyedül elfér a kanapén, ő pedig kiment a csűrbe és lefeküdt a rossz lábú ágyra, amit az első szobából tettek ki.

Korán reggel talpon volt mindenki, pedig semmi sürgős dolguk nem volt. Mózsi ellátta az állatokat, tüzet gyújtott a fürdőszobában, legyen meleg víz fürödni, Anikó asztalt terített. A vendégek sem aludtak sokáig.

— Pálinkás jó reggelt! — köszöntötte sógorát az öreg. István bácsi behúzta a pohár pálinkát, aztán mosdótálat kért, a kútról friss vizet merített, derékig levetkőzve mosakodott. Lányai ezt is lefilmezték, meg a májast, vérest, abált szalonát az asztalon. Reggeli után előszedték az ajándékokat, mindenkinek bőven jutott, a gyerekek nagy izgalommal bontogatták mindenkiét.

Bejárták az egész falut, István bácsi minden háznál elkérdezte, kik laknak benne. Néhol behívták, étellel és itallal kínálták őket. A lányok mindent filmeztek és fényképeztek. Furcsa volt számukra, hogy idegen emberek milyen szívesen fogadják, és még meg is ajándékozzák őket.

Este a kocsmába mentek, István bácsi asztalához hívta ismerőseit, Mózsai egy láda sört kért, a következőt már nagybátyja fizette. Később zenész is került, nótázni kezdtek. A máskor szótlan férfiak most kipirulva, tele torokkal fújták a katonanótákat, István bácsi keményen megropogtatta egyik-másik régi cimborája vállát, néha meg szeme sarkát törülgette, mintha por szállott volna bele. Nótát rendelt, és a söröspohárral az asztal sarkán kopogtatta a ritmust.

Már sötét volt, amikor a Mózsai szülei megérkeztek.

— Irén! — kiáltott István bácsi. Felállt és megcsókolta húgát, maga mellé ültette őket.

A pult melletti sarokban fiatal legények ültek, jóformán meg se szólaltak, úgy nézték, hogyan mulatnak az öregek.

— Olyan kedvem van, sógor, mint tizennyolc esztendőskoromban! — kiáltotta István bácsi. — Mindenki az én vendégem. Sört ide az asztalra!

A legényeknek egy láda sört rendelt. Odament, bemutatkozott mindegyiknek, Mózsai pedig az asztal mellé tette a sörösládát.

— Mit csinálsz, te István, minden tekergőnek fizetsz, hát megérdemlik azok? — korholta a húga. — Ezeknek a...

— Ne sajnáld, Irén... Ne sajnáld! Mulasson mindenki, amikor mi mulatunk! Igaz-e, sógor?

A sógor bólogatott, bár ő sem értette, mire föl ez a nagylelkűség. A lányok pedig nem szóltak bele, mit tesz az apjuk.

Éjfél elmúlt, mire felszedelőzködtek. István bácsi búcsúzóul még egy láda sört kért azoknak, akik maradtak. Megölelte a két lányát, és énekszóval indult ki az ajtón.

— Ezt szerettem volna mindig, egész életemben — mondta Mózsinak. — Lássák a gyermekeim, milyen itt az élet. Jó lányok, nem panaszkodhatom rájuk. De nekik ez idegen ország...

Teltek a napok, egyszer Mózsai és Anikó, másik nap az öregek kísérték el a vendégeket. Reggel útra keltek és estére érkeztek haza. Mózsai az őszi betakarodásra tartogatott szabadságát sajnálta, anyja pedig azt, hogy a sok finomság mellett vendéglőben ebédelnek a bátyjáék. Friss ordát és sajtot hozatott, zöldpaszulyt főzött, kalácsot és kenyeret sütött. Legjobban a tejfölös lepény ízlett a lányoknak.

Negyedik este, a vacsoránál derült ki, hogy a nagyobbik lány rég férjnél van, és a fia már iskolába jár.

— Te István, hát ezt nem is tudtuk... — nézett István bácsira a húga.

— Nem írtam meg? — jött zavarba a nagybácsi. Kínos csend lett, csak a kések és villák koccantak a tányérokra.

Utolsó nap nem mentek sehova, Irén mindenfélét csomagolt az útra, sült húst, friss kenyeret, süteményt, mézet, még teának való fodormentát is. Egyre szaporodtak a csomagok a nagyszoba asztalán. A friss bárányhúst aztán határo-

zottan visszautasította a nagybácsi. Ebéd után bepakoltak az autóba, és elbúcsúztak.

Az egész család a kapuban állt, integettek, amíg a hatalmas autó el nem tűnt a kanyarban. Mózsai becsukta a kaput, közben sírdogáló anyját leste.

— Soha se látom többet... — törülgette a szemét. — Ezek a lányok sem jönnek ide, ha mi meghalunk...

Másnaptól visszaállt az élet a régi kerékvágásba. Pár nap múlva képeslapot kaptak Pestről: Szerencsésen megérkeztünk és indulunk tovább — ennyi állt rajta.

Hetek teltek el, minden nap kétszer-háromszor is megnézték a postaládát. Egyik nap egy cetlit találtak benne. Be kell menni a városba, csomagért — fejtette meg Mózsai. Anyja ünneplőbe öltözött, a korai busszal elutazott. Délután érkezett meg, táskájából vastag borítékot tett az asztalra. Tele volt fényképpel. Rajta volt a torta, a kocsmái mulatás, az utcájuk, a templom, a tarka kis macska, a tehén, a szomszédok is. Egy rövid levélben István bácsi megköszönte a vendéglátást, jól vannak, most is jár munkába, írta. Mindegyik fénykép hátára írt valamit, sorra olvasgatták, kézről kézre jártak a képek. Zöld hasú bankók kerültek elő közülük. Egy-egy húszdolláros a legényeknek — írta a tortás kép hátán. Meg azt, hogy milyen jó volt újból hallani azt az éneket. Mert hetvenen felül olyan gyorsan telik. Az ember ahogy vénül, mind többet gondol haza, főleg most, hogy már 73 esztendő van. Sokszor otthon vagyok álmomban, és gyöngyvirágot szedek a ház sarkánál.

A ház sarkánál tényleg nyílik gyöngyvirág minden tavasszal, bólogatott Irén. De hogy már 73 éves lenne...

— Nem hetvenkettőt számítottunk, amikor a tortára írtuk? — nézett a férjére. Számolgatni kezdtek mindketten.

— Tényleg hetvenhárom, te Irén — mondta ki az eredményt Béla.

— Hetvenháromat töltötte már? — nézett fel nagy szemekkel Irén. — Istene, milyen gyorsan telik az élet...

Nagyálmos Ildikó

Kisház

A kisház sötét, álmos, fénytelen,
por telepszik meg a fészeren,
lakója régen új utakra lelt,
magával vitte, mi érdekelt.
Engem meg bezárt, szorít a szűk verem,
szétfeszíteném, de magam sem lelem,
kezemben él nélküli kés,
ölelni kéne, ölni túl kevés.

Azok a nyárvégi találkozások,
borsmenta- és zsályaszagú estek,
amikor fogtál fogaddal a szádban,
amikor lüktettek, fájtak a testek.
Azt akarom, hogy soha ne féljek,
ne kötődjek és ne legyek szabad,
baracklekvárszagú legyen a holnap,
ne menjen el, és ne mondja: marad.

Kör

Egy bútorozatlan nagy meleg szobában
Csak te lennél, és én, s a végtelen,
Szavaidból vetném meg az ágyam,
S hagynám, takarózz velem.

Beszélnél hozzám az elmúlt nyarokról,
S az őszeről a Kanonok-soron,
Amit még soha, de sohase láttam,
De minden éjjel arról álmodom.

Teámba mézet, kávémba barna cukrot,
Egy nem létező, üres csésze vár,
Valaki már megfejlthetné a titkot,
Mert a kör szűkül és bezár.

Kiúttalan

Azt hittem, végre megismertelek,
Benned ébredtem, most hontalan vagyok,
Felettem kiégett csillag ragyog,
Kezemben kialudt gyertyacsonk remeg.
Légből várat nem építhetek,
Nem kopogsz, én nem merészelem,
Nincs már szív és nincs már értelem,
Magamon, s rajtad nem segíthetek.
Kutyaól a lelkem, édesem,
Rongyok, ócska cafatok tere,
Szennyben pácolt szívem közepe,
Holdudvara olcsó bálterem.

Szabad egy táncra, kedvesem?

Mondanám

Most mondanám, de nem lehet,
már nem hiszed, nem hallgatod,
de fehérre mosnám alattad
a besározott harmatot,
és vinnélek messze, messze el,
fogam közt, égő mellemen
altatnálak minden este el,
és ringatnálak. Kedvesem.
Én évek óta nem láttalak,
úgy érzem, elrejtve a fény,
hallgatok, elfojtom magamban
az igazat, hogy nincs remény,
hogy nem lehetek, s te nem lehetsz,
soha, de soha, jól tudom,
semmikor nem voltam tiéd,
és mégis hozzád tartozom.

Művész-szerелем

Ahogy épült fölfelé a falam,
Úgy nőtt bennem a szerelem.
Most itt ülök, kész munkám előtt,
S csak magamat szeretem.

Emlékek nélkül

Emlékek nélkül, alig-veled,
talán sohasem láttalak,
de legbelül a vérerek
továbbítják a vágyakat,
s amikor reád gondolok,
kivirágzik a meggyfaág,
a pázsit nászágyára hull
a bíbor, mélyvörös brokát.

Emlékek nélkül, alig-veled,
csak egyetlenegyszer láttalak,
és vadul, mint a véredek,
szétharaptad az ajkamat,
csupa hús volt, csupa vér,
szerettelek érte, nagyon,
elrejtenelek magamban,
meggyfaillatú ágyamon.

Emlékek nélkül, alig-veled,
álom és ábrándok között,
helyedet bennem megleled,
renyhe álarcom mögött,
alig ismerem mosolyod,
alig tudom a neved,
gyümölcsé érett a meggyvirág,
és én nem felejtelek.

Hasztalan

Kerestelek. A szürke árnyak
befedik lassan nappalom.
Az éjszaka is magány meg pára,
fekete, lágy rongyhalom.

Lelkemben latyakká válik
szemed, az egész alakod,
kifolytál halkan a szívkamrából,
hiába nem akarod.

Kerestelek. Érted fordult
nappalba át az éjszaka.
Megöltél. Ugrásra készen
zuhanok vissza magamba.

A papírmadár halála

Papírmadaraid ha szárnyra kapnak,
ott maradsz magadban magnak,
ha félelmeid beléd harapnak,
akkor érzed magad szabadnak.
Ne gondozd magadban a szörnyet,
akard, hogy vagyok és légy enyém,
mert úgysem maradok örökké.
(Meszesedik a véredény.)
Ha elindulsz, fordulj csak vissza,
add nekem, mit markod takar,
örülhessek én is a kevésnek,
legyél a csend, a zűrzavar.
Hogy megvédjelek, nincs sok időm,
nem szoktam maradni, csak keveset.
Ha elmész, megmaradok benned,
ha én megyek el, elveszek.

Amikor...

Amikor a déli fényben
átmentél a széles utcán,
két nap sütött le az égről,
piros rózsza lett az orcám.
Nem mertem szemedbe nézni,
vakított a nap, s a fényed,
úgy ragyogtál, mint a gyémánt,
ha a kövek közé téved.
Hogy később miről is beszéltünk,
nem emlékszem, csak a kékre,
ami szemedből kicsordult,
s ráfolyt felettünk az égre.

Az utolsó

Megnyúlt a lelkem,
Mint délutáni árnyék,
Kiléptél belőlem,
Véget ért a játék.

Több voltál, ó, nekem,
Nem csak másik énem,
Alteregóm lettél.
Markolat a késen.
Szándék voltál olykor,
Akarat is bennem,
Nyom a sziklafalban,
Kín a feszületben.
Amit te kívántál,
Én is azt kívántam,
Veszttem volna oda,
Mikor erre vágytam.
Sodort volna messze
Valami nagy szélvész,
Lettem volna Kharón
ladikjában révész.

Kő a kiscsuporban,
Szeg a fapárnában,
Rothadozó falat
madarad gyomrában.

Amíg te...

Amíg te bort iszol s finom pálinkát,
Vágyaiddal töltöd üres szívkamrádat,
Nem járt ember, s asszony, ahol most én járok,
Mélyül a szakadék, meredély az árok.
Azt mondtad, helyem van, mikor megtalállak,
Végigjártam szerre mindkét szívkamrádat,
Sajkával eveztem nyálkás vérerekben,
Most itt vagyok, látod, lelked hol keressem?

Lányok nyoszolyáján, bitófán, kereszten?

Abonyi Mária: Magány

Nagy Irén

Az öregasszony imakönyve

A Hargita lábánál megbúvó, félreeső öreg ház és telek valahogy kiesett az időből. Az idő múlásából, amelyik úgy jó ötven éve megállt a karókkal, rúddal megtámogatott rozoga kapu előtt, mert annál bennebb jutni nem tudott.

Az öregasszony egyedül élt itt, néhány évtizede özvegyen, családjá, rokonsága szétszóródva a nagyvilágban.

Az udvart egészen belepte a gyepp, benőtte a fű, csikorgó szekérkerék, csordába ballagó állatok patája réges-rég nem tett kárt benne. A kerítés mellett s az omladozó disznóól körül csalán és kutyatej, a csűr oldalánál száradó kóróköteg, csendesség mindenfelől, csupán a tornác alatt káprázoló néhány tyúk töri meg a nagy mozdulatlanságot.

A kékre meszelt, sárral gondosan megtapogatott kicsi házban a technika nem „fertőzött”, villanynak, rádióknak, televízióknak se híre, se hamva.

Bent, a kopott asztal fölött drótra akasztott petróleumlámpa, s az asztal ablak felőli sarkán vaskos, régi imakönyv. Az öregasszony egyetlen társa, gondjában, bajában vigasztalója. Ha számtalan tennivalója engedi, mert ugye, olyan sok gonddal jár az élet, ide húzódik-menekül az imakönyve mellé, mert itt elfelejti minden nyomorúságát, és érzi, hogy megsegíti, megint megsegíti az Isten.

Ha nincs télire tüzelője, ha nem kerül, aki lekaszálná a sarjút a kertben, vagy pótolná a lehullott zsindelyek helyét hó s eső ellen, az öregasszony kinyitja a nagy, kék betűs imakönyvet, és imádkozik. Összekulcsolja kibogosodott ujjú kezét az asztal sarkán, és úgy beszél, fohászkodik ott, mint aki egészen biztos, hogy abban az egyben, a Mindenség Urában nem csalatkozik.

És az öregasszony nem csupán önmagáért és az övéiért imádkozik. Ha eljut hozzá a világ nagy bajainak, a bajok valamelyikének a híre, igen a szívére veszi azokat mind, s miattuk is fohászkodik. Minden áldott szent nap könyörög a bajba jutottakért, az úton levőkért, az üldözöttekért, árvákért, éhezőkért, szomjazókért, betegekért, sorjában mindenkiért, akikért talán soha nem mondott még senki más imát. Két iszonyatos világháborút túlélte már, és naponta elmond egy imádságot azért is, hogy a harmadik, ha lehet, elkerülje ezt a világot.

Jól tudja, milyen az éhezés, a szárazság, a terméketlen, ínséges esztendő. Ha szenvedésről hall, maga is szenved. Ha bajokról, nincstelenségről, érti, tudja, mi az. S mert más módon nem segíthet, hát imádkozik.

A mindennapi teendők, kapálgatás, takarítás, fahordás közben, ami nehezen és lassacskán megy már neki, és sok-sok idejét lefoglalja, szíve sóvárogva vágya-

kozik az asztal sarkához, az imakönyvhöz, hogy megpihenjen, felüldüljön és erőt szerezzen.

Az imakönyve mellett elsírhatja-panaszolhatja minden bosszúságát, bánatát, magányosságát, mert érzi, hogy meghallgattatik. Ott nincsen egyedül, ott úgy érzi, a végtelen világmindenség Ura az ő társa, támasza, barátja. És van egy kép a könyvben, melyet az öregasszony a leginkább szeret. Ez a kép a feltámadott, dicsőséges Jézust ábrázolja, s mikor erre a képre nyílik ki az imakönyv, ő boldog, nagyon boldog lesz, s a szíve csordultig telik hálával, alázattal és szeretettel Iránta, ki minden emberért, őerte is olyan sokat szenvedett.

Félti, óvja hát az imakönyvét az öregasszony szüntelen, s nagy-nagy gondja az, hogy a vékony lapok már régen foszladozni kezdtek, s ő merev, kérges ujjával nem bírja már eléggé gyengéden fogni, lapozgatni azokat, s mikor egy-egy lap elreped-hasad, napokig, hetekig bánkódik miatta. Ragasztgatja, csirizeli buzgalommal, de mégiscsak szakadoznak, kopogatnak, fogyatkoznak egyre, s ő keserű sóhajtással fordít tovább a könyvben, ha egy-egy leragadt, elkopott sort már nem lehet kiolvasni valamelyik szépséges imádságból.

Ott, az asztal sarkánál, a zsalugáteres apró ablak előtt az öregasszonynak nem kell szégyenkeznie jelentéktelen mivoltáért, sem gyenge ruházatáért. Akivel ott beszélget, az a végtelen irgalmú Úr nem bánja az ő toldott-foldott, megkopott szoknyáját, sokszorosan foltozott szürke harisnyáját, szakadt lábbelijét. Az a végtelen irgalmú Úr az ember szívét nézi, tudja jól az öregasszony, hogy ott legbelül mi van, csak azt...

Aztán van az öregasszonynak jó ruhája is egy rend, egyetlenegy. Gyapjúrokolya, ujjas, ép harisnya és fejrevaló, fekete. Hanem azt kíméli, óvja, tartogatja a nagy útra... Hiszen hát nem jelenhet meg az ember Örök Bírāja előtt akárhogy... Ezért vigyázza, szellőzteti, porolja azt az egy rend öltözetet olyan gondal, óvja molytól, egértől. Hogy legyen... akkorra legyen.

Mert eljön az óra mindenkinek. S aki mindennap készül rá, azt nem éri váratlanul. Se nappal, se éjszaka...

És úgy fekszik le minden este az öregasszony, hogy utolsó pillantása az ágy fejénél levő képre essen. Ahol a töviskoszorús Jézus függ a kereszten, az arca csupa fájdalom... Az öregasszony őhöz beszél esténként, tőle búcsúzik. Neki köszöni meg az eltelt napot, tőle kér nyugalmat a beköszöntő éjszakára. S a reggeli pirkadásban is azt a képet látja meg legelőbb. Azután az imakönyvet az asztal sarkán. És nem virrad fel soha nap az ő buzgó imádsága nélkül.

Az öregasszony esténként számba veszi mindig az eltelt napot, reggelente pedig az elkövetkezőt. Amint néhány szál forgácsból, az öreg gyümölcsfákról lehullt száraz gallyból tüzet rak, elgondolja, milyen tennivalója akad arra a napra. Kiért és miért kell imádkoznia, és mije van, amiből juttathatna másoknak is. Mert olyan sok ezen a földön a nélkülöző, a szükségét szenvedő. Az öregasszonynak mindig a legnagyobb öröme volt, ha adhatott... Talán azért nem volt soha sem-

mije, mert mindig csak adott... Ha hébe-hóba felkeresték, és vittek valamit neki, azért örvendett, hogy megint van amit adnia. Valakinek, aki nála jobban rászorul.

A néhány tyúk tojásait, a vén gyümölcsfák termését is gyűjtögette, tartogatta, el nem használta volna, hogy legyen, amit adjon, amivel mindent viszonzozzon, hiszen ő semmit ingyen el nem fogadhat. S ha már semmi mást nem adhatott, adott imádságot... Aki egy szemernyi jót tett vele, kapott cserébe sok napnyi, kétkelés nélküli tiszta imádságot. Olyat, ahogyan igen kevesen tudnak imádkozni ezen a földön. Csupán az ilyen magányos, töpörödött, sokat megélt öregasszonyok azokból a régi, vaskos imakönyvekből, amíg élnek... amíg meg nem halnak. Azután pedig... vajon mi lesz a világból nélkülük?... Imádságtalanul.

Péter Katalin: Kapu

P. Buzogány Árpád

Anna, nagyanyánk

Arcára már alig emlékszem,
apró asszony volt, feketében.
Senki sincs már, aki őt látta
fiatalon, amikor ében

haját mosolygó nap sütötte —
de rég is lehetett, istenkém!
Kacagni soha nem hallottam,
nem láttuk megtörve, se gyengén,

pedig rendszerek és háborúk
könnyezték össze vidám szemét,
négy nagy fiának erős hangja
jelentette neki a zenét...

Két világháború két férjet
lopott el tőle és ölte meg —
erős volt, mint annyi más asszony,
aki csak akkor sírt, ha temet...

Anna — szépen zengő név, mégis
tele borúval. Fájó élet,
fekete kendővel takartad
tincseit, a szürkésfehéret.

Fakó arca régi fényképek
papírján sárgul évről évre,
nem emlékszem meleg hangjára,
nem emlékszem már a szemére...

Másnak tudnám őt magamban,
rég képét ha összetépem?
Anna nagyanyánk így él bennem:
apró asszony volt, feketében.

Augusztus vége

Benőtte a fű az udvart, mire hazaértem.
Sötét almafák néznek az égbe,
hűvös csillagok pislognak le rám,
a dombok tetejét sötét prémként
ülnek meg az erdők, szőlőlevelek fürdenek
gazdag holdfényben. Alszik a falu,
az enyém meg a tied is már, sápadt
szemüket lehunyták a házak, a híd alatt
szellő motoz, régi nyomunkat már
elsimogatta a parton, hajad még vízszagú,
illata érzik a párnán, és tenyeremben kihűlt
a simogatás.

Álmos nyári nótá

Nagyra nyitja ajtaját augusztus,
megtelnek a völgyek melegével:
sarjút szárít, izzasztja az embert,
s ágon ringó gyümölcsöket érlel.

Juhnyáj mellett kutyák heverésznek,
szabadságot kaptak a juhásztól.
Bokrok között tehenek kérőznek,
álmos nótát énekel a pásztor.

Napraforgó bólogat a szélnek —
gazdák szerint ő a mező szépe.
Hosszúra nő délután az árnyék,
belehajlik a patak vizébe.

Lopakodva, lassan jön az este,
felül majd az utolsó szekérre.
Dombok mögött, erdők karéjánál
szétfolyik a vörös napnak vére.

Átlesve kertlyukon

mintha csak helyretenné
a szél a léceket
lefekteti a földre
lyukon néz kék eget

keskenyedik az ösvény
a kapu nyikorog
az udvar világra tátott
feneketlen torok

mint libán zsíros tollú
lecsúszik a cserép
a bejövő szétrepedt
mohos kövekre lép

verébhád lett most úrrá
lármás szemtelen nép
kerítésre és csűrre
jut belőlük elég

vályúban zöld a víz is
üres az itató
kietlenség honában
életünk az adó

A tó esti képe

Kukoricalevelek fényesedtek a csöndben,
homályba takarózott a falu. Odafent
már csillagok szúrták át az éj leplét,
a domb fölé hold emelkedett, hűvös
nyugalommal pislogott le a tóra.
Fűzfákat ringatott a szél, talpunk
alatt csikorgott a nedves kavics,
nesztelen szél simult a hátamhoz,
lúdbőrös karral integettem a semmibe.

Odaképzeltetek a partra, világos bőrdre
gyöngyöt fűzött a tó, nedves hajadat
félresimogattam, és kezedet melengettem
a tenyeremben. Kacagva táncoltál körül,
talpad nyomát megőrzi majd a homok,
elűzzük ezt a sápadt csöndet, ujjaim
nyomán borzongás költözik izmaidba,
és langyos a szájad, érzem áradó melegét
nyakamon, vállaimon. A holdfényben
tovatűnik a varázslat, beleborzongok,
szilaj borok melegítik a testem, parazsak
szítják a kedvem, hűvös a tó vize immár,
lompos fűzek ringnak a parton, dús árnyat
rajzol a holdfény, apró kavicsok villognak
szemed helyett, és hideg harmatot könnyez
az éjszaka. Keresem karod melegét,
az ujjaid érintését képzelem arcomon, és
egyedül nézem holdfényes tavon a csillagainkat.

Gyöngy az eső

Hová lett a szép szeptember
dús illata? Fakó füvek
tövébe hull a galagonya,
ott csillog, mint nedves üveg,

madár se szól már jó ideje,
csend költözött erdők közé,
köd ül hűvös vizek hátára —
minden-minden már az ősze,

ökörnyálon csillan a napfény,
melegre vár bágyadt rózsza,
gyöngy az eső cseppje pókhálón.
Szívem a nyár nagy adója.

Október fakó énekéről

Arany az ősz a fénytől,
derűsen kék az égbolt;
hosszú, megfáradt esők
miatt ilyen már rég volt.

Színe veszett a zöldnek,
fakó az egész határ,
széltépázott az erdő,
mint rongyos szárnyú madár,

mégis gyümölcse piros
vagy sárgul langymelegben.
Csendes völgyeink fölött
napmadár tovalebben,

szárnysuhogását halljuk,
nincs annak vége-hossza —
fanyar énekét egész
október visszhangozza.

Fázós szeptember

Szél söpri szeptember végét,
elfújja mind a meleget,
letépi faágak ékét,
szétdobál minden levelet,

sárba gurítja az almát,
szilvát aszal az ághegyen,
s anélkül, hogy te is akarnád,
ködöt lehel minden hegyen,

fázósan csendes madarat
ringat meztelen fákon,
didergő csendesség maradt
mára az egész világon.

Szél citerázott

Könny hull október szomorú szeméből,
szétfolyik köveken, járdán,
fakó szél kerget fázós madarat.
Meztelenül és árván

maradt ágak fény után nyúlnak, nehéz
köd burkolja az utat,
megkopott ösvény mellett bogáncs rezeg,
csak a semmibe mutat.

Vizes almák a híg sárba gurulnak.
Napról álmodnak, meleg
fényekről apró, rozsdásodó füvek
s rájuk dús eső pereg.

Kikericsekkkel terítve a mező,
lila ruhájuk ázott,
hajnalban a szél bús dalt hatalmas
bükkfákon citerázott.

Meleg, gazdag ősz

Láttam az őszt ma. Szeleket
küldött ki a mezőkre,
fölénk ködöt kerekített,
ő lett mindennek őre,

számba vette az erdőket,
lombjai hová tűntek,
mezei bokrok ágain
madarak mért nem ülnek,

adott nekünk most gyümölcsöt,
s melegét visszakéri,
nélküle nem is lehetne
gazdagságot lemérni.

Ősz elhagyott tornácokon

Rozsdás a fű és fázósan ülnek
az almák a fák alatt,
bádogcsatornák alján megcsillan
a kevés fény, ami maradt,

kutyalánc zörren kapucsattanás
helyett tágas udvaron,
gyümölcsillatot nem hordoz a szél,
esti helye száraz falomb.

Ki énekelne itt vidám nótát,
régmúlt gazdákkal ki rokon?
Ványadt őszlegény egyedül alszik
elhagyott tornácokon.

Ősz dala szól

Szűk ablakok sárga szemein
köd ma az álca,
hajnaltól a szél az erdőben
ősz dalát játssza.

Könnycsepp hull bő tócsák tükrére,
s micsoda szégyen,
rózsáknak fonnyadt szirmát félti,
hogy el ne égjen,

pedig régtől rozsdás... A világ
vöröses bársony,
ki védi meg, hogy az ősz foga
többet ne ártson?

Őszi énekbe menekítlek

Langyos szilvák ízét idézi
október délutánja,
sírós nótát zümmög a szél, ha
nyár végi kedvét bánja,

diók koppannak nagy köveken,
fehér az alma húsa,
ha az őszben megénekellek,
mivel fizet a múzsza?

Októberi szilva

Október rövid délutánja
langyosítja az almákat,
kopott levelek között a nap
hullt dióra kukucskálgat,

völgyekben az érett szilvának
illatát hordják a szelek,
a macska kövön heverészget,
az még ilyenkor langymeleg.

Szőlő levét darazsak szívják,
kaszálókon árnyék húzódik.
Szilvaízes üstök alatt ma
pattogó, bő parázs izzik.

Ősz körme kaparászik

Október kemencéje pirít
mindent száraz-vörösre,
köddel tömi a völgyeket, hogy
madár csőrét bekösse,

szelet szabadít, esőt fröcsköl
tarolt mezők földjére,
erdőszéleket megfoltosít
a galagonya vére.

A langyos dél árnyékot hizlal.
Ősz körme kaparászik
a levélen, erdőből alkony
lopózik háztól házig.

Visszhangzik vidám tücsökének

Hosszú lábú őszapó járkál a fák alatt,
azt nézi, maradt-e gyümölcs még, jó falat,
kezét már zsebre vágja — hűvös a délelőtt
s hiába vár meleget, a nap a dombra dőlt.

Kikericses kaszáló végében sárgára
fakult bokrok ruhája, rajta dér szakállá,
fülemben visszhangzik még vidám tücsökének,
szél lengette ökörnyal szálai éigig érnek.

Péter Katalin: Ősz (I)

Brauch Magda

Petőfi Sándor: „Szeretlek, kedvesem...”

Cipruslombok

Petőfi „koraérett” gyermek és serdülő ifjú lévén, szinte állandóan „szerelmes” volt, többnyire szállásadóinak korban hozzáillő kislányaiba, majd később, vándorszínész korában már érettebb korú műzsákba (rendszerint idősebb komédiások élettársaiba), azaz magába a szerelembe. Az igaz érzelmeket ekkor még hiába kergeti, azokat későbbre tartogatja számára a sors.

Első híres, már kimerített versciklusa sem valódi érzelemből született — legalábbis az ismert tények nem erre utalnak.

Köztudott, hogy 1844 tavaszán Petőfi Debrecenből Pestre gyalogol, és ott Vörösmarty, a Nemzeti Kör anyagi támogatásával kiadja első verseskötetét. Mivel olykor a szerencse sem jár egyedül, szerkesztői állást is kap a *Pesti Divatlap*nál. Így ismerkedik meg 1844 decemberében laptulajdonosának kis rokonlányával, a 15 éves Csapó Etelkével. Az akkor már országszerte ismert 21 éves költőnek megtetszik a kislány, és — szokása szerint — ennek az érzésnek néhány rövid versben is hangot ad. Mindössze ennyi történik köztük. Az újesztendő első hetében a fiatal leány hirtelen rosszul lett, összeesett és meghalt. A család napokig várja, hogy magához térjen, mert szép arca nem veszt el üde színét. Minden hiába, a város legjobb orvosai sem tudnak segíteni.

A költő ezeket a szörnyű napokat a családdal együtt végigéli. Bizonyára ez is hozzájárul gyászának eltúlzásához. A fagyos téli éjszeleken kigyalogol a váci úti temetőbe, órákat tölt a leány sírjánál. Barátai komolyan aggódnak érte, hiszen lefogy, étvágytalan, búskomor. A temetés után egy héttel a *Pesti Divatlap*ban megjelenik négy sirató verse *Cipruslombok Etelke sírjáról* címmel, majd ezeket további harminc követi. A rövid költemények viszont valójában saját fájdmájáról, veszteségéről, gyászáról tanúskodnak, hiszen a tragikus sorsú Etelkét alig ismerte.

A magyar irodalom máig eldöntetlen kérdései közé tartozik, hogy ezekben a versekben milyen arányban van jelen a valódi érzelem, a romantikus szenvedés — esetleg Byron hatása —, az önsajnálát, esetleg az elfojtott szerelemvágy (mely korábban is benne élt). Tény, hogy valósággal tobzódik a fájdalomban, de két hónap alatt „ki is írja magából”. Az is biztos, hogy — amíg tartottak — a költő a legőszintébbnek véli érzelmeit, igazinak gyászát, valódinak bánatát:

„Te voltál egyetlen virágom;
Hervadt vagy: puszta életem.
Te voltál fényes napvilágom;
Lementél: éj van körülöm.”

Ilyen sorokat csak szívből lehet leírni.

Ami a legfontosabb: a halott múzsa ihlette ciklus közel három tucatnyi darabja a magyar költészet legszebb értékei közé tartozik.

Szerelem gyöngyei

„Fa leszek, ha fának vagy virága,
Ha harmat vagy, én virág leszek
(Petőfi: *Fa leszek, ha...*)

Petőfi 1845 tavaszán megvált a *Pesti Divatlaptól*, és felvidéki körútra indul. Visszatérve meglátogatja Gödöllőn a református papot, Erdélyi Ferencet, nem is sejtve, hogy itt találkozik második híres múzsájával, Mednyánszky Bertával.

Amikor Erdélyi bemutatja a szép, művelt és dúsgazdag leánynak, a költő azonnal beleszeret, hiszen Csapó Etelkét már eléggé elsíratta, bánatát is eltemette, s hogyan élhetne egy ilyen költőóriás szerelem nélkül?

„Szép vidéknek szépséges leánya!” — így szólítja meg Bertát ismeretségük kezdetén írott versében, bár a romantikus Petőfi legalább annyira realista is: sejtí, hogy a szépséges, de gazdag leány és a szegény költő között áthidalhatatlan szakadék tátong. Jól sejtí. Főként Berta szülei valóban fenntartással fogadják a nincstelen, sőt biztos jövedelem nélküli „poéta” hódolatát. Petőfi hangot is ad kételyének:

„Én szeretlek! bár tudom: mily rém a
Nem viszonzott szerelem baja;
De kit annyi rém gyötör, szívemnek
Könnyű lesz azt is megszoknia.”

(*Megteremtéd lelkem új világát*)

Könnyű lesz vagy nehéz: szívének, de főleg tollának nem tud parancsolni. Egymás után ontja a „gyöngyszemeket”, és ezeket a leány sem tudja közömbösen fogadni, főleg több mint másfélszáz évvel ezelőtt, a romantika korában. Bizonyára biztatta a költőt, talán kacérkodott vele, vagy komolyabban is viszonzta érzelmeit? A versekből ez nem derül ki, mert a több mint harminc dalszerű vers többnyire a költőről, szerelmének nagyságáról szól. A legszebbeket nem is a leány közelében, hanem otthon, szüleinél, Szalkszentmártonban írja, majd saját szavaitól is megrészegülve újból Gödöllőre megy, és — a rá valló határozottsággal — megkéri Berta kezét.

Az eredmény: kosár. A szülőktől nem is várhatott mást, de — tudomásunk szerint — Bertától sem kapott biztatást. Megint találgatásokra vagyunk utalva (mert az ilyen élethelyzetekben rendkívül zárkózott költő a későbbiekben sem vall a körülményekről): önként vagy szülői kényszer hatására mondott-e nemet Berta is.

A költő szó nélkül visszamegy Pestre, ahol első dolga a versek ciklusba rendezése, hiszen tudnia kell, hogy ismét remeket alkotott, de azt talán még ő sem sejtí, hogy a *Szerелеm gyöngyei* című ciklus néhány darabja a világirodalomnak is közkinccsévé válik. A *Fa leszek, ha...*, vagy az *Éj van...* kezdetű dalokat több mint félszáz nyelvre fordították le. És ehhez — akarva-akaratlanul — Mednyánszky Berta néhány mosolya, kedves szava, a pusztá léte is hozzájárult.

Az igazi mûzsa

„Költői ábránd volt, mit eddig érzék,
Költői ábránd és nem szerelem.”

(Költői ábránd volt, mit eddig érzék...)

1846. szeptember 8-án délután 5 és 6 óra között történt egy esemény, amely döntő jelentőségűnek bizonyult Petőfi további rövid életében. Ekkor ismerte meg Nagykárolyban Szendrey Júliát, aki barátnőjéhez, Térey Marihoz ment oda látogatóba.

A költő — mint eddig annyiszor — ezúttal is könnyen lángra lobban. Ekkor már 23 éves, korábbi, szerelemnek hitt érzelmein már túl van. Most hirtelen úgy érzi — és a további események ezt igazolják —, hogy életében először jött el számára az igazi szerelem.

Milyen is lehetett Júlia azon az emlékezetes délutánon? Az utókor számára fennmaradt Barabás-portré és később készült fényképek alapján Illyés Gyula *Petőfi* című monográfiájában így írja le: „A sötétbarna haj koronájában üde, tiszta homlok, enyhén kiugró pofacsontú, enyhén szegletes, mongolszabású arc, a mandulaalakú barna szemek nem bandzsán össze, hanem egy hajszálnyira kan-

csalul, szétállnak: ez a tekintet révedezővé, átszellemültté teszi akkor is, amikor a lélek a legköznapibb gondokba merül.”

Az erdődi „várkisasszony” valójában egy közepes jövedelmű gazdatiszt, Szendrey Ignác lánya. A kastély vagy „vár” csak lakóhelyük, de az apa mindent meg akar adni leányának. Egy akkor divatos tanintézetbe járatja, ahol Júlia kézimunkázni, zongorázni tanul, de a regényolvasáshoz is hozzászoktatják. Maga is ír naplójegyzeteket, sőt versekkel is próbálkozik. Olvasottabb, műveltebb, mint általában a korabeli lányok. Ez is imponál Petőfinek, aki — a szerelmes szemével — alaposan el is túlozza a naplójegyzeteket, versek jelentőségét.

Júlia ekkor 17 éves, de már jócskán akadnak hódolói. Miért választja mégis a szegény sorsú költőt?

Idézzük ismét Illyés Gyulát, aki szintén idéz: a „vad gróf”, Teleki Sándor leírásából: „Közép természetnél valamivel magasabb alak, sugár növésű, arányos testtagokkal, fesztelen mozdulattal, sűrű, tömött fekete hajjal (...) szép, rendes barna szemöldök, csillámló bogár szemek, melyek beszéd közben csillogtak (...) szép, kicsi szája, rendes fehér fogakkal, gyér, vékony bajusz s álszakáll.”

Ez a kellemes külső párosul az akkor már egyre növekvő hírnévvel és bátorsággal is (Petőfi éppen ott, Nagykárolyban szembeszáll a kaszinóban egy csoport úriemberrel, akik az áruló Károlyi leszármazottját magasztalják). Ráadásul néhány napi ismeretség után az is kiderül, hogy a vadócnak hitt népköltő igen kellemes modorú, művelt fiatalember, anyanyelvén és a latinon kívül négy nyugat-európai nyelven beszél.

Júlia kezdettől szívesen fogadja az udvarlást és a hozzá írott verseket, és — ha nem is azonnal — Petőfi érzelmeit is viszonozza. Nem így a szülők, akik szerelmük útjába akadályokat gördítenek, mindent megtesznek, hogy megakadályozzák a fiatalok egybekelését. Sikertelenül. Amikor meggyőződnek róla, hogy Petőfi hozomány nélkül is elvonná Juliát, kénytelenek beleegyezni a házasságba, de beletörődni soha nem fognak.

1847. szeptember 8-án, pontosan egy évvel megismerkedésük után a fiatalok az erdődi vár kápolnájában esküsznek össze. Az elmaradt szülői áldást Teleki gróf pótolja: az ifjú pár rendelkezésére bocsátja a mézeshetek idejére koltói kastélyát.

Feleségek felesége

Petőfi nevezte így Szendrey Juliát, hiszen szerelmük a koltói mézeshetek után is változatlan, sőt — ha lehetséges — még forróbbá válik. A fiatal költő bebizonyítja, hogy nem felelőtlen vagy könnyelmű (ahogy feleségének szülei vélték). Teljes erővel kenyérkereset után néz, az *Életképek* című folyóirat társszerkesztője. Pesten, a Dohány utcában bérelnék egyszerűen berendezett háromszobás lakást, melyet azonban megosztanak az akkor még nőtlen Jókaival.

A fiatalasszony jellemzését ismételten Illyés Gyula nyújtja egy korabeli költőtárs szavait idézve: „Júlia külsőre érdekes alak volt, levágott hajjal, gömbölyű arc-cal és teljesen kifejlett idomokkal. Első tekintetre feltűnt rajta a nyílt homlok, a sötét szem, az értelmes tekintet. Szellem ült homlokán. Ha valaki egymás mellett látta őket, azt hihette volna, hogy a rendkívüli jelenség kettejük között a nő.” Továbbá elmondja, hogy értelmes vitapartner volt, nem létezett tárgy, amiben ott-honos nem volt. Férje tisztelettel hallgatta őt mindig, és ha beleszólt a vitába, csak azért tette, hogy neje állításait megerősítse.

Háztartást nem vezetett az ifjú feleség, az ebédet vendéglőből hozatják. Így a Dohány utcai lakásban ételreceptek helyett éjjel-nappal irodalomról és közügyek-ről cserél véleményt a számtalan látogató. A költő boldog és elégedett házasságá-val, a világirodalom páratlan szépségű szerelmes verseit írja feleségéhez (*Minek nevezzelek?, Szeretlek, kedvesem, Feleségek felesége* és mások).

A forradalom kitörése után Júlia a költő ösztönzője, támasza, só, vigasztalója is, hiszen éppen ebben a történelmi időszakban Petőfit igazságtalan támadások érik. Elkíséri Szabadszállásra, ahol tanúja férje választási kudarcának, és éppen ő nem engedi idő előtt eljönni: „ha agyon akarnak bennünket verni, jól van, verje-nek agyon, hanem azt ne mondhassa senki, hogy te hátráltál” — így biztatja fér-jét, aki csak attól tartott, hogy a leitatott, félrevezetett választók botrányos jelene-t rendeznek, és ennek felesége is tanúja lesz.

A szabadságharc kezdetén Júlia frígiai sapkában intéz felhívást a honleányok-hoz, hogy kössék kedveseik oldalára a kardot. Férjét is ő biztatja, hogy minél hamarabb álljon be a nemzeti hadseregbe.

Volt ebben a magatartásban egy kis különcködés, feltűnési vágy is? Valószínű, de Petőfi ezt nem így látja. Szerelmüket csak növeli egyrészt a gyakori távollét, másrészt gyermekük, Zoltán megszületése. A szabadságharc zűrzavarában csak ritkán lehet-nek együtt. Petőfi mindenhol küldi szerelemmel, szeretettel írt leveleit. A leg-utolsót Marosvásárhelyről keltezi a segesvári csata előestéjén, 1849. július 29-én: „Szopik-e még a fiam? válasszátok el minél előbb, s tanítsátok beszélni, hogy meglepjen. Csókolom a lelketeket és szíveteket miljomszor, számtalanszor, imá-dó férjed.”

Többé nem látták egymást.

Radnóti Miklós hűséges Fannija

„Te állandó vagy bennem e mozgó zűrzavarban”

„nem tudok én meghalni se, élni se
nélküled immár.”

(Radnóti Miklós: *Hetedik ecloga*)

A mártír-költő, Radnóti Miklós még csak 17 éves és a Markó utcai főreáliskola tanulója volt, amikor 1925 őszén megismerkedett későbbi feleségével, Gyarmati Fannival. Mindketten ugyanahhoz a tanárhoz jártak külön matematikaórákra. A diákszerelm egyre szenvedélyesebbé válik, de a felelősségtudattal bíró költő csak egyetemi tanulmányainak elvégzése és bölcsészdoktorrá avatása után veszi feleségül kedvesét, 1935. augusztus 11-én (ekkor már az ötödik verseskötete is megjelent).

Szerelmük, házasságuk, boldogságuk felhőtlen, zavartalan volna, ha a szörnyű kor „ordas eszméi” nem szólnának bele. Származása és bátor antifasiszta magatartása miatt a költő — tanári oklevéllel a zsebében — soha sem kap katedrát, s így magántanításból, alkalmi, főleg „néger” munkákból és csekély költői honoráriumából kell megélniük. Mindez mégsem befolyásolja házaseletük boldogságát, mert Fanni így is meg tudja teremteni az otthon idilli hangulatát. A háborús világ, a fasizmus azonban beleszól az életükbe. Radnótit háromszor hívják be munkaszolgálatra: először 1940 szeptemberében, majd 1942-ben, de több hónapi kényszermunka után e két alkalommal még sikerül hazatérnie. Ezekben az években kétség és remény között vergődik a házaspár, bár a költő nemcsak érzi, tudja is, hogy számára nincs menekülés abban a tébolyult világban, melyben az erőszak mondja ki az utolsó szót. Már-már attól tart, hogy maga is József Attila sorsára jut, de az értelem fényét fenyegető veszélyt elűzi előle egyetlen szerelme és műzsája, Fanni.

„Most érkezett, egész nap messze járt,
kezében egy nagy mákvirágshirom
s elűzi azzal tőlem a halált”

— írja *Együgyű dal a feleségről* című versében, és ez a gondolat ezekben az években állandóan visszatérő motívummá válik. Fanni szerelme menedék a költő számára, mint Adynak Csinszka, József Attilának Flóra — lehetett volna.

Radnótit 1944. május 20-án harmadszor hívják be munkaszolgálatra. A már Baumgarten-díjas költő kezében felmentés van, de a német megszállás után ez már nem segített rajta. Ismert tény, hogy a szerbiai Bor városa melletti Läger Heidenaua kerül kényszermunkára, de ilyen körülmények között is tovább írja verseit, melyek egytől egyig távol lévő műzsájához, feleségéhez szólnak, sőt, valamilyen úton-módon — a legutolsók kivételével — ezek a versben küldött csodálatos „üzenetek” el is jutnak Fannihoz. Aztán kiűrik a tábor, a rabokat gyalogosan nyugati irányba terelik, erőltetett menetben, de a költő még e szörnyű hajszában, a halál torkában is tovább írja verseit. 1944. szeptember 15-én idézi utoljára a számára legdrágább nevet: „És Fanni várna szőkén a rőt sövény előtt, / s árnyékot írna lassan a lassú délelőtt, — / de hisz lehet talán még? a hold ma oly kerek!” — így reménykedik még (reménytelenül) *Erőltetett menet* című versében.

Nem így történt. Nem térhetett többé vissza Fannihoz. Utolsó üzeneteit, a mindvégig világos tudattal írt *Razglednicákat*, azaz levelezőlapokat már csak a tömegsírból „küldhette el” feleségének a Győr melletti Abda község határából. Fanni csak két év elteltével kapja meg a hozzá intézett utolsó szavakat:

„Te állandó vagy bennem e mozgó zűrzavarban,
tudatom mélyén fénylesz örökre mozdulatlan”

(*Razglednicák I.*)

Fanni mintegy 60 évvel túlélte férjét, hű maradt emlékéhez. Műveit összegyűjtötte, az ő közreműködésével jelentették meg Radnóti utolsó, *Tajtékos ég* című kötetét és a tömegsírből előkerült felbecsülhetetlen értékű jegyzetfüzetet a halálmenetben írt utolsó verseivel, melyeknek ihletője mindvégig a felesége volt.

Hit és üzenet

Sebestyén Péter

Az erdélyi magyar kereszténység ezer éve

Ünnepi gondolatok az erdélyi főegyházmegye
megalapításának 1000. jubileumi évében

Kedves testvéreim! Jubileumi missziónk célja nem más, mint felfrissíteni emlékezetünket, kiásni kincseinket, ráeszmélni arra, mit kaptunk ezer év Kárpát-medencei ittlétünk alatt Istentől, és azzal mit kezdtünk, illetve hogyan léptünk tovább a következő ezer év felé. Természetesen azért frissítjük fel emlékezetünket, hogy hálát adjunk Istennek mindazért, amit az ezer év alatt nyújtott népünknek, magyar egyházunknak. A hála szemüvegén keresztül tekintünk sikereinkre és kudarcainkra, elért eredményeinkre és hiányainkra, nemzetközi mércével mért teljesítményünkre csakúgy, mint melléfogásainkra, ballépéseinkre, vagy történelmi léptékű traumáinkra és fájdalmainkra. Nem vagyunk semlegesek, nem mindegy számunkra, mi miért történt, de nem is akarunk bűnbakot és felelőst keresni, nem állítunk senkit a történelem ítélőszéke elé. Isten a történelem ura, és ő rendezi el gondviselő Szent Fölségével az események összefüggéseit, ő engedi megtörténni a botrányosat és az emberileg elképzelhetlent egyaránt. Népmissziónk arra is jó, hogy számba vegyük múltunk nagy és esetleg kevésbé látványos eseményeit, felhozzuk újra a köztudatba, hogy fiatal és idős egyaránt tudatosítsa: van, amire büszkének lennünk, vannak nemzeti karizmáink, amelyet mi is letettünk Európa és az egyetemes Egyház asztalára, el nem hanyagolható, illatos virág vagyunk mi is Isten virágoskertjében. Ahhoz, hogy átláthatóbb legyen missziós történelemóránk, vegyük azt időrendben, három nagy korszakra bontva.

I. A honfoglalástól Mohácson át a hitújításig

A magyarság megjelenése teljesen megváltoztatta a középkori Kárpát-medence, és benne Erdély térképét. Azzal pedig, hogy az Erdélybe betelepült magyarok a nyugati kereszténységhez csatlakoztak, indulásból meghatározták ennek a tájnak az arculatát. Szent István király tudta, hogy Magyarország központjától messze esik Erdély, és ezért fontosnak tartotta, hogy Gyulafehérváron külön püspökséget alapítson, amellyel átfoghatja a keleti magyarok területeit. A Maros mentén ekkortájt már több magyar település is volt, így Gyulafehérvár a magyar lakta területek központját képezte. Gyulafehérvár története kezdettől fogva tehát összefonódik az erdélyi magyarság történetével. Az erdélyi egyházmegye központjaként, püspökeinek székhelyeként olyan anyatemplomot mondhat magáénak, amely az egyetlen, jóformán teljesen épen megmaradt és használatban álló, román kori székesegyház a középkori Magyarország területén.

Hálásak lehetünk a nagy királynak, és büszkék lehetünk rá, amiért ilyen nagy gonddal szervezte meg az erdélyi püspökséget, kezdve a templomépítésekkel egészen a szerzetesrendek, a missziósok munkájáig. Hálásak lehetünk Istennek őseinkért, akik aránylag rövid idő alatt 1083 településen 1180 templomot építettek, amelyek közül nagyon sok most is fennáll. Ezek a templomok európai mércével mérve is művészi remekműveknek számítanak. Hálásak lehetünk őseinknek, akik nem sajnálva az áldozatot és a hozzáértést, fenntartották és bővítették egyházi intézményeinket és iskoláinkat. Méltó és illő felemlgetnünk azt is, amit sokan nem tudnak, hogy az a II. Szilveszter pápa, aki szent István királyunknak koronát küldött, a kor legnagyobb tudósai közé tartozott. Ő vezette be először Európában az arab számok használatát, és ő volt az, aki megalkotta a világ első ingaóráját Franciaországban, a reimsi székesegyházban. És, ha már egyházi személyeknél tartunk, hadd emlékezzünk meg a jubileum kapcsán az erdélyi egyházmegye nagy papjairól, a honfoglalás utáni századokból. Nagyon sokat köszönhetünk a hitújítás előtti nagyjainknak, akik nemcsak az ígét hirdették, hanem a népet szellemileg, kultúrájában, műveltségében és életminőségében is felemelték:

Sándor, a gyulafehérvári székeskáptalan első ismert prépostja (1217), aki részt vesz II. Endre keresztes hadjáratában, és gondoskodik a magyar sereg átszállításához szükséges hajókról.

Lépes György püspök, aki 67 évesen Hunyadi János oldalán lóra ül és harcol a törökkel.

Geréb László püspök, Mátyás király unokatestvére, aki korát megelőzve előírja a népnyelv használatát a szentségek kiszolgáltatásánál.

Megyeri János gyulafehérvári kanonok, aki előbb Budán a király titkára, és a Janus Pannoniust követő hazai latin verselő kiválósága. És akinek Erdélyben gyűjtött híres római kori felirat — gyűjteménye, amely Sarmisegetuza felfedezését is tartalmazza — tudományos szempontból is vitathatatlan értékű.

Méltatlanul elfelejtettük például Lászlai János telegdi főesperest, neves humanistát, aki gyulafehérvári főesperes kanonok lévén nemcsak lelkipásztori munkát végez, hanem felépítteti a székesegyház Szentlélek- vagy később róla elnevezett Lászlai-kápolnáját. Aki megjárta a Szentföldet, Egyiptomot, majd Rómában haláláig a magyar zarándokok gyóntatója volt.

Gondolhatunk Küküllői János főesperesre, a királyi kancellária jegyzőjére, aki az 1360-as években megírta Lajos király életrajzát, amely gyakorlatilag a magyar irodalom első világi életrajza.

Vitthy János gyulafehérvári kanonokot, aki 1414-ben a bécsi egyetem rektora.

Emlékeznünk kell István papra is, aki 1264-ben, mivel önvédelemből embert ölt, Rómába zarándokolt, hogy a pápától feloldozást nyerjen.

Ugyanígy Wolphard Adorján kolozsvári plébánosról sem feledkezhetünk meg, aki az első latin nyelvű magyar nyelvtan szerzője.

Papjaink és szerzeteseink kezdettől fogva magyarul tanítottak és prédikáltak, még akkor is, ha a mise szövege latin volt. És első magyar népdalaink is egyházi énekek voltak, hiszen a kultúra — a vallási és népi egyaránt — a magyar nyelven keresztül ivódott bele a lelkekbe.

De emlékezzünk a több száz szerzetesre és papra, akik a több ezres civil lakosság mellett életüket áldozták a mohi csatában, a tatárjárás idején. Rajnald erdélyi püspök is a mohi csatában adta életét hazájáért és egyházáért 1241. április 11-én. Ház-haza és egyház tényleg egy családot, egyet jelentett akkor az erdélyi katolikus magyar számára. A magyar püspökök többségére és számos kardforgató papra is gondolhatunk, akik Mohácsnál vesztek oda, miközben a nyugati egyetemeken mások a reformáció és hitújítás eszméit tanulták.

II. A hitújítás kora és tanulságai — Mária Terézia és Trianon

Erdély a vallásbéke szimbóluma, hirdetik országszerte ma is, és sokféle keresztény felekezet megfér egymás mellett, tapasztaljuk.

De hálátlan dolog lenne elfelejteni azt, hogy Erdélyben, az új seprű jól sepermondás alapján a katolikus egyházat szinte teljesen megsemmisítették az újkor küszöbén. A híres tordai vallásbéke nem annyira a sokat hangoztatott tolerancia jegyében zajlott, sokkal inkább a katolikus vallás ellehetetlenítése volt a cél, hatalmi segédlettel. Ami be is következett. Nincs értelme tehát, erre hivatkozva úgynevezett jogokat hangsúlyozni... Sokszor összemoszák még történészek is a nemesség és az erdélyi püspökök visszaéléseit a török hódoltság idején, de elfelejtik, hogy a püspökök és a papok mindig a nép mellett álltak, sokszor a király és a nemesek érdekei ellenében is. Hadsereget és ellenállást szerveztek, és Erdély viszonylagos önállóságát képviselték a császáriakkal, a törökkel vagy a császárral szemben is. Gosztonyi János püspököt, a kor híres humanista műveltségű főpap-

ját is azért kínozták halálra, mert nem vallotta a lázadás és az erőszakos megoldások elvét Dózsa és Luther híveivel szemben. Fráter György pálos szerzetest, erdélyi kormányzót, bíborost is azért gyilkoltatták meg, mert a főurak és a császár érdekeivel szemben ő Erdély függetlenségét akarta biztosítani, miközben Szapolyai János, vagy János Zsigmond a hatalmi érdekeket tartotta szem előtt. Arról már nem is beszélve, hogy a katolikus templomok nagy részét a hitújítók erőszakkal elvették, műkincseket és levéltárakat, képeket és szobrokat semmisítették meg és a katolikus papságot elűzték. Az egyházi vagyona akartak mindennütt szert tenni, miközben hatalmi harcaikban az volt a fő elv, hogy kié a hatalom, azé a vallás is. Érdekes egyébként, akár szociológiai kutatás tárgyát is képezhetné, hogy a hitújítás mennyivel könnyebben ment ott, ahol nem volt vagy kevés volt a szabad székely, és annál több a jobbágy. És ezeknek a székelyeknek a gerince, tartása az évszázadok alatt megtört. Részhajlóbbak, befolyásolhatóbbak, puhányabbak, kétszínűbbek lettek. Ha valaki összehasonlítja ilyen szempontból Csíkot, Gyergyót vagy Felső-Háromszéket például a Küküllő mentével, megdöbbentő eredményekhez, meglepetésekhez jut....

Az erdélyi fejedelemség idején is csak a katolikus fejedelmeknek köszönhető, hogy néhány püspök, pap és szerzetes a székelységben tartotta a katolikus hitet és öntudatot. Megfigyelhetjük székely népünk történelmében is, hogy a katolikus székelység harcok és életáldozata árán is megőrizte magyarságát és hitét. Ezért tanúsított ellenállást János Zsigmond erőszakos hitújításával szemben, és ezért ad ma is hálát a csíksomlyói Szűzanya lábainál. A Mária iránti ősi székely tisztelet és a Rómához való hűség tartotta meg egyházmegyénkben az életerőt és táplálta a hitet, elkötelezettséget Szent István királyunk öröksége mellett. A tárgyilagos elfogultság hitem és meggyőződése, egyházam nagy családja iránt mondatja azt is, hogy a reformációnak sikerült megosztani a székelységet és elindítani a puritán, lecsupaszított kereszténységet, miközben a katolikus székelyek nem tudták elviselni az elnyomást, szabadságjogaik eltiprását, és ezért kellett Madéfalván is annyi vérnek folynia. És ez még akkor is érvényes, ha a Gondviselő Isten szemzőgéből a történelemben nincsenek véletlenek. A nagy világnézeti szabadságért — amit a hitújítók előszeretettel hangoztattak — Erdélynek nagy árat kellett fizetnie. Nemcsak egyházunk évezredes kincseitől vált meg — oltáriszentség, Mária-tisztelet, a papi szolgálat tisztelete, szimbólumaink, képeink, hagyományaink megtartó ereje —, hanem, véleményem szerint, teret adott a felhígulásnak, a relativizmus vagy viszonylagosság szabadosságának, háttérbe szorítva ezzel a gyermekvállalás, család, házasság szentségét, és utat nyitva az önzésnek, az oszd meg és uralkodj hatalmi érdekeken alapuló világi politikának is. A 16. század végére a püspökség vagyona, szervezet és vezető nélkül maradt, a papság létszáma ijesztő mértékben lecsökkent, szeminárium nem működhetett, a jezsuitákat kiutasították az országból, sőt a világi hatalmasságok még a pápára is nyomást gyakoroltak, hogy feloszlassa a rendet. Erdélyt kezdettől fogva „ellepték” a szerzetesek: ben-

cések, ferencesek, pálosok, ciszteriek, ágostonosok, később a már említett jezsuiták is, akik életüket szentelték nemcsak hivatásuknak, hanem ezen belül annak a szolgálatnak, amellyel a népet művelik és felemelik. Jótékony hatásuk, munkájuk gyümölcse felbecsülhetetlen. Ezért nem helytálló az a vád sem, amellyel Róma felé mutogatunk, hogy bezzeg nem törődött a csángókkal és hagyta, hogy elrománosodjanak. Hiszen a reformáció érdekes módon megállt a Kárpátok karéjánál, miközben száz évig katolikus papnak nem volt szabad „labdába rúgnia”. Ez alatt volt idő nyelvet cserélni a keleten rekedt csángó magyaroknak. De még így is voltak üdítő kivételek, ha a szentléleki Zöld Péterre gondolunk, meg a tatárjárás idején Moldvába menekült somlyói ferences barátokra, akik tartották a lelket odakerült honfitársaikban is. Így őrizhették meg csodálatos archaikus énekeinket és imádságainkat. Itthon pedig Kájoni János terjesztette a kultúrát és sugározta a hitet Csíksomlyóról. Ez is történelmünk része, ez is meghatározza identitásunkat. Ezért van mit keresnie ma is Csíksomlyón a magyar zarándoknak. De ne felejtjük el a székelyek harcait más nemzetek szabadságáért sem, akkor is, ha őket sokszor becapták, átvették különféle ígéretekkel. És sem a szászok, sem a románok, sem más, Erdélyben letelepült népek nem harcoltak annyit szabadságuk védelmében, mint a székelyek.

Mária Terézia és II. József uralkodásának megítélése mind a mai napig elmentmondásos az erdélyi magyarok körében. Vannak, akik a katolikus hit megerősödését, a templomépítést, az intézmények gyarapodását emelik ki, mások meg az erős ellenreformációt, a finnugor elmélet előretörését ecsetelik. Az igazság mindig középen van. Az tény, hogy nemzettudatunk a kereszténység felvételével gyökeresen megváltozott, átalakult. Uralkodó és alattvaló ebben a tekintetben nemcsak a kiszolgáltatott viszonyt jelentette, hanem azt a szentistváni eszmét, hogy a választott uralkodó népének és egyházának egyszerre szolgálja és vezetője. A rendi nemzettudat kialakulása a 13. századi Magyarországon is előtérbe hozta az ellenőrzött hatalomgyakorlást. Már Szent István és Szent László alatt a rendek nem egyszerűen alattvalói, hanem részesei is voltak a hatalom gyakorlásának — Erdélyben is. Ez az eszme szakadt meg a császári birodalom idején, a Habsburg elnyomás alatt. Az Osztrák—Magyar Monarchia egysíkú, egynyelvű nemzetállamot akart, hiszen a lakosság nagyobbik fele németül beszélt. Ezért csorbította a székelyek jogait, ezért akarta vaskezeiben tartani Erdély népeit is. Az erdélyi fejedelemség megszűnése óta a magyar népben, az erdélyi magyarokban is inkább a „haza a magasban” létezett, és nem csoda, ha hitében és nyelvében tartotta fenn magát. Hiszen politikailag sosem lehetett független. Az anyaországgal mindig is úgy volt laza a kapcsolat, hogy gyakorlatilag nem nagyon számíthatott rá, a kincsei, a kiművelt emberfői kellettek, de a jogait csak alig tudta kiharcolni saját vezetőivel szemben is. Aki helyben volt, aki öntudatot, jövőképet nevelt belé: az egyház volt. Erdély volt talán világviszonylatban is egyedi, ahol létezett civil kurázi, laikus egyháziakból, jómódú hívekből álló gondnokság a katolikus püs-

pökség keretén belől, amely óvta, védelmezte és gyarapította az egyház vagyonát, hogy a püspökség intézményeit fenntarthassa. Mintegy egyháztanácsként működő testület, amely korát megelőzve az Erdélyi Magyar Státus jogelődjeként, az öntudatos önkormányzatiság előfutáraként 'húzta az egyház szekerét'. A szükség szülte, de példája és munkája mai szemmel nézve is felbecsülhetetlen. De az egyházon belül is megjelent a széthúzás a hitújítás óta, nem beszélve az egyre szaporodó románságról, amelynek keleti szertartása, és sajátos ortodoxia-értelmezése mindig is gyanakvásra és babonaságra adott okot. A Habsburg elnyomás és pöffeszkedés az erdélyi katolikus magyaroknak sem tett jót, legfeljebb valamennyi nyugodtságot biztosított arra nézve, hogy nem kellett annyi fronton egyszerre harcolniuk. De a katolikusok így császárpártiak és pápisták lettek, árulókká váltak, miközben mindössze 39 templomot kaptak vissza a protestánsoktól. Viszont egyet sem vettek el olyat, amelyet a protestánsok azóta építettek. Igaz, hogy katolikus megújulás következett be minden téren. Emlékezhetünk Apafi Mihályra is, aki azt kérte a császártól, hogy ha átveszi Erdélyt, ne adja vissza az egyházi birtokokat. Ugyanakkor köszönjük meg Apafinak, hogy beengedte az örményeket... A kuruc-labanc harcok, a Horea-féle felkelés, a 48-as szabadságharcok az egész egyházmegye életét megviselték. Ismeretes, hogy Erdély lakosságának ekkorra már a fele román nemzetiségű. A magyarság létszámában és anyagilag is nagyon legyengült. A színmagyar falvak átrendeződtek, a protestáns többségű vidékeknél megjelentek az egykék, és az elrománosodás Damoklész kardja is veszélyesen lógni kezdett. Az erdélyi románság egy része éppen magyar pénzen és szellemi tőketöbblettel egyesült a katolikus egyházzal. Létrejöttek a görög katolikusok, és kezdetét vette az erős román nacionalizmus, amely aztán fáklavivője lett az egységes Románia létrejöttének. Így ért minket az első világháború és Trianon, elvándorlás és kisebbségi sors.

III. Trianontól máig

Nem siránkozni kell, hanem tenni a tőlünk telhetőt Isten országáért és hazánkért, mert ez olyan, mint a két lábunk. Történelmünk pedig a múlt, az alap, amelyen állunk. Abból nőttünk ki, belőle tanulunk, és visszük tovább őseink örökségét. Úgy, mint a két világháború közti nagyjaink, és a kommunizmus alatti nemzedékek. Mint Majláth Gusztáv, Vorbuchner Adolf, Maczalik Győző, Márton Áron, Jakab Antal püspökök, mint Boros Fortunát és Boros Valér, Csíszér Elek szerzetesek, akárcsak íróink és művészeink, fafaragóink és orgonaépítőink, vagy a névtelen hősök és szentek, akiknek példája, erkölcsi nagysága nem évülhet el, nem tehető zárójelbe még a mai divatos globális világban sem. Nem felejthetjük ezt a hivatást, hogy Isten Szent István óta ide állított, ebbe a Tündérországba, amely páratlan az egész világon. Nemcsak borvize, hegyei meg sóbányái, fürdői meg medvéi vannak, hanem elkötelezett hívő, katolikus keresztények is: értelmi-

ségiak és egyszerű emberek, tanulatlanok és ezermesterek, emberkatedrálisok és a Lélek olimpikonjai, akikkel a következő ezer évben is tud mit kezdeni a terem-
tő és szerető Isten. Ne csak arra legyünk büszkék, hogy több mint 200 ezer le-
jegyzett népdalunk van, hogy mi kezdtük el először a nadrágot viselni, hogy mi
tartottuk a hátunkat Nyugat-Európának, hogy a tatár és a török ne menjen to-
vább, hogy miénk a világ második legrégebbi alkotmánya Szent István Intelmei ré-
vén, hogy a magyar észjárás és nyelvi gazdagság párját ritkítja találmányain és szó-
kincsén keresztül. Hogy Jedlik Ányos magyar bencés szerzetes alkotta meg a világ
első elektromágneses motorját, a modern elektronika alapját, sőt a penicillint, a go-
lyóstollt, és uram bocsá' az atombomba feltalálásánál is jeleskedtünk.

Arra is legyünk büszkék, hogy az Árpád-ház, mint királyi család adta a legtöbb
szentet Európának. Altorjai Apor Vilmos püspök és Alvinczi Szent Pongrácz
István kassai vértanú személyében Erdély is a Szentek földje, ahol a csíksomlyói
Szűzanya védi palástjával gyermekeit a földrengésektől és a kipusztulástól egy-
aránt. A második vatikáni zsinat, sőt még inkább a 89-es változások óta pedig
templomok épülnek, lelkeségi mozgalmak, szociális hálózatok alakulnak, amelyek
jelzik, hogy ez a nép életerős és jövőbenező. Nemcsak siránkozik vagy sebeit
nyalogatja, hanem áldozatot is hoz jövőjéért, mert bízik Isten gondviselésében.
Az erdélyi katolikusok jövője a székelyeknél van. Ott van ugyanis egy tömbben a
magyarság. Nem minden írható a génnek és alkat, vagy netalán a földrajzi-
történelmi körülmények számlájára. A székelyeket ugyanis elsősorban katolikus
hitük tartotta meg magyarnak és egyházhű embereknek. Azért olyan egységesek
és erősek ma is, mert katolikusok. Katolikus az öntudatuk, a világlátásuk, és ez
adja azt a többletet, amellyel mindenhol megállják a helyüket. Leleményességük,
gerincük, találékonyságuk, elveik-hitük melletti kitartásuk adott nekik egységet,
tartotta össze őket, ösztönözte a családalapításra, a gyermekvállalásra, az alkotás-
ra és segített szembenézni a nehézségekkel. A szabad, lófő, gyepűvédő székely
nem attól az, aki, mert van bicskája és á-nak ejti az e-t, hanem attól, hogy a Bab-
ba Mária oltalma alatt végzi munkáját, építi házát és jövőjét, él meg még a jég há-
tán is. Az erdélyi egyházmegye szíve sem Gyulafehérváron, hanem ma már
Csíksomlyón, a székely katolikusság szentélyében dobog. Innen sugárzik szét az
egyházmegye, sőt Erdély területére papjai, elkötelezett hívein keresztül. Ezért
táplálhatja az utánpótlást Vásárhelyen és Kolozsváron, Dél-Erdélyben és a szór-
ványban egyaránt. Ahogyan IV. Béla és családja a tatárjárás idején nemcsak ki-
imádkozták országuk szabadulását, hanem gyermeküket odaáldozták Istennek,
úgy kell a székelyeknek is kiimádkozniuk és fogadniuk nemcsak a papi hivatást,
hanem egyszerűen a gyermekáldást, népük vezetőit is, akik szolgálatként a kö-
zösségért szentelik életüket. Az ezeréves jubileum megünneplésének egy nagy,
össznépi lelkigyakorlattá kell válnia, hogy a „szerelmet” — múltunk kincseit és je-
lenünket — átvihessük a jövő „túlso” partjára.

Élő néphagyományok

Ráduly János

**Kibédi népi imák,
archaikus szövegek***(Részlet a Hozzád fohászodom imában című kéziratból)*

A Maros megyei Kibéd roppant gazdag néphagyománya már rég fölkelte a kutatónemzedékek figyelmét. Marosszék első főorvosa, Kibédi Mátyus István (1725–1802) könyvei — elsősorban főműve, a hat kötetes *Ó- és új diaetetica* (Pozsony, 1737–1793) — behatóan foglalkozott a népi életvitellel, különösen az étkezés szokásvilágával. Műveinek egyik legfőbb kibédi hozadéka a színpompás nyelvezet, rögzített történetei pedig nagyfokú folklórközelségről tanúskodnak.

A helyi folklórkutatás később olyan nevekkel forrt össze, mint Ósz János (1863–1941), Seprődi János (1874–1923), Bartók Béla (1881–1945) és Barabási András (20. század eleje), akik már módszeres, a tudományos követelményeknek is eleget tevő gyűjtőmunkát végeztek. Volt mit gyűjteniük, hiszen a község — mint Marosszék „legnagyobb és legszebb faluja” (Orbán Balázs) — századokon keresztül eleven társadalmi életet élt, s ez kedvezett a hagyománykincs virágzásának.

Nincs most szándékunkban kutatástörténeti vázlatot adni (ezt más kiadványokban már elvégeztük), csak éppen a mesegyűjtő Ósz János gyönyörű mondatát idézzük. Egyik Seprődihez intézett levelében (még 1897-ben) ezt írta: „Van itt mese, kedves barátom — druszám, zsákszámra, garmadájával, csak győzzem őket összefirkantani...”

Magunk eddig 31 önálló könyvben, gyűjteményben népszerűsítettük a helység folklórját. A sort az 1975-ben megjelent *Kibédi népballadák* nyitotta (Kriterion Könyvkiadó, Buk.), ezt további balladakiadványok, meséket és találós kérdéseket tartalmazó gyűjtemények, szolgavallomások követték. Három tanulmányban kis „jelenségmonográfiákat” közzeltünk, amelyekben egy-egy folklórműfaj tartalmi/formai sajátosságait jártuk körül. (...)

Szólnunk kell arról is, hogy miként, hogyan rendeztük el az összegyűjtött anyagot? Mintául Erdélyi Zsuzsanna *Hegyet hágéke, lőtőt lépéke*. Archaikus népi imádságok

(Pozsony, 1999) című már említett könyvét hasznosítottuk, az általa alkalmazott módszer áttekinthetővé, könnyen „hasznosíthatóvá” tette a szövegkészséget.

Megjelenés előtt álló könyvemben minden jelentősebb szövegvariáns, típus sorszámmal kapott. A szövegvariáns szót azért használjuk kiemelten is, mert a ki-mondottan tipológiai körülhatárolás roppant nehéznek tűnt, az altípusok kialakí-tása pedig még nehezebbnek.

A sorszámmal a cím követi. A főcím legtöbb esetben a szöveg egy kiemelt sora (mondata, kifejezése, szava), ettől csak a megjelenés előtt álló kötet végi néhány ráolvasásnál térünk el, például: *Fogfájás gyógyítása*, *A sümölcs (szemölcs) gyógyítása*, *A tehéntej megóvása*.

A zárójeles alcím rendszerint a kérdéses szöveg funkciójára utal: *Pokolvar ellen, Igézés ellen, Esti ima, Bányászimádság, Kántáló ének* stb.

Következik maga a teljes szöveg, alatta az adatközlő neve (asszonyoknál a lánykori név is), életkora, valamint a lejegyzés időpontja.

Ezeket — idézőjelbe téve — a „szövegmegőrző” vallomása követi. A gyűjtő által fölített kérdéseket zárójelben „adjuk”.

A személyes vallomások után a tulajdonképpeni magyarázó jegyzetanyag követ-kezik, az összehasonlításul szolgáló szövegváltozatokat, töredékeket is ide építettük be. Néhány esetben további vallomásszövegek közlését láttuk célszerűnek, ha azok valamelyest árnyalták/árnyalják a gyűjtő által megfogalmazott elgondolásokat.

Utalnunk kell arra, hogy nem minden sorszámozott szöveg után olvasható személyes vallomás, sőt, néhány esetben a magyarázó jegyzet is hiányzik.

1.

Elment Jézus szent kertjibe

(Pokolvar ellen)

Elment Jézus szent kertjibe,
Béült Jézus szent székibe,
Térgyig vérbe,
Könyökig könnybe,
Aranyhaja leeresztve,
Szent könnye orcáját mossa.
Odaméne szent evangyélita Lukács,
Kérdi tőle:
— Miér van Jézus szent kertjibe,
Miér van térgyig vérbe,
Könyökig könnybe,
Aranyhaja leeresztve,
Szent könnye orcáját mossa?

— Hogyne, evangyélisa Lukács,
 El vagyok rendeltetve,
 Feszítsetek keresztfára,
 Két kezemet két vasszeggel,
 Két lábomat egy vasszeggel.
 Menjetek a fekete föld alá,
 S hirdessétek:
 Aki ezt elmondja
 Pénteken,
 Szombaton,
 Háromszor egymás után,
 Elnyeri az örökkévaló üdvösséget.
 Elment az én anyám
 Hideg havas tetejire,
 Hogy gyógyítson meg
 Minden nyilalásokat,
 Minden csattanásokat,
 Minden pokolvarokat,

 Temesse el
 Hideg havas tetejire,
 A jó lelket pedig
 Szerelmes szent templomába.
 Ámmen.

*Simonfi Györgyné Nagy Eszter 65 éves
 1991. december 15.*

„Ezt édesanyám, Nagy Daniné Simonfi Eszter mondta el mindig, mikor hívta le a pokolvart. Háromszor mondta el egymás után, de csak úgy, magában, nem szabadott hangosan mondja.

Édesanyám nem tanított meg reá, csak amikor már ágyban fekvő nagy beteg lett. Azt mondta, hogy csak a tiszta lelkű embereknek szabad megtanítani. Akkor, a halála előtt mondta el háromszor-négyszer, s úgy megtanoltam. Meghagyta, hogy ne mondjam el másnak senkinek se, mert akkor nem használ. Mert ő ezt imának mondta. Ő úgy mondta ezt az imát, hogy nem lehetett érteni.

(Mi a pokolvar?)

Hogyha valakinek fáj nagyon a feje, nyilallik, lükkög, ez a pokolvar, ezt kell lehúzni. Legtöbbször odajött a beteg hozzánk, de vót úgy, hogy édesanyám ment el a házhoz, s ott húzta le a pokolvart. Leültette a beteget az ágyra vagy a székre, s a feje felett a jobb kezével kört csinált, sok körököt csinált s mondta az imádsá-

got. Addig a kezével mind körzött, amíg mondta a szavakat. Mikor a harmadikot is elvégezte, vetett a betegnek a fejére egy keresztet, s azt mondta:

Atyának,

Fiúnak,

Istennek nevibe, ámmen.

Ennyi vót az imádság, evvel gyógyított édesanyám. Osztán mikor indult haza, hát megkínálták egy pohár borral, egy pohár pálinkával, a legtöbb egy köszönöm szépen vót. De legtöbbször azt se hagyta, hogy megköszönjék, mert azt mondta, hogy akkor nem használ a lehúzás.

(Esztí néni járt-e iskolába?)

Igen, hat osztályt végeztem.”

Imánk először a kolozsvári Helikon 1992. február 14-i számában jelent meg, a *Menj el, gonosz Sátán. Kibédi ráolvasások, népi imák, legendaballadák* című összeállításunkban (a továbbiakban: Ráduly 1992). Innen „emelte be” könyvének harmadik kiadásába Erdélyi Zsuzsanna: *Hegyet hágék, lőtöt lépék. Archaikus népi imádságok.* (Pozsony, 1999. 861–862. A továbbiakban Erdélyi 1999). Meglátása szerint ebben a szövegben „...már megjelenik az archaikus imádságokra jellemző záradék, s egy meglehetősen ritka kettős képzetű befejező szakasz, amely a ráolvasó szövegeknek nem jellemző szerkezeti eleme.”

Szövegünk tehát teljes értékű változat, amely egyben újdonsággal is szolgál: mintegy kaput nyit a kutatóknak ahhoz, hogy vizsgálódásaikat más irányban is tovább folytassák. Erdélyi Zsuzsanna szövegünk legfontosabb részéről, az úgynevezett „törzsi” anyagról ezt írta: „E jellegzetes gyászjegű Krisztus-kép (vir dolorum: ikonográfiai motívum) az archaikus népi imádságok vezető toposza. Üdvözlést biztosító misztikus ereje mögül előtűnnek a mágikus gondolkodás máig is ható meghatározó erővonalai.”

Adatközlőnk — miközben imája megtanulásának körülményeit vázolta — utalt arra, hogy a pokolvar erős fejfájását jelent (véleményével — látni fogjuk — nincs egyedül). Kijelentése meglepőnek tűnik, ugyanis a szakirodalomban (főleg a nyelvtörténetben) a pokolvarnak másfajta értelmezésével találkozunk. Idézzünk — nem a teljesség igényével — néhány adatot Szabó T. Attila: *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* című munkájának X. Or — P (Bp. — Kv. 2000. 783) kötetéből:

pokolvar (lépfenés fertőzésből származó) tüzes kelés... 1574: ... Es azt Monta hogj Mind Mirige es ket pokolwara vagjon fianak Meg hal vele... 1653: Az én feleségemnek... két mirigye és pokolvara is volt, de... meggyógyula. 1684: ... az bal vakszememen egy mérges pokolvar kelvén, az az felem eldagadott. 1809: Léányok Ilona meg halt 8 napra születése után. Szederjes pokol var szök-vén a feje lágján.

Figyelemre méltó az utolsó adat, amely „szederjes pokolvar” emleget. Nos, Kibéden ezt a fajta „tüzes kelést” kékpokolvarnak nevezik. Bábáink ezt is „kezel-ték”. Íme két vallomásszöveg:

„A kékpokolvar az kelésféle vót. Úgy gyógyították, hogy lehúzták. Ha, mondjuk, az ember lábán vót a kelés, akkor kívül kézzel meg kellett kerengetni kilencszer, s mondták:

Én Istenem,
Tisztítsd meg a pokolvartól,
Tisztítsd meg a fájdalomtól.
Így gyógyítottak régebb.”

*Mátyus Mihályné Orbán Erzsébet 68 éves
1991. december 23.*

„Mikor leányka vótam, olyan tizenkét éves, hát az egész talpam s a lábom teli lett hólyagos kiütésekkel. Akkora kelés lett a talpamra, mint a mostani öt lejes. Vérekes vót a teteje, azt mondták, hogy kékpokolvar.

Édesanyám mondta, hogy menjünk el Sándor Jóskánéhoz, ott lakott a Jádószorosban. Mentünk, hogy húzza le a lábomról a kékpokolvart.

Az öregasszony vette a tűt, cérnát fűzött belé, s amelyik hólyag volt a talpamon, azt keresztülszúrta. Ugyi, elkezdett levezni, kijött a sok genny. Közben feszt mondott, imádkozott az öregasszony, halkan mondta, ugyi, alig értettem. Így gyógyította a kékpokolvart.”

*Péterfi Béláné Gálfi Róza 57 éves
1991. december 1.*

A kibédi néphagyományban tehát a pokolvarnak kétféle értelmezése van. Valójában összefügg a kettő, hiszen köztudott, hogy a fejen jelentkező kiütések rendszerint erős fejfájással (is) járnak, amelyek egy-két nappal meg is előzhetik a kelések tényleges „előszökését”, felbukkanását.

Feltűnhetett, hogy eddig imáról, imádságról beszéltünk, s nem használtuk a ráolvasás, olvas szavakat. Kibéden mind a két fogalom közismert. Különben a „használók terminológiájáról” jó tájékoztatást ad Pócs Éva: „Legelterjedtebb kifejezés mind a közelmúltban, mind a 16–18. századi boszorkányperek nagyszámú hivatkozásában a ráimádkozik, imádkozik (pl. „ráimádkoztak a kelésre...”), másodsorban az olvas, ráolvas (pl. „nem olvasott reá...”), ritkábban a kiolvas és bájol. Utóbbi a nyelvterület keleti részén maradt fenn” (Ráolvasás = Magyar néprajz. V. Népköltészet. Bp. 1988. 634).

Az imaszövegek befejező szava az ámen. Kibédi adatközlőink java része ámmment ejt, de előfordul az ámen, amen forma is. Írásmódjukat nem egységesítettük, úgy maradtak, ahogy az adatközlők ejtették őket. (...)

6.
Szent angyalok őrizzenek
(Esti ima)

Hiszek egy Istenbe,
Bízok egy Istenbe,
Hogy az a jó Isten
Bízzon én lelkembe.
Menj el, gonosz Sátán,
Ne kísírts engemet,
Mer van nékem fejem,
Fejem az Úristen.
Menj el elejébe,
Megfelel képembe,
Háromságban egy Istenség,
Kit imád a kereszténység,
Szent angyalok őrizzenek,
Dicsőségbe bévigyenek,
Áldj meg, Uram, életembe,
Holtom után vigy fel mennybe,
Mindörökké, ámmen.

*Konyicska Gabriella 22 éves
1991. december 21.*

„Nannyomtól, Majlát Józsefné Ötvös Sárától tanoltam, olyan tizenhárom éves lehettem, ő mondogatta. Mikor feküdt le esténként, mondta, hogy fogjam össze a kezemet, s mondjam utánna. S akkor ő elkezdte ezt a hiszekegyet, háromszor-négyszer elmondta, s én megtanoltam. Azóta el szoktam mondani, esténként még három imádságot is elmondok, a Miatyánkot, a rendes hiszekegyet s ezt a hiszekegyet. Ritkábban az Üdvözlégyet.

Megtanoltam, mer nekem úgy tetszett. Még nehéz betegnél is jó ezt elmondani.”

Szövegünket először a Menj el, gonosz Sátán című összeállításunkban közöltük (Ráduly 1992). Innen vette át Erdélyi Zsuzsanna, s Esti ima címmel jelentette meg a nagy összefoglalásban, 264. számú imádságként (Erdélyi 1999. 867.). A hozzá csatolt jegyzetanyagban megállapítja: „A gonosz elküldésének motívumával gyakran találkozzunk katolikus imádságainkban is... A »Hiszek egy Istenbe« ún. „református imádság” motívumai... országszerte előfordultak, különösen a katolikus székelység és kirajzásai (Bukovina, Moldva) hagyományában. E tény fölveti a típuskör történeti eredetét, azaz a protestantizmus előtti ismeretét, egyházi gyakorlatát.”

Erdélyi Zsuzsanna imádságunk egyes motívumainak „szétszóródásáról” beszél. Könyvében számos olyan archaikus szöveget közöl, amelyek szüzséjében a mi imánk elemei, egyes motívumai mintegy „építőköveként” fordulnak elő. Nyilván, az a szétszóródás nagyban hozzájárult a további változatképződéshez, sőt, esetenként akár új imatípusok létrejöttéhez is. A jelenség beható „tálalása”, az összefüggések mélyebb felvillantása nagyobb tanulmányt, akár könyvnyi feldolgozást érdemelne.

Eme sorok lezárása után tíz évvel, 2001-ben, a 66 esztendő öntő Majlát Sárával is elmondattuk a szöveget.

„Hát erre az esti imára édesanyám tanított, a leányom, Gabika (Konyicska Gabriella) szintén tőle tanolta.”

A két szöveg tehát azonos forrásra megy vissza. Itt — függelékként — közöljük Majlát Sára változatát is: összevetésük bizonyára figyelemre méltó tanulságokkal szolgál.

Hiszek egy Istenbe

Hiszek egy Istenbe,
Bízok az Istenbe,
Hogy a jó Isten
Bízzon én lelkembe.
Menj el, gonosz Sátán,
Ne késérts engemet,
Mer van nékem fejem,
Fejem a jó Isten.
Menj el ő elébe,
Megfelel képembe.
Három szentben egy dicsőség,
Kit imád a kereszténység,
Uram, áldd meg életemet,
Holtom után vigyél mennybe,
Atyának, Fiúnak, Szentlélek
Istennek nevében
Most és mindörökké, ámen.

*Majlát Sára 66 éves
2001. október 27.*

8.
Mikor az Úr Jézus járt a földön
(Betegség ellen)

Mikor az Úr Jézus járt a földön,
Elindult Szent Péterrel
Betegeket gyógyítani.
Elestültek,
S betértek egy házhoz.
A házigazdától kértek éjjeli szállást.
A házigazda
Megparancsolta a feleségének,
Hogy jó ágyat vessen az Úr Jézusnak,
Szent Péternek,
S vacsorát adjon nekik.
Az asszony nem fogadta meg.
Árpából csinált zsemlekását,
Zsemlekását evett az Úr Jézus.
Szalmából csinált ágyat,
Párna helyett
Követ tett a fejek alá,
S kőpaplannal takaróztak.
Hajnalban beteg lett a háziasszony.
S Krisztus Urunk,
A drága Jézus,
Felkelt,
Hogy gyógyítsa meg az asszonyt.
Szent Péter mondta neki:
— Mért akarod meggyógyítani,
Ez egy rosszféle lélek,
Árpából főzött zsemlekását,
Követ tett a fejünk alá,
Kőpaplannal takargatott.
Akkor ezzel gyógyított az Úr Jézus:
Szalmaágy,
Kőpárna,
Kőpaplan,
Árpából zsemlekása,
Mind a drága Jézus áldása.

*Majlát Sára 56 éves
1991. december 14.*

„Édesanyám mondogatta még leánya koromba, emlékszem, hogy több betegséget is gyógyított vele. Szép imádság vót. Mostanába egyszer se mondtam el, megfelejteztem róla.”

Közölt változatunk először a Helikonban jelent meg (Ráduly 1992). Ezt a típust Pócs Éva a ráolvasók epikus jellegű csoportjába sorolja. Megjegyzi: „Sajátos cselekménye (szálláskeresés, a szívtelen szállásadó megbüntetése majd meggyógyítása) révén elkülönül az epikus ráolvasások egészétől... de a gyógyítás szövege révén (amely fikatív ráolvasást tartalmaz) körünkbe kapcsolódik.”

Pillanatnyilag több mint negyven változatát ismerjük. Erdélyben csak szórványosan bukkant fel (Pócs Éva 1988. 691.).

Epikus ráolvasó-szövegünkkel — nemzetközi összefüggéseket is fölillantva — Dömötör Tekla foglalkozott. A rá vonatkozó megállapításait könyvében *A szálláskereső istenség* címen foglalta össze. Óegyiptomi, itáliai, görög-római, germán változatokra (mítoszokra) hivatkozik. Megállapítja: „Ez a motívum azonban nem csupán ráolvasás-bevezetésként tűnik fel, hanem a legkülönbözőbb műfajokban: mítoszokban, mondákban, mesékben, balladákban, kolduló énekekben, dramatikus játékokban stb. is” (A népszokások költészete. Bp. 1947., 110).

19.

Az én házam közepibe

(Esti ima)

Az én házam közepibe
Ül Jézus a szent székibe,
Mellette ül három angyal,
Vigyázza az álmaimot.
Sátánt tőlem távoztassa,
A számot imára nyitsa.
Istenem, őrizd engemet,
Sátán ne kísértse lelkemet,
Most és mindörökké, ámmen.

Majlát Sára 56 éves

1992. február 22.

„Na, eztet igaz, hogy én szerkesztettem, mintha álomba hallottam volna, éj-jel jutott eszembe, vót ilyen ima. Ezt az Isten jelentette nekem, a jó Isten adta nekem az eszembe.”

Az „én szerkesztettem” kifejezés (mondat) feltétlenül magyarázatra szorul. Az előzményekhez hozzátartozik, hogy néhány nappal a szöveg lejegyzése előtt az adatközlőnek eszébe jutott az ima, de nem tudta kellőképpen „összeformálni”, gondolkodási időt kért. A „megvilágosodás” éjjel következett be. A jelenség a folklorisztikában már közismert. Adatközlőnk édesanyja, Majlát Józsefné Ötvös Sára épp ezzel a módszerrel „építette újjá” a Kőműves Kelemenné balladáját. Kibédi népballadák című könyvünk (Buk. 1975., 172) jegyzetanyagában így taglaltuk az „esetet”:

„Gyermekekora óta ő sem énekelte, csak a történetet mesélte el újra meg újra felcseperedő gyermekeinek. A gyűjtő kérdezősködései közben jutott ismét az eszébe. Mintegy tízszeri kiszállás előzte meg a teljes ballada lejegyzését. „Tudtam én az énekjít is, csak eszembe kell jusson, éjjelenként összerakosgatom valahogy” — mondta többször is a gyűjtőnek.”

Szövegünket — tíz perccel az elmondás után — újból leírtuk Majlát Sárától. Az első négy sort már így variálta:

Az én házam közepibe,
Az Úr Jézus szent székibe,
Mellette az őrangyalok,
Akik őrzik álmaimot...

Be kell vallanunk, hogy kezdetben magunk is kételkedtünk az ima „hitelességében”, tehát abban, hogy csakugyan volt-e, élt-e a hagyományban ilyen vagy ehhez hasonló szövegtípus. Aztán Erdélyi Zsuzsanna könyve (Hegyet hágék... 1999. 186.) minden kétséget eloszlatott: a 29. számú ima első fele a következőképpen hangzik:

Begyütt Jézus a házamba,
Házam közepin megállta,
Piros vérét hullajtotta,
Az egész házamat befolyta.
Szűz Mária helyét hatta,
Ide nem mer semmi rossz...

A Heves megyei Bükkszenterzsébeten mondta el 1972-ben egy 79 esztendőes öregasszony.

31.

Adjon Isten jó reggelt (Reggeli ima)

Adjon Isten jó reggelt,
Felköttem,
Hál’ istennek,
A jó Istennek legyen hála,

Hogy felvirrasztott
 A sötét éjszakából
 A drága világos napra.
 Megóvott tűztől,
 Vízről,
 Rossz embernek szándékától,
 Ördögnek incselkedésétől,
 Hirtelen haláltól,
 Most és mindörökké, ámmen.

*Réti Péterné Elekes Rebi 92 éves
 1991. április 18.*

„Ezt az imádságot még mostanába is el szoktam mondani. Azér mondogatom, mer imádság. Kibéden tanoltam, öregasszonyoktól. Meg kell hallgassa a drága jó Isten, mert a jó Istenbe bízok, a jó Isten kell tudja, hogy én bízok benne. Annyit imádkozok, annyit kérem a drága jó Istentől, hogy őrözzön meg engem a betegségtől.

Leány koromba nem vót olyan ruhám, mint a többinek, hogy menjek a templomba. S akkor örökké mondta édesanyám:

— Hallod, fiam, állj bé az ajtó megí, ott is imádkozzál, a jó Isten ott is meghallgassa.

A legtöbbet a Hiszek egy Isten-t s a Miatyánkot mondom. Ezekre mind édesapám tanított, ő Elekes Sándor vót. 84 éves vót, amikor meghótt. Jó énekes vót.

Én nem jártam iskolába. Én mentem vóna szívesen, de nem adtak fel az iskolába.”

Változatunkban szerepel a „hirtelen halál” motívuma, amely Erdélyi Zsuzsanna megállapítása szerint — „...szövegeink visszatérő eleme, ahogy ez régi imádságoskönyveinkben is gyakran jelentkezik” (Erdélyi 1999. 200). A kifejezés már a 16. század eleji kódexeinkben is előfordul. A Peer-kódexben olvasható például a Döghalálról való imádság, amelynek szövegét Mezey László már idézett könyvében találtuk meg (Bp., 1957., 378). Íme az említett rész:

Oltalmazzon, védelmezzon
 Engemet, Simont,
 Mindennemő döghaláltúl,
 És az hirtelen haláltúl!

Itt még egy kibédi imaváltozatot közlünk, adatközlője szintén reggeli imaként őrizte meg, de — mint mondta — „El lehet öste is mondani.” Az esti és a reggeli imák „összefonódásának” egyik szép példája.

Szerelmes szent Atyám

Én Istenem,
Szerelmes szent Atyám,
Órizz,
Oltalmazz tűztől,
Víztől,
Kárvallástól,
Hirtelen való haláltól,
Én Istenem, ámmen.

*Pétras Józsefné Papp Rozália 87 éves
1991. december 15.*

„Ezt mindig reggel szoktam mondani, mer ez reggeli ima. El lehet öste is mondani. Ezt is otthon tanoltam, édesanyámtól, ugyi, a Miatyánkot, a hiszekegyet is.”

33.

A teremő Isten segéljen meg

(Imádkozás a mezőn)

A teremő Isten
Segéljen meg a munkában,
Adjon jó időt,
Tartsa meg a barmokot,
Mindenféle állatokat,
Órizz meg a termésünköt
Égiháborútól,
Rossz embernek szándékától,
S bő áldást adjon
Mindnyájunk számára,
Ezt kívánom, ámmen.

*Orbán Márton 92 éves
2002. február 6.*

„Úgy vót, hogy mondjuk, valaki már künn vót a mezőn, szántott, vetett, s egy másik ember ment el a birtok mellett, úgy el nem ment, hogy ne szóljon oda a gazdához. Kalapot, sapkát emelt, s mondta az imát. Még most is rosszul esik, hogy ezek a fiatalok ezt nem gyakorolják, inkább egymást képesek megenni. Bosszú módra élnek.”

Imánk — elhangzásának színhelye alapján — szorosan kötődik az előző típus-hoz. Mély emberi jókívánságot tartalmaz, valódi fohász. Külön csoportba való sorolását a kiérlelt, ugyanakkor sajátos ízeket hordozó megfogalmazás indokolja. A „rossz embernek szándékától” motívum az imakészletben elég gyakran fordul elő.

Közlünk még egy vallomást, ezúttal asszony volt az adatközlőnk:

„Régebb, mikor kimentünk a mezőre, s találkoztak az emberek egyik a másikkal, megkérdezték:

— Komán, felkóttél, hál’ istennek? Hogy vagy? Jól vagy?

— Hál’ istennek, jól vagyok, na!

S akkor szántottunk, szántottak az emberek.

Őrizze meg a jó Isten

Az állatokat a bajtól,

Hogy nehogy valami baja legyen,

S nekünk tartsa meg az egészségünket,

Hogy tudjunk szántani,

Vetni,

Őrizzen meg a jó Isten jégtől,

Tűztől

(Mert eshetik tűz is, ugyi),

A jó Isten tartson meg münköt,

Hogy tudjuk bővíteni a csűrünköt.

Mátyus Mihályné Orbán Erzsébet 78 éves

2002. február 8.

„Így mondták eztet ezelőtt. Most már nem mondják, ugyi, ott a sok föld vetetlen, sok kaszáló kaszátlan.”

A „tudjuk bővíteni a csűrünköt” jelentése: tudjuk gazdagítani, gabonával megtölteni.

40.

Elindult a nagy idő

(Nagy idő, erős idő ellen)

Elindult a nagy idő

A rossz útjára,

Elindult,

Hogy hegyen-völgyön-határon

Zúzzon szét,

Törjön össze mindent,

Gabonákat, állatokat,
Aki elejibe kerül.
Találkozott Szent Máriával.
Megkérdezte Szent Mária:
— Hová mész, te nagy idő?
— Elindultam
Hegyet-völgyet-határt
Összezúzni,
Állatokat, gabonákat
Elpusztítani,
Mindent összetörni,
Aki előmbe kerül.
— Térjél vissza, nagy idő,
Mert eztet a gondolatot
Nem a jó Isten adta,
Hanem a Sátán adta elődbe.
Ne higgyél a Sátánnak,
Higgyél Istennek,
Az ő parancsait fogadd meg,
Aztot teljesítsed.
Menj inkább
A nagy havasok tetejire,
Ott zúzzál össze fákat,
Köveket, kősziklákat,
S ne az áldott embereket, ámmen.

*Majlát Sára 57 éves
2002. február 7.*

„Ezt édesanyám szokta mondani, de mintha ő kevesebbet mondott volna, nem is tudom, a Sátánt emlegette-e egyáltalán. Mostanában nem mondtam el, vagy tíz-tizenöt évvel ezelőtt csak.”

Változatunk külön értéke a nagy időnek, mint „a rossz útjára” térő démonnak és Szent Máriának a találkozása, illetve párbeszéde. A Kibéden előkerült szövegek közül talán ez tekinthető a legteljesebbnek, motivisztikailag a leghibátlanabbnak. Előkerülése azt jelzi, hogy a helyi hagyományban csakugyan honos volt, s valamikor nagyobb népszerűségnek örvendett. Adatközlőnk az utóbbi időben már nem is „mondja” a szöveget, „átvonult” tehát passzív imakészletébe.

Hasonló imákat Erdélyi Zsuzsanna is közölt könyvében. Megállapítja: „Már a XVI. század végéről is lejegyezték egy ... gonosz felhő és háború ellen való áldást, Bálint Sándor idézi *Savra Hungaria* (Kassa, é. n.) című tanulmánykötetében a

124-125. oldalon” (Erdélyi 1999. 156). És közöl egy „...XVII. század első harmadából” való imát is, amely a *Pokol széllel ellen* címet viseli, s amelynek szövegében a „rossz” szelet, esőt, fergeteget nem Mária, hanem ... maga az Úrjézus téríti el” (Erdélyi 1999. 803).

41.

Nyíljanak szét a felhők

(Nagy idő, erős idő ellen)

Eztet úgy szokták, hogy egy férfi kiállt arrafelé, amerünnön jött a nagy idő, s a nagy idő felé fordította a fejsze élit, és keresztet vágott vele. S akkor keresztet vágott a földbe is, s abba a keresztbe belévágta a fejszét. Megint csak a nagy idő felé fordult, s azt mondta:

Ahogy ebbe a keresztbe
Belevágtam a fejszét,
S a keresztet szétnyíllott,
Úgy nyíljanak szét a felhők,
Oszoljon el a nagy idő
S minden szem jég.
Menjen a havasok tetejire,
Hogy verje a fákat,
Ne a határon a drága gabonát,
Amit a drága Jézusunk adott.

*Majlát Sára 57 éves
2002. február 10.*

„Ezt édesanyámtól tanoltam. Azt mondta, hogy az ő édesapja, az én nagyapám szokta eztet csinálni. S a nagy idő szétoszlott, elfordult. Megőrizte a jó Isten a határt a jégtől.”

Szövegünket azért soroltuk külön típusba, mert „beleépült” — hasonlat formájában — az olvasást kísérő gyakorlat (praktika) is. Az ilyen jellegű ráolvasásokat Pócs Éva a Párhuzamos kívánságok — hasonlat, ellentét fejezetbe sorolta. Íme egyik szövege: „úgy menjen a betegség a kő alá, / mint ez a suba...” (Ráolvasás... 646).

Meglepő a motívumegyezés a kibédi és az 1563-ból való szöveg között: az elsőben azért kell elmennie a nagy időnek, hogy a havason „verje a fákat”, a másodikban pedig az a „kötelessége”, hogy fürtös fenyőt tördeljen.

Érdemesnek látunk még két vallomást közölni, amelyikben a mágikus mozzanatok nagyon jól „kivehetők”.

„Arra emlékszem, hogy vót a vén Farkas Dénes bácsi, aki ott lakott, ahol most ez a Bócsi Gyuri bácsi, Mátyus B. György. Na, ő csinálta aztot, hogy mikor jött a nagy idő, hát mindig külön állott, vót neki egy sárga nyelvű zsebkése, egy réznyelvű, azt mindig elévette, s a nagy idő felé vágott keresztet s a fődre is. S imádkozott. Azt nem lehetett tudni, hogy mit imádkozott, vallásos ember vót, s mindig imádkozott, ha jött a nagy idő. Hogy mit mondott, azt nem tudom.”

*Németi György 84 éves
1992. január 25.*

„Ha nagy idő jött, akkor kapával, pemetével (korompucolóval), vonóval, vagy akármivel, csináltunk keresztet, keresztbe tettük a két szerszámot, s úgy keresztbe téve letettük a fődre. Ott hagytuk, amíg az idő elmúlt. Csak ennyit mondtunk:

Drága jó Istenem,
Vidd el ezt a nagy időt.

Ha például a mezőn vót az ember, ott két kapát vagy két villát tettünk keresztbe, azt is le a fődre. S ott hagytuk, amíg eltért valamerre a nagy idő.”

*Szabó Éva 69 éves
1992. január 31.*

48.

Szaporítsd meg a kenyeret

Édes jó Istenem,
Segélj meg,
Szaporítsd meg a kenyeret,
Hogy minden nélkülözőnek
Jusson belőle.

*Mátyus Vencelné Berecki Juliánna 75 éves
1992. február 1.*

„Mikor felkészülünk, hogy süssünk kenyeret, hát előbb, ugyi, megdagasztjuk a tésztát. Akkor szoktam mondani ezt az imát.”

Szükségét látjuk még két vallomásnak a közlését, rövidségükben is frappáns variánsok, a kenyérsütés előkészítése mozzanatához kapcsolódnak.

„Édesanyám csinálta, hogy mikor a kenyértésztát megdagasztotta, hát háromszor keresztet vetett réja, s azt mondta:
Isten segítségével.”

Nagy Balázsné Réti Ágnes 69 éves
1992. március 7.

„Mikor vetem bé a kenyeret a kemencébe, akkor mondom ezt az imát.

Én Istenem

Örözz meg a tűztől,

Nőjjön meg a kenyér,

Adjál egészséget

Az elhasználásához.

Az örözz meg a tűztől.

Azér mondjuk, mert egyszer Küssasszony napja vót, s akkor nem vót szabad a kemencébe tüzet gyújtani. Egy asszony mégis bégyújtott a kemencébe, kicsapott a láng, tűz lett, s a falu leégett. Ez igaz vót, így beszéltek az öregek. Ugyi, az asszony nem fogadott szót, hogy Küssasszony napján nem szabad kenyeret sütni.

Hát ilyesmik vótak ezelőtt”.

Mátyus Mihályné Orbán Erzsébet 68 éves
1992. február 1.

49.

Megsült a kenyér

Én Istenem,

Legyen áldott szent neved,

Hogy megsült a kenyér,

Megóvtál a tűztől,

S adj áldást,

Adj egészséget

Az elhasználásához.

Mátyus Mihályné Orbán Erzsébet 68 éves
1992. február 1.

„Mikor a kenyér megsült, ugyi, veszem ki, akkor mondom az imát. Erre édesanyám tanított meg, ő vallásos asszony vót, jó református, szerette az Istent, úgy, mint én. Ugyi, minket is megtanított imádkozni. Én is református vagyok, nem hagyom el a hitemet soha, de soha.”

Közlünk még egy kis vallomást:
„Mikor megsült a friss kenyér, a késsel keresztet húztak az aljára, s azt mondták:
Atyának,
Fiúnak,
Szentlélek Istennek nevibe, amen”.

*Dósa Balázsné Oltyán Zsuzsanna 62 éves
1992. március 7.*

62. Betlehemnek városában (Kántáló ének)

Betlehemnek városában
Karácsonykor, éjfél tájban
Isten fia ember lett,
Mint kis gyermek, született.

Őt nevezték Jézuskának,
Édesanyját Máriának.
Kit pólyába befogva
Befektettek jászolba.

És azután kelet felől
Mennyei szép csillag tűnt föl.
Elsietett nyugatra,
Három király utánna.

Kis Jézuskát megtalálták,
Köszöntötték Szűz Máriát.
Ajándékot adtak át,
Aranyat és szép ruhát.

Kis Jézuska nevelkedett,
Napról napra kedvesebb lett.
Tanított folyton folyvást,
A keresztény hitvallást.

Mégis sokan nem szerették,
A rossz emberek üldözték.

Egy éjszaka elfogták,
Iszonyúan kínozták.

Korbácsokkal korbácsolták,
Tövisekkel koronázták.
Náddal verték szent fejét,
Véres arcát leköpték.

Elítélték csúf halálra,
Felszegezték keresztfára.
Ott meghalt nagy kín után
Nagypénteken délután.

Levették a keresztfáról,
Sírt csináltak kősziklából.
Testét oda temették,
És katonák őrizték.

De csak három nap maradt ott,
Harmadnapra föltámadott.
Fölment a magas mennybe,
És ott maradt egy időre.

Onnan küldött szent lelket,
Ki megszentel bennünket.
Onnan küldött szent lelket,
Ki megszentel bennünket.

*Seprődi József 65 éves
1991. december 27.*

„A Betlehemnek városában éneket egy sárpataki embertől, egy munkatársamtól tanoltam. Ez vót 1952-be, akkor Vásárhelyen (Marosvásárhelyen) dó-goztam a cukorgyárnál. Ez a munkatársam akkor olyan ötven év körüli lehetett, már a nevire nem is emlékszem. Ő az egyik karácsonykor kérdezte, hogy:

— Na, ti tudjátok-é ezt az éneket, mer mű otthon evvel kantálunk?

Mondtam, hogy:

— Nem tudjuk.

Akkor ő elénekelt. Én a dallamját hamar felfogtam, s a szövegjit leírtam magamnak, úgy tanoltam meg. Itt Kibéden szavaltam is, énekeltem is. A templomba szavaltam, aztán a tanácsterembe, húsz évvel ezelőtt. Utoljára az onokámmal énekeltük el a templomba, itt Kibéden, a tavaly karácsonykor, 1990-ben. Csilla

onokámmal. Megkértem a tiszteletes urat, engedje meg, hogy elénekeljem. Karácsony másodnapján délután énekeltük el.

Megtanolták tőlem a parajdi onokák, Csilla, Levente, Balázs.

Egyebütt nem énekeltem el, úgyi, a kantálás bémaradt a magyarok között, már nem járnak kantálni.”

Hasonló teljességű változatot a Szolnok-Doboka megyei Almásmálomban jegyeztek le, ott kántáló énekként élt a nép körében. A gyűjtő, Székely Pál ref. teol. hallgató megjegyezte, hogy leginkább karácsonykor énekelték „...egyházi énekek mellett.”

A dallam műzenei eredetű. A szöveg részletező előadásmódja, a helyenkénti túl „naiv” megoldások azt tanúsítják, hogy a népi emlékezet „műhelyében” még nem vált eléggé kiforrottá, így többé-kevésbé a műköltészet és a folklór határán áll.

73.

Bátran menyünk Kanaán felé

(Legendaének)

Bátran menyünk Kanaán felé,
Habár az út nehéz felfelé.
Erőt nyerünk, hogyha elfáradunk,
És így tovább, tovább haladunk.

Ha lássa, hogy veszély fenyeget,
Szava biztat: jer, ne féljetek.
Mert én győztem bűn és halál felett,
Nem hagylak elveszni titeket.

S örvendez a dicsőült sereg,
Hogy e földről oda érkezett.
Mert nem lesz a bűnnek martaléka,
Mert mennyben lesz örök lakása.

Ha átmegyünk majd a Jordánon,
Elbámulunk a Kanaánon.
Az a lélek, ki szerette Urát,
Benne bízott, nem hagyta magát.

Seprődi József 78 éves
2004. december 19.

„Ezt is Dósa (Poros) Lajostól tanoltam, ami nagyon tetszett nekem, és azután örökké énekeltem. Lajos bácsi eztet úgy gondolta, s olyan énekeket csinált és fűjt, amiket szeressen az ifjúság. Mer úgy akarta, hogy az ifjúságnak is szerezzen olyan éneket, hogy fogja meg őket vele, s ezáltal Istenhez kerüljenek. A biblia-körben adta elő az énekeit.”

Tipikus legendaének, más szövegekhez való kötődése, az összefüggések „felvillantása” további kutatást igényel.

Írói hagyatéék

Nagy Olga

Pályám göröngyös útja*

Különösnek tűnik a cím? Valóban — mondhatná a szíves Olvasó —, ez mindenkinek személyes ügye. Ha azonban türelmesen olvassa el következő soraimat, úgy az is kitűnhet, hogy ez a most következő visszaemlékezés az úgynevezett rendszerváltás utáni erdélyi könyvkiadás alakulásának egyfajta dokumentuma is. Ugyanakkor a jelen Antológia azoknak az írásait közli, akiknek a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Kiadónak köszönhetően jelentek meg munkái. Soraim így óhatatlanul egyfajta vallomás is arról: milyen különleges szerepet is játszott pályám alakulásában ez a kiadó, amely a Magyar Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatásával 1993 és 1998 között négy könyvemet, valamint az általam gondozott két paraszttasszonyi vallomást rendezte sajtó alá.

De miért volt olyan jelentős e könyvek megjelenése számomra?

Kissé messzibbről kell kezdenem. Itthon 1978-ban megjelent *A táltos törvénye. Népmese és esztétikum* című esszékötetem után nem kevesebb, mint 15 évi szünet következett! Ó, nem azért, mintha nem próbáltam volna meglevő kézirataimat megjelentetni hazai kiadóknál! Igaz, ugyanakkor e két időpont, 1978–1993 között éppen kilenc könyvem jelent meg Magyarországon.

Akkor hát — kérdezhetné a szíves Olvasó —, mi a probléma? Örvendjen a szerző — mármint én —, hogy ott mégiscsak megjelentek. Valóban, minden okom megvolt arra, hogy örvendjek annak, hogy olyan kiváló kiadók jelentettek meg, mint a Magvető, Szépirodalmi Kiadó, Gondolat, Európa, Akadémiai Kiadó.

*Nagy Olga (1921 – 2006) írását az 1999-ben szerkesztett *Székegy Útkereső* című folyóirat antológiájába szánta. Az antológia szerkesztői eredetileg új, közöletlen anyagot kértek a lap munkatársaitól. Mivel a kilencvenes évek végén a kötet megjelenését a könyvszakma pályázati bizottságai nem támogatták, a kész, megszerkesztett antológia nem láthatott napvilágot, csak 2008-ban, amikor a folyóirat reprint kiadásával egyidőben jelent meg *Székegy Útkereső Antológia. 1990–1999* címmel. Így a szerzők eredeti, közöletlen írásai nem kerülhettek be az antológiába. Nagy Olga, s a többi akkori munkatárs írása mégsem maradt a kiadó fiókjában: most induló új folyóiratunk első számának *Írói hagyatéék* című rovatában látnak napvilágot mindannyiunk megnyugvására és örömére. A szerkesztői terv első, „szavát álló” bizonyítéka Nagy Olga — 2006-ban elhunyt kiváló erdélyi néprajz- és népmesekutató — egyben rovatnyitó írása. (B. S.)

Visszatérve vallomásom okára, hadd utaljak arra, hogy 15 év nem kis idő. Teljesen elfelejthetik az embert — mármint itthon! —, s én pedig itt élek, és itt szeretnék — rögeszmém szerint — valamilyen üzenetet hordozni!

De miért is tartom kedves kiadóm szerepét tudományos pályámra nézve oly meghatározónak?

Kezdem talán azzal, hogy az ő megkeresésére a több éven át megrekedt kéziratokat — nem kevesebbet, mint 6-ot — kiadásra ajánlottam. Nos, ismerjük el, nem kis bátorság kellett ahhoz, hogy ne tiltakozzék, ne mondjon olyasmit, amit más honfitársai, például a kolozsvári kuratórium tagjai, hogy: ez „túl sok egyszerre!” (Ugyanis többen is a kuratórium tagjai közül — miként ez a „szóbeszéd” által tudomásomra jutott — felháborodással vették tudomásul a több kézirat ajánlását. Hiszen köztudott volt, hogy az a bizonyos magyarországi támogatás is korlátozott, ezért a beküldött köteteket óhatatlanul meg kellett rostálni.)

Első évben a kiadó nem kapott támogatást egyetlen felajánlott kéziraatra sem: nem miattam, hanem mert „kezdő” volt. Itt mindjárt ki kell emelnem kitartását, elszántságát, meg nem torpanását: nem nyugodott bele a visszautasításba; s mert adva volt egyfajta fellebbezési lehetőség, a kéziratokat felvitte a támogató Minisztérium ügyvezető osztályára. Ennek köszönhetően — bizonyára egy másfajta elbírálás jegyében —, 7 általa felajánlott kézirat kapott támogatást, köztük 3 saját kéziratot, amelyek az elkövetkező években meg is jelentek. Íme: *Barangolásaim varázslatos tájban*. Cigány barátaim között (1993); *Népi változatok szerelemre és házasságra*. Esszé (1994); *Pályakép fényel és árnyékkal*. Egy néprajzos emlékei (1995).

Kiadómnak köszönhetem azt is, hogy kézirateimat a mai napig újból és újból kiadásra javasolja. Azóta 1998-ban megjelent: *Egy barátság története* címmel Féja Géza hozzám írt levelei, valamint két általam gondozott parasztasszonyi vallomás: a széki Kocsis Rózsától és a kolozsi György Zsuzsától.

Előző soraim csupán bevezető kívánt lenni a legfontosabb mondanivalóhoz: kézirateim mostoha sorsa annak tulajdonítható, hogy — honi mértékkel — mindegyik rendhagyó, szokatlan, meglepő volt! Az alábbi sorok e kérdést próbálják taglalni.

Hadd mondjam el azt is, hogy a magam és a Kiadó szerencséjére később a kolozsvári Kuratórium helyett a marosvásárhelyi Káli István, a [Romániai Magyar] Könyves Céh vezetője került a kuratórium élére. Egy találkozás során Káli Király István úr tisztázta: „a kuratórium nem személyeket, hanem könyveket támogat! Vagy jó a könyv, vagy nem üti meg a mértéket!” Szerinte ez a fő szempont. Tán ennek is köszönhetem, hogy különböző erdélyi kiadóknál az utóbbi években még 4 kötetem látott napvilágot.

Könyv a cigányellenes diszkrimináció ellen

Könyvemet, a *Barangolásaim varázslatos tájban* címűt akkor kezdtem megírni, amikor Haller Istvánnak *A cigányság helyzete Romániában* című könyvéből ezt olvastam: „Helyzetük a legaggasztóbb Európában. Az utóbbi két évben a forradalom óta több mint 30 helyiségből űzték el cigányokat, felgyújtva házukat.”

Különben ez lett kötetem mottója is, valamint Babits Mihály szava: „Vétkesek közt cinkos, aki néma”. Emiatt kezdtem megírni ezt a rendhagyó könyvet, hiszen a cigányokról nem volt ildomos ilyeneket írni.

Bevezető soraimban a következőket írtam a diszkriminációs előítélet kapcsán: „Ha az újságok valamilyen gaztetről írnak, pl. nők megerőszakolásáról, rablásról, fosztogatásról, gyilkosságról stb. akkor, ha ezt magyarok, vagy románok követik el, kiírják nevüket, életkorukat, hovatartozásukat. Ám amikor hasonlót (és jegyezem meg, sokkal ritkábban) cigányok követnek el, akkor ezeknek nincs nevük, csak egyetlen megjelölés van: »cigányok«. Ami azt jelenti — tettem utána —, hogy magát a gaztettet valójában nem bizonyos személyek, hanem maga a cigányság követte el.”

A máig tartó cigányellenes előítélet szellemében bizonyára érthetetlennek tűnik az a kijelentésem, mely szerint: a továbbiakban kénytelenek leszünk revidiálni azt a tételünket, hogy: „cigány mindenki, akinek a vérében cigányvér folyik”. Ha ugyanis nem hiszünk a vérmítoszban, akkor el kell ismernünk, hogy a magyar identitástudattal (s nem csupán magyar anyanyelvvel) rendelkező cigány közösségek jogosan nevezhetik magukat magyaroknak. Így hát megírtam azt, hogy például a koronkai Cifra János cigány származású mesemondóm ősei immár 150 éve letelepedve Koronkán — „hála” a még arisztokratikus rendszernek —, azonos diszkriminációt szenvedtek el, ezért eggyé váltak a magyar jobbággal, illetve zsellérrel. Így el kellett fogadnom Cifra János vallomását, aki arra volt büszke, hogy nagyapja még részt vett a 48-as szabadságharcban, és gondolkodásmódban sem különbözött a többi koronkai kálvinistától...

Ezért írtam könyvem előszavában: „Úgy éreztem, meg kell szólalnom, el kell mondanom saját élményemet, tudásomat, őszinte barátságomat, mely e népcsoporthoz fűz, ha ugyanis nem akarok vétkesek közt cinkossá válni. S hogy erről a kérdésről ilyen részletesen, a »cigánykérdés« kapcsán annyi megindító élményemet le is írtam, szintén üzenetet kívántam küldeni a nem cigány olvasó számára. A cigányellenes előítélet, diszkrimináció ellenében — arról a mély benyomásomról, hogy a cigány tehetséges, fejlődésre, alakulásra is kész társadalom. Hiszen több évtizedes barangolásaim során a legkülönbözőbb cigány sorsokkal és mentalitással találkoztam. De azért is hálás lehetek máig nekik, hiszen az elmúlt évtizedekben, 1973-tól 1996-ig bezárólag nem kevesebb, mint 8 cigány mesemondóktól gyűjtött, tudományos apparátussal közölt meséskönyvet publikálhattam.”

„Szemérmetlen” vallomás az erotikáról

Az 1994-ben megjelent *Népi változatok szerelemre és házasságra* című könyvem megjelenését — újból hangsúlyozom — Kiadóm, valamint a magyarországi orgánumok liberális gondolkodásának köszönhetem. Nos, az erotikáról hazai tájon csak „szemérmesen”, mértéktartóan lehetett beszélni. E kötetben külön alfejezetben számoltam be a kutatók előítéletéről: „Kezdjük talán azzal, hogyan béklyózták a kutatót a szerelem kapcsán a különböző tabuk, tiltások. Nem könnyű kimutatni — fejtegettem a továbbiakban —, hogy abban a szemérmes hallgatásban, a téma ignorálásában — mely az elmúlt évtizedeket is jellemezte — melyben csak itt-ott ütött rést egy-egy bátrabb próbálkozás —, mennyi volt az öncenzúra, a felső utasítással való kényszerű egyetértés, és mennyi a valóban létező előítélet, mely a szemérmességet paraszti erénynek tartotta.”

Írtam ugyanott arról is, hogy a szerelemről csak ildomosan, szemérmesen illett nyilatkozni, vagy gyűjteni paraszti környezetből.

(Hadd jegyezzem meg, hogy ugyanakkor Magyarországon számos tudományos munka jelent meg, melyek ellentétben a hazai szemlélettel nagyon is elfogulatlanul, liberális szellemben tárgyalták az erotika kérdését. Csupán jelzésszerűen néhány név: Ortutay Gyula, Paládi Kovács Attila, Vajda Mária...)

A fentiek jegyében honi értelemben „szemérmetlenségnek” nyilvánulhatott, hogy kötetemben a termékenység „sacré” jellegére hivatkoztam, mely a kereszténység előtt, a legősibb időktől az antikvitáson át átítatta az egyes korok szemléletét. S mindez abból az egyszerű és Istentől belénk kódolt természetes látásmódból következett, hogy a nemi aktus, és az ezzel kapcsolatos születés a halhatatlan lét alapja. Szerencsémre hatalmas dokumentációs anyag állt rendelkezésemre. Erre szükség is volt, hogy a szemérmetlenség vádja ellen védekezhessen. Csak jelzésszerűen hadd utaljak a Priaposzi versekre, amelyekben az antik névtelen költő a phallosz-kultusz nevében felsorolja az istenek „fegyvereit”: „Neptunusz szigonyát, Mars kardját és dárdáját, Phoebusz nyilát, Herkules bunkóját”. Majd Priaposz istent idézi meg: „Nekem felmeredő hímtagom adja erőm.”

A különböző dokumentáció között kötetemben szerepelt Mircea Eliade kitűnő filozófus citátuma is, ezúttal a keleti Atharva Veda szerint: „A nő eleven földdarab, vessétek belé férfiak magvait...” Vagy ugyanő utal a Koránra. Eszerint: „Asszonyaitok szántóföldek számotokra...” És persze még sorolhatnám ezeket az egyfajta „pornóba” illő sorokat.

Végül, hadd valljam meg azt is, hogy a szerelemről írt jelzett kötetemben voltak bizonyos „eretnek” megnyilvánulások is. Hiszen meg mertem fogalmazni azt is, hogy a bibliában oly szentnek tartott kifejezés: „Bűnben fogantattunk és születünk”, mennyire infantilis. Sőt bátran mondhatjuk: istenellenes! Hiszen az Isten oltotta bele az egész élővilágba a nemi ösztönt, mely

a gyönyörű anyai ösztönösséggel együtt a megszakíthatatlan és halhatatlan lét alapja és záloga.

Mindezek a példák — újból hangsúlyozom —, kötetemet könnyen kisiklathatták volna, ha nem találkozom azzal a bizonyos felszabadult gondolkodásmóddal, mely könyvem „felelőseit” jellemezte.

Amikor ezt a kötetemet írtam sajnos még nem találkozhattam C. G. Jung 1996-ban Budapesten megjelent csodálatos könyvével: *Gondolatok a vallásról és a kereszténységről*, valamint *Gondolatok a jóról és a rosszról*, melyekben a kitűnő tudós megkülönbözteti a dogmákat a hittől. Az istenkeresést szerinte maga Isten kóldolta belénk...

Az interdiszciplináris módszer szintézise

Az említett köteteim ezt is jelentették számomra. Bár intuíció formájában már régen ráéreztem arra, hogy a régi leíró és pozitívista módszer nem kielégítő. Már megfogalmaztam azt is, hogy az egyes tudományágak annyira szakosodtak, ezáltal beszűkültek. Azáltal, hogy bármiféle tárgy tudományos vizsgálata megköveteli a határtudományok ismeretét és tanulmányozását. Hiszen a népi jelenségek vizsgálata nem érthető meg például a szociológiai, sőt a szociálpszichológiai vizsgálatok eredményeinek ismerete nélkül. De a szokások, hiedelmek sem érthetők meg például az antropológia, kultúrantropológiai vizsgálatok eredményei, ismerete nélkül. S bár e felismerés már néhány évtizede így vagy úgy részben beépült tudományos kutatásaimba, ezek a könyveim, amelyekről jelen soraim íródnak, valójában e felismeréseknek egy már kielégtetett szintézisét is jelentik!

Ebben a cigányokról szóló kötetben utaltam először arra, hogy a legarchaikusabb cigánymesék, akár csak az ősközösségi, illetve természeti népek meséi – majdnem azonos gondolkodási modellt képviselnek. S ugyanitt írtam arról is, hogy ez az archaikus réteg jól bizonyítja ugyanakkor azt is, hogy felfedezhetjük benne azt az ősi szinkretizmust, mely még nem szakadt tudományra, vallásra, művészetre. Mindezek együtt és egységben jelentkeztek....

Több évtizedes látogatásom s egyben mesegyűjtésem, ugyanakkor a mesemondók és hallgatók mentalitásának vizsgálata segített abban is, hogy felfedezzem: nem beszélhetünk a meséről, hanem a mesének a legkülönbözőbb fejlődési szakaszáról. E szerint az archaikustól a legkülönbözőbb fázisokon át a népmese eljutott a majdnem „realista” fázisba, ahol a mese már nem ősi dolgok regisztrálása, visszajátszása, hanem a mese kapcsán saját jelenük, gondolatviláguk tükröződhet. Az ősi sémát felhasználva a mesemondó beleszólhat saját gondolatait, felfogását, érzelmeit, s egyben kifejezheti hallgatóinak felfogását a valódi világ dolgairól...

Egyben megértettem azt is, hogy az általam gyűjtött archaikus réteg — szemben a különböző másként-másként „realista” fogantatású mesékkel — azt is jelenti, hogy ők még ma is a fantázia segítségével teszik birtokukba a körülöttük levő látható világot.

Ugyanennek az interdiszciplinaritás iránti készségemnek köszönhetem, hogy rátaláltam az olasz filozófus és esztéta Vico műveire is. Általa értettem meg s egyben boldogan idéztem a cigányokról írt kötetemben: „a költői képszerű látásmódban a metafora, a jelkép, a szimbólum elképzelhetetlen az ősember mindent megszemélyesítő világfelfogása nélkül”. „Ezt erősíti meg Ion Liberi merésznek látszó definíciója: „A vers egy mágikus gondolat.”

Mindezek a gondolatok pályám és kutatásaim szintézisét képviselték. Íme ezért is volt olyan fontos, hogy ezek a kötetek megjelentek. Ennek köszönhetem, hogy mesekutatói státuszomat feladva kezdtem gyűjteni a lenézett, sőt észre sem vett népi elbeszéléseket vagy „igaz történeteket”, amelyeket én a népi próza hamupipőkéjének neveztem, s amelyek — miként megfogalmaztam — a népi realizmus betörését jelentették a népi epikába. S nem ennek köszönhetem-e a nem idehaza (hanem Budapesten megjelent *Paraszt dekamerón* (1977); *Újabb paraszt dekamerón* (1983); *Asszonyok könyve* (1988); vagy a *Világgá futó szavak*. Havadi beszélgetések (1990) címen megjelent könyveket?

Ezek a népi prózának egy eddig igazából fel nem tárt szféráját hozták felszínre, s egyben dokumentumként használható a parasztság igazi, előítélet-mentes megismerésére.

Dokumentumok az elmúlt 40 esztendőről

Pályakép fénnel és árnyakkal című kötetem az elmúlt évtizedek hű dokumentumává vált azáltal, hogy néprajzkutatásom során eközben megjelent 20 kötetem kapcsán bőven idéztem a hazai, illetve az anyaországi visszajelzésekből, kritikákból. E vélemények, kritikák ütköztetése egyben arról is tanúskodott, hogy milyen lényeges különbség van az erdélyi „hagyományos”, valamint a sokkal nyíltabb, liberálisabb, toleránsabb anyaországi szemlélet között. Persze azzal is tisztában voltam, vagyok, hogy a több évtizedes kényszerű bezártság is béklyózta az erdélyi szellemiséget. Másfelől pedig a kisebbségi sors traumája arra predesztinálhat, hogy mindent „mitizáljon”, ami „ősi”, ami hagyományos, illetve a hagyományt képviseli.

Az első, immár tudományos igénnyel közölt mesekötetem a *Láidérc sógor* (Buk. 1969) öt mesemondótól gyűjtött meséket közöl, s egyben egy-egy esszézerű portrét az egyes mesemondókról. A kötet — miként megjegyeztem — honi tájakon nagy vihart kavart. Több okból is.

Kezdjük tán azzal, hogy immár 150 éven keresztül — kezdve Grimmekkel, folytatva Benedek Elekkel — a mese egy megszépített, átdolgozott kánon jegyében egy éteri szépségű tájat képvisel. A nép pedig bizonyos álromantikus szemlélet jegyében csupa igazgyöngyöket izzad ki! Mindenesetre semmi hétköznapi, semmi kiábrándító! Ám az, amit én a kötetem által „elkövettem”, egyfajta mítoszrombolás volt, valamilyen demitizálás. Pedig óvatosságból megpróbáltam rámutatni arra, hogy a „csiszolatlanság” egyben életesség; az éteri táj helyett pedig a vaskos evilági táj egyfajta dokumentum a paraszti gondolkodásmódról, valamint a paraszti hétköznapiokról.

Hasonlóképpen megidéztam a Győri Klára *Kiszáradt az én örömem zöld fája* (1975) című vallomásos kötetével kapcsolatos vitákat. Ezek szintén a kétféle mentalitást képviselték. Mert milyen szenvedélyes volt az itthoni visszautasítás! Kezdem Szócs Istvánnak az *Utunkban* megjelent: *A dokumentumtól az irodalomig* című egész oldalt betöltő, mélységesen elutasító kritikájával. Eszerint a kötet „obszcén”; „erkölcstelen”. Miként írta: „...Egy meglehetősen kicsinyes és rosszul értelmezett emancipacionista manipuláció sejlik itt elő a kézirat gondozója részéről.” (Tudniillik az én részemről.)

Nos, ugyanerről a legmegrendítőbb védőbeszédet jelentek meg „odaát”. Cseres Tibor a kötetet „lélekmélyéig hatoló írásnak” minősíti, majd „naiv gyönyörűséggel megírt részletekről” beszél. Úgy érzi — írja —, „hogyan egy szép fiatal nő fülbesúgásait egyedül magamnak tarthatom meg”.

Hasonlóképpen Miklós Elemér a kötetet meglepő könyvnek, egyben pedig szociografikus önéletírásnak nevezi. Ő dicséretként említi, hogy a Kali néni könyvében a múltbeli paraszti lét életeltorzító vonásai leplezetlenül kerülnek terítékre.

Vagy idézzem fel a tudós Kósa László „védelmét”, aki többek között ezt írja: „Nagy Olga kolozsvári néprajzkutatóé az érdem. Nemcsak a fölfedezés tette, hanem az írás elkészítésére való évtizedes biztatás, ösztönzés, majd a sajtó alá rendezés, és az elemző, bemutató kísérő tanulmány elkészítése...” Ugyanő írja Győri Kláráról: „Győri Klára nem volt író, de nem lehet elhallgatni remek írói készségét”...

Mindezek a nagyon is vázlatos dokumentumok, melyeket a pályaképemből olóztam, a jövőre kor számára is elgondolkoztató kérdéseket vetnek fel, egyúttal azt is szeretném hinni, hogy a jövőben — hála a határon túli tevékenységnek, a Magyarok Világszövetségének, Duna tévének — mindezek már a múltat képviselik. Ám a jövőre érdekében sohasem szabad megfélemlíteni a múltat sem: ez is üzenetet jelent a jövő számára!

Ám legyünk igazságosak: az élet mindig is ellentmondásos volt s talán ez a szépsége. Így hát hivatkoznom kell azokra a szép véleményekre, kritikákra is, amelyek jól dokumentálják azt, hogy Erdélyben is adódtak nagyon felvilágosult és liberális gondolkodású személyek. Többek között Látó Anna, a *Dolgozó Nő* fő-

szerkesztője, akinek szép méltatását idézem, amely egyben válasz is volt Szőcs István megsemmisítő bírálatára, s egyben a közvélemény rendkívül elutasító véleményére: *Egy boldogtalan boldog élet* című meleg hangú, úgyszólván vallomásos bírálatában (Korunk, 1976. 6. sz.) ezt írja Győri Klára könyvéről: „A Kiszáradt az én örömöm zöld fája című önéletrajzról szóló ismertetések, bírálatok, vitacikkek némelyike elfojtott, de érezhető viszolygással tiltakozik a szerző naivan, ösztönösen megnyilatkozó nőemancipációs törekvése ellen. (...) Az is ingerli némelyik cikk szerzőjét, hogy megérezzük, mennyire kényelmetlen ügy az a »nőfelszabadítás«. Így aztán a száj szögletébe, vagy éppen a kenetes szavakba bújt malíciával könnyebben elbagatellizálható nemcsak a széki parasztasszony örömtelen élete, de sok társának megalázottsága is...” (Jegyezzük meg, hogy Látó Anna sok ezer parasztasszonyi élettel találkozott, akik őszintén, kendőzés nélkül mondták el leveleikben panaszait, fájdalmaikat, melyeket a hagyományos paraszti létre jellemző nőellenes diszkrimináció miatt szenvedtek.)

De beszélhetnénk még Tamás Gáspár Miklós igen szép védelméről is, amelyben Szőcs István „érveinek ásatag” voltára is utalva ezt írja: „A jobb indulatú recenziések is sokat elkottyantottak annak a boszorkánykonyhának a titkaiból, ahol a nőellenes, tehát emberellenes előítéletek rotyognak...”

(De hadd említsem meg azt is, hogy Kántor Lajos az *Utunk* kerekasztal-beszélgetései során a Győri Klára könyvét „az év egyik legjobb prózai művének” nevezi.)

* * *

Fenti írásom e kötetben egyfajta köszönetnyilvánítás akar lenni az Erdélyi Gondolat felé, hiszen kézirataim kiadását akkor vállalta fel, amikor itthon általános elutasításban volt részem. Harcolt érettük, nem fáradt bele az újabb és újabb visszautasításba. S ha már arról írok, mit jelentett számomra az Erdélyi Gondolat, hadd említsem meg, hogy az *Egy barátság története* címmel a Féja Géza hozzám írt leveleit, amely ez évben, 1998-ban megjelent, évről évre újra és újra támogatásra ajánlotta, míg a kötet kiadásra nem került. Mindez hozzájárult ahhoz is, hogy nem fáradtam bele az Írásba, hanem újabb és újabb esszék és tanulmányok megírására vállalkoztam. Ezek közül több is megjelent már itthon és odaát. S remélhetőleg a már kész kéziratok egy részének megjelenését még életemben megérhetem. Annak ellenére, hogy ezek az újabb írások több nóvumot, rendhagyóságot, újabb és újabb „felfedezéseimet” jelzik.

Őszinte szerencsekívánatom az Erdélyi Gondolat szerkesztőségének, hiszen az Antológia egyben ünnepi szám, kiadói munkájának egyfajta szintézise. Így hát további kitartást, jó munkát kívánok.

1998

Könyveink világa

P. Buzogány Árpád
A Székely Útkeresőtől a fényes napig

Készen, bekötve

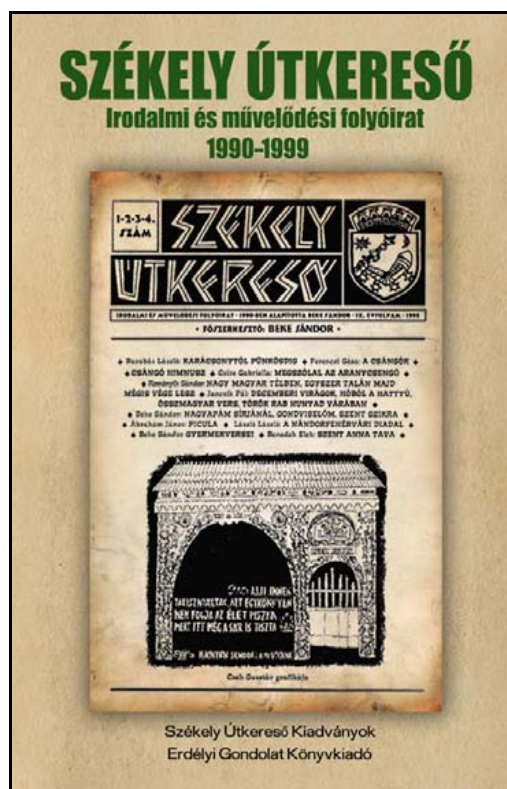
Székely Útkereső. Irodalmi és művelődési folyóirat. 1990-1999.

Reprint kiadás.

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008

Szokás volt régebb, bár rég kiment divatból, hogy egy-egy folyóirat fél-éves, egész évi számait bekötötték, aztán könyvként került az olvasó polcára, úgy hát füzetként, laponként nem hanyódott, amiből esetleg éppen tűzgyújtónak valót is ki lehet hasítani. Pesti antikváriumokban láttam utoljára ilyen módon megbecsült lappeldányokat, ám éppen a székelyudvarhelyi közkönyvtár raktáraiban járt legtöbb ilyen folyóirat a kezemben.

Ha a gyűjtemény megvan, ép és egész, akkor már csak a halogatás kizárásán múlik, hogy bekötessük, na meg azon is, hogy kerül-e hozzáértő, aki ezt megtegye? Persze e klasszikus megoldást kicselezhetjük éppen, különböző megmódolású irattartó mappákba téve a lapszámokat, de az már nem könyv... Nem bizony, csak gyűjtemény.

Eleve könyvként adta ki a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó a Székely Útkereső Kiadványok sorozatban a lap teljes gyűjteményét, valószínűleg arra gondolva, hogy az egykori lapszámok kevés olvasónál maradhattak mind meg. A belső borítón is megjelölték mintegy a gyengébbek, mondhatjuk azt is, hogy az ifjabb olvasók tájékoztatására, hogy reprint kiadás, a szerzőségi adatokat feltüntető oldalon pedig a következőt olvashatjuk: Ez a kiadvány a Székelyudvarhelyen 1990 és 1999 között megjelent irodalmi és művelődési folyóirat, a *Székely Útkereső* tíz évfolyamának a kollekciója.

Nyilvánvaló a szándék a kiadó és az egykori főszerkesztő Beke Sándor részéről: a lapban egykor közölt anyagok ma is értéket képviselnek, a mai nap szellemi körforgásában helyük, szerepük van, ezért készen, bekötve tette az olvasók asztalára. És ha már a „leltározásnál” tartunk, említsük meg a folyóirat egykori szerkesztőit is: Balácsi Dénes, Csire Gabriella, Csomortáni Magdolna, Deák Zoltán, Gyöngyössy János, Kelemen Katalin, Kozma Mária, Lőrincz József, Pálhegyi Pál, Páll Szilárd, Ráduly János, Róth András Lajos, Szálassy János.

Tartalmát, a műfajokat nézve a szépirodalom, nyelvészet, folklór mellett közérdekű közleményt, alkalmi beszédet, esszét, jegyzetet, könyvismertetőt, illusztrációs anyagot egyaránt találunk. A műfaji sokszínűség az első lapszámoktól kezdve megfigyelhető, a munkatársak számának gyarapodásával párhuzamosan.

A lap típusából eredendően jelentős terjedelemben közölt klasszikus megkörtárs szerzőinktől, Apáczai, Babits,

Benedek Elek, József Attila, Juhász Gyula, Kölcsey, Mikes Kelemen, Petőfi, Tamási Áron, Vörösmarty mellett Bözödi György, Zajzoni Rab István, Áprily, Bartalis János, Reményik, Sütő András és Farkas Árpád, Kányádi írásait olvashatjuk, ugyanakkor teret biztosított kevésbé ismert és kezdő szerzőknek is. A hazai magyar gyerekirodalom klasszikusai közé tartozó Benedek Elek mellett Marton Lili írását (éppen Elek apóra való emlékezését), Nagy Olgának a népmeséről írt esszéjét és kortárs erdélyi szerzők munkáit olvashatjuk, Ráduly János, Papp Attila, Fábíán Imre, Beke Sándor és P. Buzogány Árpád verseit, Csire Gabriella történeteit, László László mondafeldolgozását.

Fontosak voltak a nagyjainkra – Károlyi Gáspár, Pázmány, Széchenyi, Apáczai, Kőrösi Csoma, Makkai Sándor, Katona József, Nagy Imre, Mikes — emlékező írások, akárcsak a tanulmányok (a nyelvészettől, folklórtól a Szent Koronáig, Mátyás királyig, a székely körvasútig).

A sárgás-barnás borító az évek múlására a papír természetes „viselkedésével”, a megsárgulással, megbarnulással figyelmeztet. Ha a 350 oldalnyi Székely Útkeresőt lapozgatjuk így, készen, bekötve, olyan nevek ötlenek szemünkbe, melyeknek viselői már nincsenek közöttünk, pedig alig jó évtizeddel ezelőtt az udvarhelyi folyóirat keltette szellemi értékáramlást tollukkal segítették: Balogh Edgár közíró, Ferenczi Géza és Ferenczi István régészek, Gálfalvi Sándor pedagógus, Kardalus János néprajzos, Veress Dániel irodalomtörténész, Vofkori László földrajztudós.

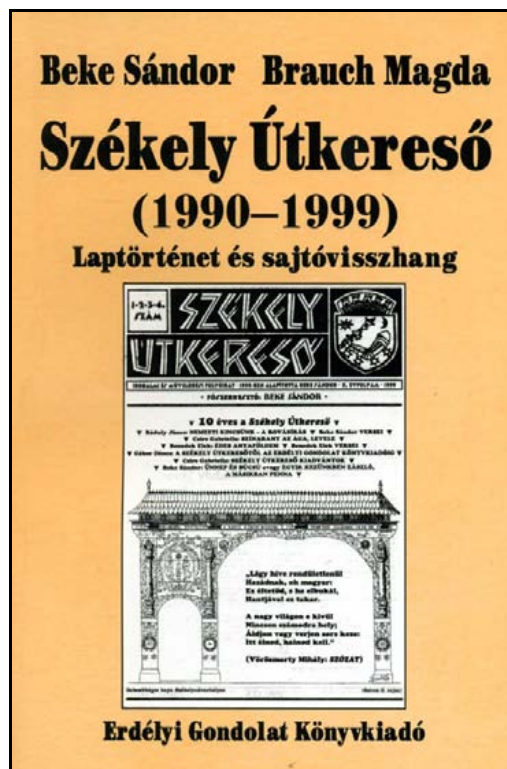
Székely Útkereső

Székely Útkereső (1990–1999). Laptörténet és sajtóviasshang
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008

Az 1990 áprilisában létrehozott Székely Útkereső folyóiratot bevezető tanulmánya címében már az egyetemes magyar művelődéstörténet részének nevezi Barabás István, egy évtized múlva pedig, megszűnésével mondhatni átlényegült, a Székely Útkereső Kiadványok sorozat vitte tovább az eredeti elképzelést, témában megújulva: az irodalom, művelődés és művészet hármasa mellé a néprajzot és helyismeretet is társítva.

Beke Sándor terjedelmes részben (*Székely Útkereső — szellemi műhely a XX. század végén Erdélyben*. Főszerkesztői vallomás a folyóirat megszületéséről és életéről) pillant vissza a laptervezésre, a „valóra vált” álomra, sorolja fel a munkatársakat abból az időszakból, „amikor a szellemi útkeresés az erdélyi magyarság föleszmélésével, új művelődési törekvéseivel találkozott”. Ezt tükrözik a témák: kisebbségi sors, történelem és művelődéstörténet, néprajz, illetve szépirodalom, nyelvművelés, nem hiányozhatott a művészet, zene, a szociográfia, vallás sem. Hasonló főszerkesztői áttekintést olvashatunk a Székely Útkereső Kiadványokról is.

Brauch Magda tanulmánya *A Székely Útkereső évtizede (1990–1999)*. Lapismertetés, műelemzés, bel- és külföldi sajtóviasshang címet kapta, részletesen áttekintve a lap anyagában tükrözött témákat, írásokat, illetve az első Székely Útkereső antológiát is. Bővebben

elemzi az irodalmi anyagot és tárgyalja a lappal kapcsolatos méltatásokat, sajtóviasshangot.

Ezt követően terjedelmes részben olvashatunk szemelvényeket a sajtóban korábban megjelent értékelésekből, méltatásokból, majd időrendi mutató következik, illetve a *Székely Útkereső* teljes bibliográfiája lapszámok, és szerzők szerint is.

A Székely Útkereső Kiadványok bibliográfiája mellett a könyvet név- és tárgymutató zárja, a könyvtesthez pedig bő illusztrációs anyag is tartozik.

Székely Útkereső Antológia

Székely Útkereső Antológia 1990–1999.

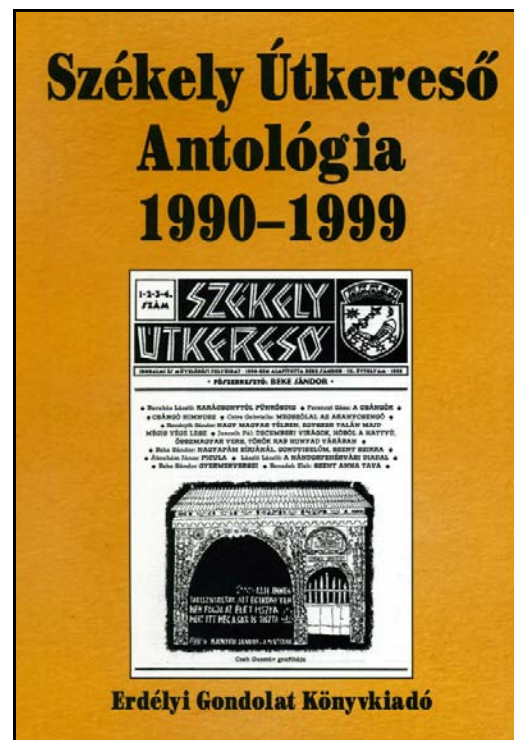
Válogatás a Székely Útkereső 1990–1999-es évfolyamaiból.
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008

A Magyar, székely és csángó örökség című kötettel közel azonos terjedelmű, 400 oldalt meghaladó vaskos könyv került ki a nyomdából a Székely Útkereső Kiadványok sorozat, illetve az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó közös kiadványaként. A *Székely Útkereső* évtizedes „terméséből” dr. Brauch Magda állította össze a kötetet és írt bevezető tanulmányt hozzá.

1990 első felében, amikor megjelent a folyóirat, a „rendszerváltozás utáni megváltozott helyzetben a székelységnek, az egész romániai magyarságnak a szülőföldön való megmaradás útjait, módzatait kell keresnie és megtalálnia” — állapítja meg. Talán ennek is tulajdonítható, hogy a közölt anyag jórészt székelyföldi szerzők tollából származik.

Persze ez nem jelentette azt, hogy általános erdélyi, anyaországi témák ki lettek volna zárva a lapból. A tanulmányok mellett, meg kell említenünk, jelentős terjedelemben közölte klasszikus meg kortárs szerzőink írásait, teret biztosított kevésbé ismert és kezdő szerzőknek is. Ez abból is látszik, hogy a könyv terjedelmének felét a líra meg széppróza teszi ki. Apáczai, Zajzoni Rab István, Áprily, Babits, Bartalis János, Benedek Elek, Dsida Jenő, József Attila, Juhász Gyula, Kölcsey, Petőfi, Reményik, Vörösmarty és Farkas Ár-

pád, Horváth Imre, Kányádi nevei mellett olvashatjuk pl. Cseke Gábor, Éltés Enikő, Szűcs László, Váli József verseit, hogy csak a líránál maradjunk.

A *Cikkek, tanulmányok, esszék* fejezetben számos témát fellelhetünk, a nyelvészettől, folklórtól a Szent Koronáig, Mátyás királyig, a székely körvasútig. Számukat tekintve — érthető módon — jelentős arányt képviselnek a nagyjainkra emlékező írások, így

Károlyi Gáspár, Pázmány, Széchenyi, Apáczai, Kőrösi mellett Makkai Sándor író, református püspök, Katona József, Nagy Imre és Mikes nagyságára emlékeznek.

Jegyzéket találunk az antológiában szereplő írásokról, műfajonként és teljes repertóriumot a *Székely Útkereső* írásairól, a felhasznált illusztrációkról. A könyvet névmutatóval is ellátták.

Gyermekirodalmi antológia

Becsüld a népet!

A Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat
gyermekirodalmi antológiája.

Válogatás a folyóirat 1990–1999-es évfolyamaiból.
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008

A Brauch Magda által válogatott kötethez írt előszóban ő maga fogalmazza meg a szándékot és okot is, amiért e kötet kikerült a sajtó alól: a líra és epika mint gyermekekhez szóló irodalom nem csupán szórakoztató, hanem nevelő is.

Ezért a kiadványt „elsősorban a kisgyermekeknek és a gimnazista korosztálynak, de szülőknek, nagyszülőknek, tanítóknak, nevelőknek is” ajánlják.

A hazai magyar gyerekirodalom klasszikusai közé tartozó Benedek Elek mellett Marton Lili írását (éppen Elek apóra való emlékezését), Nagy Olgának a népmeséről írt esszéjét és kortárs erdélyi szerzők munkáit olvashatjuk a nemrég megjelent kötetben, Ráduly János, Papp Attila, Fábián Imre, Beke Sándor és P. Buzogány Árpád verseit, Csire Gabriella történeteit, László László mondafeldolgozását. Nem véletlen, hogy az említett szerzők friss írásait nem csupán a hazai gyerekirodalmi lapokban olvashatják a fiatalok,

hanem az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó többüknek önálló kötetét is megjelentette.

Hogy milyen a jó gyermekirodalmi írás, arról hosszan lehetne elmélkedni és akár vitatkozni is, ám elég annyit megjegyeznünk: a jó témával felér a pergő ritmusú, jó rímű vers, ám a kettő csak együtt teszi igazán emlékezetessé az írásművet. Előlegezzük meg: a digitális technika, világháló használatának terjedése sosem fogja kiszorítani a papírra nyomott betű olvasását, mert annak hangulata, varázsa van. A szülő,

nagyszülő nem téved, ha ezt ajánlja a gyerekeknek, pontosabban ha ezzel a varázssal megismerteti, ebbe a bűvkörbe bevonja.

A kötetben szereplő írások jegyzékét követően az antológia szerzőinek rövid életrajzát olvashatjuk, a Székely Útkereső könyvészeti leírása mellett pedig a folyóirat teljes repertóriumát is megtaláljuk a másfélszáz oldalas könyvtestben.

Székely Útkereső Kiadványok Antológiája

Magyar, székely és csángó örökség

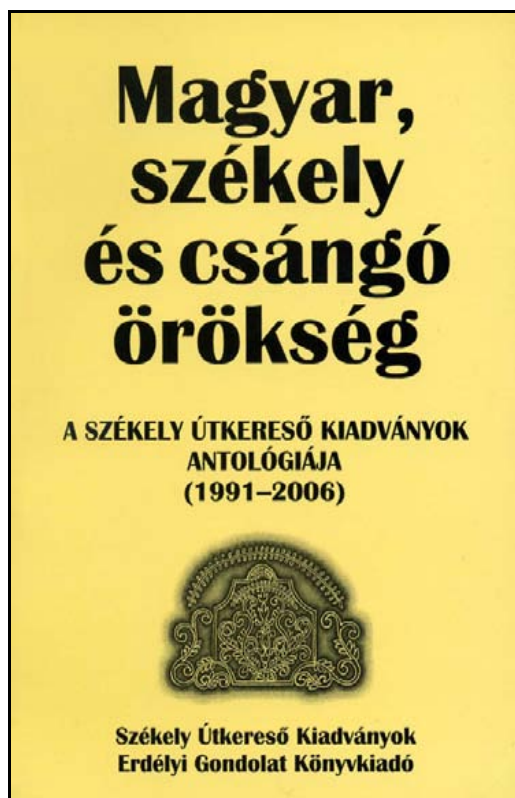
A Székely Útkereső Kiadványok Antológiája (1991-2006).

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008

A terjedelmes, jóval 400 oldal fölötti könyv a Székely Útkereső Kiadványok sorozat, illetve az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó közös kiadványa, amelyet a főszerkesztő Beke Sándor állított össze, szerkesztett, ugyancsak az ő munkája az előhang, útmutató, valamint a sajtóvisszhangot is ő válogatta. Rövid főszerkesztői vallomásából az derül ki, 1990 őszén miként indult a Székely Útkereső folyóirat Székelyudvarhelyen, aztán, később miként adták ki a majdani Székely Útkereső Kiadványok sorozat első füzetét. Ennek címe a következő volt: Vass László Levente: *Egyedül az éjszakában*. Hátrahagyott versek.

Brauch Magda összefoglalója (*A Székely Útkereső Kiadványok 15 évet átfogó antológiája*) témánkénti csoportosításban tárgyalja a másfél évtized alatt ki-

adott füzetkéket. Ezek száma, az utóbbi időszakban megjelent két kis könyvvel együtt (Brauch Magda: *Téged kereslek*. Beke Sándor istenes költészete. Székelyudvarhely, 2007 és P. Buzogány Árpád: *A Székely Útkereső Kiadványok műhelyében*. Hagyomány és helyismeret közelképben. Székelyudvarhely, 2007) meghaladja a húszat. A kötet címéül szolgáló *Magyar, székely és csángó örökség* alcímmel kezdi leltárba venni, milyen munkák, témák jelentek meg, és elsőként a himnuszokat, a székely székek címereiről és Orbán Balázsról, valamint Csíksomlyóról, illetve a csángókról kiadott tanulmányokat ismerteti. Ez a sor természetes módon kiegészül Ráduly Jánosnak a rovásírásról (*Nemzeti kincsünk: a rovásírás*) írt összefoglalójával.

Nem kell ahhoz különösebb magyarázat, mit is tekint(het) Brauch Magda a magyarok, székelyek és csángók közös örökségének, bár ha nagyon szigorúan vesszük, nyilván a magyaroknak és csángóknak a székek címereihez, a csángóknak a rovásíráshoz nem sok közvetlen közük volt, ám a közös örökség keresztmetszetében helye van mindkét témának. Azt ugyan vitathatjuk, bár nem itt a helye, hogy még milyen témáknak kellene helyet szorítanunk ezen alfejezetben, ám ennek eredménye valószínűleg csak az lenne, hogy a témák száma sokszorozódna...

A néprajzot ugyan elválasztja a népszokásoktól és népi gyógymódoktól, bár nem sejtethető, miért, és ugyanide lehetett volna sorolni a Nagy Olga népmesékkal kapcsolatos tanulmányát is (*Hamupipőke igazsága avagy Mit tanulhattok a népmesétől?*), ami a mesével kapcsolatos. Líra és verselemzés külön téma, az élő népköltészet (P. Buzogány Árpád kőrispataki népdalgyűjtése, Gálfalvi Gábor Székelykeresztúr környéki lakodalmi költészetet bemutató gyűjtése) szintén, végül az *Eredeti góbé humor* alfejezet zárja a sort.

Összegzőként az antológia néprajzi, történelmi, művelődéstörténeti, vallási és irodalmi anyagának tudományos megalapozottságát és nyelvi igényességét emeli ki.

350 oldalnyi válogatott szövegrész következik, ezt a függelék zárja, melynek elején útmutatót találunk, a főszerkesztőtől a többi szerkesztő nevéig, terjesztéssel kapcsolatos adatokig. Majd az összes kiadvány bibliográfiai adatai következnek, illetve ugyancsak Brauch Magda munkája a sajtóviszhangról szóló tanulmány. Ezt követi a sajtóviszhangból válogatott rész, kezdve az első, egymondatos hírrel 1991-ből, el egészen a külön kötetben megjelentetett tanulmányig (P. Buzogány Árpád: *A Székely Útkereső Kiadványok műhelyében*. Hagyomány és helyismeret közelképben). Beke Sándor összeállításában időrendben találjuk meg a címek számát még el sem érő sajtóközléseket.

Pályakép Ács Ferenc festőről

Murádin Jenő:

Ács Ferenc az impresszionizmus erdélyi úttörője

Litera-Veres Könyvkiadó,

Székelyudvarhely, 2008

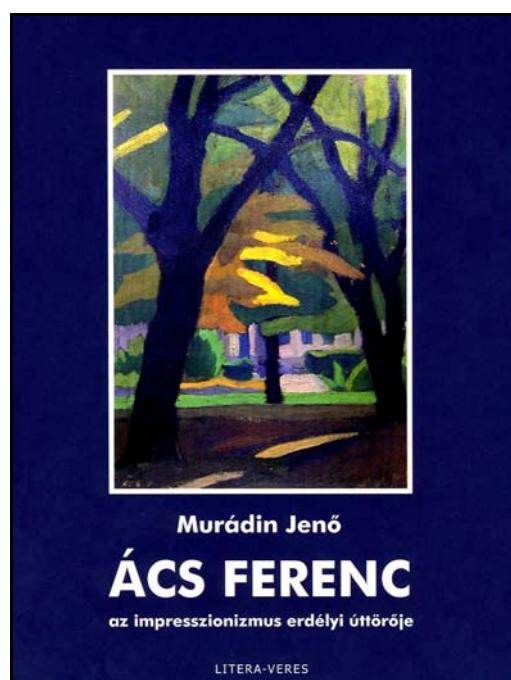
A székelyudvarhelyi Litera-Veres Könyvkiadónál jelent meg Murádin Jenő új könyve, *Ács Ferenc az impresszionizmus erdélyi úttörője* címmel. A kiadvány a szövegközi fehér-fekete illusztrációk mellett színes képmellékletet is tartalmaz.

A belső-erdélyi részeken vele kezdődik a modernizmus, a festészet frissítő megújulása — annak ellenére, hogy csupán pályája kezdeti, felívelő szakaszában tartozott az erdélyi művészet élvonalába — állapítja meg a szerző Ács Ferencről (1876–1949).

Kolozsváron született, majd Budapesten Székely Bertalan tanítványa volt, Münchenben, ahol a bajor trónörökös által kitűzött pályadíjat egy önarcképpel nyerte el, a szabadiskolát fenntartó Hollósy Simon köréhez tartozott, vele jött Nagybányára 1897-ben, a táborverés második esztendejében. Kolozsvárra hazatérve a jó módú család műtermet hozott létre számára, ahol magániskolát indított (1908). Rendszeresen részt vett a budapesti műcsarnokbeli tárlatokon. Kiállított munkái bizonyítják, hogy tudatosan próbált túljutni az impresz-

zionizmuson (pl. felfokozott színekkel, foltokra egyszerűsödött képfelület).

Be nem teljesedett ígéretként, újra meg újra feldolgozott témák festőjeként, illetve néprajzi indíttatású kalotaszegi meg a kincses várost megörökítő képek szerzőjeként emlékeznek rá. Legtöbb munkája Kolozsváron maradt meg.

Antológia a pünkösdi búcsúról

Csíksomlyó hazavár

Antológia

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008

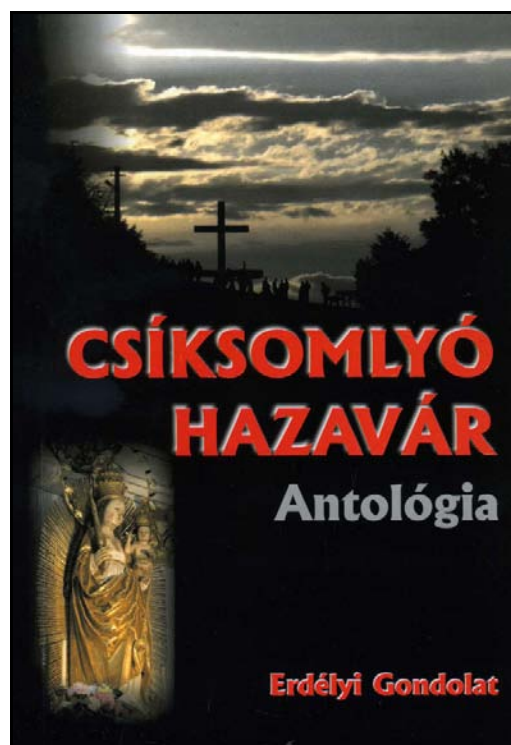
A Csíksomlyóról szóló, pontosabban a pünkösdi somlyói búcsúval kapcsolatos antológia anyagát Beke Sándor válogatta és szerkesztette kötetté *Csíksomlyó hazavár* címmel. A kiválogatott szövegrészek az Erdély legfontosabb búcsújáró helyéhez kötődő tudnivalók mellett a vallási érzület szempontjából fontos dokumentumok, írások — beszédek, tanulmányrészletek, szent énekek, szépirodalmi alkotások — által idézik fel és mélyítik el azt az élményt, amelyet csak az ünnepségen részt vevők ismerhetnek.

Közönségesen hitnek nevezzük ezt az érzést, ami százazreket mozgósít pünkösdkor. Éppen ennek a sokféle megnyilvánulását példázza e szöveggyűjtemény is, hiszen a régóta ismert vallási énekek mellett (ezekből bősséggel tartalmaz a kézirat) Nagy Irén, P. Papp Asztrik, Bajna György, Beke Sándor, Baricz Lajos és Reményik Sándor versei is olvashatók.

A lírai vonulat erősségei a himnuszok, imák, vallási énekek.

A somlyói búcsú történetét történelmi távlatban tárgyalja Boldizsár Dénes *A csíksomlyói pünkösdi búcsú eredete* című tanulmányrészlete, kitérve azokra a történelmi körülményekre, előzményekre, amelyek közrejátszottak abban, hogy a protestáns hadak a Csíki-medence ellen induljanak.

Történelmi fordulat volt a csíki székelyek, meg egész Erdély római katolikus vallású lakói számára Márton Áron 1946. évi somlyói beszéde („*Európa a halálos bűn állapotában van*”), ugyanis a nagy püspök a számára személyesen, hívei számára meg közvetett módon veszélyt jelentő hatalmi beavatkozás árnyékában e vallásos ünnepen is az egyház szeretetre felszólító, megbékélést sürgető szavait tolmácsolta.

Más szempontból történelmi II. János Pál pápa 2004-es üzenete (*Üzenet Csíksomlyóra*) a csíksomlyói pünkösdi búcsún résztvevőknek.

Ugyancsak az utóbbi évek ünnepeinek üzenetét tolmácsolja Sebestyén Péter korábban erdőszentgyörgyi plébános jegyzete (*A csíksomlyói búcsú*).

Kovács Sándor akkori udvarhelyi főesperes írása történeti visszatekin-téssel kezd (*Csíksomlyó, a Székelyföld Rómája*), P. Boros Fortunát egyház-történész a somlyói kegyszobrot mutatja be (*A csíksomlyói kegyszobor története*). Tankó Gyula néprajzgyűjtő *Gyimesiek a pünkösdi búcsún* című tanul-

mányában e fölemelő vallási élményt járja körül: résztvevők emlékeznek a búcsújárásra, a szerző pedig mint az egész naptári év legjelentősebb vallási eseményét tárgyalja a somlyói búcsún való részvételüket.

Ugyancsak néprajzi tanulmány a Peti Lehelé, *Ritualizált közösségi látomás: a moldvai csángók napba nézése* címmel. Közismertté vált már, hogy a moldvai csángók Babba Mária-várása a hitelmény egy különleges megnyilvánulása, amelynek „szentségét” ugyan profanizálja a sajtó meg a kíváncsiskodók részvétele, de jelentőségét nem csökkentheti.

Napom, napom, fényes napom

Napom, napom, fényes napom

Képek a Gyimes völgyéből

Fotografii din valea Ghimesului

Pictures from Ghimes

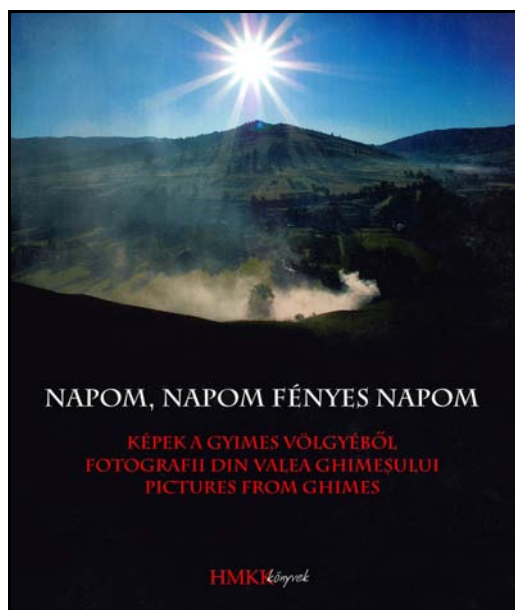
HMKK Könyvek, Csíkszereda, 2005

Így kezdődik egyik ismert ének, és Cseke Gábor szerkesztő ezt a sort választotta a *Képek a Gyimes völgyéből* alcímet viselő fényképalbum címéül. 2004 szeptemberében kilenc fotográfus járta napokig a vidéket, az ott készített felvételekből válogatták a könyv anyagát.

Balázs Áron Gyergyószentmiklós-ról, Bálint Zsigmond Marosvásárhely-ről, Danis János Gödöllőről, Erdély Bálint Előd Székelyudvarhelyről, Nagy

P. Zoltán és Szabó Attila Csíkszeredából, Szentes Zágon Kolozsvárról érkezett, Ádám Gyula és Incze László a tá-bort szervező Hargita Megyei Kulturális Központ munkatársai.

Az albumhoz bevezetőként Orbán Balázs, Ferenczes István, Cseke Gábor és Krebsz János szövegeit használták fel, a Gyimeseket bemutatandó. A fotósokról Cseke Gábor ír, külön-külön jellemezve mindegyikük érdeklődését — témákat, látás- és láttatásmódot.

A völgy három nagy települése köz-igazgatásilag megosztott terület: Gyimesfelsőlok és Gyimesközéplak Hargita megyéhez tartozik, ám Bákó megyéhez csatolták valamikor Gyimesbükköt, nyilván e döntés egyértelműen

mutatja (ez esetben is) az akkori rendszer viszonyulását a csángókhoz, meg általában a nem többségi nemzettesthez tartozókhöz. Ez azonban nem tudta szétszakítani az egy hagyományból táplálkozó csángóinkat... A festői környezet és viselet, az önellátáson alapuló gazdaságaik mindennapjainak keménysége, ünnepeik sokszínűsége, rendkívül gazdag dal- és tánckincsük lenyűgöző. Csupán azoknak couleur locale, „helyi szín”, akik felületesen ismerik. Remélhetőleg ennek a fotótábornak a képei is segítenek elmélyíteni a róluk való ismereteinket, és nem az általános megfogalmazások szintjén, hanem a néha különös, de mindenképpen sajátos hangulatú felvételekkel. Ezekből csupán szűk válogatás ezen album anyaga. Mégis olyan fényes nap, mint a címben hivatkozott énekbeli: úgy süt csángóinkra, hogy „közelebb melegedhesünk” hozzájuk.

Brauch Magda

Egy költő öt évnyi verstermése

Elmaradt imák

Elmaradt imák. Versek

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2003

Rövid, tömör, aforizmaszerű verseket, leszűrt élettapasztalatokból eredő megfogalmazásokat közöl lírai formában a szerző *Elmaradt imák* című kötetében (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2003). Korábbi köteteiből ismert, bőbeszédűen áradó poémái után szokatlanok ezek az újszerű költői megoldások, de a stílusváltás minden igazi költő életművében természetes, elkerülhetetlen és pozitív jelenség.

A kötet cím istenes versekre utal, ám ehhez képest a versanyag jóval heterogénebb képet mutat, bár a vallásos téma is jelen van, olykor kissé váratlan, meghökkenítő formában és tartalommal: a költő nem egyszer az isteni igazságszolgáltatásnak „kiszolgáltatott” ember helyzetét jellemzi: „Ver az Isten / Magas égből / jéggel dobál — / Fejbe vágnak szitkai” (*Jégeső*), Füstbe szálló testeddel / boldogan egyesülnek / a krematórium fölött / gomolygó fellegek” (*Abszurdum*).

Ilyen „abszurdumok” napjainkban is fenyegetnek: „Képernyőn néztem végig / a terrortámadást, / túsok ha-

lálát, / gőzölgő vértócsát, / családtagok könnyes arcát / mentőautók nyüzsgését / a késő őszben” (*Elmaradt imák*), de ezért kell a mai embernek is Istenhez fordulnia, és megköszönnie a csendes hétköznapiakat.

Istenhitét nem veszítette el a világban tapasztalható borzalmak ellenére sem, sőt, a költő hisz abban, hogy tehetsége is Istentől származik (*Ihlet, Lelekiállapot, Összhang, Mondogató*). Leleplezi a képmutató „műhitet” *Húsvét* című versében, és őszinte hitéről tesz tanúságot az *Én Istennemben*: „Mikor hozzám szóltál, / én gyáván hallgattam, / ha felém fordultál, / más irányba néztem. / De Te, Istennem, / mindig megbocsátottál — / gyarló gyermekednek”. Ebből a megbocsátásból származik az ihlet is: „Isten / a költő fejére / tette kezét / és feltámasztotta / a szavakat” (*Ihlet*).

A költészet mint téma más látószög-ből is olvasható a kötetben. Meglepő, de tiszteletre méltóan őszinte hangon leplezi le a kortárs irodalomban föllelhető visszasságokat: „Kóbor szekeren döcögnek / a Parnasszus felé az író-klikkek, / éltükben kunyerálják / és erőltetik a remélt / halhatatlanságot a pályatársaktól, / az elkábított olvasótól, / a magas Égtől —” (*A lesántult Pegasus*). Szókimondó vers az *Irodalmi díjak mifelénk*, valamint az *Irigyeimnek*. Szerinte egyes magyar szerzők számára „váratlan pofonnak, keserű nyaklevesnek” hat az első Nobel-díjas magyar író sikere, mert: „Ebben a sors-talanságban / csak az irigységnek lehet helye, / gyerekek, / ami természetesen magyar. / Nem igaz?” (*Kertész Imre Nobel-díjas*). Szép emléket állít — az azóta elhunyt — Faludy Györgynek (*Így képzellek el*) és az erdélyi Ráduly Jánosnak (*Látbatatlan kollégium*).

A kötet másik uralkodó témaköre a szerelem. Az ide tartozó versek is rövid, tömör, gyakran ellentmondó érzéseket tolmácsoló vallomások (*Libikóka, Megba-*

ragudtál rám, Evezőlapátok, Bújócska, Légius tér stb.), ritkábbak az egyértelmű érzelmekről tanúskodó versek: *Morfondírózó, Meddő kívánság, Leoltottam a villanyt* vagy az *Utazás a Napba*: „Felutaznék hozzá, / egyetlenegy napsugárért, / hogy befonom vele / hajad tincseit, / s bearanyozzam kezedet, / melyet annyiszor / felejtettél kezemben, / és meztelen testedet, / mert befogadta / szerelmem atomjait”.

Kötetében a szerző bizonyítani igyekszik politika-mentességét (*Elefántcsonttorony*), de ezt kénytelen megcáfolni a hírhedt diktátorunkról szóló szatírájával (*A csimpánz-király*). A kötet több rövid lélegzetű darabja a költő szorongó, önmarcangoló lelkiállapotáról tanúskodik: Szívem pitvarában / üvöltő farkasok — / Félek. / Hibáztam. / Pusztul a lelkem. / Az ablak előtt állok. / Félrehúzó a függönyt. / Pilinkél a hó / s én dermedten hallgatom” (*Tél*). Hasonló érzelmeket árul el a *Magány*, a *Nagytakarítás* vagy a *Lehangoltság*: „Lelkem taván / úszik / egy vízi szörny”. Ezek között számottevő szerepet kapnak a szimbolista ihletésű, látomásos darabok: *Tűzkobra, Harmadik emelet, Szegény bolond, Kísérleti állomáson, Gonosz vagy, Üres csigaház* vagy *A szakállas ember*: „A fekete szakállas ember / elindult egy emlék után / s álmai közt bandukolva / fejét belemártotta a Holdba — / így lett belőle ezüst szakállas ember”.

A kissé lehangelő hatású versek mellett szívderítően hat a nagyanyjának emléket állító, meghitt hangú *Kürtőskelács* vagy a régi szerelem óráit visszaforgató nosztalgikus *Idő-lampionok*. Ez is bizonyíték az *Elmaradt imák* című kötet változatos, gazdag, sokhúrú, kissé rapszodikus versanyagára.

Mosolygó oroszlánok

Mosolygó oroszlánok

Versek

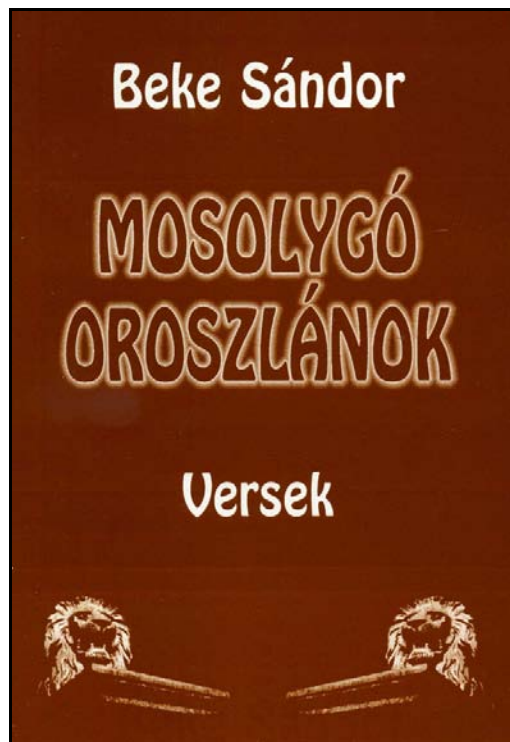
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2003

Rövid, tömör, lényegre törő versekből áll Beke Sándor 2004-ben megjelent, három részre tagolódó kötete (*Mosolygó oroszlánok*, Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely).

A *Megvilágosodás* című első ciklus nagyrészt istenes versekből állt, de itt találhatók az önelemzésből fakadó vallomások, a költő élettapasztalatából leszűrött axiómaszerű megfogalmazások is.

A ciklus címadó verse, a *Megvilágosodás* részletesebben vall az ifjú emberről, aki egy időben elvesztette hitét, ám miután álmait, vágyait, törekvéseit sorra csődöt mondtak, hiába kereste máshol az okokat, végül rá kellett döbbsennie, hogy életkedvét, cselekvőkészségét csak Istenbe vetett hitével nyerheti vissza: „Visszaemlékszem / arra a dacos fiúra, / aki az élet forgószínpadán / kételkedve állt a reflektorfényben, / ahol a váratlan fénycsóvában / — mint egyszerű polgár —, / megjelent / és kezét fogott vele az Isten.”

Más verseiben istenhitét tömören fogalmazza meg (*Templom, Sorsunk, Hiánypótlás*): „Mi, emberek, / csupán szószólói / és végrehajtói lehetünk / az isteni ítéletnek”. (*Sorsunk*). Gyarlónak, képmutatónak tekinti embertársait — és talán önmagát is — *Gyarlók vagyunk* című kétsorosában: „Ma meggyónod

a bűneidet — / holnaptól ismét vétkezel.”

Úgy véli, a mai ember bűnösségét nem hagyhatja megtorlás nélkül az Isten. *Kellett nektek!* című versében leírja egy jelenkori vízözön apokaliptikus látomását. Hasonló látomások, szürrealista képek gyakran felbukkannak ebben a fejezetben (*Macskaaszemek, Tévelygés, Baleset, A Hold, Hajnali rémálom* stb.) *Auschwitz* című négy sorosában — mint annyian azóta — ő is azon rágódik: Is-

ten hogyan tűrhette el ezt a szörnyűséget: „Isten homlokába / fúródtak / a szögesdrót / rozsdás szegei.”

A látomásos, szimbolikus versek azt is bizonyítani törekszenek, hogy a világon lejárló események és jelenségek összefüggenek: „Orkán támadt / Los Angeles fölött, / s fejem tetejéről / kitépte / a hajszálok gyökereit.” (*Ijesztő vihar*). A költő humanista gondolkodásmódját tükrözik a következő szavai is: „háborús bűnösök / után nyomoznék / Dél-Amerikában” (*Ha nem lennék költő*).

Ezzel el is érkezünk az önvallo-máshoz, az életből leszűrt következtetésekhez, melyek tömör, filozofikus formában vannak jelen (*Milyen kár, Valami hiányzik, A kő természete, Mulandóság, Elvesztettem stb.*). Bár megállapítja, hogy számára az élet „kibontásra váró ajándécsomag” (*Az élet*), a fejezetet — rapszodikus módon — pesszimista következtetéssel zárja: „Két végtelen közé zárt / néhány szárnycsapás, / ennyi a lét: / nagy nyomor, / fejfájás, / sok semmiség...” (*Ennyi...*)

A kötet második ciklusának címe: *Az istálló-mester panasza*. Ez a rész általában a költő szerelmi lírájának darabjait tartalmazza. A többnyire itt is rövid szabadversek olykor ellentmondásos érzelmeket tükröznek. A *Vallomás*, a *Mosolygó oroszlánok* — a budapesti Lánchíd oroszlánjairól szól —, a nép-

dal-ihletésű, leheletkönnyű *Ha...*, a *Kibékülés* és talán a *Kárpótlás* is a boldog, beteljesült szerelem hírnökei, ezzel szemben az *Üres gyufásdoboz* a kiábrándulása, akárcsak a jelképes istálló-mester panasza, aki előre sejti érzelmeinek megghiúsulását: „Ha eladó lesz a lovarda, / fehér lovad hátán / mindörökre eltűnsz, / szenátor úr lánya, / kit gazdag álomvilágban / szegény istálló-mesterként / szerettem.” Hasonló problémákat vet föl *A szerelem ötödik évszaka*, a *Kérdőjelek*, a *Matematika* és az *Ez vagy is*: „Ágyamban / szirén, / szívemben / hiéna.” A ciklus három utolsó verse — szinte félreérthetetlenül — a szeretett lény haláláról ad hírt.

Jóval vidámabb hangvételő a kötet utolsó, harmadik fejezete, mely a *Szét-szerelt játékaim* címet viseli. Gyermek- és ifjúkori emlékek sorakoznak itt egyszerű, meghitt, őszinte hangon, bőbeszédűen, a felnőtt nosztalgia szűrőjén át megszépülve, kissé átalakítva (*Angyal-ka, Szétszerelt játékaim, A kicsi adminisztrátor, Csillagok leszünk az égen*). Az *Azon a nagy bulin, ősszel* című történetben egy költőbarátjának állít emléket. A költő örökre szeretné megőrizni — sikertelenül — gyermekkorát: „Tükörbe nézek, / és megpillantom magamat: / búskomor, szakállas / gyermek vagyok” (*Tükröm, tükröm*).

Fehér tulipánok

Fehér tulipánok

Versek

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2004

Beke Sándor 2004-ben megjelent kötetének (*Fehér tulipánok*, Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely) két fő témaköre a szerelem és a költői hivatás, ami összefügg az önértékeléssel. Mindkét téma megköveteli a feltétlen őszinteséget, és a költő maradéktalanul eleget is tesz ennek a követelménynek.

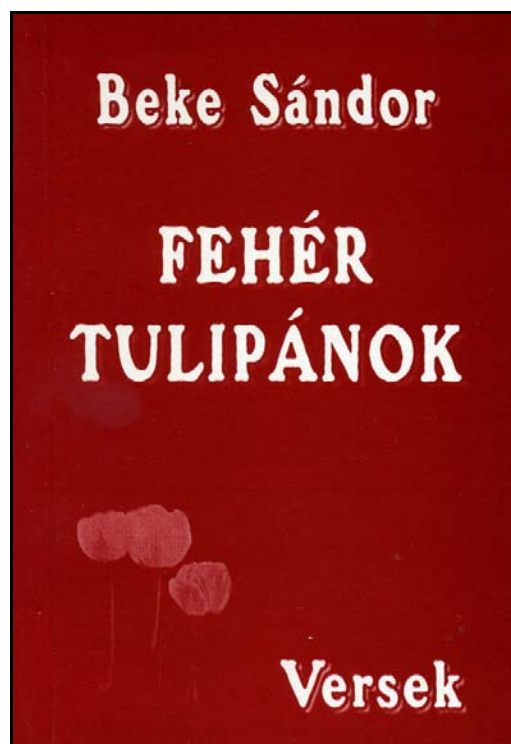
A költő szerelmi lírájának darabjai általában gyöngéd, bensőséges hangúak, de a téma megközelítése egyéni, talán kissé szokatlannak is mondható. Ezek a versek inkább a szerelemföltésről, a szeretett lény hirtelen elvesztésének elképzeléséről szólnak. Ezt tanúsítják — többek között — a *Karácsony nélküled*, a *Marasztaló*, a *Töprengés* vagy az elválástól való félelmet még konkrétabban kifejezők: „Kedvesem! / Elképzelttem, / hogy átköltöztél / a nemlétebe. / Lesújtott, / szomorú szívvel / a világ Urával / akartam beszélni, / és engedélyt kérni tőle, / hogy megtarthassam / a szívedet” (*Szíveink*).

Hasonló érzelmeket fejez ki a *Ha elmész* vagy a hosszabb lélegzetű *Féltékeny vagyok*. A kötet címadó jelképei — a fehér tulipánok — viszont az elmúlt szerelmek emlékei, melyek a költő számára mindennél fontosabbak: „De jelképes, / szerelmes sírkeremben, / az apró sírkövek között / új sírkő született. / E temetőbe / mindig hazajárok. / S ha innen / otthonom felé indulok, / a messzi kanyarból / vissza-visszanézek:

/ a zöld fű között, / a szélben, / lobogni kezdenek / a fehér tulipánok.”

A kötet néhány darabja — a fentiekől eltérően — boldog, megvalósult szerelemről szól: *Szeretlek*, *Nem tudom* vagy a szép, halk szavú vers, a *Csak a tücskök*: „Halkan szólítasz, kedves. / Csak a tücskök az ég alatt, / s a harmatos fűszálakra / tapadt éjjeli neszek / hallják a nevemet.”

Idillikus hangulatú az első csók emléket megörökítő vers, *A tűzes csempe-kályha* is.

A költemények másik csoportját az önértékelő lírai vallomások alkotják. Ezek között csak elvétve találunk a szó szoros értelmében ars poetica-szerű verseket, a költő többnyire önmaga megismerésének jelentőségét hangoztatja: „Vannak kapuk, / melyeket tilos kinyitni. / Bizonyos kilincseket / nem szabad lenyomni. / Vannak kulcsok, / melyeket azért érdemes használni, / hogy az ismeretlen / udvar kapujában / szembe találjuk magunkat / a felénk szitáló házigazdával — / önmagunkkal” (*Kilincsek*). *Ismét megszülettem* című, hosszabb lélegzetű versében a mindennapi apró örömek felsorolásával életszeretetről tesz tanúbizonyságot. Ezt az érzést igazolja az ezzel szomszédos *Úgy érzem* című rövid vallomása is: „mintha / örök láng / égne / bennem, / amit a legjobb / tűzoltók / sem tudnak / kioltani”.

Ez a „láng” készteti arra, hogy – költőként és emberként — mindig törekedjék jobbra tenni a világot (*A világ kereke, Holdtölte, Szabad kiáltás, Esély, A híres vadász*). Legtömörebben a következő négy rövid sorban foglalja össze az ember értékét: „Csak akkor / szeretnek igazán, / ha nem tudnak / nélkülözni” (*Mikor?*).

A tömörség, a szűkszavúság, a végső igazságok és tanulságok leszűrése jellemző költői hitvallásának megfogalmazására is: „A lélek / szűrőjén / átengedem / a szavakat” (*Versírás*) vagy a költőtársaihoz szóló biztatás: „Többet nem viaskodom / veletek. / Dolgozzatok, / írjatok. / Én is ezt teszem. / A többit bízzuk csak / a selejtet rostáló / pártatlan időre” (*Kortársaimhoz*).

Isten megáld a Hargitán

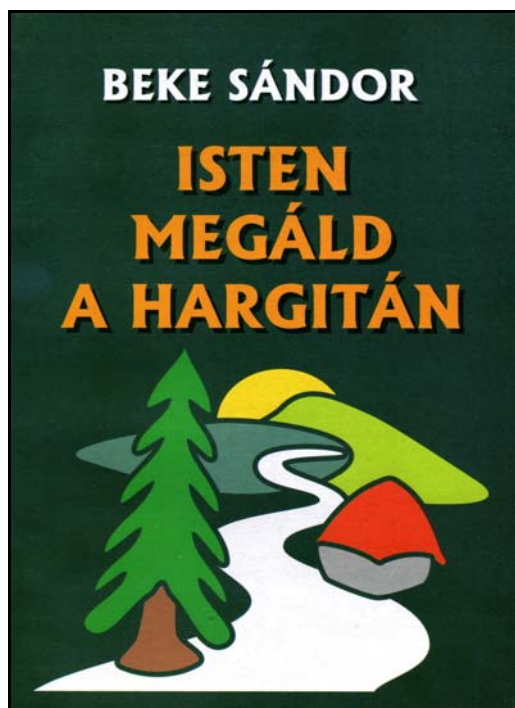
Isten megáld a Hargitán

Válogatott versek. 1981–2003

Erdélyi Pegazus Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2005

Válogatott verseket gyűjt össze Beke Sándor 2005-ben megjelent kötetében (*Isten megáld a Hargitán*, Erdélyi Pegazus Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2005). Az 1981–2003 között keletkezett költemények nem időrendi sorrendben „építik fel” a kötetet, de a versszerető olvasónak (s itt elsősorban önmagára gondolok) mégis első dol-

ga a — különben világos és egyértelmű üzenettel bíró — szabadverseket kétféle csoportosítani: a vízvázlatos termésként a rendszerváltás, ami a szerző esetében egybeesik a zsengébb ifjúkor és a felnőtté válás két életszakaszával is (noha ez utóbbi nem annyira egyértelmű). Kötetében a rendszerváltás előtt keletkezett versek vannak túlsúlyban.

Beke Sándor korán kezdte költői pályafutását, ami nem ritka jelenség a költők esetében, az viszont figyelemre méltó, hogy szinte kezdettől fogva megtalálta egyéni hangját és ábrázolásmódját. Ez már a legkorábbi versekben is észlelhető, gondolok itt a *Madártemető* (1993) című első verskötetében megjelent, 1981-es keltezésű *Szövegértelmezés* és az 1982-ben írt *A szavak árnyékában* című versekre. Ez utóbbiban már ott van a jellegzetes Beke-féle forma: a hosszabb és az egykét szótagos sorok többé-kevésbé szabályos váltakozása. Ugyancsak a 20 éves költő vallja három rövid sorban — a szülőföldhöz való hűséget, elkötelezettséget: „ittmaradni / a legszebb / lázadás” (*Háromsoros, melyet a megbetegedett vándormadarak mondtak egyszer, szeptember elején V alakú őszben*). Maga a vers

háromszor rövidebb, mint a címe! Azért ez nem mindennapi, megszokott forma egy kezdő költőnél. Egyébként a *menni* vagy *maradni* témáját megismétli később a *Hópehelyek elégiája* című — szintén e kötetben szereplő — versben.

A kötet több, a 80-as években keletkezett, különleges hangvételű és felépítésű költeményt foglal magába (*Koromfekete és ezüstfébér, Madártemető, Havasi gyopár, Amikor messze volt még a mundaál* stb.) Kiemelném az *Erdély* című verset, amely a költő szülőföldjén két együttélő nép sorsközösségére hívja föl a figyelmet (bizonyítván elfogulatlanságát), valamint az ekkori versekből áradó optimizmust leginkább igazoló sorokat: „Mi születni fogunk / mi jönni fogunk / mi beszélni fogunk / mi tenni fogunk / mi hinni fogunk / mi örülni fogunk / mi nevetni fogunk / mi szeretni fogunk / mi emlékezni fogunk na jól van / gyerekek / most leülhettek / mondta / a tanár elvtárs / mikor igeragozásból / ismét jelesre / állt az osztály / ezerkilencszáznyolcvanhat / október huszonharmadikán” (*Jövő időben — nyelvtan órán*).

A diktatúra utolsó éveiben már több „nagy” vers (gondolok itt a szélesen hömpölygő, kitárulkozó, mindent-ki-mondani-akaró stílusúakra) került a kötetbe: a rendszerváltás előtti évekről adott hajszálpontos lírai helyzetjelentésnek beillő *Védetlen évek*, az egykori magyartanárának emlékére írott *Rózsakereszt*, a nagylélegzetű *Magyar rekviem* vagy a szüleinek ajánlott *Tücsökszerenád*. Ez utóbbiban a tücskök: „... körtáncot járnak / bálványimádón / a Nagy Semmi / körül / mint nyamvadt cse-

pűrágók” és így tovább, szókimondón, hiszen nincs olyan olvasó, aki ne értené meg e metaforákat, jelképeket. Ezzel szemben *Tavaszdíke* című verse már csupa derűlátás, bizalom: „Látod? / nemsokára elindulnak / az álmos sepregetők / és füttyörészve / egy lázas tavaszban / kisöpörnek gatz, / félelmet / s kételyeket.”

A rendszerváltás után keletkezett versekben néhol több az életöröm, de igen keserű a csalódás is. Ez utóbbi első sorban a Sütő Andrásnak ajánlott versben tükröződik, melyet az 1990 tavaszán történt véres esemény kapcsán írt *A szavak vérpadán* címmel. Nem túl bizakodó hangú az Illyés Kingának ajánlott *Erdélyi homály* sem: „és fáj már benned a vers, / az ómagyar ének, / hol szavaid fölött / egyre gyűl, / sűrűsödik / az erdélyi homály”.

A Tamási Áron emlékére írt *Megkésztelt feltámadásban* is az „ünneprontókat” bélyegzi meg, akik késleltetik a jövő kibontakozását. A kötet címadó *Adventi koszorú* avagy *Isten megáld a Hargitán* cí-

mű költemény is elégikus hangulatú, hiszen egyedül Istenben bízhat a „hargitai” ember. Ezzel cseng össze a képszerű formában írt *Kopjafa* és többé-kevésbé az 1990-es *Nagyvárad* és *Ady Endre sétái* című vers is.

E kötet élére került az 1995-ben írott nagy poémája, a *Tüntető magnóliák* avagy *Ima Erdélyországért*, melyben a Kárpát-medencében élő magyarság nemzettudatát élesztgeti: „De ti, / tüntető magnóliák / magyarul lobogjatok, / mint a Kárpátok s a Tatra fenyői, / mint a bácskai / véres füvek, / mint az ungvári végeken / a kikelet hangja”.

A versgyűjteményt két istenes költemény, azaz „versima” zárja: a költő bocsánatért esengő rendhagyó „gyónása”, valamint a hitét egykoron már-már elvesztett, majd visszanyert ember megrendítő vallomása: „Uram, / viszsztatérek / a gyermeki szívbe / és felmegyek abba a régi / templomtoronyba, / s a kilátó ablakában / ismét / felgyújtom a mécsest —” (*Ismét felgyújtom a mécsest*).

Lelkemben muzsikál a Hargita

Lelkemben muzsikál a Hargita

Régi és új versek

Székelykapu Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2006

Beke Sándor, a székely költő, a Hargita szerelmese 2006-ban jelenteti meg új kötetét (*Lelkemben muzsikál a Hargita*, Székelykapu Könyvkiadó, Székelyudvarhely). A *Régi és új versek* alcím arra

alcím arra utal, hogy a kötet néhány régebbi, az 1980-as években írott verset is tartalmaz, de a művek többsége az új évezredben íródott. Az itt összegyűjtött 17 vers tematikailag szinte kivétel

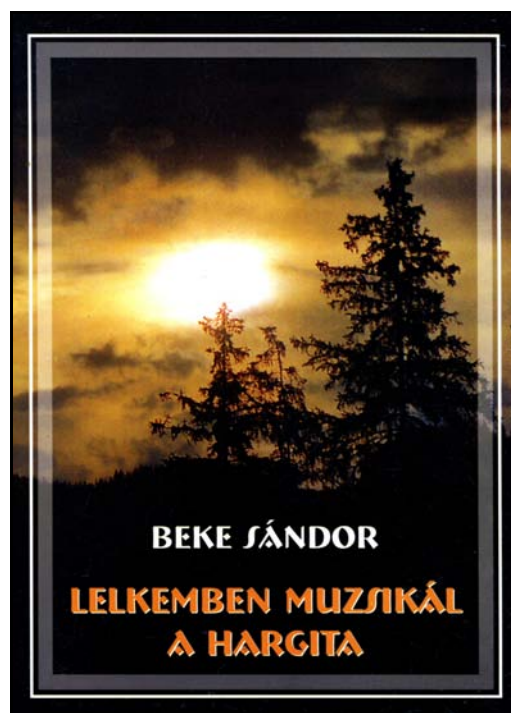
nélkül a Hargitához kötődik. Köztük a legkorábbi — az 1976-ban, tehát a költő zsenge ifjúkorában keletkezett kis hatsoros — jelzi, hogy ez a Hargita-csodálat és -szeretet igen mélyen gyökerzik a költő lelkében: „Szülőföldem itt e széles Hargita, / szülőföldem a dús fenyves, / a csípős illatú” (*Gyerekszemmel*). A néhány évvel későbbi *Azon az éjszakán* című vers látomásai is ehhez a témához kapcsolódnak (fenyők, aranyszínű szarvasok, Szent Anna-tavi Anna bál). A további versekben is ott szerepel a Hargita és „kellékei”, hol konkrét, hol elvont, metaforikus vagy szimbolikus formában: *A fenyőfagyókér vallomása*, *Havasi gyopár*, *A negyedik gyertya*, *Adventi koszorú*, *Kész a kép*. Ez utóbbiban a természet formálta kép túlmutat önmaga valóságán: költői és emberi hitvallássá lényegül: „Előttem az út, / az út mentén a domb, / a dombon túl / az erdő borította hegy, / s a fenyvesek fölött a Nap. // E kép tanúsítja: / elindultam az úton / a fény felé.”

A Hargita — mint a kötet kulcsszava, kulcsmetaforája — szimbóluma —, a többi versben is sokféle érzelem, indulat, életérzés kifejezője. Elsősorban a költő istenhitével függ össze, mivel — képzeletében — a hegytetőn, a szeretett fenyvesek között az ember közelebb kerül Istenhez (*Ima a Hargitán*, *Adventi koszorú* vagy *Isten megáld a Hargitán*, *Karácsony a Hargitán*). *A negyedik gyertya* című versben az adventi koszorún meggyújtott utolsó gyertya Isten közeledtét jelzi: „Isten jön / és itt hagyja fiát a Hargitán.” *Átalakítás* című költeményében arról tesz vallomást, hogyan töltődik fel a környezetben: „Energiaival töltődtem fel, / majd

beléptem a fenyves szívébe / — az ég templomába — / és ima közben / a lelket feszítő energiát / átalakítottam szeretetté.”

A költő számára otthonos e táj, valósággal nem tud betelni szépségeivel, de emlékeket is ébreszt benne. Két versét is az egykori ivói szomszédja, Ilyés Márton bácsi emlékének szenteli (*Ember a havason*, *Márton bácsi forrása*). „S ha csöndes éjeken / az öreg gazda hazalátogat az égből, / leül a forrás mellé — / a havast ünnepli szívében. / Szeméből zenélő vízcseppek születnek / a havasi emlékekben” (*Márton bácsi forrása*).

Tamási Áron emlékét is e „fenyősörényű rengeteg” őrzi, ahol várja „mint a legszebb árva, / mint a legárvább szenvedő, / mint a legkoldusabb koldus / csudanagy türelemben / a megkésztet jövőt...”

A Hargita indította útjára az egykori „törékeny álmú” gyermeket kis papírhajóján, de az Atlanti-óceán közepéről is a szülőföld felé vergődik vissza az egykori kis hajó, a költő életének, hivatásának szimbóluma (*Papírhajó az óceánon*).

A szülőföldön való helytállásra, az emberi tartásra mutatnak példát a Har-

gitán növekedő fenyvesek is: „A világ mulandó. / Ezért fontos, / hogy szellemünk ragyogjon, / mint a csillagok, / és álljunk egyenesen, / mint a fenyvesek” (*A mulandóság kátéja*).

A verseskötet értékét jelentősen növelik Péter Katalin művészi igényességgel készült illusztrációi.

Bodzafa virága

Bodzafa virága

Versek

Erdélyi Gondolat, Székelyudvarhely, 2006

Két, részben ellentétes formájú versciklusból áll Beke Sándor *Bodzafa virága* című kötete (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2006). Az *Erdélyi harangok* című első részt általában rövidebb, szűkszavú vallomások alkotják, a *Villásfarkú barátaim* című másik ciklus jóval bőbeszédűbb, főleg gyermekkori emlékek felidézéséből áll, bár a szeretett nagyszülők emléke már az első részben jelen van.

A ciklus címadó verse, a Farkas Árpádnak ajánlott *Erdélyi harangok* 1979-ben íródott. Ez a többenél negyedszázaddal korábban keletkezett, a szülőföldhöz való kötődést sugalló vallomás így egyedülálló a többi, jóval elvontabb, intellektuálisabb darab között. Ez utóbbiak egy tekintélyes része „istenes” vers. Az idézőjel azért kívánczik ide, mivel Beke Sándor istenhite nem valamelyik vallás dogmáihoz kötődik, inkább egy maga elképzelte Istenben

hisz (akárcsak korábban Balassi vagy Ady), de úgy érzi, erre az istenhitre feltétlenül szüksége van a mai elidegenedett, magányossá vált embernek. Sokoldalúan, többféle nézőpontból viszonyul ehhez a kérdéshez, járja körül ezt a témát. Szilárdnak hitt meggyőződését olykor felváltja a kételkedés, a vívódás is: „Arcom égni kezdett a láztól, / és megijedtem a feltámadástól” (*Félelem*). *Miért?* című versében arra int, hogy ne csak Istentől várjuk gondjaink megoldását. Máskor szinte görcsösen kapaszkodik istenhitébe: „Lehet száz barátod, / ha elhagy az Isten, / — mint villámütött fa — / egyedül maradsz, / pusztulásra készen” (*Egyedüllét*). Ezt az érzést fokozza *Ez is én vagyok* című verse: „Tenyerem sorsvonalai között / imára kulcsolta kezét / és Istennel beszélget / egy naiv kisfiú.” Ez a „beszélgetés”, mint istenes verseinek motívuma, egy másik versében is alapvető

szerepet játszik, és betekintést nyújt a költő istenhitének természetébe. „Szerepnék leülni egy asztalhoz, / és elbeszélgetni Veled, / Istenem, / mint két régi jó barát, / akik az élet forgatagában / eltávolodtak egymástól, / s akik azért találkoznak most, / hogy kezet fogjanak / és kibéküljenek...” (*Emberi mércével*).

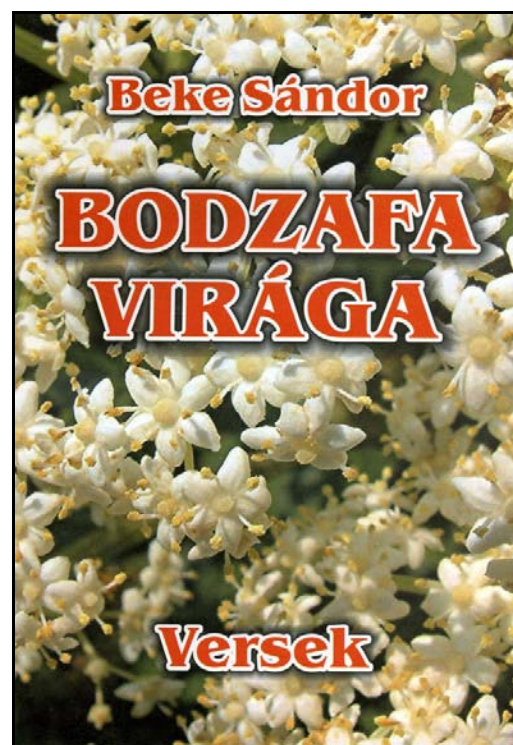
Az első rész másik jelentős témaköre a szerelem. Mindössze két rövid meghitt vallomás erejéig — *Örülj velem!* és *Pulzus* — fedezhető fel a boldog érzelem, a többi idevágó témájú költemény szakításról, fájdalmas búcsúról, elválásról ad hírt: „kitártad lelked ablakait: / tengerzöld szemedből / álnok szirének úsztak felém” (*Egy őszinte pillanatban*).

Ellentmondásos vers a *Vallomás* is, akárcsak a *Szakítás* és a *Tűnődés*, mintha a költő a saját érzelmeivel sem volna tisztában. Az *Emlékedre hullt...* és a *Minden este* című hosszabb költemények elmúlt vagy eltávolodott szerelmek emlékét őrzik.

Az első ciklus szép ars poeticái a *Szóháború* vagy az *Olvasás közben*: „A pihekönnyű / vékony papírlapon / leírhatatlan / súlya lehet a szónak”.

Bár a második versciklus foglalja magába a gyermekkori eseményeket, benyomásokat, nagyszüleinek bővebben a kötet első részében állít maradandó emléket. Nagyapját „örökíti meg” *Az utolsó fénykép* című versében, melyben leírja, hogy „vérbeli székeként” borosüveg illelnek a kezébe, de véletlenül a Hargita gyöngye borvizes üveggel látja utoljára. Szintén nagyszülei jelennek meg elevenen, képszerűen és bensőséges szeretettel ábrázolva a *Ha nagytata látná* és a *Nagymama sír* című versekben.

Valóságos lírai önéletrajz a kötet második része, a *Villásfarkú barátaim*. Gyermekkori emlékek, részletes, bőbeszédű vallomások ezek a versek egy kisgyermek, majd egy serdülő fiú hétköznapi — csak számára jelentős, de a hasonló életkorúakra is jellemző — kalandjairól, benyomásairól, korai élettapasztalatairól, melyek időben már meglehetősen messze kerültek a szerzőtől, az emlékek mégis élnek, élesek és pontosak (*Színes léggömbök*, *Születésnap fényképeződés*, *A Margit-szigeten*, *A kicsi miniszter*, *Ildikó*, *Székegy barisnyában*, *A bős borgászfű*, *Villásfarkú barátaim*). Istenhite, az imához való viszonyulása is ebben az időben jelentkezik. *A kisgyermek imája* című ciklusindító versben a gyermek saját szavaival fordul Istenhez, és imádkozik előbb családjáért, majd a Föld minden emberéért. *Titokban imádkoztam* című vallomásából már megtudjuk, hogy:

„...vallásórán, / amikor saját szavaimba / foglaltam imámat, / őszinteségemért kikacagtak / a nagyobb gyerekek”. Talán ez a vers árulja el leginkább későbbi sajátos viszonyulását Istenhez és az istenhithez.

A gyermeki lélek teljes kitárulkozása közben megjelennek e költeményekben a szülők, a nagyszülők (*Bodzáfa virága, A gumicsizma*), a keresztszülők (*A kőso, Legyek jó fiúcska*) vagy a szomszéd néni kutyája (*Farkaskutyát sétáltattam*). Emlékeikre általában szívesen gondol,

akkor is, ha azok nem mindig kellemesek, ez alól kivételt képez *Az első rettegés* című verse. Családja rossz előjelnek tartja a Szilveszter hajnalán a nyitott ablakon beosont nagy szürke macskát, ezért a gyermek a rá következő évben attól retteg, ki fog meghalni a családjából. Ezúttal is Istenhez fordul segítségért: „Esténként szorongó szívvel / kulcsoltam össze kezemet attól kezdve, / és titokban imádkoztam értük. / Könnyes imáimban / mindig hálát adtam Istennek, hogy élnek”.

Álom a Titanicon

Álom a Titanicon

Elbeszélő költemény

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2007

Rendhagyó kötettel jelentkezett a 2007-es évben Beke Sándor, a székelyudvarhelyi költő: ezúttal lírai hangvételű elbeszélő költeménye, poémája kerül az olvasó kezébe (*Álom a Titanicon*, Erdélyi Gondolat, Székelyudvarhely).

„Kisiskoláskoromban ismerkedtem meg fehér-fekete tévénk jóvoltából a Titanic történetével. Az elsüllyedt hajóért sokat és sokszor búslakodtam, érzékeny, tiszta gyermeklelkem mindig beleremegett a fájdalomba. Kisfiú voltam akkor, de ahogy telt az idő, egyre nőtt, terebélyesedett tudatomban az óceánjáró szomorú emléke. A Titanic szörnyű valósága, igaz története tovább foglalkoztatott. (...) Arra az Akadályra haragudtam, mely kettétörte az

az Álom útját. Útját a Célnak, a Beteljesülésnek, a zátonyra futott Rendeltetésnek, a Végállomásnak, mely minden békés emberi Cselekedet, Alkotás és teremő szándékú Megnyilvánulás célkitűzése. Minden időben.” — vallja a szerző könyvének utószavában, mely nemcsak arra ad magyarázatot, hogyan, milyen ihletésből keletkezett ez a — véleményem szerint — remekmű, de arra is, hogyan válik egy érzékeny lelkű gyermek költővé.

Miután *A szerző vallomásából* idéztem, legyen szabad az olvasónak — mindenekelőtt — azt a tanácsot adnom, hogy Csire Gabriella a kötet elején található értékes *Ajánlása* után lapozzon hátra, és ismerkedjék meg az

óceánjáróról szóló, a katasztrófa körülményeit feltáró adatokkal, tudnivalókkal *Az álmokon túl* című magyarázó szövegből. Ezt azért érdemes előre elolvasni, mert a poéma szövegében számos utalást találunk, melyek így azonnal érthetőkké válnak: a konstruktőrök és vezetők elbizakodottsága és becsvágya, a zenészek helytállása, a Carpathia segítségnyújtása és a katasztrófa egyéb részletei. (E prózai szövegek elolvasása nem csökkenti az elbeszélő költemény líraiságának élvezetét, sőt, ebben az esetben remélhetőleg növelheti azt).

„Az Álom a Titanicon egy szerelmespár története, akiket a halál választ szét: egyikük az óceán mélyére hull, másikuk életben marad. A túlélő lelke azonban örökre a holt kedves és a hajóroncs körül kering. Emlékezete tovább él teti, feltámasztja, mesés világba varázsolja mindazt, ami szép volt valamikor, élő és ragyogó” — így foglalja össze dióhéjban a poéma cselekményét kitűnő előszavában Csire Gabriella. És valóban ez a lényeg, de ez csak a cselekmény egyik szála. A másik: a katasztrófa, a hajó lassú elsüllyedése, a rajta lévő áldozatok utolsó gondolatai, a valóságos — és nem képzeletbeli — események. A két szál — az elképzelt és a valóságos —, amelyben szintén szerepet játszik a költői képzelőerő is, azonban gyakran találkozik, függ egymástól. Bár a költő grafikailag is elkülöníti e szálakat, a túlélő szerelmes gondolatai, lelkivilága, emlékei nem is fűződhetnek máshoz, mint az elsüllyedt hajó utolsó óráihoz. Az epikus és lírai részletek inkább a poéma első ré-

szében különülnek el élesebben, ahol a hajó vezetői rádöbbennek a rettenetes valóságra. A hajótervező — aki szintén velük — „...fel néz / a ragyogó éj égre, / talán Istent keresi, / vagy saját esztelenségét / próbálja tetten érni”. Megkapó részlet az öreg kapitány utolsó imája a vészharangok zúgásától kísérvé: „Köszönöm, / Istenem, / hogy próbára tettél bennünket, / önhitt és dölyfös embereket, / köszönöm, / hogy példának / szemeltél ki minket, / gyarló halandókat”.

Az elképzelt szövegben a „megátalkodott”, „önhitt” és „dölyfös” jelzők árulkodnak a vezetők hibáiról, elbizakodottságáról. A továbbiakban a valóságos események: a hajótörtek segélykérő imái, a vízen úszó tárgyak felsorolása, a mentőcsónakok megjelenése a ködben, a deszkákba, gerendákba kapaszkodó emberek látványa összekeveredik a megmenekült szerelmes emlékképeivel, hiszen ő is búcsúzkodásra kényszerül párjától, akárcsak a hajó többi utasa (az utasoknak nem egészen egyharmadát lehetett csak megmenteni). Az óriási pompával berendezett hatalmas óceánjáró a tenger fenekére kerül: „Kihunytak a kék hullámok fölött / a Titanic ablakai az éjben — / A kisimult örvény alatt / Poszeidón isten bronzpatás lovai / vontatják a tengerfenékre / a különös várost, / a drágaköveket, az aranyat, / a márványt, a mesés kincseket / rejtő fekete csodát, / s Tritón kagyló-kürtje köszönti / a magas rangú vendéget, / a könnyes / kisírt szemű palotát”.

A továbbiakban a szerző megszólaltatja a szerelmespár hullámsírba veszett

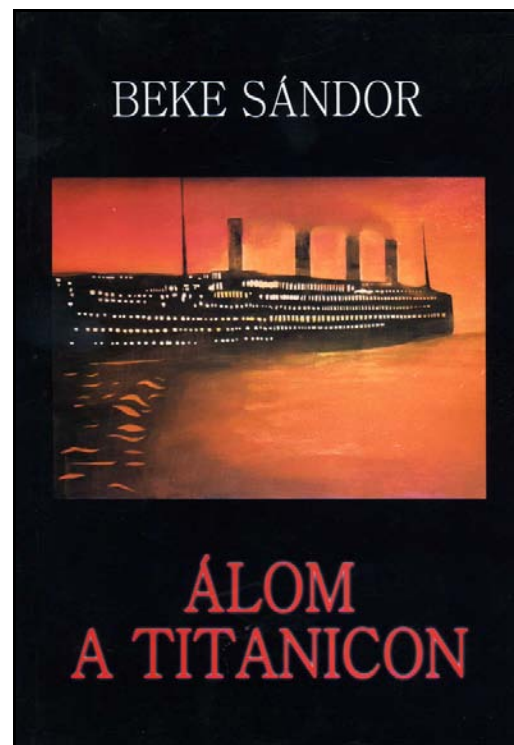
tagját is: képzeletében a víz alatt új életet kezd, ott is tovább él szerelme: „A víz kék hullámkezelével / fehér selyem-ingembe / kapaszkodik, / hullámozó hajamat tépi, / és megérezem / az óceán szívüktetését, / s hallok a szerelem / fájdalmas himnuszát, / amely izgató örömmel / burkolja be szívemet”.

A történet — ha ez egyáltalán lehetséges — a továbbiakban még líraibb hangúvá válik, mert a költő képzeletében — a két szerelmes, az élő és a hullámsírban elsüllyedt, párbeszédet folytat, azaz örök szerelmet vall egymásnak, emlékezve közben a hatalmas óceánjáró egykori képére és a katasztrófa következtében beállott helyzetére is: „Követlek, / szerelmem, / a fájdalmas haláltusában, / ott vagyok veled / a gyilkos vízben, a fulladásban, / követlek, / mint a hűséges / és rendíthetetlen kapitány követte / az »óceán szívének« / keresztelt álomhajót, / követlek, / mint az állhatatos zenekar / a süllyedő Titanicot”.

Képzeletükben megelevenednek a víz alatt gazdáikat kereső tárgyak: aranykeretű szemüveg, szétört poharak, konyakos üveg, a kapitány látcsöve, a pazar fényű kristálycsillár, az elázott térképek, a selyemernyős asztali lámpák, az amerikai úr — az egyik utas — francia gyártmányú autója, mely az „óceán homoksivatagában / talán már el is indult / gazdája után valamerre...”. A költő képzeletében a lemerült szerelmes egy olyan csodavilágba kerül, amelyben — az óceán fenekén — újból felépül, régi pompájába tündököl az elsüllyedt hajó, de benne, ezúttal már, egyenrangúakká válnak a gazdagok és a szegények, akik a langy hullá-

mok alatt álmittasan ébrednek. A bálteremben ismét megszólal a zene, énekel az egész hajó, köztük a szerelmespár elsüllyedt tagja is: „s én a találkozás mámorában, / lángoló révületben / a mézédess szerelem himnuszát / aján-dékozom neked”, „Szerelmünk fennkölt ünnepén / felébrednek álmukból / az egymásnak megbocsátó lelkek, / s a zengő zongora köré gyűlnek. / Muzsikával ünnepelnek. / A kevély arisztokraták / és a megalázott fedélközi utasok / mélytengeri hangerővel / mondanak imát együtt: / ó, bocsásd meg vétkeinket, / miképpen mi is megbocsátunk / az ellenünk vétkezőknek...”

Képzelet és valóság keveredik a poéma utolsó részében. Az óceán mélyén „feltámadt” hajón minden a régi pompás fényben csillog, tovább folyik a megszokott

tevékenykedés, a sütés-főzés, a fényes ebédlőasztalokon újból ott vannak az ezüstök és aranyozott porcelánok, ragyognak az ékszerek az estélyit öltő dámaikon, csilingelő csengők hívnak ünnepi vacsorára (mint egy nappal korábban a fedélzeten), a valóságban azonban a túlélők megmentője, a Carpathia hajó jelenik meg, majd elhajózik, ott hagyva a Titanic roncsait a vesztét okozó jéghegy közelében, és a hajómaradványokon már csak a sívító sirályok pihennek: „A végtelen vízen / a szenvedés orgonája zengett: / a Teremtő szándéka szerint / — két úton —, / a halálba vagy az életbe / mindenki hazatért”.

A szerelem azonban a halálon túl is győzedelmeskedik: a szerelmespár megmentett tagja szívében nemcsak örökké él majd társának emléke, de reménykedik az egykori találkozásban is: „...S ha egyszer mégis / összehúzózik a rivaldafényben / a történet függőnye, / te, szerelmem, / akkor is álmaimban / örökké velem maradsz. / Bár éveim múlnak, / te mindig fiatalon élsz szívemben — / mert a te szívedet

/ a szivárványszínű óceánban / az idők végezetéig selymes hullámok / dobogtatják tovább ott, / ahol megtaláltuk álmaink / szépség-otthonát, / ahol mindörökre nyitva hagytuk / szerelmünk túlvilági kapuját / titkos menedékhelynek, / az idő örök állomáshelyének, / ahová — ha találkozni akarunk —, / mindig visszatérünk...”

„Ajánlom ezt a költeményt mindazoknak, akik kitartanak eszméik mellett, és az utolsó percig irányítják a kormánykereket egy szebb és emberibb jövő felé.” (...) „Üzenem: az álom szárnyaló ereje isteni erőt sugall és tovább éltet, hogy elviseljük a szürke hétköznapiakat életünkben.” — írja poémájának bevezetőjében a szerző. Bizonyára ez az erő segítette abban, hogy ezt az elrettentő történetet a szó szoros értelmében szépen, minden naturalizmustól mentesen írja meg. Talán ez a mű legnagyobb érdeme, mivel így a legzsengőbb kortól, a legérzékenyebb lelkűek is csak szépséget, de legalábbis megnyugvást találhatnak e valójában nagyon-nagyon szomorú, megrettenítő történetben.

Szerelem orgonája

Szerelem orgonája

Versek

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008

Bizonyos szempontból és mértékben az eddigtől eltérő, új hangot üt meg Beke Sándor legújabb verseskötetében (*Szerelem orgonája*. Erdélyi Gon-

dolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008), jóllehet ezt a változást nem könnyű tetten érni, még kevésbé bizonyítani, mivel stílusa, versalkotási mód-

szere alapján keveset változott, témaköreivel is találkoztunk már eddigi hosszú költői pályafutása során. Mégis: közhelyszerű, de igaz a megfogalmazás: ismét jobbat, megint többet, színvonalasabbat kap az olvasó ebben a kötetben. Ez a megállapítás nem kívánja csökkenteni korábbi kötetek értékét, csupán azt bizonyítja — ha igaz, hiszen szubjektív véleményről van szó —, hogy Beke Sándor még mindig képes költői látásmódjának, nyelvezetének tökéletesítésére, és talán még föl sem ért arra a csúcra, melyet egyik versében megjelöl: „Egész életedben / az A betűre kapaszkodsz —” (A...).

A *Szerelem orgonája* nem csupán szerelmes versek kötete, hanem négy ciklusra oszlik. Bensőséges, egyszerűségében őszinte, megható darabokból áll első ciklusa, melynek címe — és címadó verse — *A csikókályha*. Bár a témával a Beke-versek ismerői már korábban is találkoztak, mégis meglepő, sőt szívemarkoló az a nosztalgia, mellyel felidézi nagyszüleinek alakját és az őket körülvevő egykori patriarchális világot. Olyannyira, hogy az olvasó is úgy érzi: az a világ egyszerűbb, de igazibb és igazabb volt, egyszerűbb, de romlatlanabb a jelenkorinál: „Nagymamának / parasztbútorai voltak / s a magasra vetett ágyon / hímzett rózsák nyíltak / kendervászon takaróján. / Télen, a szoba közepén, / fonókerék kattogott este, / a nyári konyhában nagymama / zománcozott pléhtányérba / tálalta a vacsorát. / Esténként, / ha fáradtan leültek, / a ládás fapadon / egymás vállára hajtották a fejüket.” S bár ha a nagymamának nem

volt velencei tükre, és a nagytata sem ült rokokó karosszékekben, mégis királyok voltak ők a maguk portáján (*Király és királynő az ősi házban*). A ciklus többi versében is maradandó emléket állít nagyszüleinek (*Az utolsó kívánság, A tiszta szoba illata, Világításkor az unokák*), akiknek lényéhez legkedvesebb gyermekkori emlékei is kötődnek (*Pücsi, Fatelefon*). Ehhez a világhoz viszonyítva a költő így vall a máról: „Azóta megromlott a világ” (*Azóta*).

A fenti verssor „bővebb magyarázatát” talán a következő, *Kőangyal* című versciklusban leljük meg. Az élet-halál kérdéskörével foglalkozó filozofikus költemények részben a napjainkban tapasztalható elidegenedés kérdését is fölvetik: *Másokkal s magunkkal, A szeretet ünnepén*. Ez utóbbi vers a régi kará-

csonyokat idézi fel, amikor „...mindenki / jobban tudta szeretni egymást”.

A költőnek, mint egyszerű embernek egyszerű kívánsága: „jó lenne / jobban szeretni egymást”, s emellett halottjainkat sem szabad elfeledni (*Könnycsepp*). A halált pedig az élet utolsó ajándékaként kell fogadni, hiszen: „Csupa fájdalom kezdettől végig az út, / csupa torokszorító tűrés a valóság, / de béke az örök pihenés. / Utolsó ajándék. Igazság...” (*Az utolsó ajándék*).

Érdekes, újszerű, mivel több képverset is magába foglal a *Szerelem orgonája* című, kötetcímadó rész (bár néhány képverssel már a korábbi kötetekben is találkoztunk). A hátapon „fülszövegként” szereplő *Vallomás* még „rég stílusú” szerelmes vers, a *Betűk*, mely a „szeretlek” szó magán- és más-salhangzóit személyesíti meg és maga a *Szerelem orgonája* is szellemes képvers, akárcsak *A szerelem* vagy a cím nélküli (**), mely virágszálhoz hasonlítható. Ezek mellett hagyományosabb formájú bensőséges szerelmi vallomások az *Azt hiszed*, *Aranycsillagok*, *A lélek kosarában* vagy a cikluszáró vers: „A falevelek erecskéiben / kiszáradt a tavaszi lendület. / Már csak benned bízom, / szerelmem, / a kezdet fogom, / mert ez számomra / a legelérhetőbb ígéret” (*Ősz*).

A második ciklus pesszimista világlátása visszatér a *Vidéki állomáson* című

utolsó ciklusban. A filozofikus tartalmú versekben az elidegenedés gondolata, a magára maradt és utalt ember érzésvilága bukkan fel: A / szél / az / arcodat / fújja, / lelket / vihar / dúlja. / Egyedül / állsz / a / bajban, / mint egy / korhadó / kapufélfa”. (*Egyedül*). Ezt sugallja az embert körülvevő táj is egy remekbe szabott hasonlattal, illetve megszemélyesítéssel: „A fenyők között / — hol megfagyott a visszhang —, / fehér kucsmával a fején, / mint fázós gyermek, / alszik a székelő tanya” (*Székelőföldi kép*), valamint a *Ködbe vesző nádas* című költemény. A mindenkori ember életútját és (hiábavaló?) küzdelmeit tükrözi *Hasonlat* című költeménye: „Az élet olyan, / mint a hullám: / megszületik valahol / messze bent az óceánban, / hullámokkal verekszik / véges-végig, / s addig gurul a part felé, / míg a földhöz nem simul. / Ha keresed, / már nem találsz”. Ilyen pesszimiztikus látásmódról tanúskodik *A Hold karéján*, a *Reggeli szorongás* című vers is, de valójában az egész ciklust ez a szemlélet hatja át. Képversszerű megoldásai itt is föllelhetők (*Néma beszéd*, *Sírató*), valamint egy prózavers is (*A képernyő szemé*). *Tollbamondás* című verse költői hitvallásként értelmezhető: „Csak a szavak öltének / anyanyelv-köntöst. / A szavakat pedig / a lélek mondja tollba / a költőnek”.

Brauch Magda

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gyermekirodalmi kiadványai 1991—2006 között

(I.)

Líra

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó 2006-ban ünnepelte fennállásának 15. évfordulóját. 1991-ben még csak tervek, elképzelések léteztek, Beke Sándor, az intézmény igazgatója ezekből teremtette meg a több mint másfél évtized alatt zavartalanul működő és egyre bővülő kiadót, mely az elmúlt 19 év alatt tekintélyes művelődési intézménnyé vált. Az erdélyi magyar irodalom ma már elképzelhetetlen e könyvkiadó nélkül, mely megalapítása óta egyből az országhatárokon túl is ismertté vált.

Az Erdélyi Gondolat kiadó felvállalta a különböző tematikájú művek gondozását, szerkesztését, kiadását. Nem véletlen, hogy a szépirodalmi, tudományos, néprajzi, szociográfiai, művelődéstörténeti, nyelvészeti és egyéb tárgyú könyvek mellett a kiadó vezetősége fontosnak és szükségesnek tartotta, hogy — különös tekintettel a mai televíziós, számítógépes világra — a gyermekekkel megszerettesse az olvasást, a könyvet is. Ennek érdekében a legnagyobb szerzőket is sikerült mozgósítani, és ennek eredményeképpen 1991-től a 2006-os esztendőt bezárólag összesen 36 könyv jelent meg a gyermekolvasók számára a kiadó jóvoltából, ezekből 10 verseskötet, két vegyes anyagokat tartalmazó antológia, valamint 23 prózakötet, köztük két antológia és egy gyűjteményes kötet. A gyermekirodalmi anyag a legkisebbektől 13-14 éves korig minden magyarul beszélő vagy tanulni akaró kis és nagyobb gyermekhez szól, a hagyományos meséktől kezdve a magyar történelmi személyiségekről és a földrajzi-természeti képződményekről szóló mondákig, legendákig és a nagybacska iskolások, serdülők számára írott ifjúsági irodalomig.

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gyermekverskötetei

„Az első versek, melyeket megismertem, gyermekversek voltak, és még mielőtt magam el tudtam volna olvasni őket, már beleszerettem a szavaikba, csak a szavaikba. Amit a szavak jelentettek, jelképeztek vagy kifejeztek, az nagyon másodlagos jelentőségű volt, csak a hangzásuk számított, az, ahogyan először hallottam őket a távoli és érthetetlen felnőttek ajkáról, akik, úgy látszik, valami rejtélyes okból, az én világomban éltek. És ezek a szavak annyit jelentettek nekem, amennyit a harangkondulás, a hangszerek hangja, a szél és a tenger zúgása, az eső kopogása, a tejeskocsik lármája, paták csattogása a kockaköveken vagy az ablakpárkányon az ágak zörrenése jelenthet olyasvalakinek, aki születésétől fogva süketet, és egyszerre valami csoda folytán hallani kezd” — vallja Dylan Thomas (A líra ma, 232). Továbbá elmondja, hogy ha a gyermek megszereti a hozzá szóló verseket, esetleg költővé válhat, mint ő, de ha nem, akkor is a költészet értőjévé, olvasójává, versszerető felnőtté.

A fentiekből is következik, hogy gyermekverset írni komoly, nagy felelősség, hiszen a jövő generáció olvasóvá-versolvasóvá nevelése áll vagy bukik azon, mennyire sikerül megkedveltetni kisebb és nagyobb, óvodás- vagy kisiskolás korú gyermekekkel a költészetet, a ritmust, a rímeket, a képes beszédet, fognak-e serdülő- és ifjú-, illetve felnőttkorban „igazi” verseket is olvasni, nemcsak kötelező, hanem fakultatív olvasmányként, vagyis élvezetből, netán kedvet kapnak maguk is a versíráshoz.

Ezt a nemes célt szolgálják az Erdélyi Gondolat Könyvkiadónak a megalapítása óta, a kiadó első könyvének megjelentetése időpontjától számítva 1991 és 2006 között publikált gyermekverskötetei is, amelyek szerzői: Ráduly János két kötettel, Beke Sándor három kötettel, Kercsó Attila, Papp Attila, P. Buzogány Árpád, K. Kovács András, Baricz Lajos egy-egy kötettel, valamint az *Elek apó Cimborája* és a *Megszólal az aranycsengő* című karácsonyi antológia.

A gyermek ismerkedése a verssel

Ráduly János
„árnyékok lakodalma”
és szitakötőtánca

Ráduly Jánosnak két kötetnyi gyermekekhez szóló verse is megjelent. Az első kötet címe: *Az árnyékok lakodalma* (1995), Miklósi Dénes modern rajzú il-

lusztrációival. A kötet az évszakok váltakozását nyomon követve négy részre oszlik.

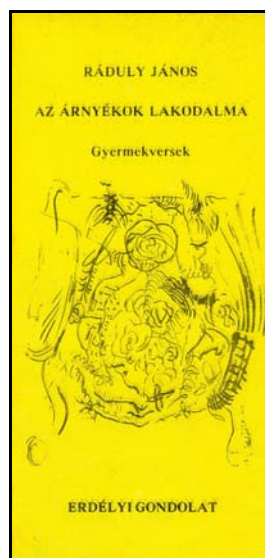
Tavaszfény című első részében az évszak szépségei elevenednek meg hangulatos — néha felnőtt verseknek is beillő — darabokban: „Este későn / már a csönd is / fáradt, / erdőn-

mezőn / vet magának / ágyat, / s míg a dunyhán / pihenteti / testét, / csillag örök / vigyázzák az estét” (*Este későn*). Többi versében is a megszemélyesítés játssza a fő szerepet (*Rügy-vita, Tavasz-i vers, Rozmaring, Márciusban*). Kedves, játékos hangú, dallamos versikékkal közeledik a gyermeklélekekhez: „Olvad a hó / Fény-anyának / gyarapszik a / melege, / a fa ágán / bontja szárnyát / kotlóaljnyi / rügycsibe” (*Olvad a hó*). Ezek közül nem hiányoznak a kedves kis állatok sem (*Kati-bogár, Medvebocskok, A boci, Tévét néz a csibesereg, Csöpi a kutyám*). Legötletesebb közülük talán *A boci*: „Szomorú a boci, / bőg az istenadta, / fájdalmas hangjától / megremeg a pajta. / Ne sírj boci, mamád / tejért ment a rétre, / mindjárt jön, hisz nem kell / sorba álljon érte”.

A *Nyári ég* című második rész is első sorban a természetről szól: *Nyár van, Illatvásár, Zápor, Sír, Búsul a felhő, Szürkeület, Kél már a Hold, Tágas mezőn* stb. Ezekben a versekben is a táj elemeinek megszemélyesítése uralkodik: „Tágas mezőn / kék-szalagos / búzavirág / mosolyog, / mosolyára / rábólintanak / igenlően a / pipacsok” (*Tágas mezőn*). Az állatok itt is jelen vannak a versekben: *Kacsák, A subanc jóka, Furcsa mozgás*. Ez utóbbiban a macska „ugrik, nyargal, szökken”... „Könnyed, mintha szellő volna, / mintha maga a nyár volna”.

Ebben a ciklusban jelenik meg először a költő unokája, a kis Janka, aki — a versek tanulsága szerint — bearanyozza nagyapja életét. *Tündérkertben* című versében: „Janka öntöz. A vízcsöppek / ezer Napként tündökölnék. / Tündérkert a Janka kertje, / tündér-

rózsák nyílnak benne. / S tündérkertben tündérillat, / attól mámoros a csillag”. A Nap is Janka mosolyából sző abroszt az ég asztalára (*Janka mosolyából*). Játékos formában megjelenik a nyár egyik kísérője: a szél, sőt, a vihar is (*Fönn a hegyen, Hét határon, Ne boszszantsd a szelet*). Meseszerűvé válik a harmat keletkezése is: „Kél már a Hold, ballag, / csillag-úton baktat. / Sápadt éji vándor, / csöndes szavú, jámbor. / S nyomában, hol eljár, / ezüst harmat szitál: / fáradt szeme könnye / hull, pereg a földre” (*Kél már a hold*).

A harmadik ciklus címe: *Őszi kikerics*. A címadó versben a felnőtt olvasók figyelhetnek föl az impresszionista ábrázolásmódra: „Völgy ölen, domb hajlatán / kikerics tündérleány. / Lila szemüvegén át / lila az egész világ. / Lila rét, lila erdő, / lila ég, lila felhő, / lila füvek, lila fák, / lila fénnel izzó láng, / lila Hold, és lila Nap, / lila őszi hangulat”. A színek más verseiből sem

hiányoznak: Janka hangja szivárványszínű (*Janka énekel*), hajnalban viszont sűrű köd üli meg a tájat (*Hűvös hajnal*). Az őszi természet szépségei mellett (*Nyárutó, Őszelő, Hajnal*) megjelenik a nyuszi és a mókus, a gyerekek e két kedvenc állata (*Az okos nyuszi, Kedvetlen mókusnak*), de *Janka babája* és *Tata bána* is, amikor a kis unoka haragszik vagy makrancos. Az alma is azért ring az ágon, hogy Janka ölébe hullva örömet szerezzen a kislánynak (*Érett alma*): „S mikor Janka / foghegyesen / a fa alá / érkezik, / hull az alma, / Janka pedig / örömeiben / fölvisít”. Az ősz hozta el az árnyékok lakodalmát is, hiszen reggel még csak árnyék-kölykök, de „Dél-től estig nagyra nőnek, / estére kész nagylegények. / Leánykérni elindulnak, / Csillagszekéren vonulnak, / Holdkissasszony / a menyasszony, / ju-ju-juj! (*Az árnyékok lakodalmá*).

A tél is szép, ha ezúttal a hópelyhekből menyasszonyok válnak a költő képzeletében, mint a ciklusnak címét adó versben (*Hópehely-menyasszonyok*). Az *Igazi tél* című költemény játékos hangutánzása is vidámságot sugároz: „Csingilingi / szán csilingel, / ül a szánon / egy hóember”. A rövid, hangulatos téli versikékben Janka mellett más gyermeknevek is megjelennek: az akaratos Tihamér, aki megfázik, mert szófogatlan, és a hóban hömpörög (*Tihamér*), és Zsolt, a dicsekvő, aki azt állítja, hogy leszedi a csillagokat és a Napot, de a természet megcáfolja őt: „Zsolt dicsekszik újból, folyvást: / — Zsebre vágom a földet... / Hej, de akkor / szavát ki hallgatja meg? (*Zsolt, a dicsekvő*). E kis „tanítómesék” mellett a

szerző egy „szeszélyes” telet is bemutat a *Hóttalan a január, Liba-galiba, Sárkányfogú tél van* című verseiben. A gyerekek télen óra, fagyra várnak, de az se baj, ha már zajlik a jég, mert közeledik a tavasz: „Megreccsent a tél hatalma, / zajlik a jég a vízen / bolyhosodó fények által / százszorszebb tavasz üzen” (*Zajlik a jég*).

Ráduly János második gyermekverskötete 6 évvel később, 2001-ben jelent meg. *Szitakötőtánc* című könyvét Molnos Zoltán illusztrálta, rajzait az egészen kicsi gyermekek is élvezhetik.

Ez a kötet nem oszlik ciklusokra, de központi témája szintén a természet, a különböző évszakok változásai. A *Kicsi tavasz, Kibomlott a barka, Bárány béget, Tavasztűz, Április, Tavasszal, Cseresznyefánk, Pipe mondóka* stb. című versek a tavasz jelenségeit, sokszínűségét tárják a gyerekek elé, gyarapítva így szókincsüket, kifejezőkészségüket, a számukra is közérthető metaforákkal: „Tavasszal a / rét, mező / hímzett selyemkeszkenő. / A kéklő ég / nagykalap, / meleget ont / fönn a Nap” (*Tavasszal*). A *Biztató* című versben alliterációkat, töismétléseket használ a költő:

„selyemvirág, selymesedj!”, „Gyöngyösödjél, gyöngyvirág”, „Csengettyűfű, csengessél!”, „Pártavirág, pártásodj, / farkasfog, ne farkaskodj!” A *Májusi vers* gyerekekhez és felnőttekhez egyaránt szólhat: „Májusi zöld remény, / kézfogás melege, / költözz már, épülj be, / épülj szívekbe, / lombosodj, bokrosodj / erdőnyi örömmé, / változz át mosollyá, / selyemszép hűségge”.

A többi hónapra, évszakra jellemző természeti jelenségek sem hiányoznak a kötetből (*Macska-álom, Szítakötőtánc, Szeptember, Fázik a szél, Őszi vers, November, Kóródal, December, Téli éj, A tó jegén, Hóember, Farsang, Február*). A költeményekben uralkodó szókép a gyermeki képzeletvilágot leginkább megmozgató megszemélyesítés a *Két testvér, A tél tenyere, Hallod-e szél, Fázik a szél?, Őszi vers, Vacsoracsillag* stb. versekben: „— Sárga selyemkeszkenőt / varrok a határnak. / — Őszapóka bátyám, / mi dolga van kendnek? / — Kádat, hordót degesztek / a szüretelőknak”. (*Kérdeszgető*). „Ködanyó az éjszaka / — amíg aludt a világ — / zúzmarával ékesített / minden bokrot, csupasz fát. / Reggelre, lám, ahány fa, / annyi márványpalota” (*Febrár zúzmara*), „Esőkoma / locsogó, / tócsa szomszéd / tocsozó. / Dermesztnek / a fagyok, / visít a tél, / szél zokog” (*Mondóka*).

Ilyen hangulatos, játékos művészi formában fogalmazza meg a szerző az írásra, olvasásra, számolásra biztatató, tanító verseket is: *Könyvtár-betűtár, Szám-család, Hunyó-mondóka* és a gyermekjátékokat, kiszámolókat is: *Lánc, lánc, Karika és Zolika, Főzőcske*. „Reggel óta utca hosszat / fut, szalad a karika,

/ karikázik Zolika. / Kíváncsian nézik, lesik / az út menti bokrok, fák: / — Ki fárad ki hamarabb?” (*Karika és Zolika*), „Ireg-forog, / tesz-vesz Jutka, / ne csodálkozz, / sok a dolga, / ételt készít / délebedre, / Cicát várja vendégségbe. / Fő a leves: nyúlaláta / labodával / összevágva? / Itt a lábos, / az is tele, / fű paprikás / rotyog benne. / Tepsiben már sül a tészta, / sáros pépből / összegyúrva” (*Főzőcske*).

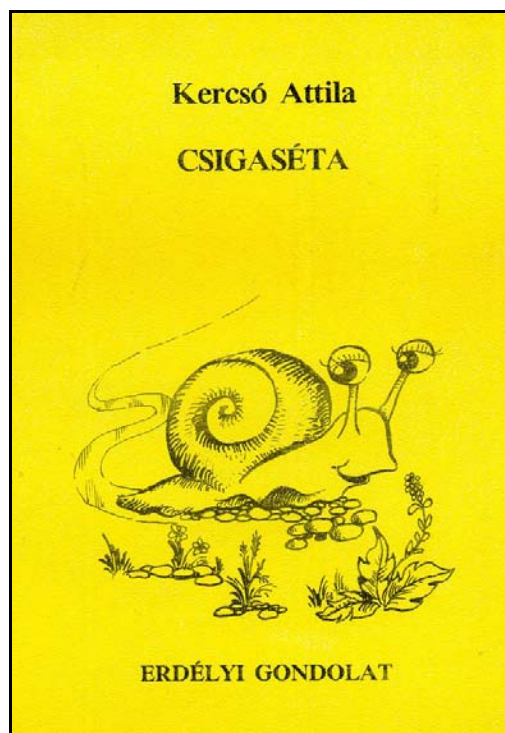
Természetesen, ebben a kötetben is jelen van a kisunoka, Janka. Ha a kislány kedvetlen, nyűgös, a Hold és a Nap is kedvét veszti. „De ha Janka vidám kedve / újból s hamar felderül, / hallod-e? Már a tücsök is / Jankahangon hegedül” (*Hallod-e?*), Rókagomba / rókamódra / behúzódott / a bokorba, / s addig ül ott, / addig vár, / úgy sejtí, hogy / ebédre / ő lesz Janka / vendége” (*Rókagomba*).

Talán a kötet legművészebb, hangulatosság tekintetében leggazdagabb verse a címadó *Szítakötőtánc*. A szítakötő fürge tánca a nyarat szépíti meg. A vers kezdetén a házát ismerjük meg, mely egy „ringó ág a víz fölött”, majd ezt követik a tánc ritmikus lejtését érzékeltető rövid sorok: „Ágra száll, de / hirtelen / megperdül, majd / felröppen, / leszáll megint, / felszáll újra, / a sok mozgást / dehogy unja, / s amíg szálldos, / körbe táncol, / szárnyán ezer / Nap világol, / olyan, mintha / arany volna, / mintha fényes / tűz lobogna...”

Ráduly János gazdag nyelvezete, költői eszközeinek sokoldalúsága, képzeletvilága gyermekeket és felnőtteket egyaránt elbűvölhet, magával ragadhat.

Kercsó Attila
csigasétája

Kercsó Attila *Csigaséta* című kötete 1995-ben jelent meg Karancsi Sándor illusztrációival (amelyek — tetszés szerint — ki is festhetők). Óvodások és kisiskolások számára egyaránt olvasmányos és tanulságos rövid versekből áll. Ezek középpontjában a legkülönbébb állatok bemutatása, cselekedtetése áll: a *Jegesmedve*, *Csókafejűkeek*, *Csigaséta*, *Hintó*, *Seregélyek*, *Hörcsöggond*, *Csigaház*, *Kakas*, *Csukabánat*, *Ürgeöntés* címűeken kívül sok más verséből is megismerhetik a gyermekek az állatok világát, szokásait, hasznos vagy haszontalan voltát. *Káröröm* című verse valóságos, tanulságot hordozó fabula: „Az utcán egy veréb ugrál / Hogy fázhat a lába! / Alig ér a jeges hóra / Máris visszarántja. / Miért nem kötött harisnyát? / Volt ideje bőven, / Mikor szundikált a tetőn / Meleg nyáridőben. / De nyugodtan sétálhatna! / Végezné a dolgát, / Nem szökdelne, mintha tövis / Szurkálná a talpát”. *Tisztogatók* című verséből kiderül, hogy a cinke hasznos madár, megtisztogatja a fákat. A *Hangyaváros* bemutatja a hangyatársadalom szervezettségét, szorgalmát. *Mit fon?* című verse azt találgatja, miért dorombol a macska. A *Tulipán-szálló* a pillangók éjjeli menedéke: „Estére a tulipánnak / Bezárul a kelyhe, / Nektárt szűröcsöl a pillangó, / Ott is reked benne”... „Ébredszik, mikor a nap / Sugarait küldi. / A tulipán szállodája / Kulcsok nélkül nyit ki. / Elrendezi szírományát, / S az forog fejében, / De jó lenne visszatérni / Ide minden éjen”.

Dallamos, játékos versek jelenítik meg a természet egyéb jelenségeit is. Az *Árnyék* címűben maga a jelenség elevenedik meg, és elmeséli, miért szegődött el árnyéknak: „Barátot kerestem / Árnyéknak szegődtem, / Gazdám szó nélkül / Mindenhol követtem. / Ha átment a hídon, / Vízen átúsztatam, / Mikor járdán szaladt, / Falra kapaszkodtam”. A természet változásait lírai hangon ismertetik az *Április*, *Tél-idény*, *Vízi nyár*, *Malom alatt*, *Szélcsapda*, *Nyár*, *nyár*, *Napraforgó*, *Gyermekláncfű* című versek: „Zörren a sás, / Csobban a víz, / Rezdül a fű, / Röppen a csíz. / Bólint a nád, / Moccan a szél, / Roppan az ág, / Szúnyog zenél” — hangutánzással érzékelteti a költő a nyári vízpart élénkségét a *Vízi nyár* című versében.

A szerző a gyermekek hagyományos játékeit, szórakozásait is megszólaltatja verseiben. A *Bújócska* címűben ritmikus kiszámolót ír a kicsik számára, amely egyben tanulságos is, hiszen a játékot is tanulni kell: „Ne sejtsék / A rejtekhe-lyed, / Hátadon is / legyen szemed... Ha elkésel / Hunyó maradsz, / Míg a világ! / Ipi-apacs!” Ez az utolsó, vers-záró négy sor már az élet nehézségeire utal — ha játékos formában is. Ebbe a témakörbe tartoznak az *Agyaggyólk*, *Vattacukor*, *Öreg kemence*, *Aszfaltrajzok* című versek is, vagy a *Vígasszítás*, amelyben a Mikulásnak öltözött Pista annak örül, hogy legalább az év egyetlen napján nagykorúként tisztelik. Hangula-tos életkép a *Pásztorújs* című költemény, amely mellett gombát és szalonnát sü-tve élvezik a gyerekek az estét, de reggel-re csak bágyadt parázs marad belőle, s ez bizony kissé lehangoló.

A gazdag, változatos tartalmú kö-tetben találunk betűrímes (a gyermekek számára betűgyakorló) játékos verseket is: „Csőre csapot csavartam, / Csóka csörög csapatban, / Csibém csipog cserében, / Csepp csillan a cserépen” (*Csé-csurgató*), „Tájban tűnő tónak / ti-tokzatos tükre, / tömzsi tutaj térül, / tönk tapad a tönkre” (*Té-tekerő*); verses találós kérdéseket *Kéréksziporító* cím-mel, például: „Egyik a mást űzi, / Soha meg nem fogja, / Mert ha fut a hátsó, / Az elsőt is tolja” (*Kérékpár*).

Hangulatos életképek a *Töklámpás* és a *Téli estén* című versek. Ez utóbbi „fel-nőtt” versnek is beillene: „Füstök inte-getnek, / Kémények szakálla / Im-bolygó árnyakat / Fest az ég falára. / Meleg kályha körül / Összegyűl a csa-

lád, / Pattogó tűz lángja / Fitogtatja magát. ... Nyikordul a kapu, / A kutya csak vakkant, / Aztán tovább űzi / Ál-mában a vadkant. / Kopogtat a szom-széd, / A szék nagyot nyekken, / Meséli, hogy tegnap / Farkas járt a kertben...”

Végül, nagyon szellemes a *Vásári csa-logatók* címmel ellátott 14 részes vers, amelynek mindenik darabja egy-egy áru-fajtát kínáló kofát személyesít meg: „Hólyagos cseresznye, / Gyermekek öröme, / Ha púpozva mérem, / Sok fér egy literbe”; „Mint egy malomkerék, / Olyan az én sajtom, / A lyukakat benne / Ráadásnak tartom”; „Hogy süti meg a kalácsot, / Hogyha nem vesz tőlem mákot? / Ahány szemet elvisz innen, / Annyi évig éldegéljen!”

Kercsó Attila gyermekverskötetét a felnőtt olvasók is élvezhetik, a gyerme-kek számára szórakoztató, de egyben tanulságos is.

Beke Sándor

„jégvirágai”, „bohókás ábécéje” és hajózása a Déli-sarkon

Beke Sándornak három gyermek-verskötete jelent meg az Erdélyi Gon-dolat Könyvkiadó működésének 16 éve alatt.

1996-ban adták ki *Kezemben jégvirág* címmel első gyermekverskötetét. Bár a benne foglalt tizenkét hosszabb-rövidebb vers minden gyermekhez szól, elsősorban mégis két kisfia, Oli-vér és Tamás ihlette meg a költőt. A *Tavas* című kötetindító vers a féktelen vidámság jegyében született: „Kankalin nőtt a szántásban, / Elment már a hó,

/ Csokrot kötök, kis Borikám, / Haj de, haj de jó! // Ibolyát és hóvirágot, / Hallga hali hó. / Itt a tavasz, szól a rigó, / Aranymálinkó. (...) Székely legény a határban, / Cseng a nótaszó, / Száll a fecske, / mint az álom, / Élni jaj be jó!” Kisfiához szól a *Király is volt Olivér* című költeménye, amely a falován ülő gyermek képzeletvilágából kiindulva válik meseszerűvé: elképzeli a lovacska után robogó szánt, a jégből épült királyi mesevárat, amelyben, ha király lenne, a világnak jót tenne és szebbé, meséssé varázsolná. A forró napsugár hatására azonban elolvad a mesevár, de az emlék, a jégvirág tulipánná átalakulva ott marad Olivér kezében, bizonyítékként, hogy valamikor a szép gyermekkor álmodozó világában, amikor beragyogták a csillagok, s a telehold is ráköszönt az égből, talán király is volt (innen származik a kötet cím is): „Kezemben a jégvirág, / — Gyí, lovacskám / gyí-te, gyí! / Megmaradt mint tulipán, / — Gyí, lovacskám, / hi-hi-hi! // Olivér ül falován, / — Gyí, lovacskám, / gyí-te, gyí! / Emlék ragyog homlokán, / — Gyí, lovacskám, / hi-hi-hi!”

Beke Sándor a gyermek minden szerepébe szívesen beleképzelem magát, vagy némelyik szerepet talán át is élte? *Mikor pipépásztor voltam* című versében a kis pipéket kell megvédenie az őket támadó gúnártól, rókától, forgószéltől. De nem csak védi, nyugtatgatja is a csöppnyi szárnyasokat, megtanulja nyelvüket: „Úgy megszoktam, / úgy megszoktak, / gi / gá-gá, / mindig csupán / rám hallgattak, / gi / gá-gá. // Megtanultam / gigáolni, / gi / gá-gá, / szép nyelv ez is, / mondogattam, / gi / gá-gá”.

Az állatok játsszák a szerepet *A pulyka* című tanítómeseszerű versben is: nagyanyó szép fehér pulykáját mézes-mázos szavakkal elcsábítja a „lompos farkú róka”, azzal, hogy bálba hívja, vacsorára hívja, de ő maga válik vacsorává a róka gyomrában. Szegény nagyanyó sirathatja kedvencét: „Este, mikor áttetsző lett, / Ragyogott az égbolt, / Lesütött a messzeségből / Fehéren a félhold. // Nagyanyó is látta bizony, / Nem hitt a szemének. / „Ott van az én drága kincsem / Fent a messzeségben...”

A kisgyermek számára csoda az óra is. A lelki világukat jól ismerő szerző két verset is szentel ennek a témának. A homokóra azért furcsa, mert éppen a lényeg, a „tik-tak” hiányzik belőle, de a mánust és a számokat is hiá-

ba keresi a gyerek: „Homokórát / Vett a mamám, / tik-tak, / Hiányzik is / Belőle a / tik-tak. // Keresem a / Kicsi mánust, / tik-tak, / Nincsen benne / Még egy szám se, / tik-tak. // Esténként csak / Nézegetem, / tik-tak, / Szeretném én / Meghallani, / tik-tak. // Tölcsérén csak / Gurul a sok / tik-tak, / Homokszemcsék / Tolakodnak, / tik-tak” (*A homokóra*). A faliórát félti a költő *Ha megáll a falióra* című versében. Attól tart, ha megáll a ketyegése, „kibomlik az idő kontya”, s elnémulna a kakukkmadár, az idő torka berekedne, „kiapadna az idő kútja” és néptelenné válna az egész határ. A falióra a gyermek és a felnőtt számára egyaránt az idő múlásának, sőt, a világ mozgásának a jelképe: „Néptelen a világ útja, / tiki-tiki / ták, / Ha megáll a falióra, / tiki-tiki / ták”.

A játékoság jegyében született *A pékeleány* és a *Két kis levél* című vers. Ez utóbbiban a tengerparton nyaraló Katinak ír levelet játszópajtása, a kis Tomi. Azt ígéri: „Homokvárba / Hercegleány / Kati, / Veled leszek / Pásztorlegény, / Tomi”.

A szülőföld szeretetére tanít a kötet három utolsó verse. Az *Aranyősz* hangulatos képei a hazai tájat idézik: „Székely legény / Füttyörészik / Lehet már tél / Kikeletig. // Két lábra áll / Barna mackó / Fenyvesekre / Hullhat a hó!” Az *Elek apó meséje* című vers az égből jött hóemberről szól, akit a gyerekek boldogan táncolnak körül, sőt éjjel is vele álmodnak. A tavaszi napsütésben azonban egyre törpébb lesz a hóember, s amikor elolvad, a zöld pázsiton már Elek apó ül helyében és vigasztalja kis

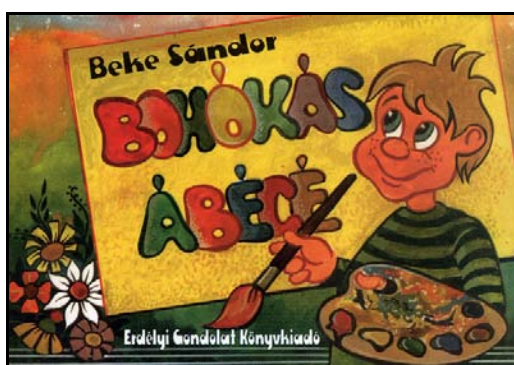
hallgatóit: „Ez a törvény, / Világtörvény, / Ne féljete, / Nem tűnik el / Örökre”.

A labda formájú földgömböt forgató gyermekek számára szól az *Előttem a földgömb* című vers, amely kapcsolatot teremt a nagyvilág, Európa és a szűkebb pátria között: „Előttem a földgömb, / Kerek, mint egy labda, / Minden földrész partját / Tengervíz locsolja. // Európa ott van / Pont a közepében, / Hasát egy nagy csizma / Sarkantyúzza éppen. / Az én szülőföldem / Ott az ő szívében, / Kicsi erek mossák / Fényes örömében. // Ősi fenyvesekben / Borvizek csobognak, / Öreg szarvas őriz / Történelmet, múltat”.

A kötet változatos tematikájú, hangulatos és tanulságos költeményeit Venczel János gazdagon illusztrálta. Mindegyik vershez tartozik egy-két kedves, szellemes rajz.

Beke Sándor második kötete minden olvasni tanuló kisgyermekhez szól. Címe: *Bobókás ábécé*. A két kiadást is megért (1997, 2000), rendkívül ötletes kis „tankönyv-kiegészítőhöz” ismét Karancsi Sándor készített — tetszés szerint kifesthető — tréfás, kedves rajzokat. Mindegyik magyar betűhöz négy-szavas (soros?) szellemes, alliteráló szöveg és egy-egy illusztráció tartozik: „Álmában / Ádám / állványon / áll. (...) Cingár / cicám / cernát / cibál. // Csengő / csendül, / csillag / csillan. (...) Illatozó / ibolya / illatod / illanó” stb. A példák is bizonyítják, hogy ezek a rövid szövegek nem csak játékosak és értelmesek, de költőiek, hangulatosak is: „Lila / lepke / lengén / libeg. (...) Rőt / róka / regét / regél”. A ritkább —

kétjegyű — kezdőbetűket sem kerülte ki a szerző: „Szitakötő / szegfűre / száll, / szundikál. (...) Zsuzsa / zsémbel, / Zsóka / zsörtöl”. Nemcsak a nehezebb betűket gyakorolhatják így a gyerekek, hanem a ritka szavakat is, amelyekkel valószínűleg itt találkoznak először. Köztudomású, hogy az *ly* mint kezdőbetű csak a „lyuk” szóban fordul elő. A szerző ezekre is talált megoldást: „Lyukasztóval / lyukas / lyukat / lyugat. (...) Tyúklétrán / tyúkocskák, / tyúkolban / tyúktojás”.

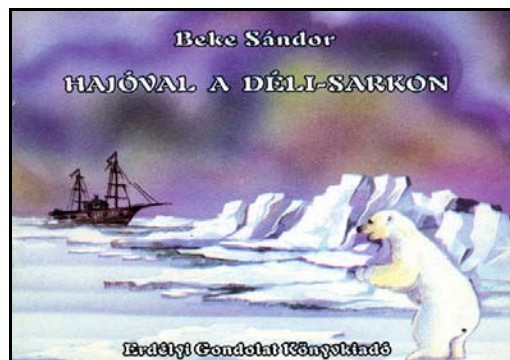

A szellemes rajzok, sajnos, itt nem „idézhetők”, de a kettő együtt — szöveg és kép — érvényesül igazán, és kitűnő segédeszközül szolgál a betűvetés elsajátításában.

Harmadik, 1998-ban megjelent gyermekverskötetét is két kisfiának, Olivérnek és Tamásnak ajánlja. Ez a kötet mindössze három hosszabb költeményből áll: *Hajóval a Déli-sarkon*, *Olivér verse* és az előzőben már közölt *Előttem a földgömb*.

A *Hajóval a Déli-sarkon* (egyben a kötet címadó verse is) rövid, rímes sorokból álló hosszabb poéma vagy inkább verses mese, látomás, elképzelés. A költő beleéli magát az Antarktisz vi-

lágát elbeszélésekből (ismeretterjesztő filmekből) ismerő gyermekek lelkivilágába, és ebből kiindulva festi meg, maga is játékosan, meseszerűen, de a valóságnak többé-kevésbé megfelelően ezt a képzeletbeli hajóutat. A mesélő gyermek nevében, egyes szám első személyben beszél: „Antarktiszon / voltam én is mesében, / Amundsennel / hajóztam el / merészen”. Így kezdődik a vers, majd az elképzelt jeges táj bemutatása következik: „Jégvirágos, / hóbuckás a / vad vidék, / kietlen táj, / azért mégis / csodaszép”. Megjelennek a jégvilág élőlényei: a fehér madár, a cívakodó pingvinek, a fókák és „fiaik a pufókák”, a sarkkutatót bálnavadászának néző, menekülő bálna, a tollbundában nem fázó szép sirály, a vén rozmárok. De a mesélő gyermeknek eszébe jut otthona, szülei, így elbúcsúzik a kedves állatoktól, és örül, hogy hazatérhet: „Nagy utamról / hazatértem / sietve, / édes otthon, / fogadj meleg / szívedbel”.

A szülőföld, a hazai táj szeretetére, megbecsülésére való nevelés nem üres szólam Beke Sándor gyermekverseiben sem. Be tudja bizonyítani — a kicsik számára is meggyőzően —, hogy a ka-

landkeresés is kellemes, izgalmas lehet, de a képzelet világából (vagy, valamilyen később, a valóságos idegen tájakról) is legjobb a hazatérés a jól ismert vidékre — Erdélybe, Székelyföldre — szeretteink közé.

Olivér verse című költeményében is a kislányt beszélgeti. Egy esti séta élménye elevenedik fel benne, nagyapja társaságában. Valóság- és meseelemek szövődnek egybe itt is, vagy inkább a valóság válik meseszerűvé a kislány emlékeztetésében: „Nagyapóval este, / lent a Barcaságon, / sétálni indultunk / Holdesüst sétányon”. Ezzel már meseszerűvé is válik a táj, amelyen „magas Cenkióriás / emelte kalapját”.

A csillagok ragyogása, nagyapó éneke, a szökőkút magasba szökő vize elvárta a nappal jól ismert tájat a gyermek szemében: „Itt a Barcaságon, / lámpagyújtó lettem: / Holdat és csillagot / összeénekeltem” (...) „Nagyapóval egyszer, / lent a Barcaságon, / csillagok közt jártam / Holdesüst sétányon”.

A hazai tájhoz való ragaszkodást sugallja az *Előttem a földgömb* című vers is, amelyről az előző kötet kapcsán már részletesen volt szó.

Az igen tetszetős illusztrációkkal ezúttal Karancsi Sándor díszítette a kötetet.

Papp Attila oktondi okosai

Papp Attila *Oktondi okosok* című kötete (1999) verses meséket tartalmaz kicsiknek és nagyobbaknak, Ferenczi Béla illusztrációval. A 16 hosszabb epikai alkotás ismert meseírók művei-

nek vagy népmeséknek a verses feldolgozása: négy költemény Benedek Elek nyomán, másik négy magyar népmese nyomán készült, újabb négy pedig Heltai Gáspár fabulái feldolgozásából született. Egy német meséből íródott a *Nagyi órái* című kis történet, amely megszemélyesíti az óra alkatrészeit, a *Dolgozz, macska!* című verses mese a Napsugár első számában megjelent népmese nyomán keletkezett, tanulsága: „Csak ki dolgoz, az egyék!”, azaz az újdonsült menyecske minden házimunkát a macskával akar elvégeztetni, ezért csak akkor kap enni, amikor megtanulja, hogy az ő kötelessége a főzés, mosás, takarítás, a macskáé pedig az egérfogás. E naiv kis történetnél érdekesebb a „csavaros göbé észjárását” tükröző tréfás mese: *A székely meg a halál* (Duka János gyűjtése nyomán). Az öreg, beteg székely többször hívja már a halált, de az valóban eljön kaszás képében, úgy egyezik meg vele, hogy írja fel az ajtófélfára: „Érted jövök holnap”. Így aztán, az írás szerint, az atyafi halála mindig egy nappal elhalasztódik.

A Benedek Elek nyomán átdolgozott verses mesékben általában a szegény ember elindul szerencsét próbálni, és józan eszével, de olykor csodák segítségével is eléri célját. Mint annyi ismert népmesében, az ember fiából-leányából gazdag király (királyné) válik a mese végén. A szegény ember okos lánya több változatban is élő tréfás mese, de ezúttal a leány nemcsak a király három találós kérdését tudja megfejtetni talpraesetten, hanem érdekes előzménye is van a történetnek. Apja szántás közben aranypatkót talál, de a patkó-

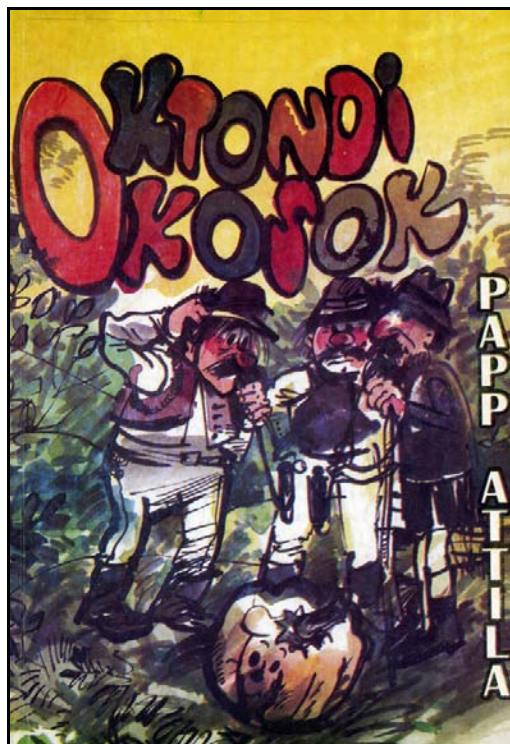
szegeknek nyoma veszett. A lánya hiába figyelmezteti, ne vigye el ajándékba a királynak a patkót, mert a szegeket számon fogják kérni tőle. Így is történik, a király emberei letartóztatják a jó szándékú parasztot, amíg az igazságos Mátyás meg nem hallgatja őt. Ekkor az egyszerű ember okos leányának bölcs tanácsára hivatkozik: „Drága lányom, kis Katókám, / Nálad bölcsőbb nem terem! / Hogyha hajlok bölcs szavadra, / Nem történik ez velem”. A király a palotába hívhatja az okos leányt, s miután találós kérdéseivel újból próbára teszi, feleségül veszi.

Ugyanilyen jól végződik a *Kolontos király* című mese is, csak hogy itt a szegény legény nyeri el az életunt királykisasszony kezét. Így lesz ország ura a szegény Palkó fiúból is, aki sok viszontagság után és csodák segítségével eljut a királyi palotába, megnevezteti, s ezzel meggyógyítja a beteg királylányt (*Palkó király*). Ilyen nevű hős megjelenik a *Palkó útitársai* című mesében is, amelyben ugyan a kisfiú nem lesz király (ahhoz még túlságosan fiatal is), de miután világgá megy szerencsét próbálni, „kincseket” talál: egy félfülű szamarat, egy nyél nélküli ostort, majd egy ládikát, amelyben fül is, ostornyél is található, sőt ennivaló is Palkó számára. Ezzel megcsinálta szerencsáját, mert a csacsi és az ostor segítségével jár ezentúl iskolába.

Móra Ferenc nyomán keletkezett az *Ireg makacs kakasa* című különös hangvételű verses mese. Az aranypénzt (itt rézpitykét) lelő kiskakas története eléggé elterjedt a nemzetközi mesekincsben is, ám itt a kakas nem csak azért jár porul, mert a bíró fia elveszi tőle a

kincsét, hanem azért is, mert kakastársaival együtt kíméletlen bosszút akar állni az egész falu népén.

Elhatározzák, hogy: „Büntetésül héthajnalban / nem ébresztenek napot”. A Nap azonban kakasszó nélkül is felkel hajnalban, egyedül a kis bosszúálló kakas életét veszi el.

Négy magyar népmese is alapul szolgált a szerzőnek verses átdolgozásához. A kötet címadó darabja, az *Oktontdi okosok* is egy tréfás mese nyomán keletkezett. Oktond falvában senki nem ismerte a sütőtököt, s így a mezőcsősz, aki rátalált az elsőre, a falu „okosai” elé viszi. Csikótojának véltve a különös „képződményt” felváltva napokig ülnek rajta, hogy kiköltsék, és ezzel kiváltsák a szomszéd község, Ireg lakosa-

inak irigységét. Felsülésüket így sum-
mázza a szerző: „...Szép szüretkor
száll Iregről / Huncutul egy kis rigó, /
S így bosszantja Oktond népét: / —
Tökkobakban nincs csikó!”

A *Csikóvásár* is közismert állatmese
változata a pórul járt farkasról, aki a
kanca kiscsikáját akarja megvásárolni a
kancától — előbb szép szóval —, de
azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy
megegye. Az anyaállat azonban túljár a
farkas eszén: talpával, amelyre — sze-
rinte — a csikó ára van fölírva, úgy
fejbe vágja a vevőt, hogy az róka ko-
májával együtt, hanyatt-homlok elme-
nekül zsákmány nélkül.

Bölcs tanítómesének tűnik a *Rosza*
kívánság című is, a halált kívánó fáradt,
beteg öregemberről (a mese *A széke-
ly meg a halál* című korábban idézett mű
változatának tűnik). Az öreg fáért
megy az erdőbe, de ereje fogytán már
nem tudja fölemelni az ágakkal teli
zsákot. Ekkor így panaszodik: „Miért
is élek?!... Hozzám már a / lélek is csak
hálni jár... / súly az élet! ...árny vagyok
csak... / jönne már a vén halál!” A
„hívott” nyomban meg is érkezik, de a
megszeppent pár ekkor így szól hozzá:
„— Súlyos, ládd, e rőzse, hát... /
...megköszönném, ha hátamra / fölse-
gítenéd ezt a fát...”

Szintén több változatban ismeretes
A tündér ajándéka című mese a sze-
gény házaspárról, amely segített az
úton elakadt tündérnek és az cserébe
három kívánságuk teljesítését helyez-
te kilátásba. A házaspár majdnem pó-
rul jár, mivel elsőnek „örök kolbászt”
kívánnak, de a férj felborítja a ké-
ményből jött lábast: „Fölborult a lá-

bas, így a / Hosszú kolbász tűzbe
hullt! / — Tűzbe vész a drága kol-
bász! — / hallgatja a ház ura, / —
Ügyetlen kend! Nemhogy orra / azzal
nyúlna hosszúra!” / Úgy is lett!! A
férj orrára / nőtt a kolbász hirtelen”.
A második „kívánságot” már csak
úgy lehetett semmissé tenni, hogy —
kihasználva a harmadik, egyben utol-
só lehetőséget — az eredeti állapot,
azaz a férj eredeti orrának visszaállí-
tását kérték. A jó tündér visszatette a
lábasa a kolbászt, így a házaspár is
megbékül, az „örök” kolbász is
megmarad, amelyhez Isten két vas-
yúró gyermeket is küldött.

Végül Heltai Gáspár négy fabuláját
dolgozza át a szerző verses mesévé,
mindegyikből levonva a tanulságot. *A*
férfiúról, a fejszéről és a fákról című mese a
parasztról szól, aki a fáktól kér ágakat,
hogy baltájának nyelet faragjon belő-
lük, de miután jóhiszeműen adnak is
neki, ugyanazzal a baltával kivágja a fá-
kat: „ÉRTELME a fabulának, / bár-
mennyire régi, / HAMIS EMBER
HAMIST ÍGÉR! / — ne adj hitelt né-
ki!” Rászedésen, becsapáson alapszik
A farkasról és a daruról című mese is. A
farkas hízelgő szóval elcsalja a kis bá-
rányt, s miután megeszi, egy csont a
torkán akad belőle. Ekkor a daruma-
dárnak ígér fűt-fát, hogy hosszú csőré-
vel megszabadítsa a csonttól. Ígéretét
nem tartja be, hanem így „köszöni
meg”: „Jó szívemnek áldott tettét /
nem is veszed számba?? / NEM HA-
RAPTAM LE FEJED? MÍG / BEN-
NE VOLT A SZÁMBAN!” A kis ka-
kas azonban túljár a ravasz róka eszén
A rókáról és a kakasról című mesében,

nem hisz a hízelgő rókának, s így megmenekül.

A kötetnek talán legbájosabb meséje *A pórról és egy szép madárkáról* című. Nem csak kedves, de igen tanulságos is. A szép, nagy gyümölcsössel rendelkező paraszt elfogja a kicsi hasznos madarat, hogy csak neki énekeljen. Végül, a madárka könyörgésére mégis szabadon engedi, és ez a szerencséje, mert a kis énekesmadarak védik meg kertjét a kártevőktől. A tanulságot ismét kiemeli a szerző: MINÉL TÖBB A CINKE / HARKÁLY / ANNÁL TÖBB A SZÉP GYÜMÖLCS!”

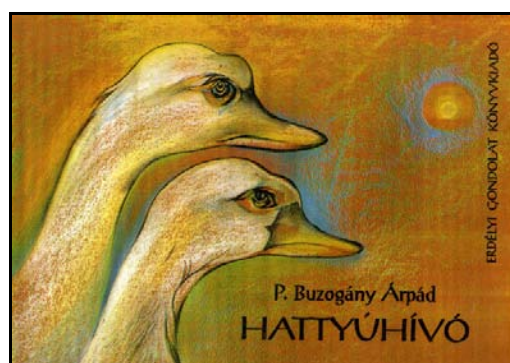
A kötet verses meséit könnyedén pergő ritmusuk, szépen összecsengő páros rímeik is olvasmányossá teszik, inkább a 10 éven felüli gyermekek számára.

P. Buzogány Árpád „hattyúhívója”

Az alliteráció és a hangutánzás jellemzi elsősorban P. Buzogány Árpád *Hattyúhívó* című kötetét, amely — az előbbivel ellentétben — a kisgyermek számára íródott. A kötet 2000-ben jelent meg, Molnos Zoltán rajzaival. A természet és a mindennapi élet jelenségeit, valamint az állatvilágot bemutató versek szinte kivétel nélkül játékosak. Így — felolvasva számukra — a legkisebbek is élvezhetik: „Cserépcsupor, cserépfazék, / csíkos kicsi cseréptál / csorbacsórú csikdánfalvi / cserépkancsó mellett áll” — így indítja a kötetet a szerző *Csörömpölő* című tréfás versikéjével. Ezek néha kiszámolóknak is beillenek: „Ecki, pecki, / ablakodon less ki, / kertedben a liba-

csorda — / hess ki, onnan, hess ki!”... „Áncsi-páncsi, / te vagy a kíváncsi, / rakd a tüzet, ma estére / libacombot ránts ki!” (*Leskelődő*). Ehhez hasonló játékos, ezúttal életképszerű vers is a *Vásár* című: „Eladó a bivalyom, tehenem! / Kóstolta-e a vajam? / Ugye nem?”... Alkudhatunk pipére, / kecskére, / Minden elkél lassacskán / estére. / Aki adott, ül is a / szekerre — / hosszú az út hazáig / Etédre”. (Hasonló témájú a *Libacomb a picacon* című vers is). Tréfás hangulatú a hangutánzáson alapuló *Röcsöge köcsöge*, *Csatornamuzsika* és a *Csendzavarók*. Ez utóbbi szellemesen utánozza az állatok hangját: „A meggyfára rigó szállott, / hozzákezdett, furulyázott: / Tulillilá, tulilla, / elveszett a hangvilla! / Az udvaron bárány béget, / szalagot kér, égszínkéket: / Behehehe, beéi — / pirossal is beéri”... „Kapu előtt libasereg / addig gágog, míg bereked: / Giligágá, giliga, / nehogy elüss, taliga”.

Mivel nem árt, ha a kisgyermek a könyvből megismeri a világot, a szerző a távoli tájakat is bemutatja a *Találkozás a sivatagban*, *Világutazás*, *Az őserdő megrajzolása* című versekben. Ez utóbbiban megjelenik a csíkos tigris, a liánon mászó majom, az ezer színű papagáj és az elefánt.

A versek nagyobb része mégis a hazai tájat eleveníti meg: *Száll a szénaszál, Sárgarigó, Szarkabál, Látogatás, Hattyúbíró* és a daktilusokkal dúsított ritmusú *Ősszel*: „Törpe körtefa ága alatt / pók csüng vékony szálon. / Körbekerülük a napsugarak, / úgy, mint régebb, nyáron. // Pottyán a körte és szökken a pók, / Fürgebben, mint nyáron. / Hűvös a szél s kicsi lett a nap, mint / Harmatcsepp fűszálon”.

Az őszi és a tél több költeményének ihletője: *Őszi vers iskolakezdésre, Október, Novemberi szél, Hópehelyek, a Decembercsúfoló, a Fóka-móka* és a *Mese* címűeket ismét a játékosság jellemzi: „Csúszik a szánkó, / libben a kendő, / alatta kis Kata / mellette Gergő”. (...) „Az utca végén / két kis hóember: / kacagja őket a / huncut december” (*Mese*). A *Karácsonyest* viszont az alkalomnak megfelelő ünnepi hangulatot áraszt: „Fenyőfa illata / költözik a házba, / még a legkisebb se / kívánczik ágyba: / Gyertyák gyúlnak a fán, / ajándék alatta / angyal csengettyűjét / mindenki hallhatta. / A hegyekről hozott fenyő is azt leste: / miért olyan díszes / ma, karácsonyeste?”

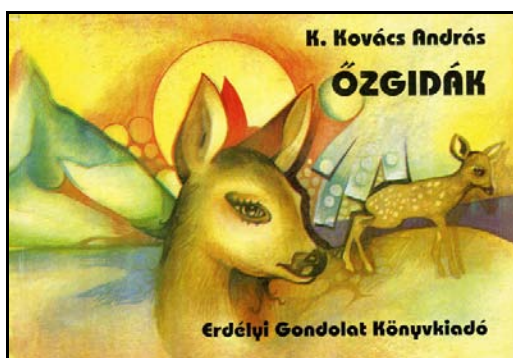
A kötetcímadó vers, a *Hattyúbíró*, a szerzőnek a hazai tájhoz való kötődését igazolja: „Libegj-lobogj lapanttyú, / égbe szállott hat hattyú. / Fejünk fölött libegnek / egyenesen Tibetnek. / Nagy a hó most Tibetben, / mit esznek a hidegben? / Jobban él itt majd a tyúk — / gyertek vissza, hat hattyúk!”

Erre az érzésre igyekszik tanítani értékes kötetében a kisgyermeket is.

K. Kovács András „őzgidái”

K. Kovács András *Őzgidák* című kötete (megjelenési év: 2000) szintén játékos hangulatú versekből áll, de ő még nagyobb teret szentel a hazai (elsősorban a székelyföldi) nevezetességeknek, a Nyikó vizének, amely nyáron kiapadt, pedig tavasszal és esősebb nyarakon a Küküllővel vetekedik, a híres korondi edényeknek, amelyek két versében is szerepelnek: *Korondi strázsák* és a szójátékokon alapuló *Fürge korongok*. A „strázsák” a kis díszítő szép bokályok, csodás vázák, amelyek hírt hoznak a szülőföldről (*Korondi strázsák*), valamint: „Korondon fürge korongok / járnak vidám körtáncukat. / Ki látott még ilyen bolondot, / hogy ok nélkül is jól mulat? / Gyors korongok egyre ropják / víg őseik szilaj táncát, / tán fejükben az motoszkál: / vázáikat százak várják” (*Fürge korongok*). A szűkebb pátriát idézik az *Ezüst paták*, *Lomba kerék*, valamint a helynevekben bővelkedő *Hetyki-Petyki* című versek is (ez utóbbiban szerepel az *Atyha*, a *Fene-hegy*, a *Málnavész*, a *Pap mocsara*, a *Balázs-kegy* és a *Farkasmező*). A *Parajdi templom* című költemény nem csak gyermekekhez szól, hiszen ez a csodás „templom” gyógyító sóból épült: „Itt só minden: szentkép, oltár, / fal, mennyezet, Mária-szobor, / só a zsoltár, só a fohász, / sose mondják: kifogyott. / Pár nap, míg tüdőd kitárod, / végbemegy a roppant csoda, / s vígan világgá kiáltod: / nem is voltam beteg soha!”

Ebben a kötetben is helyet kapnak a természet szépségei és az állatvilág érdekességei. A könyv címéül szolgáló *Őzgidák*ban a hidegnek és a bitangoló farkasoknak kiszolgáltatott kis állatokat félti a szerző. A „Böjtölő medve” szintén a tél áldozata: „Nincs már gyümölcs, / lába fázik, / mit keressen a tisztáson? / Megfakult az üde pázsit, / eltűnőben minden lábnyom. / Hideg vackán elgondolja: / bizony böjtös lesz a kosztja”. Nyáron bezzeg őrzi „mackó bácsi” a málnabokrot, amely „Az ő kincse, tulajdona, / közjegyző is láttamozta”, de a kis Pisti mégis túljár az eszén (*Pisti és a málnacsősz*). A kislány viszont árván hagyja babáit, mivel inkább a nyuszikkal törődik, őket etetiti, „kora déltől késő estig”... „Haragszik is / a sok baba, / mivel őket / árván hagyja” (*Nyuszi-barát*).

Télen a szobába kényszerült gyerekek a tavaszt várják: „Mert a tavasz, az a csodás, / ébred, sarjad s zeng az élet! / illat tölt be rétet, szobát, / még a nap is korán ébred” (*Tavaszcvaró*). Öregapó viszont inkább az unokáját várja haza mindennap az iskolából: Főleg délben nézelődik: / unokája nem jön-e már? /

Mert a csöppség megsértődik, / ha apóka nincs a vártán (*Öregapó*).

A 15 rövid, rimes versből álló kötetet Molnos Zoltán látta el illusztrációkkal.

Megszólal az aranycsengő

Az 1998-ban megjelent karácsonyi antológia címe: *Megszólal az aranycsengő*. A gyermekekhez szóló karácsonyi verseket és történeteket Beke Sándor válogatta, Karancsi Sándor illusztrálta, kiállításra is alkalmas rajzokkal.

Az első rész jól ismert karácsonyi verseket tartalmaz: Ady Endre *Kis karácsonyi ének*, József Attila *Betlehemi királyok* és Radnóti Miklós — talán kevésbé ismert — *Jászol* című versét, melynek eredeti címe: *Lapszéli jegyzet Lukácshoz*. Ez utóbbiban a címnek megfelelő rövid, egy-két szavas sorok Jézus születésének körülményeit írják le: „Holdsarló / nézi csak / reggelig, / végül a / vándorló / pásztorok / meg- / lelik. / Jászol a / bölcseje / fényekkel / úgy teli! / Állnak és / csodálják / fe- / ketén, — / s köztük két / hű tehén / leheli / a gyerek / csillogó / bőre tük- / rét.”

A XX. század első feléből származik Kosztolányi Dezsőnek és Füst Milánnak a témához kapcsolódó lírai hangú elbeszélése. Kosztolányi *Öröm* címmel írja le, hogy mit jelentett számára a karácsonyi készülődés, főleg az édesapja szobájából kihallatszó zajok érdekelték, hiszen mindig maga készítette gyermekei számára az ajándékokat, nem pénzhiány miatt, hanem sze-

retetből. Füst Milán *Levél elmúlt karácsonyokról* című elbeszélésének részletében arra emlékszik vissza, hogyan vásárolta meg kevéske zsebpénzből Dickens Karácsonyi énekét.

Az erdélyi írókat, költőket képviseli a kötetben Zsigmond Győző *Karácsony* című hangulatos szabadversével: „Gömbök pislákolnak / csilingelés huppan csillámló / havak szemén. / Az aranyló tűlevelekre / kis angyalok simulnak, / gyerekgertyákra hajtja / fejét az éj.”

Végül Csire Gabriella kötetcímadó *Megszólal az aranycsengő* című elbeszélésben visszaemlékszik saját gyermekkorára, amikor még szeretett volna hinni a karácsonyi angyalban, bár észrevette, észlelte már, hogy a megszólaló „aranycsengő” csak a csörgőóra hangja és a fára aggatott díszeket is látta már tavaly, tavalyelőtt. Az eszével így felfogta, hogy szülei az „angyalok”, de nem árulta el nekik, hogy ne rontsák el egymás játékát.

Gondolom, ezzel így voltunk valamennyien gyermekkorunkban, eszmélésünk idején, és ugyanígy éreznek a mai gyermekek is, akikhez szól ez a kis karácsonyi antológia.

Levelek Jézushoz — Baricz Lajos kötete

2003-ban jelent meg Baricz Lajos marosszentgyörgyi plébános-költő gyermekverskötete *Kakukk és Habakuk* címmel, Újfalvi Huba illusztrációival, mely két — stílusban és mondanivalóban is jól elkülönülő — részre oszlik.

Az első, hosszabbik rész, az édesanyja emlékének szentelt *Csodákat vár a tavasz* címet viseli, de a hagyományos stílusban írt rövid versek általában a természetről, benne mind a négy évszokról vallanak. A *Nyári este*, a *Tábortűz*, az *Őszi elégia*, *Őszi álom*, *Hóharmatos reggelen*, *November* és *Ködös november*, majd a *Pattan a rügy*, *Tavaszi napsugár*, *Nevet a nap* és más versek is arról tanúskodnak, hogy a költő az év

mindenik évszakában és hónapjában megleli a szépségeket, örömeiket. Továbbá kedveli az állatvilág kedves kis képviselőit is. Ezt bizonyítják a *Mókus ugrál*, *Gerle szól*, *Fecskék*, *Katicabogár* és a számára legkedvesebb „Kis cicám” is: „Kitátja a pici száját, / szívszakadva nyávog; / megpuhul az én szívem is / barátjává válok”.

Levelek Jézushoz címet viselik a kötet második részének darabjai. Ezek, az előző rímes sorokkal ellentétben, szabad- vagy inkább prózaversek. Tartalmuk meglepő, sőt, helyenként meglehetősen

üzenetük a mai gazdasági helyzetből adódó visszasságokról szól. A kilenc naiv stílusú kislevél közül mindössze az első kettő és az utolsó tanúskodik többé-kevésbé boldog gyermekkorról, a többi hat eltűnt szülőről, csavargó gyermekről, hajléktalan családról, munkanélküliségről, árvaságról, betegségről szól. A szomorú, tragikus körülmények között élő kisgyermek már csak Jézustól reméli sorsuk jobbra fordulását. A mai gyermekkor árnyoldalainak realisztikus ábrázolásával, versbe foglalásával a szerző valósággal új műfajt alkotott.

* * *

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gyermekverskötetei igen jelentős szerepet játszanak a kiadó tevékenységében.

Általánosságban megállapítható, hogy a gyermekek számára írott versek és a hozzájuk tartozó illusztrációk nemcsak szórakoztatók, hanem tanulságosak is, következésképpen a gyermekvers, mint műfaj — nem lebecsülendő, nem hanyagolható el annak állandó művelése. Fejleszti a legifjabb nemzedék (vagy a serdülőkorúak) szépérzékét, bővíti, gazdagítja szókincsét, gondolatvilágát. A gyermekversek — az itt tárgyaltakat is beleértve — új ismereteket, információkat nyújtanak a kicsik számára a természeti jelenségekről, a növény- és állatvilág érdekességeiről. Megtanítják őket a természet szeretetére, egymás megbecsülésére, a bensőséges családi élet harmóniájára, a szülők, hozzátartozók, nevelők tiszteletére, a békés játékokra, a belső békére, és harmóniára, ellensúlyozva mindezzel a televízió rajzfilmeiben látott, a videó- és egyéb „modern” játékokban tanult tömény erőszakot, horrort és agressziót.

A szülők, nagyszülők, tanítók, nevelők feladata a gyermekekhez szóló irodalom megismertetése, megszerettetése az óvodás- és kisiskolás korúakkal, hogy kamatoztathassák az abból tanultakat, majd, néhány év múlva művelt, irodalom-szerető serdülőkké és felnőttekké váljanak.

Erdélyi Toll – gyermeknek

Csire Gabriella

A párjanincs János Vitéz

Petőfi Sándor *János Vitéz*
című elbeszélő költeménye nyomán

A *párjanincs János Vitéz* Petőfi Sándor *János Vitéz* (1845) című elbeszélő költeményének prózába való átültetése.

Petőfi Sándor (1823–1849), a legnagyobb magyar költőzseni páratlan értékű életművet hagyott ránk. A magyar irodalom egyik legszebb költői elbeszélését, a *János Vitézt* 21 éves korában írta. Az árva legény kalandjai népmesei környezetben játszódnak le, de felidéz a korabeli falu képét és a huszáros nagyotmondás leleményeit is. A népmesei fogantatást a versforma is hangsúlyozza: a felező tizenkettes.

Petőfi remekműve számtalan magyar és idegen nyelvű kiadást ért meg, Kacsóh

Pongrácot pedig daljáték komponálására ihlette. *János Vitéz*ének (1904) szövegkönyvírója Bakonyi Károly volt. A versbetéteket Heltai Jenő írta. A daljáték átdolgozott prózai szövege Karinthy Ferenc-től származik. 1939-ben vitték filmre először Petőfi elbeszélő költeményét, kitűnő szereposztásban (Kiss Ferenc, Dayka Margit, Simor Erzsébet). Jankovics Marcell 70 perces rajzfilmje (Pannónia Filmstúdió, 1973) világsikert aratott.

A *párjanincs János Vitéz* című átdolgozás bizonyára hozzásegíti a gyermekolvasókat ahhoz, hogy Petőfi verses meséjét elolvassák, iskolai színpadon megszólaltassák és szívükbe zárják.

Kukorica Jancsi árva fiú volt. Egy jólelkű asszony talált rá a kukoricásban, aki mindig gyerekre vágyott. De a Jancsi nevelőanyja hamar sírba szállt, és azontúl férjére, a haragos, indulatos emberre maradt az árva legényke.

Jancsi egész nap kint volt a mezőn, és mostohaapja juhaira vigyázott. Az időt furulyázással töltötte. Ifjúságának egyetlen öröme, reménysége Iluska, a szép szőke kislány is árvaként tengette életét. Szülei korán meghaltak. Iluskát gonosz mostohaanyja dolgoztatta napestig. A kislány főzött, mosott, teregetett. Egyetlen pajtása gyermekkorától Jancsi volt.

A falu árvái szerették egymást és arról ábrándoztak, hogy egyszer majd össze-házasodnak. Szép nyári napon történt, hogy míg Jancsi a nyájra vigyázott, Iluska a pataokban ruhát mosott. A juhászbojtár gyönyörködve nézte szíve választottját, és kicsalta a partra beszélgetni. Ha egymást láthatták, gyorsan telt az idő. Nem vették észre, hogy elmúlt a délután, és lassan bealkonyult. Csak akkor rezzentek föl álmodozásukból, amikor Iluska mostohája mellettük termett.

— Gyalázatos, te, így lopod a napot! — kiáltott Iluskára. Csak úgy áradt belőle a szitok, a fenyegetés.

De Jancsi védelmébe vette Iluskát:

— Hanem most már elég! — szólt a vénasszonyra. — Fogja be a száját, vagy majd betapasztjuk!

A szipirtyó kénytelen-kelletlen elhallgatott. Jancsi még azt mondta Iluskának, de úgy, hogy a vénség is hallja: ha bántani merészné őt mostohája, csak mondja meg, és akkor vele gyűlik meg a szipirtyó baja. A juhászbojtár hosszasan nézett a távozó Iluska után. De amint egyedül maradt, megszeppenve észlelte, hogy alig lézeng egy-két juh a láthatáron. Nagy keservesen félig összeszedte a juhokat.

A nyáj másik felének nyoma veszett. Farkas vagy tolvaj vitte el az állatot, mindegy már.

Búsan hajtott haza a megmaradt nyáját a legény. Mostohaapja azon az estén is a kapuban állt, mint máskor. Szokása szerint meg akarta számolni a juhokat.

— Ne is számolja, gazdám — mondta Jancsi. — Nem tudom, hogy történt, de elszéledt a fele.

Először a gazda azt hitte, csak tréfálkozik a bojtár. Amint megértette, mekkora kár érte, rettentően felbőszült.

— Vasvillát, vasvillát! — ordította. — Hadd szúrjam keresztül!

Azzal felkapott egy petrencés rudat és Jancsi után iramodott. De a legény nem várta be, hogy utolérje mostohája. Attól félt, hogy még kezét emel arra, aki föl-nevelte. Addig szaladt, míg gazdája a szuszából kifogyott. Azután tétován ballagott tovább, maga se tudta, hova, merre. Elkergették, nem volt többé otthona.

Mielőtt világgá indult volna, fölkereste Iluskát, hogy elbúcsúzzék tőle. Bús furulyaszóval ébresztette éjfél tájban kedvesét. Az árva lányka nyáron a pítvarban aludt. Gyorsan fölugrott a furulyaszóra és Jancsihoz sietett. Alig ismert rá.

— Mi történt, Jancsikám? — kérdezte. — Mitől vagy olyan sápadt, szomorú?

A legény elbeszélte, mi történt vele. Sírással küszködött. Szava el-elakadt:

— Nem látlak többé! — ölelte magához a lánykát.

Iluska sírva borult a Jancsi vállára. Úgy váltak meg egymástól, mint levél az ágtól.

Kukorica Jancsi nem nézte, merre megy. Hiszen senkije se volt a világon. Csak subáját, kalapját vitte magával. Útravalónak pedig súlyos bánatát. Elhagyta a falut. Előtte a puszta rónaság feküdt. Ment, mendegélt. Délig meg sem állt. Mikor a nap az ég közepére ért, a legény leült egy tó partjára, hogy elköltse a tarisznyájában lapuló szalonnamaradékot. Vízet a tóból merített kalapjával. Így verte el éhét-szomját. Estére egy erdő szélére ért. Benn, a sűrűben fény pislákol. Jancsi azt hitte, csárda ablaka világít, és habozás nélkül belépett a házba. De csak akkor látta, miféle csárdát talált. Tizenkét rabló tanyázott abban.

Amint megpillantották Jancsit, fegyverükhöz kaptak, hogy megöljék.

— Ki vagy, te szerencsétlen, hogy ide mertél jönni? — mordult rá a rablók kapitánya. — Többé nem látnak a szüleid, nem lát a feleséged, senki nem lát többé! Innen élve nem távozol!

Jancsi cseppet sem ijedt meg. A rablóktól se félt. Nagy bátran azt felelte: féljen az, akinek kedves az élete.

— Ha úgy tetszik nektek, hagyjatok ezen az éjen itt aludnom, ha nem, csapjatok agyon. Nem fogok védekezni.

Tetszett a rablóknak a Jancsi elszántsága.

— Derék legény vagy — mosolyodott el a rablókapitány —, jó lesz a zsványoknak. Nézd, milyen gazdagok vagyunk! Ez a hordó tele van ezüsttel! Ez meg itt arannyal. Csak rabolni, fosztogatni, ölteni kell, és minden a miénk. Elfogadod a cimboraságot?

— Cimborátok vagytok! — válaszolta Jancsi tettetett vidámsággal. — Felcsapok zsványoknak! Ez lesz rút életem legszebbik órája!

— Hogy még szebb legyen — ujjongott a rablókapitány —, gyerünk, fiúk, töltsetek bort!

Nagy kancsókból itták a zsványok a bort, s biztatták Jancsit is, tartson velük. De ő mértékletes maradt. S amikor a rablók mind berúgtak és jobbra-balra dülöngéltek, Jancsi arra gondolt, hogy megszerezhetné a hordónyi kincset. Ha magával vinné, házat építhetne belőle és lakodalmat csaphatna Iluskával. Mégsem nyúlt a rabolt kincshez, hiszen ártatlanok vére és átka tapad a zsványok ezüstjéhez, aranyához. Felkapta az égő gyertyát és meggyújtotta a ház fedelét. A rablók tanyája lángot fogott, és hamuvá égett benne mind a tizenkét gonosz.

Kukorica Jancsi tovább ment, és az úton találkozott egy csapat katonával.

— Vigyázz, földi, hogy meg ne öljön a búbanat! — szólt rá a katonák vezére, amint lovával melléje ért.

— Bizony szomorú vagytok — sóhajtott Jancsi. — Nem könnyű a bujdosónak. De ha én is katona lehetnék, nem cserélnék senkivel.

— Nem játék a katonaság — mondta a kapitány. — Tudod-e, hova megyünk? A franciák segítségére sietünk, mert megtámadta őket a török.

— Hű — kiáltott fel Jancsi —, ez lenne nekem való! Tudom, egy török se menekülne a kezem közül!

A vezér elégedetten hallgatta Jancsit. S mert megkedvelte bátor beszédéért, szép természetért, befogadta katonának. Senki nem volt Jancsinál boldogabb: büszkén feszített a katonaruhában szilaj lován.

Ment, mendegélt a sereg. Sok országon kellett áthaladnia, hogy elérje a franciák földjét. A tatárok majd felfalták szegényeket. Alig menekültek meg tőlük, retentő hideg támadt rájuk. Sebaj — gondoltak nagyot a derék vitézek, s hogy ne fázzanak, hátukra kapták lovaikat. Amikor a nagy hegyek tetején lépkedtek, s tőlük egy órányi járásra ha volt a nap, akkora hőség támadt, hogy ruhájukat mind egy szálíg levetették a katonák. Levegőt ettek, s a fellegekből csavart vízzel oltották szomjukat. S ez mind semmi volt ahhoz képest, hogy a csillagok között mit kellett elszenvedniök. A szokatlan úton paripáik megbotlottak a csillagokban. De átvészelték minden nehézséget, és sok-sok vándorlás után eljutottak a franciákhoz.

Szomorú látvány fogadta őket. Feldúlt városokon, kiürített borospincéken bukdácsolnak át. A franciák királyát messze űzte várából az ellenség. A királykisasszonyt pedig elrabolták.

A vitézek előbb kipihenték a fáradságos utat, jót aludtak éjjel. Másnap neki-gyürköztek a csatának. Megkeresték a törököt és hadat üzentek neki. Lett nagy csinnadratta, méndobogás, kardcsattogás, fülsiketítő kiabálás. Szaladt a török, amerre látott. Csak a nagyhasú vezérnek, a basának nem tudtak ártani. Kukorica Jancsi ezt nem tűrhette. A basához lovagolt, és nagyot kurjantott:

— Atyafi, te úgyis sok vagy egy legénynek. Megállj, én majd kettőt csinállok belőled!

Azzal megsuhintotta kardjával a potrohost, és kettéhasította. Most már csak a török basa fiát kellett elfogni. Az sebesen vágatott át a harcmezőn az ájult királylánnyal. Kukorica Jancsi addig kergette, míg az ifjú alatt össze nem rogyott a ló. A basa fia könnyörgőre fogta:

— Kegyelem, irgalom! Vedd el mindenemet, csak életemet hagyd meg, jó vitéz!

— Nem kell nekem a vagyonod! — válaszolta megvetően Kukorica Jancsi. — Menj, vidd gyáva életedet!

Azzal leszállt a lováról, hogy megmentse a királyleányt. A gyönyörű hajadon épp akkor tért magához.

— Te vagy a megmentőm? Örök hálára köteleztél! — rebegette. — Ha akarod, akárki is légy, hű feleséged leszek.

Jancsi meghatódva nézte a királylányt. De mielőtt megszólalt volna, Iluska jutott eszébe. Ezért csak annyit mondott:

— Menjünk az édesapádhoz! Ott majd mindent megbeszélünk.

Szép lassan beballagott a királylánnyal a visszafoglalt várba. A vitézek már mind ott gyülekeztek. Az öreg király izgatottan sietett lányához, hogy megcsókolja, megölelje.

— Most már teljes az örömem — szólta. — Hol a szakács? Készíts gyorsan a vitézeknek lakomát.

A szakács mosolyogva szólta:

— Készen van a vacsora. Asztalhoz ülhetnek a daliák.

Volt ott étvágy, hiszen a nagy öldöklésben megéheztek a vitézek. Már a borzogatásnál tartottak, amikor a király Jancsihoz fordult:

— Mondd meg, hogy hívnak, bátor vitéz, aki a lányomat megmentetted!

— Kukorica Jancsi a becsületes nevem — felelte Jancsi a királynak. — Egy kicsit parasztos, de én nem szégyellem.

— Mától fogva — mondta a király, de úgy, hogy mindenki hallja — neved János Vitéz.

Az öreg király azt mondta, hogy János Vitézre hagyja a trónt és hozzá adja feleségül a leányát.

— Homlokodra teszem a fényes koronát — szólta reszkető hangján az öreg király —, fényes koronámért nem is kívánok mást, csak hogy egy szobát adj nekem a várban, hátralevő napjaimat hadd élhessem le ott.

János Vitéz szépen megköszönte a király kegyét. De pajtásai csodálkozására azt válaszolta, hogy nem fogadhatja el az ajánlatot. A franciák királya azt hitte, János csak szerénykedik, de amikor elmesélte szomorú ifjúságának történetét és mátkáját, Iluskát emlegette, a királyleány egy könnycseppet törült ki szeméből. A jószívű király nem marasztalta János Vitézt tovább. Egy zsák aranyat adott neki ajándékba. Mind kikísérték a hajóhoz a daliát, és szerencsés utat kívántak neki. János Vitéz a tengerre szállt. Alig várta, hogy Iluskáját viszontlássa.

A hajóban egyre csak a szép szőke Iluskán járt az esze. Most már semmi akadály annak, hogy összeházasodjanak. Boldogok lesznek, és nem látnak szükség semmiben. Arra gondolt, hogy nevelőapját is megajándékozza, hiszen neki köszönheti a szerencsáját. Ha nem kergette volna világgá a gazda, most is őrizhetné a juhokat. Amint így elmélkedett, észre se vette, mekkora szél kerekedett. A szélből vihar támadt. Mire álmodozásából fölrezzent, rettentő mennydörgés közepette lesújtott a villám s a hajót kettéroppantotta. A hajó népe mind odaveszett. János Vitéz volt az egyetlen, aki megmenekült. A hullám olyan magasra emelte, hogy kinyújtott karjával elért egy felleget. Jól megkapaszkodott a felleg csücskében, s addig vitette magát, míg a felhő a tengerpartra, egy sziklacsúcs fölé nem ért. Ott elengedte a felleg csücskét és leszállt.

Körülnézett a sziklacsúcson, de egy griffmadárfészeknél nem látott egyebet. Gondolt egyet, fölpattant a griffmadár hátára. A megsarkantyúzott madár föl szállt és sebesen repült János Vitézzel. Dobta volna le a hátáról a daliát, de János

erősen szorongatta a nyakát. Egyszer csak megpillantotta fentről a faluját, és szíve nagyot dobbant. Keze nem szorította többé a madár nyakát, s a griff leszállt vele.

János Vitéz mindjárt Iluskához sietett. Gondolta, nem hoz egyebet hűséges szívénel, kincsekkel megrakott zsákja a tenger vizébe hullt. Már ott állt a pitvarban, de az árva lányka helyett idegen, ismeretlen arcokat pillantott meg. Azt hitte, eltévedt, de egy kedves fiatalasszony betessékelte és helyet kínált.

János a szép árva lány után érdeklődött.

— Iluska? Rég eltemettük szegényt — mondta a fiatalasszony.

Jánossal nagyot fordult a világ. A szívéhez kapott, hátha kiszakíthatná onnan a bánatot. Amint kezdett magához térni, megkérdezte, mint esett halála.

— Sok baja volt szegénynek. Gonosz mostohája ütötte, verte, koplaltatta. Utolsó szavával Iluska magát emlegette — törülgette szemét a fiatalasszony. — Azt sóhajtott: „Jancsikám, Jancsikám!”

János Vitéz az asztalra borult. Úgy siratta elhunyt kedvesét. A menyecske kíséerte őt a temetőbe. A síron nőtt csipkebokorból János letépett egy rózsaszálat. Könnyezve nézte s illatát belehelte.

— Árva kis virágszál — suttogta —, légy hűséges útitársam!

Ismét elindult világga, faluját, kedves Iluskája sírját messze hagyván. S amint ment nagy búsán, bánatosan, különös helyre tévedt. Óriásországba.

Az óriás csősz dühösen mordult, amint meglátta János Vitézt.

— Ha jól látom, ott a fűben ember mozog. Talpam úgys viszket, várj, majd rád taposok.

Azt bizony nem várta be János Vitéz s fölemelte kardját. Amint az óriás rálépett a kardra, fájdalmában nagyot kiáltott, és a patakba szédült. János fürgén átszaladt az óriás testén a túlsó partra, és kardjával lenyisszantotta a csősz fejét. Most már nyugodtan mehetett tovább, senki nem állta útját. Betért Óriásország erdejébe, ahol akkorára nyújtóztak a fák, hogy nem látszott a tetejük. A szünnyögök ökönyi nagyságúra nőttek. Volt mit hadakoznia Jánosnak. Amint kiért az erdőből a vitéz, királyi palota tárult szeme elé. Nagy bátran besétált a kapun.

S mit látott benn! Épp ebédnél ült az óriáskirály és ki tudja, hány fia. Kőszikla volt az eledel. Az óriások királya barátságtalanul mérte végig váratlan vendégét. Ebédeljen velünk kősziklát — szólította fel —, mert ha nem, rögtön szétmorzsolják.

János Vitéz nem rettent meg a fenyegetéstől. Azt mondta, jól van, de törjön le a király a nagy kősziklából neki egy kisebb darabot.

— Nesze — nyújtott át egy szikladarabot az óriások királya —, galuskának elég lesz, de utána a gombócot is megedd! Na, harapd!

— Harapod bizony te a kínos napodat! — kiáltotta János Vitéz, és úgy halántékon vágta a szikladarabbal a királyt, hogy az holtan fordult le székéről.

Lett nagy ijedelem! A királyfiak szeméből megeredt a könny. Mind rimánkodni kezdtek János Vitéznek, hogy hagyja meg az életüket. Cserében, ígérték, minden kívánságát teljesítik.

A legnagyobb testvér sípot adott János Vitéznek, s azt mondta:

— Vidd magaddal ezt a sípot, s ha megfúvod, rögtön nálad leszünk.

János Vitéz megkegyelmezett az alázatosan hajlongó királyfiaknak, és odahagyta az óriások birodalmát.

Tovább kergette a nyugtalanság a vitézt. Amint ment, mendegélt, úgy fogyott a fény, keskenyedett az ösvény. A koromsötétben már csak suhogás hallatszott. Szikrányi világosság se maradt. Arra ment János Vitéz szinte vakon, ahol legerősebb volt a suhogás. Így érkezett a boszorkánytanyára, a barlanghoz. A boszorkányok tanácskozássra gyűltek össze. Nagy suhogva érkeztek meg seprűnyélen lovagolva. János Vitéz a kulcslyukhoz settenkedett és bekukkintott. Hatalmas üstöt látott a tűz fölött. Abba a boszorkányok kígyót, békát, patkányfejet dobáltak.

János Vitéz előbb elhordta a barlang szájától a seprűnyeleket, melyeken a csúf boszorkányok érkeztek. Aztán belefűjt a sípjába. Hívására az óriás királyfiak rögtön megjelentek.

— Rajta, legények — parancsolta János Vitéz —, törjete be szaporán!

Az óriások berontottak a boszorkánytanyára. Lett nagy sípítozás, zenebona, szitkozódás. A szipirtyók kitódultak és a seprűnyeleket keresték, hogy elinaljanak. De az óriások egyiküknek se kegyelmeztek. Amint egy boszorkányt megöltek, mindig oszlott a homályból. Már majdnem megvirradt, amikor János Vitéz az utolsó boszorkányban épp az Iluska mostoháját ismerte föl.

— Ezt magam döngetem el! — kiáltotta.

De a gonosz mostoha kicsúszott a vitéz markából.

— Gyorsan, utána! — parancsolta az óriásoknak.

Az egyik óriás el is kapta, és a magasba hajította a boszorkányt. A falu határában esett le a banya. Senki nem siratta, nem sajnálta, még a varjú se káromgott utána. Így ért csúfos véget a gonosz mostoha, aki halálba kergette Iluskát.

János Vitéz nagy tüzet rakott. Azon égette el a seprűket. A nap szépen sütt azontúl a tájra. A boszorkánytanya végleg eltűnt. János búcsút vett akkor az óriásoktól. Ő jobbra ment, az óriások meg balra.

Tovább vándorolt János Vitéz. Egyetlen vigasza az Iluska sírjáról leszakított rózsaszál volt. Ha a virágra nézett, az árva kislányra gondolt, az elmúlt időkre. Addig ballagott nagy szomorúan, míg egyszer csak az óperenciás tenger partjára nem ért. Egy öreg halászt kért meg, evezne át vele a túlsó partra. A halász azt válaszolta, elvinné szívesen, ha az óperenciás tengernek partja volna. De azt emberfia még nem látta sohasem.

János Vitéz ekkor a sípjába fűjt. A síp szavára rögtön megérkezett az egyik óriás.

— Át tudsz gázolni ezen a tengeren? — kérdezte tőle János Vitéz.

— Át tudok-e? — nevetett az óriás. — Meghiszem azt! Foglalj helyet a vállamon.

János Vitéz jól megkapaszkodott az óriás hajában. Három hétig ment vele szörnyű sebességgel az óriás, amikor János észrevett a távolban valamit.

— A part! — örvendezett.

— Az csak egy sziget — felelte az óriás.

— Miféle sziget?

— Tündérország az, biztosan hallottál róla.

— Vigyél oda! — kiáltott fel János.

— Elvihetlek, de ott veszély fenyegeti az életedet.

— Azzal te ne törődj!

Az óriás teljesítette a parancsot: János Vitézt letette a szigetre, majd hazatért.

Tündérországnak három kapuja volt. Az első kapuját három medve őrizte. János elszántan lépett a vadállatokhoz, és kardjával leszúrta mind a hármat. Másnap a második kapuhoz ért. Azt három oroszlán őrizte. János Vitéz nekigyürkőzött a viadalnak és az oroszlánokkal is elbánt. Úgy föllelkesítette a siker, hogy most már cseppet sem pihent. Ment a harmadik kapuhoz. A harmadik kapu őre volt a legfélelmetesebb. A hatalmas sárkánykígyó mindjárt kitátotta szörnyű száját, hogy János Vitézt szétroppantsa. De János túljárt a szörnyeteg eszén. Fürgén beugrott a torkába, majd lejjebb mászott, és kardját beledöfte a sárkány szívébe. Ekkor a harmadik kapu őre is kimúlt. Volt mit dolgoznia Jánosnak, míg kardjával lyukat fűrt a sárkány oldalába, hogy kimásszon.

Amint átlépte a harmadik kaput is, eléje tárult a szép Tündérország. Örökös tavasz, örökös hajnal országába jutott, ahol tündérfiak és tündérlányok éltek, akik nem ismerték a bánatot, csak örömben sírtak. Minden könnycseppjük gyémánttá változott, ha lehullt a földre. A tündérgyermekek szivárványt fontak a tündérlányok szemsugarából.

János Vitézt rögtön körülvették a tündérek, és szelíd szóval biztatták, hogy tartson velük. Káprázott a vitéz szeme a rózsaszín fénytől, mélyen belelegezte az illatos levegőt. De amint egyre beljebb haladt a gyönyörű országban, annál inkább érezte, milyen mérhetetlen nagy az ő bánata. Ha Iluska nincs vele, semmit se ér a gondtalan ifjúság, az öröklét, a vidámság. Míg így kesergett magában, megállt egy tónál, mint aki vándorútja végéhez ért. Gondolta, szomorú életét itt befejezi. Előbb a virágot dobta a vízbe, s így szólt:

— Egyetlen kincsem, rózsaszálam, te mutasd nekem az utat!

De csoda történt. Csak úgy káprázott a szeme attól, amit látott. A rózsaszál benn, a tó vizében átváltozott Iluskává. János Vitéz berohant a habokba, hogy kimentse rég nem látott kedvesét. A tó az élet vize volt, s mindent, amihez csak hozzáért, életre keltett. A szép Iluska hamvából nőtt rózsaszál a tóba hullva, Iluskának adta vissza az életét.

A lányka szebb volt, mint valaha. János szólni se tudott örömében. A tündérlányok is ámulva ámultak. Még ők sem láttak a rózsából sarjadt árva lánynál gyönyörűbbet. Meg is választották Iluskát tündérmirálynőnek, János Vitézt pedig tündérmirálynak.

Ma is boldogan élnek mind a ketten Tündérország virágerdejében.

Keller Emese illusztrációja

Jancsik Pál

Negyven fecske

Negyven fecske ül a dróton,
negyven füstös ficseri,
ki a tájat figyeli:
— Jön az ősz, jön, itt van már,
fújnak hűvös szelei —
mindegyik ezt fecsegi.

Mind a negyven partifecske,
mintha negyven kicsi kecske
volna, s mind a zöld mezőn
ugrándozna, melegedne —
bukfencezve, repesőn
veti magát a szelekbe,
negyvenfelé szétcikázva
éles hangon kiabálja:
— Jön az ősz, jön, itt van már,
fecskeszárnyon száll a nyár.

Az őz

Az őz megáll a fák között,
a fülét forgatja, figyel.
Léptek neszére hirtelen
nagyot ugrik, úgy tűnik el.

Gergő meglepve néz körül.
Elillant, többé sose látja.
Tán megégette lábait
a kis számócák gyöngé lángja?

Mi volt?

Egy moccanás, egy villanás...
Valami átsuhant a fákon.
Hogy itt volt, nem mutatja más,
csak enyhe lengőzés az ágon.

Ott távolabb a földre szállt,
pici nyomát a hóba róttá.
Kétségtelen, hogy erre járt,
de ki tudja, hol van azóta...

Nem volt hát puszta látomás,
se képzelődés, hókuszpókusz.
Hogy mi volt, nem lehet vitás:
egy lompos farkú, fürgé mókus.

Abonyi Mária: Fecskék

Jánky Béla

A Napsugár rikkancsa

Mesélte apa, hogy
amikor ő gyerek volt,
az újságokat, képeslapokat
utcai kikiáltók, rikkancsok
árusították.

Végigszaladtak reggel
a legforgalmasabb utcákon,
s a lapot lobogtatva kiáltották:
„Szenzációs hírekkel
megjelent a Friss Újság!”

Azt mondtam erre:
nagy kedvem volna rikkancs lenni.

Kiállnék nagyszünetben
a sulis udvarára,
s tele torokkal
kiáltanám:
MEGJELENT A NAPSUGÁR!
MEGJELENT A NAPSUGÁR!

Kivárnám az alkalmas
pillanatot, mikor valóban
kibújik a Nap egy-egy sugara
a felhők mögül.

Mert nem mindegyik srácnak
meséli otthon a papája,
hogy régen az újságokat,
képeslapokat
utcai kikiáltók, rikkancsok
árusították.

Pajtásaim nem tudnák,
hogy én tényleg a Napsugár
rikkancsa vagyok,
s ha éppen borús idő volna,
kiáltásommal szégyenben maradnék:
azt hinnék, elment
a szépeszem.

Több legyen egy csapásra

Néniket és bácsikat
látok az ablakokban.
Könyökölnek a muskátlik mögött,
s órákon át bámulják
a surranó
autókat.

Mentem az utcán nagytatával,
s megkérdeztem: – Miért ülnek
ezek a nénik és bácsik
olyan sokat az ablakban?
— Azért fiam, mert unatkoznak;
unatkoznak, mert nincsen unokájuk
— mondta.

Ez nekem szeget ütött a fejembe,
mert nagytata mellett én unoka vagyok,
és unoka Árpí is a szomszédból
és Robi és Cingár is,
mert nekik is van nagytatájuk.
S annyi matchboxuk van otthon a polcon,
amennyi számot még nem is tanultunk
az iskolában.

Mi lenne — gondoltam —, ha
összebeszélnénk és elmennénk
ezekhez a nénikhez és bácsikhoz
unokának?

— Csoookolom — köszönnénk illedelmesen.

Tetszik tudni, mi itt mind
olyanok vagyunk, amikből
a néniéknek nincsen.
És autóink is vannak.
Tessék csak idenézni. Ez itt egy Ford,
ez egy Mercedesz, ez egy Olcit,
ez pedig a legújabb Honda.
Most pedig félretoljuk szépen
a székeket, az asztalt,
s felgöngyöljük a szőnyeget. A bácsi
beül törökösen az egyik,
a néni a másik sarokba,
és kezdjük az autókat gurítani.
Így ni.
De tessék jól vigyázni,
be ne kanyarodjanak a szekrény alá,
vagy a drótok közé
a tévé asztalkája
mögött.

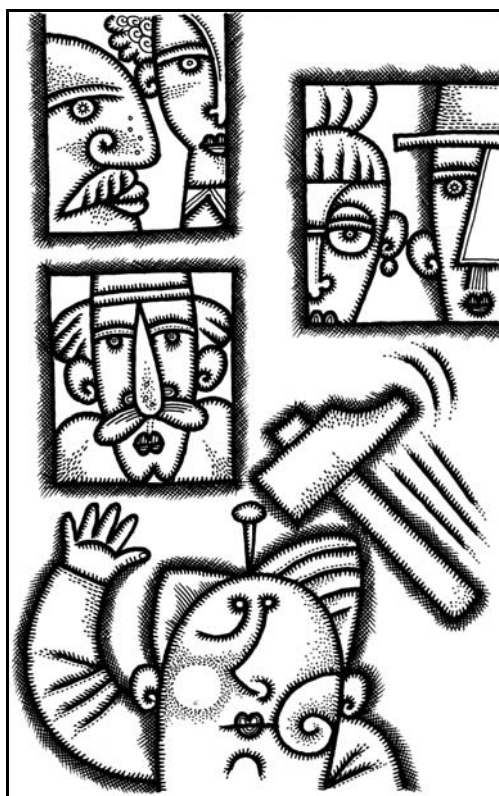
Klasszul eljátszogatnánk,
és — amint mondani szokás —
két legyet ütnénk egy csapásra.

Az egyik légy azért nem
zümmögne többet, mert becsalnók a
bácsiékat az ablakból.
S mert a játék után bőven volna, mit
helyre rakniok a szobában,
s aznap már nem futná az idejükből
unatkozni.

A másik azzal adná ki a lelkét,
hogy közben nagytatáék otthon
nyugodtan hallgathatnák
a többi zümmögését.

Kikönyökölhetnének ők is
az ablakba, a muskátlik mögé,
nézhetnék az utcán az autókat.

És elmondhatnák ott egymásnak
szépen, öregesen azt, amire
miattunk máskor nincsen idejük,
elmondhatnák, hogy
üresnek érzik így a házat,
üresnek —
nélkülünk.

ifj. Feszt László illusztrációja

Beke Sándor

Papírhajó az óceánon

Kisfiú voltam, s a Hargitán
— hittel-reménnyel telten —
papírhajót készítettem.
Magamhoz vettem poggyászomat,
gyermekkorom törekeny álmait,
majd én is beleültem
a fehér bárkába
s a kis patakon vízre szálltam.
Most, annyi év után
a Hargitán,
eszembe jutott:
hova lett a kis papírhajó?
A csillagokat kérdeztem:
a Tejútról Csaba királyfi
csillagai intettek nemet.
Öreg fenyőfákhoz esengtem —
de ők haragosan zúgtak-recsegték.
A patakhoz fordultam ekkor,
ahonnan elindultam kisfiúként,
és kérdésemre a vízből
felvillanó pisztrángok
a nagy vizek felé mutattak.
Most már elővettem a térképet.
Itt láttam rá
kis gályám helyzetére a nagyvilágban:
iszonyú nagy hullámok között
a szülőföld felé vergődik
az Atlanti-óceán közepén
egy ismeretlen fehér papírhajó.

P. Buzogány Árpád

Fecskék nélkül

Fecskék nélkül másabb a reggel,
csend van és üresek a drótok,
borongós a kedvünk, a délelőtti
nap melege ilyenkor jól fog,

estefelé már szél babrálgat
hullt leveleket az utak szélén,
s észrevettem a fakult foltokat
rózsaszírmok sötétvörös vérén.

Szeptember hozott völgyekbe ködöket,
szítáló esőt, mert szavára szél támad.
Hozhatna jóval több gyümölcshillatot
s iskolaudvarra kacagást, vidámat.

Kecset kacsáiról

Tavasszal messzire indultam,
Kecsetbe kacsáért vitt utam.
Bárhol is kerestem, azt mondták:
kacsáik nem költnek kiskacsát.

Honnan lesz kis kacska Kecsetben —
töprengtem kosárral kezemben.
Utánalestem én nem egynek:
kacsákat kotlóval költetnek!

Mégsincs egy kacsájuk eladó,
aranyszín tollakat hullató.
Kecsetben hiába lennének,
úsztatót sehol se lennének!

A csengős bárány és a napocska

Sűrű csengőszóval halad
a nyáj reggelente,
álmos képű, borzas kutyák
ballagnak mellette.

Arasznyira nőtt a friss fű
s mint fa hegyén varjak,
minden fűszál hegyén ott az
áprilisi harmat.

Csengős bárány nagyot ugrik,
vékony hangon béget.
A mező terített asztal,
sehol nem ér véget.

Kerek, sárga a napocska,
melegen süt végre.
Forrás mellett, árnyékban már
az egész nyáj délre.

Csupán az a csengős bárány
nem tud helyben ülni,
látni akar ezt is, azt is,
kíváncsiság űzi.

Falu felől fecske röppen,
azt figyeli éppen
s még most is utána bámul,
pedig elszállt régen.

Szaporázza is a lépést.
Egyik nyárfá ágán
sápítózni kezd egy szajkó
és ő megáll gyáván.

Iszik egyet, körbebámul
s úgy áll mozdulatlan,
aztán elbégeti magát,
magasra felpattan,

szaladni kezd, ahogy bírja,
egyre csenget s béget,
és ez a nagy lárma csupán
a nyájnál ér véget.

Mitől ijedt meg szegény, hogy
alig áll a lábán?
Ott fénylik a gömbölyű nap
három tócsa hátán!

Abonyi Mária: Kacsák

Ráduly János

„Csippeszkedjünk fel mi is a Göncölszekérre”

(I.)

Sorok a kisgyermekbeszédről

A gyermeknyelvnek, főleg a diáksargonnak a különlegességére — amelynek „köre nemigen terjed túl az iskolások csoportján” — régóta felfigyelt a szakutatás és az olvasói érdeklődés. Egyrészt nyelvészek, pszichológusok tanulmányozták behatóbban, másrészt — mert humor, szellemesség is jellemzi — vicclapjaink hasznosították. Általában *Gyermekszáj* címen szokták közölni az idevágó anyagokat.

A közlemények folklórjellegük miatt is értékesek. Voigt Vilmos: gyermek-folklór (szócikk) című írásában így fogalmaz: „A gyermek által gyakorolt folklór jelenségek körében megkülönböztetjük a gyermekdalokat, a gyermekjátékokat és gyermekmeséket, tágabb értelemben a gyermeknyelv és a tanulás számos részletét” (In: Magyar Néprajzi Lexikon. Második kötet. F — Ka. Bp. 1979. 348).

Külön csoportot alkot a kisgyermek-ek által használt „nyelvváltozat”, a kisgyermekbeszéd. Ennek sajátosabb je-

je-gyei vannak. „Minden gyermek költő” — írta Kosztolányi Dezső *Gyermek és költő* című írásában (In: Nyelv és lélek. Bp. 1971). Valóban, aki a nyelvteljesítésnek, az eredeti beszédhelyzeteknek a gyönyörű példáikra kíváncsi, ereszkedjen le a négy-öt-hat évesek „költői” világába. Váljon maga is — bármilyen kicsi időre — „engedjétek hozzám jönni a szavakat” korúvá. Nem bánja meg.

Magam — már több folklórkötettel a hátam mögött — 1992 elején figyeltem föl behatóbban kis unokám, Szilveszter Janka (született 1988. október 18-án) sajátos beszédkomponáló készségére. Kezdtém leírni, gyűjteni érdekes szavait, mondatait, de rögzítettem a nyelvi jelenség „megteremtődésének” körülményeit is. Rendszerint sikerült megragadnom azokat az alaphelyzeteket, amikor „érdekeset” mondott. Számos ilyen alaphelyzet adódott. Janka sokszor napokig, hetekig nálunk, tehát a nagyszüleinél tartózkodott. Én, a me-

segítő, egyik legfontosabb mesemondójává is váltam. Hol szabadon adtam elő a rövidebb állatmeséket, hol könyvekből olvastam föl neki. És persze, élünk közben a mindennapi életet. Folyton kérdezett, mindenre válaszolni kellett. Rögtön „értelmezte” is a hallottakat: a leggyakrabban épp ilyenkor „ugrott elő” egy-egy szép gyermeknyelvi szó, mondat, érdekes megfogalmazás.

Janka rajzolt is. Rajzoltattam. Ha kint hullt az eső, mindannyian besoroztunk a szobába. Ilyenkor papírt, ceruzát kért. Golyóstollal szeretett a leginkább „írni” külön kis íróasztalán. A rajzkészítésben általában nem befolyásoltam, hagytam, hogy maga tegye „láthatóvá” ötleteit, elképzeléseit. Valahogy már akkor felmerült bennem a gondolat, hogy a rajzok egy részét érdemes megőrizni. Ezért a rajzoláshoz úgynevezett „szabványlapokat” adtam, legtöbbször 11 x 21 cm-s nagyságú, írópapírból vágott lapocskákat.

És gyűltek, gyűltek a „spontán firkálások” és a lejegyzett kis epikumok. Persze, a történetek egy része otthon, saját lakásukon esett meg, de édesanyja (Jutka lányom) rendszerint továbbadta nekem ezeket az otthoni „elszólásokat” is, így kerültek tollhegyre.

Az anyagból elég idejekorán kezdem közölni: a *Népíjság* című lap 1995. június 1-ji számában már jött *A vadászok kutyát fogtak* és a *Csitkóbogár* című két történet, persze, a megszokott Kisgyermekszáj felcímmel.

A továbbiakban az összegyűlt prózai anyag értelmezését kísérelem meg. Csak néhány megfigyelési szempont megjelölésére szorítkozom, amelyek

könnyen „kihámozhatóak” a rögzített epikumokból.

A kiindulási pont a már emlegetett Kosztolányi-idézet: a gyermek, a kisgyermek költő voltának lényege épp a nyelvteremtésben van.

A Janka-korpuszban a szóteremtés gyönyörű példáival találkozunk. Íme néhány, a névszók körébe tartozó „megnevezés”: írókő, csitkóbogár, sebecment, Jankaház, hadabú, kancsurás, dióhasító, ágykosár, Jakampakata stb. Érdekesekek a „félrehalláson” alapuló szavak is: henguru (kenguru), névija (nivea), köpenyészni (kökényészni), cuft (copf), göd (köd), ugor (uborka) stb. Pár példa az igék köréből: lepelnek, farkasozok, tücsököl, árnyékozok stb.

Eredetiségüknél fogva egyes mondatok, kifejezések is figyelemre méltóak: folytott a vér, megverem a földet, kisebb vagyok tőled, a hideg füstje, a szeder vére. A két utolsó adat már a költészet szférájába utalható: frappáns azonosítások, metaforák.

Megfigyelhető az is, hogy egyes általa teremtett szavakhoz konokul ragaszkodik. A *Kilógos* című írásban a csengő nyelvét nevezte el kilógosnak. Elmagyaráztam, hogy annak a neve nem „kilógos”, hanem a csengő nyelve. A válasza: „Igen, a csengő kilógos nyelve csenget.” Hasonlóan viszonyult a göd (köd) szóhoz is.

Számos történet tréfás megoldású: *Kell busi, A dióbél, Nem vagyok elbűjva, A párta, Hol van Janka?* stb. Külön szólok *Az eldugott csoki* című sztoriról. Unokám beszalad a szobába, s a csokit bedugja a párna alá. Mondja nekem: „Ott

a csoki a párna alatt, senki de senki nem fogja megkapni, de te azért vigyázz rá.” Mennyi gyermekbáj a megfogalmazásban!

A népmesék világa eleven valóságként élt benne. Asszociáló képességét külön is ki kell emelnünk. Amikor Marosvásárhelyen meglátja a főtéri kultúrpalotát, az ő számára ez már a királyi palota volt, amikor pedig megpillantotta az aprócska gázházat, így kiáltott fel: „Né, itt lakik a kicsi malac!” A mesék abszurd világának ismerete segítette hozzá ahhoz a felismeréshez, hogy föl lehet „csippeszkedni” a Göncölszekérre is. A tévéfilmek hatása sem elhanyagolható. Az erdőszentgyörgyi tömbháznegyed láttán ezt mondja: „Édesanyám, ugyi, hogy mi most Amerikában vagyunk.”

„Játékvitelezéseiben” fontos helyet foglal el a felnőttek utánzása. A *Rendsiből telefonálok* című történetben a játéktelefon kagylójának még a „lecsapása” is tökéletesen felnőtti. Az általa mondott szöveg pedig szóról szóra egyezik a mi, tehát az „öreges” szóhasználatával. Ilyen jellegű még a *Karácsonyfázunk* és a *Gádemusz ígetusz* című írások. Az utóbbi líceumisták kicsengetését „örökíti” meg.

A jó megfigyelőképességről és a jó emlékezőtehetségről is szólnunk kell. Tudja, hogy a farkán mozdulatlanul ülő kiskutya, a Bodri épp „gondolkozik.” A *Janka emlékezőtehetsége* című történetről pedig mindenképpen szólnunk kell. Amikor unokánk három éves volt, elsétált a mamájával a kibédi Paperdó felé. Mondta a mamája: „Gyere, nézd meg, milyen gyönyörű gombák vannak az

erdőben!” Janka mozdulatlan maradt. Egy év múlva, a következő nyáron már ő hívta a nagymamáját az erdőbe: „Gyere, nézd meg, milyen gyönyörű gombák vannak az erdőben!” Szó szerint ismételte meg az egy évvel korábban hallottakat.

Janka értékelő képessége is feltűnően erős. Az önértékelés legszebb példája a *Tükör előtt* című írás, amelynek végkicsengése: „— Tata, te tényleg nem látod, hogy én milyen szép vagyok?” Másokat, például engem is értékel: *Úgyis tetszel, Janka reggelije, Inkább kicsi vagyok* stb.

Szólni kellene még „főhősünk” szüleihez való ragaszkodásáról (*Janka házát rajzol*), eleven gyűjtőszemvédeléről (*Sokabb hagymánk legyen*), önérzetességéről s az ezzel gyakran együtt járó haragjáról (*Nem adott fagyaltot*), vagy jövőt fürkésző „látomásairól” (*Menyasszony lesznek*). Itt most egyetlen vonatkozásra utalok még: a társadalmi élet egyik-másik megnyilvánulása is megérinti a kisgyermeket. Lám, rövidre fogva az *Elszédte a pénzünket* című történet: ülök a küszöbön, s „várom a bácsit, aki szedi a villanypénzt.” Janka azonnal replikázik: „Nekünk a tegnap már elszedte az egész pénzünket, az egészet elvitte.” Itt minden kommentár fölösleges.

Végül pár szót az anyag elrendezéséről: általában keletkezésük időrendjében (4-5-6 év) helyeztem el a történeteket, a legutolsót — a dédszülőknek szóló levelet — Janka már iskolás korában írta. Első vagy második osztályos lehetett. Versnek is beillő megfogalmazás.

Írókő

Az udvaron a diófa alatti kőasztal körül álldogálunk. Janka — aki maholnap négy esztendő — kisebb követ (kavicsot) talál. A kavicsot végighúzza a kőasztal lapján. Meglepetten látja, hogy fehér csík marad utána. Azt mondja:

— Né, ez a kő írókő.

— Miért írókő? — kérdem.

— Azért írókő, mert írni tud — válaszol Janka.

A csitkóbogár

Janka a zöldséges kertben sétál. Az egyik ágyásban meglát néhány lyukat. Kérdi az édesanyjától:

— Ki csinálta ezeket a lyukakat?

— A lótetű — feleli az édesanyja.

Aztán másnap Janka ismét a kertben van. Megint felfigyel a lótetű-lyukakra. Felkiált:

— Né, megint járt a csitkóbogár!

A vadászok kutyát fogtak

A kocsmá előtt megáll a terepjáró kocsija, s kiszállnak belőle a vadászok. Egy vadászkutya is kiugrik a járműből.

Janka rögtön beszalad a konyhába, s fennhangon újságolja:

— Tata, a vadászok kutyát fogtak!

Rendesiből telefonálok

Janka torkaszakadtából kiáltja a játéktelefon kagylójába:

— Hál-ló! Janka vagyok! Rendesiből telefonálok. Neked telefonálok, te Rózsika. Jössz nálunk? Ha nem jössz, akkor ne gyere. Kész!

S nagyos mozdulattal lecsapja a kagylót a telefonra.

Hová?

Pár nap múlva lejár a nyári időszámítás. Mondja valamelyikünk:

— Már vége a nyárnak, maholnap viszik vissza az órát.

Janka megkérdi:

— Hová viszik el az órát? Ne vigyék vissza sehová!

Mikor a kakas tyúk lesz

Nagy tarajos, pávafarkú, vérmes kakasunk volt. Nemcsak a tyúkok között volt igazi „úr”, hanem néhányszor Jankát is megkergette.

Történt pedig, hogy mama levágott egy tyúkot. Janka végignézte a „műveletet”, végül azt mondta:

— Ugyi, mikor a mi kakasunkból is tyúk lesz, akkor levágjuk.

Menyasszony leszek

Arról mesél Janka, hogy az óvónéninek van csengője: mikor az óvodában zajonganak a gyermekek, hát csenget, s rögtön csend lesz.

Hozzáteszi:

— Milyen jó lenne nekem is egy csengő!

— Hadd el, mert amikor te is óvónéni leszel, hát neked is lesz csengőd — mondja az édesanyja.

— De én nem leszek óvónéni — válaszol Janka.

— Hát mi leszel?

— Menyasszony leszek, menyasszony!

A hideg füstje

Reggeli után Janka kimegy az udvarra. Hűvös őszi reggel van. Rögtön felfigyel a szokatlan hűvösségre, s gyermeki rajongással fújni kezdi a levegőt. A lehelete párállik. Azt mondja:

— Né, tata, a hideg füstje!

Csecsen

A rádió mondja a déli híreket. Emlegetik az oroszországi csecsen nemzetiségű népességet. Janka felfigyel a szóra, majd nevetve azt mondja:

— A rádióban azt mondják a csicsnek, hogy csecsen. Milyen buták!

Amerikában

A Kibéden élő Janka az édesanyjával a közeli fejlett nagyközségbe, Erdőszentgyörgyre utazott, laborvizsgálatra. Bementek az úgynevezett „belső” gyógyszerertárba is, az új tömbháznegyedbe. Miután Janka alaposan szemügyre vette a tömbházakat, azt mondta:

— Édesanyám, ugyi, hogy mi most Amerikában vagyunk.

Fatekenyő

Mama megmutatta a lábát Jankának.
— Látod, megdagadt a lábom.
Janka felkiált:
— Na, ha megdagadt, akkor meghalsz!
— Nem kéne meghaljak — mondta mama —, mert akkor koporsót kell vedyetek.
— Hát van koporsó, mama — szólt ujjongva Janka —, ott van a pince mellett a fatekenyő, amiben tartjuk a hamut. Az éppen jó lesz koporsónak.

Árnyékozok

Janka nyár közepén, júliusban, kis pokrócot kér a mamájától, s a diófa tövében, a legnagyobb árnyékban, leteríti a földre. Utána félmeztelenül ráheveredik a pokrócra. Kérdem tőle:
— Mit csinálsz, Janka leányom?
— Napozok — feleli.
— Dehogy napozol, árnyékban nem lehet napozni — mondom.
— Akkor árnyékozok — szögezi le határozottan Janka.

Tücsököl

Janka az édesanyjával sötétedés után hazafelé ballag. Menet közben meghallja, hogy cirpel a tücsök. Mindjárt megszólal:
— Ha, tücsököl a tücsök!

Sebcement

A tegnap apró seb keletkezett Janka kezén, mára hegedni kezdett, a teteje megkeményedett.
— Né, cement lett a sebből — mondja Janka —, sebcement.

Bodri gondolkozik

Bodri kutyánk a farkán ül az udvar közepén, s elmélázva bámul a kapu felé. Janka a kőasztal mellől figyel. Azt mondja:
— Né, tata, Bodri gondolkozik!

Az eldugott csoki

Janka — csokival a kezében — beszalad a szobába. Az íróasztalnál ülök, dolgozom. Látom, hogy odamegy az ágyhoz, s a csokit bedugja a párna alá. Azt mondja:

— Ott a csoki a párna alatt, senki de senki nem fogja megkapni, de te azért vigyázz reá.

Reggeltől délig

Beszélgetjük a családban, hogy Janka, az unoka két hét múlva, október 18-án tölti a negyedik évét. „Kislányunk” felfigyel a beszélgetésre. Azt mondja:

— Igen, tizennyolcadikán délben töltöm a négy évét.

— Nem délben, hanem reggel — javítja ki az édesanyja.

— Igen, reggeltől délig töltöm a négy évét — mondja Janka.

Jankaház, Attilaház

Janka a szomszédbeli kisgyerekekkel, Attilával a kapu előtti patakmederben játszik.

— Mit csináltok? — kérdem tőlük.

— Én házat építék homokból, mégpedig Jankaházat — válaszol Janka.

Attila is megszólal:

— Én Attilaházat csinálok.

Sokat ettem

Janka ma tölti a negyedik életévét. Kis forgolódás, jövés-menés a családban. A cél: a születésnap „méltó” megünneplése. Janka figyel, néz, bámul, egyszer azt mondja:

— Ugyi, azért lettem négy éves, mert sokat ettem.

A motor motrozik

Janka kezében kicsi nejlonautó: taszigálja előre-hátra a konyha szőnyegén, s rendületlenül burrog, burrog a szájával.

Mama rákiált:

— Janka, ne motrozz már annyit!

— Nem én motrozok, a motor motrozik — válaszol Janka, és burrog tovább.

Megverem a földet

Janka végigszalad az udvaron, a kapu előtt megbotlik, s hasra vágódik.
Hátranéz. Mindannyian hallgatunk. Csendben föltápázkodik, s a favágó fészere felé indul. Vesszőt vesz a kezébe, majd ismét a kapu felé tart. Azt mondja:
— Most megverem a földet, ahol megbotlottam.

Folyott a vér

Amikor belépek a kapun, Janka elémbe szalad. Térdén jókora fáslikötés. Kérdelem tőle:
— Mi történt?
Lázás, pergő hangon válaszol:
— Folyott a vér a lábamból, s békötötték.
— Hát miért ütötted meg?
— Nem én ütöttem meg, hanem a kő. S folyott a vér. Azért kellett bekötni.

Nem vagyok elbújva

Janka a tornácból meglátja, hogy a kertből az édesanyja indul a ház felé. Befut a konyhába. Azt mondja:
— Tata, engem hamar takarjál le a pokróccal!
— Miért te?
— Hogy édesanyám ne kapjon meg.
Jó, Jankát betakarom a pokróccal. Bejön az édesanyja, kérdezi:
— Hol van Janka?
Néma csend. Az édesanyja megszólal:
— Ejsze átment a szomszédba. Nem baj, megyek utána, már indulok is.
Janka kipattan az ágyból:
— Itt vagyok, te, már nem vagyok elbújva.

A pártá

Janka boldogan áll elémbe, s azt mondja:
— Nézd meg tata, milyen szép pártám van!
— Hol van, te?
— Hát a fejemen.
Odapillantok.
— Szép — mondom —, szép a pártá, de az a baj, hogy nekem nincsen.
— Nem baj, amikor nekem már nem kell, akkor neked adom.

Sokabbat eszem

Az asztal mellett ülök, Jankával ebédelünk, kanalazzuk a levest. Dicsekedve mondom:

— Sokat fogok én most enni!

Janka megjegyzi:

— Én sokabbat eszem!

Kell husi

Janka az édesanyjával utazik a vonaton. Az egyik utas éppen falatozik a fülkében: szalámi és kenyér az eledele. Janka észrevétlenül odasomfordál, s megáll előtte. Az utas vág egy kicsi szalámikarikát, azt ráteszi egy jó nagy darab kenyérre, s odanyújtja Jankának. Janka — csak úgy, magára — bekapja a szalámit, s a megmaradt kenyeret visszanyújtja az utasnak. Azt mondja:

— Kell husi!

Cipőkopácsoló

Janka az édesanyjával a suszternél járt, javítani való lábbelit vittek. Nagyon elbámulta magát, amikor meglátta a rengeteg szerszámot. A legfigyelmesebben mégis a „mestert” szemlélte, aki hozzáértően ütögette, kopogtatta a rossz lábbeliket.

Aztán eltelt két nap, s Janka ismét útra készülődött. Tudta, hogy mennek a megjavított cipőkért. Rákérdeztem:

— Hová mentek, kislányom?

— A cipőkopácsolóhoz — felelte Janka.

Gádemusz igetusz

Az udvar közepén felfűjt traktorkeréknek a belsője hever. Janka két barátnőjével a kerék körül szaladgál. Közben énekelnek:

— Gá-de-musz i-ge-tusz!

Gá-de-musz i-ge-tusz!

Rájuk kérdeztem:

— Mit csináltok, leányaim?

— Kicsengetés van, mint az iskolában, s mi is énekelünk.

Nyilván, a Gaudeamus igiturt utánozták.

A dióbél

Janka estefelé berobog a konyhára, s a kezében dióbelet hoz. Azt mondja az édesanyjának:

— Né, törtem a diót, s ezt a dióbelet neked hoztam, hogy edd meg.

Kérdem tőle:

— Hát tatának nem hoztál dióbelet?

— Hozok neked is — válaszolja, azzal mindjárt kifut az udvarra.

Hát várom a dióbelet, de nem jön. Sőt, Janka is csak félóra múlva kerül elő. Mondom neki:

— Te, hát hol a dióbél?

— Nem hoztam — azt mondja —, mert azt hittem, hogy már elfelejtetted.

Henguru

A konyhában Janka ugrálni kezd. Rászólok:

— Ne ugrálj, Janka, mert betörik a padló.

— Nem én ugrálok — feleli —, hanem a henguru.

— Mi az a henguru?

— Hát a henguru, amelyik a mezőn él. Az óvodában filmet vetítettek, s ott szökdösött a henguru. Így né!

S ugrál tovább, mint az igazi kenguru.

Arcom karika

Arról beszélgetünk a konyhában, hogy családunk tagjai milyen arcúak: ki a ke-rekarcú, ki a hosszúkás, ovális arcú. Janka figyel, rögzíteni próbálja a hallottakat.

Két nap múlva ismét terítékre „kerül” a téma. Janka a mamájához fordul, s azt mondja:

— Mama, az én arcom s a tied karika, a tatáé pedig tojás.

Darál

A vasútállomásnál járt Janka, az édesanyja beszélgetett a szolgálatos asszonnyal, Gyöngyösi Ilona nénivel. Időközben megszólalt a csengő, s jelezte, hogy a szomszéd faluból elindult a vonat, tehát a két sorompót le kell eresztetni. Janka tágra nyílt szemekkel figyelte Ilona néni minden mozdulatát. Otthon azt kérdezte az édesanyjától:

— Ilona néni miért darált, amikor jött a vonat?

Janka házat rajzol

Kiadós eső hullt, megázott a talaj, most süt a Nap. Janka az udvaron játszik. Kezében egy hegyes forgácsdarab. Azt mondja:

- Tata, te nem is tudod, hogy én mit rajzolok.
- Mit rajzolsz, kislányom?
- Házat.
- Milyen házat?
- Rendes házat.
- S ki fog benne lakni?
- Én és az édesanyám.

Kisebb vagyok tőled

Janka, minden előzetes beszélgetés nélkül, csak úgy, egyszerűen, rám kérdez:

- Tata, te mikor születted?
- Mondom az időpontot, aztán én is megkérdem tőle:
- S te mikor születted?
- Nem tudom.
- Miért nem tudod?
- Elfelejtettem. Mert én kisebb vagyok tőled, tudd meg!

Válaszíró

Napsütéses nyári idő van, Janka a barátnőjével játszik az udvaron. Én a szoba hűvösében dolgozom, írok. Egyszer hallom, hogy kint suttogva beszélget a két barátnő. Kinézek az ajtón. Janka rögtön megszólal:

- Tata, Rózsika azt mondta, hogy te író vagy.
- Igen — mondom —, most épp levelet írok.
- Akkor te levélíró vagy — mondja Janka.
- Igen, válaszolok az egyik levélre.
- Akkor te válaszíró vagy — összegez Janka.

Mégis szuszogok

Ebéd után ledőltem az ágyra pihenni. Janka mindjárt mellém húzódott, aztán csakhamar mind a ketten elaludtunk. Amikor megébredtünk, Janka rápillantott a szememre. Azt mondta:

- Tata, a te szemed már nyitva van, s mégis szuszogsz.

A királyi palota

Marosvásárhelyen Janka megállt a városközpontban, pontosan a kultúrpalota előtt. A szeme-szája tágra nyílt, úgy bámulta az épületet. Egyszer azt mondta:

— Né, ez a királyi palota, itt lakik a király!

Nyilván meseélményeire gondolhatott.

Hol lakik a kicsi malac?

Janka nagyon szerette A kismalac és a farkasok című mesét. Egyszer az édesanyjával utaztak Marosvásárhely felé. Ahogy a busz elhagyta Havadtót, Janka felfigyelt az úton belüli kicsi gázházra. Nagyon különlegesnek láthatta az épületet, mert felkiáltott:

— Né, itt lakik a kicsi malac!

Janka és a Göncölszekér

Jankát rám bízta, felvigyázok rá.

Este idejekorán vacsorázunk, készülődünk a lefekvésre. Azt mondja Janka:

— Tata, menjünk ki az udvarra, s ülünk fel a Göncölszekérre.

— Azt nem lehet, te Janka — mondom.

— Hát felcsippeszkedünk.

— Hogy-hogy felcsippeszkedünk?

— Úgy, hogy máma is láttam, ment a szekér az úton, s két ember felcsippeszkedett az oldalára. Csippeszkedjünk fel mi is a Göncölszekérre.

Az én fejem fából van

1992. karácsony szombatján Janka játszadozott Zoli bátyjával (a nagybátyjával). Játék közben véletlenül összekoccintották a fejüket. Janka mind a két kezével a saját fejéhez kapott. Azt mondta:

— Az én fejem nem törött bé. Mert az én fejem fából van.

Szenilus

Az óvodában román nyelvű éneket tanítottak. A szöveg egyik sora így hangzik:

„Să ne dăm cu săniuș” (săniuș = szánkó).

Otthon már Janka így énekelte a szöveget:

— Szö né dőm ku szenilus.

Janka emlékezőtehetsége

Amikor Janka három éves volt, az egyik nap elsétált a mamájával a falu fölötti Paperdő felé. De már az erdőbe semmiképpen sem akart belépni, félt a félhomálytól. Mama csalogatta:

— Gyere, nézd meg, milyen gyönyörű gombák vannak az erdőben!

Janka meg sem mozdult.

Pontosan egy év múlva, amikor Janka már négy éves lett, ismét kísérték a Paperdő felé. Most Janka kezdte csalogatni a mamáját, hogy lépjenek be a fák közé. Szó szerint ismételte meg — esztendő múlva — ugyanazokat a szavakat, amelyeket annak idején a nagymamájától hallott:

— Gyere, nézd meg, milyen gyönyörű gombák vannak az erdőben!

A hajam cuppogtatott

Janka megkérdi:

— Tata, emlékszel-e arra, hogy egyszer az én hajam is cuftba (copftba) volt kötve?

— Emlékszem.

— De én azt nem szerettem.

— Miért nem szeretted?

— Azért nem szerettem, mert örökké cuppogtatott. Ahogy mentem az úton, a hajam cuppogtatott.

A tyúk meghántása

Jankának a mamája levágott egy tyúkot, forró vízzel leöntötte, s hozzáfogott a kopasztáshoz. Janka megkérdezte:

— Mama, miért hántjuk meg a tyúkot?

— Nem hántjuk — felelte mama —, hanem kopasztjuk.

Janka elgondolkozott, aztán megjegyezte:

— Igen, meghántjuk a kopasz tyúkot.

Bújj el, tata!

Janka szombaton este nálunk feküdt le, másnap — vasárnap lévén — a felkeléssel nem igyekeztünk. Aztán mama félrehúzta a függönyt, a Nap épp az ágyra sütött.

— Né, tata hasára sütött a Nap — mondta mama.

Janka felcsattant:

— Né, tata, bújj el hamar, hogy ne süssön a hasadra a Nap. Bújj el hamar!

— Hát hová bújjak el?

— A paplan alá, így né! — azzal Janka eltűnt jó negyedórára.

Ahol van

Janka rajzolni akar, sem ceruzát, sem golyóstollat nem talál. Odasettenkedik az ajtóra felakasztott kabátomhoz, benyúl a zsebébe, előkotorja a ceruzát. Kértem tőle:

— Miért nyúltál a zsebembe?

— Tata, hát a ceruzát onnan kell kivegyem, ahol van!

Trágyázás

Beköszöntött az ősz, s Janka az édesanyjával felásta a ház előtti virágágyásokat. Az ágyások tetejére trágyát hintett. Janka megdöbbenve nézte végig a „műveletet”. Azt mondta:

— Ne félj, meg is mondlak tatának, hogy a бүдös fosot ráhintetted a szép virágokra.

Kancsurás

Janka tornagyakorlatokat végez. Egy adott pillanatban leül a földre, s a két lábát keresztbe teszi. Azt mondja:

— Né, tata, milyen kancsurás a lábom!

A csíkos homlok

A tanári szobában Janka rajzol az asztalnál. Közben megérkezik Ernő bácsi, a kolléga, aki már az ötvenhatodik életévét tapossa. Janka alaposan szemügyre veszi: „megtanulmányozza” ráncos homlokát. Aztán azt kérdi az édesanyjától:

— Ernő bácsinak miért olyan csíkos a homloka?

Hol van Janka?

Az óvodából délben hazaengedték az óvodásokat, Janka átjött az iskolába, a tanári szobába, az édesanyjához. Látván, hogy tanár nagyapja még nem jött ki az óráról, hát hirtelen bebújt az asztal alá, elrejtőzött.

Amikor beléptem a tanáriba, a kollégák — többen is — megszólaltak:

— Na, nincs Janka, meg kell keresni.

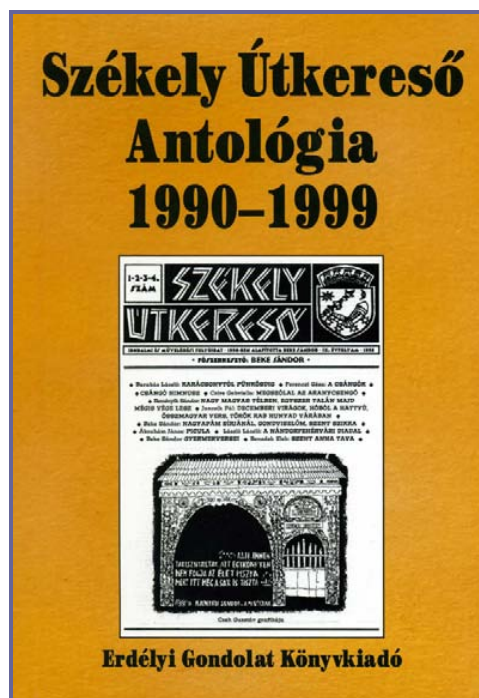
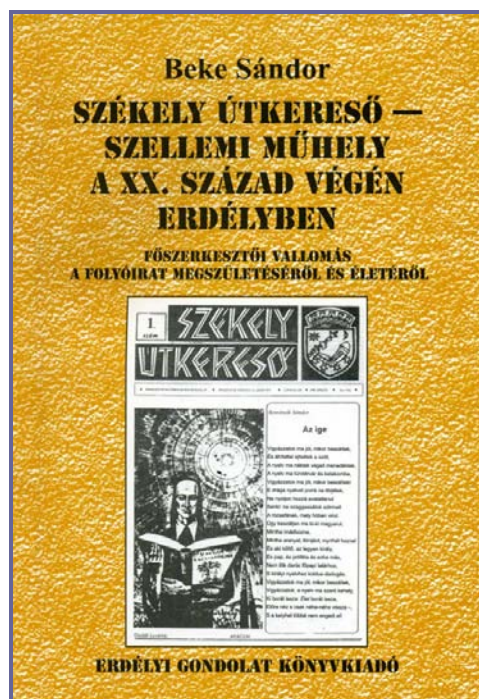
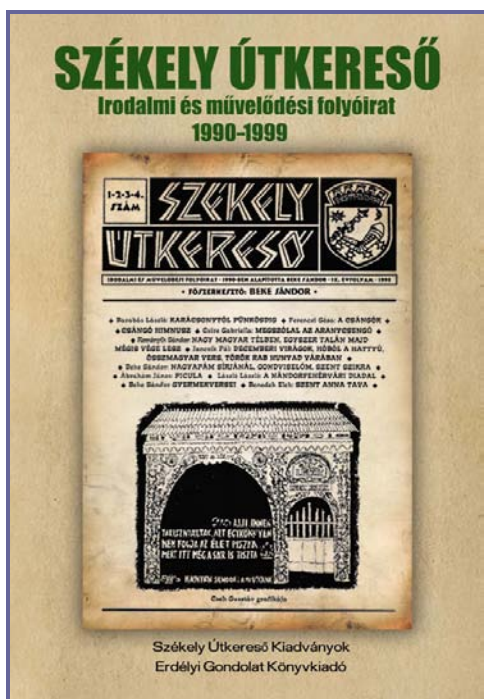
Hozzáfogtam a kereséshez. Mondogattam: a szekrény mögött nincs, a szék alatt nincs, a sarokban nincs, a polc alatt nincs, hát tényleg nincsen Janka.

Janka megszólalt:

— Tata, keresd meg az asztal alatt is, mert ott vagyok!

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó új kiadványai:

**A Székely Útkereső
irodalmi és művelődési folyóirat
gyermekirodalmi antológiája**

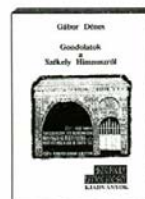
Kritikák, recenziók, beszélgetések a Székely Útkereső hasábjain

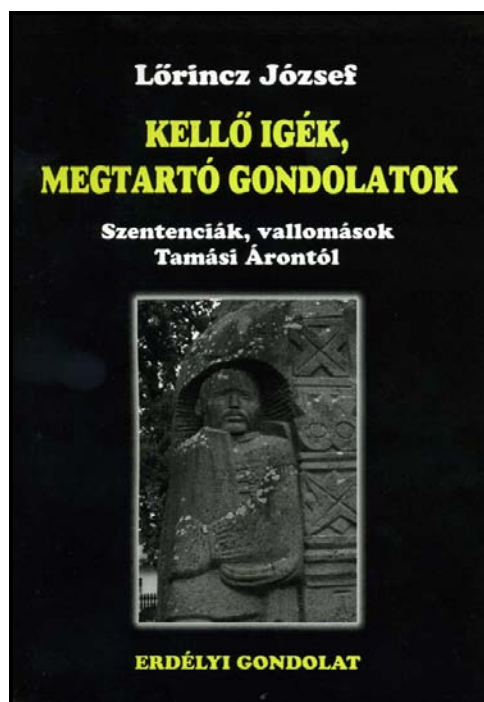
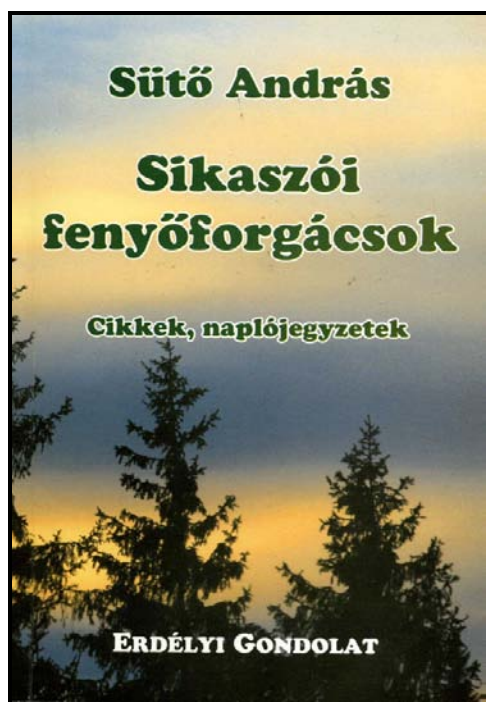
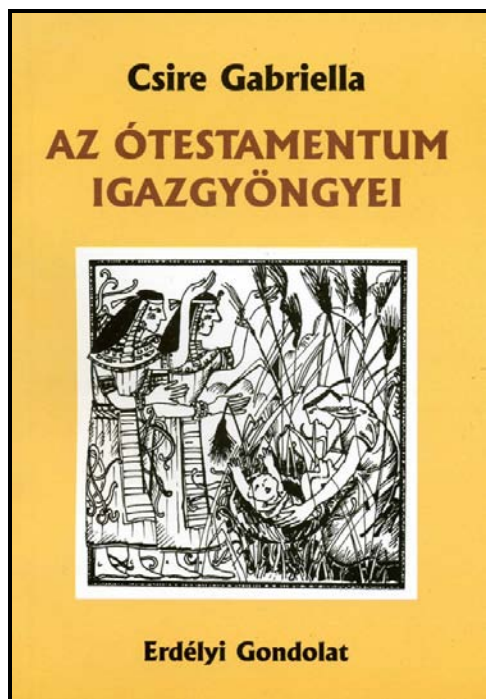
**A SZÉKELY ÚTKERESŐ KIADVÁNYOK
ANTOLÓGIÁJA
(1991–2006)**

HAGYOMÁNY ÉS HELYISMERET KÖZELKÉPBEN

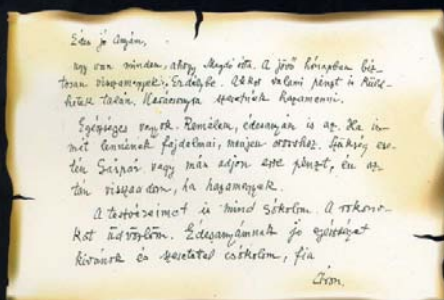

**SZEKELY
UTKERESŐ
KIADVÁNYOK**
ERDÉLYI GONDOLAT KÖNYVKIADÓ

Kedves otthoniak

Tamási Áron levelezése
a farkaslaki családdal

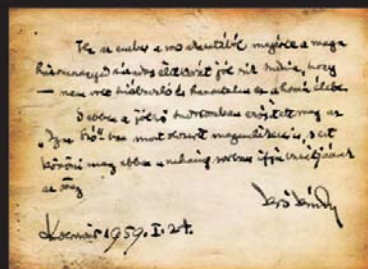

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

Leveleskönyv lapjai

I.

A címzett: Nagy Pál

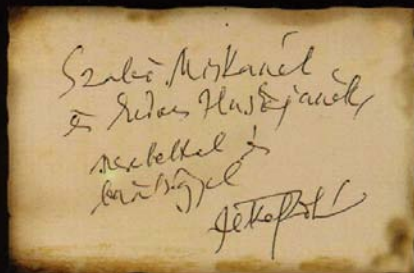

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

Hajdani erdélyi tájakon

Jékely Zoltán
kiadatlan leveleiből

Közzéteszi
Ráduly János

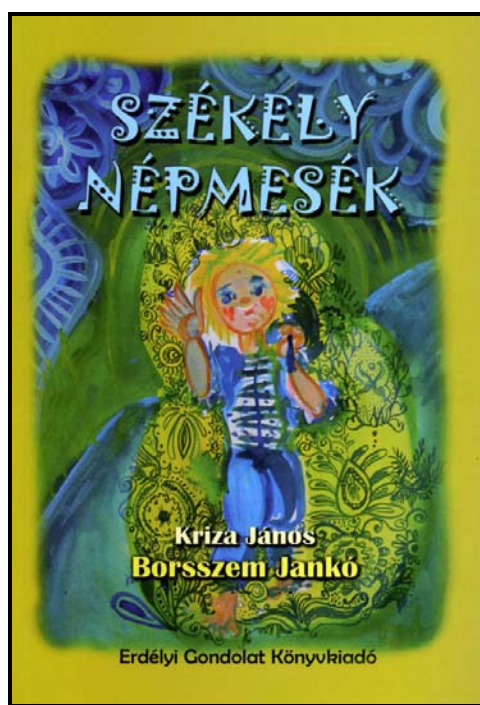
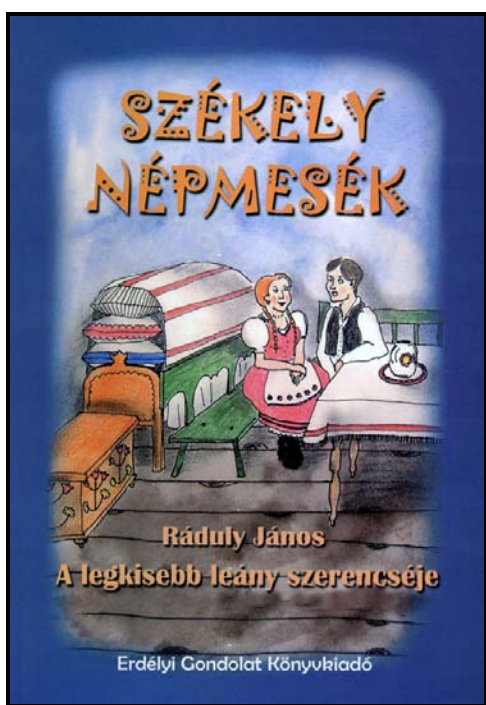
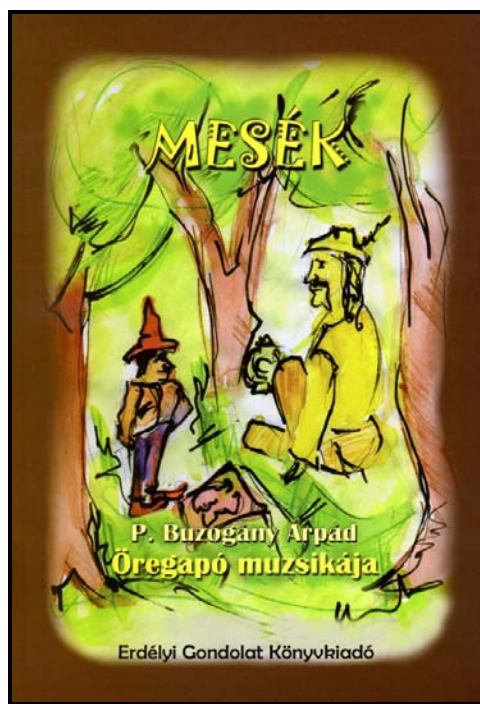
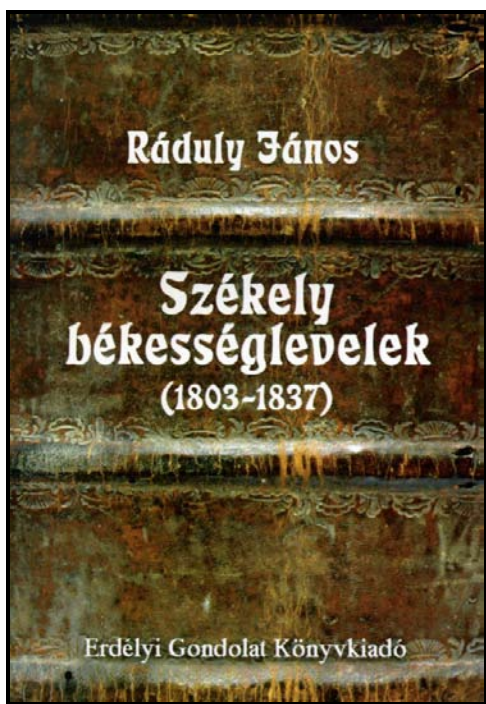
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

Beke Sándor Ráduly János

SZÉPIRODALOM, NÉPRAJZ, ROVÁSÍRÁS

Két íróbarát beszélgetése
életpályájukról
és munkásságukról

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

A könyvek megrendelhetők a kiadó honlapján (www.erdelyigondolat.ro) vagy a postacímén:
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 535600 Székelyudvarhely, Tamási Áron u. 87